

STUDII

DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

VOLUME XIII, ISSUE 3, SEPTEMBER 2017
VOLUME XIII, N° 3, SEPTEMBRE 2017
VOLUMUL XIII, NR. 3, SEPTEMBRIE 2017

Revistă editată de / revue éditée par / journal published by:
UNIVERSITATEA DE VEST „VASILE GOLDIȘ” DIN ARAD, ROMÂNIA

în parteneriat cu / en partenariat avec / in partnership with:

**LE DÉPARTEMENT DE ROUMAIN
D'AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ, FRANCE**

**LE CAER - EA 854
D'AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ, FRANCE**

**LE CIRMI
DE L'UNIVERSITÉ PARIS 3 - SORBONNE NOUVELLE, FRANCE**

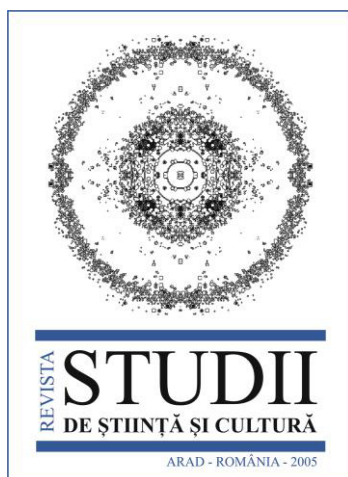
**FACULTATEA DE FILOSOFIE,
DEPARTAMENTUL DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ,
UNIVERSITATEA NOVI SAD, SERBIA**

UNIVERSITY OF JENA, INSTITUTE FOR SLAVIC LANGUAGES, JENA, GERMANY

**INSTITUTUL DE STUDII BANATICE „TITU MAIORESCU”
AL ACADEMIEI ROMÂNE FILIALA TIMIȘOARA**

**L'ASSOCIATION INTERNATIONALE DE PSYCHOMÉCANIQUE DU LANGAGE (AIPL),
PARIS, FRANCE**

**„Vasile Goldiș” University Press
Arad – România**

ISSN 1841-1401 (print)
ISSN - L 1841-1401
ISSN 2067-5135 (online)

Revistă **evaluată pozitiv**, după criteriul citărilor, în **I. C. Journals Master List 2012**, cu un scor **ICV** (Valoare Index Copernicus) de **6,03 puncte**.

Colegiul editorial / Editorial Board

Editor șef/Editor-in-Chief: Prof. univ. dr. **Alvaro ROCCHETTI** – Université Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France

Director executiv/Executive Director, Redactor șef fondator/ Editor-in-Chief founder: Prof. Vasile MAN – Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Director adjunct/Second Editor-in-Chief - CS Dr. Viviana MILIVOIEVICI – Academia Română, Filiala Timișoara

Coeditori/Co-Editors-in-Chief: Prof. univ. dr. **Sophie SAFFI** – Université d'Aix-Marseille AMU, France; Prof. univ. dr. **Louis BEGIONI** – Université d'Aix-Marseille AMU, France; Prof. univ. dr. **habil Emilia PARPALĂ** –, Universitatea Craiova; Conf. univ. dr. **Virginia POPOVIĆ** – Universitatea Novi Sad, Serbia; Acad. Prof. univ. dr. **Thede KAHN** – University of Jena, Germany; **Dr. Grațiana BENGHA-ȚUȚUIANU**, Academia Română, Filiala Timișoara; **Prof. univ. dr. Rodica BIRIȘ** – Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Consiliul științific – Referenți / Scientific Board

Director adjunct/Second Editor in Chief - CS Dr. Viviana MILIVOIEVICI – Academia Română, Filiala Timișoara

Ref. Adriana SAVIN – Scientometrie, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Dr. Doru SINACI – Biblioteca Județeană ”A.D. Xenopol” Arad

Acad. Mihai CIMPOI – Academia de Științe a Republicii Moldova

Prof. univ. dr. Gilles BARDY - Université d'Aix-Marseille AMU, France

Conf. univ. dr. Romana TIMOC-BARDY, Université d'Aix-Marseille AMU, France

Prof. univ. dr. Ștefan OLTEAN – Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca, România

Prof. univ. dr. Marina Puia BĂDESCU – Universitatea Novi Sad, Serbia

Conf. univ. dr. Ștefan GENCĂRĂU – Université d'Aix-Marseille AMU, France și Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca, România

Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA – Universitatea „Petru Maior” Târgu-Mureș, România

Prof. univ. dr. Elżbieta JAMROZIK - Instytut Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej Wydział Lingwistyki Stosowanej, Warszawa, Poland

Conf. univ. dr. Stăncuța LAZA - Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Prof. dr. Dres. H.c. Rudolf WINDISCH – Universität Rostock, Germania

Conf. univ. dr. Mihaela BUCIN – Universitatea din Szeged, Ungaria

Prof. univ. dr. Lucian CHIȘU – Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, București, România

Prof. univ. dr. Gheorghe BÂRLEA – Universitatea „Ovidius” Constanța, România

Secretariat de redacție:

Redactor-Traducător: Mădălina IACOB - Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România, **Dr. Daniel ALBU** - Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România, **Conf. univ. dr. Speranța MILANCOVICI** - Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România, Design: **Otilia PETRILA**, Foto: **Dr. Virgiliu JIREGHIE**, Site: **Mădălina IACOB**

Adresa / Editorial Office: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România
310025 ARAD, Bd. Revoluției nr. 94-96; telefon: 0040/0257/280335; mobil 0724039978;
fax 0040/0257/280810; www.revista-studii-uvvg.ro, e-mail: vasileman7@yahoo.com

Copyright © 2010
„Vasile Goldiș”
University Press

Revistă fondată în anul 2005, indexată în Bazele de Date Internaționale (BDI) CEEOL (www.ceeol.com) din Frankfurt, Germania, EBSCO Publishing din Statele Unite (www.ebscohost.com), Index Copernicus International, Varșovia, Polonia (www.indexcopernicus.com) și DOAJ Land University Libraries, Suedia (www.doaj.org). Revistă științifică evaluată și clasificată de CNCS, 2012, categoria B, profil umanist, domeniul FILOLOGIE.

CONTENTS / SOMMAIRE / CUPRINS

I. ROMANCE CULTURES – ROMANIAN CULTURE/CULTURES ROMANES – CULTURE ROUMAINE/CULTURI ROMANICE – CULTURĂ ROMÂNEASCĂ

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Sophie SAFFI, Viviana MILIVOIEVICI 7

Eudochia VOLONTIR-SEVCIUC 9

The presence and the role of the romanian writers of french expression. Matei Visniec's opera, writer, historian and philosopher, dramatist and poet

La présence et le rôle des écrivains roumains d'expression française. L'œuvre de Matei Visniec, écrivain, historien et philosophe, dramaturge et poète

Prezența și rolul scriitorilor români de expresie franceză. Opera lui Matei Vișniec, scriitor, istoric și filozof, dramaturg și poet

Viviana MILIVOIEVICI 15

The professor Eugen Todoran, founder of philological school and academic library

Le professeur Eugen Todoran, fondateur d'école de philologie et de bibliothèque de l'université

Profesorul Eugen Todoran, întemeietor de școală filologică și bibliotecă universitară*

Grațiela BENGĂ 27

Victor Vlad Delamarina – between literary language and dialect

Victor Vlad Delamarina – entre la langue littéraire et le dialecte

Victor Vlad Delamarina – între limba literară și dialect

Lavinia IENCEANU 35

Homo Minimus. Diminutives and all-purpose words as habitually used by emigrating romanian hispanophones

Homo Minimus. Des diminutifs et des mots-valises dans les habitudes d'expression des jeunes hispanophones roumains dans des contextes d'immigration

Homo Minimus. Diminutivos y comodines en los hábitos expresivos de estudiantes hispanófonos rumanos en contextos de inmigración

Homo Minimus. Diminutive și cuvinte-valiză în deprinderile de exprimare ale elevilor hispanofoni români în contexte de imigrație

Mihaela MOCANU 51

Romanian multilingual dictionaries. A comparative approach

Les dictionnaires multilingues roumaines. Une étude comparative

Dicționarele multilingve românești. O analiză comparativă

II. GERMAN CULTURE AND LANGUAGE – ROMANIAN CULTURE/CULTURE ET LANGUE ALLEMANDE – CULTURE ROUMAINE/CULTURĂ ȘI LIMBĂ GERMANĂ – CULTURĂ ROMÂNEASCĂ

Coordinator/Coordonateur/Coordonator:

Rodica BIRIȘ, Denisa IGNA 61

Alina Elena BRUCKNER 63

Traits of german expressionism in the romanian literature. The mild expressionism of the poet Lucian Blaga

Expressionistische züge in der rumänischen literatur. Der milde expressionismus des dichters Lucian Blaga

L'expressionnisme allemand dans la littérature roumaine. L'expressionnisme dans le poète Lucian Blaga

Forme ale expresionismului german în literatura română. Expresionismul în poeziile lui Lucian Blaga

III. SLAVIC LANGUAGE AND CULTURE – ROMANIAN LANGUAGE AND LITERATURE/LANGUE ET LITTÉRATURE SLAVE – LANGUE ET CULTURE ROUMAINE/LIMBĂ ȘI CULTURĂ SLAVĂ – LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNEASCĂ

Coordinator/Coordonateur/Coordonator:

Virginia POPOVIĆ 69

Virginia POPOVIĆ, Mărioara SFERA 71

Radu Flora's novels - social frescoes of the interwar and post-war banat panorama

Romanele lui Radu Flora - fresce sociale ale panoramei bănățene interbelice și postbelice

Nicolae STANCIU 77

Some notes on symbolism of trees in romanian and slavic cultures

Note despre simbolismul copacilor în culturile română și slavă

IV. TRANSLATIONS – TRANSLATION STUDIES/TRADUCTIONS – ÉTUDES DES TRADUCTIONS / TRADUCERI-TRADUCTOLOGIE

Coordinator/Coordonateur/Coordonator:

Mirel ANGHEL 85

Enikő-Maria LÁNG 87

The importance of chinese language and literature for the future translators, interpreters/sinologists, in the context of globalization

Importanța limbii și literaturii chineze pentru viitorii traducători, interpreți/sinologi, în contextul globalizării

Paul-Alexandru VIDA 91

Kafkaesque as a style in translation

Kafkaesque comme style de traduction

Kafkaesque-ul ca și stil de traducere

Iuliana-Florina PANDELICĂ 95

The chromatic terms *red* and *blue* in dictionaries. Lexico-semantic analysis

Termenii cromatici *roșu* și *albastru* în dicționare. Analiză lexico-semantică

V. SCIENTIFIC CULTURE/CULTURE SCIENTIFIQUE/CULTURĂ ȘTIINȚIFICĂ

Coordinator/Coordonateur/Coordonator:

Eugen GAGEA 105

Brândușa JUICĂ, Daniela BARBULOV POPOV 107

The characteristics of the plastic expression of children in the preschool age
Caracteristicile expresiei plastice ale copiilor la vârsta preșcolară

Marțian IOVAN 113

Timotei Cipariu – the humanist from the 19th century with an european vision
Timotei Cipariu – cărturarul umanist cu viziune europeană din secolul al XIX-lea

Stelean-Ioan BOIA 121

Vasile Goldiș – European thinker and Politician
Vasile Goldiș – gânditor și om politic european

VI. BOOK REVIEWS/CRITIQUES DE LIVRES/RECENZII

Coordinator/Coordonateur/Coordonator:

Emilia PARPALĂ 127

Vasile MAN 129

Eugen Todoran, *Scrieri. Studii și articole (1937-1956)*, Ediție critică, text stabilit, studiu introductiv, tabel cronologic, notă asupra ediției și bibliografie de Viviana Milivoievici, Prefață de Crișu Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2016, 334 p.

Olimpia VARGA 133

Un roman consacrat lui Ovidius în anul bimileniului trecerii sale în nemurire, Constanța, Editura „Ex Ponto”, 2017

Viviana MILIVOIEVICI 135

Ștefan Gencărau, Vasile Man (editori) *Tudor Arghezi. Din duhul pământului*. Din manuscrisele Centrului de Cercetare a Literaturii Argheziene CIRRM, Université de la Sorbonne Nouvelle, Paris, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2012, 144 p.

Virginia POPOVIČ 137

Ioan Baba, *Banatul în memoria clipei*, Panciova: Editura Libertatea, 2017, 400 p.

Dorel FÎNARU 141

Sanda-Maria Ardeleanu, Ioana-Crina Coroi (coord.), *Cent ans de Saussure (1916-2016)*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2016 (196 p., colecția *Lingua*, nr. 50)

Nadina Maria SZAKACS 145

Natașa Alina Culea, *Lupii trecutului. Sofia*, Editura Librex Publishing, 2016

Alina ȚENESCU 147

Leo Loveday, Emilia Parpală (editors), *Ways of Being in Literary and Cultural Spaces*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2016, 234 p.

Leo Loveday, Emilia Parpală (editori), *Moduri de a fi în spațiile literare și culturale*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2016, 234 p.

Instructions for Authors	151
Instructions pour les auteurs	154
Instrucțiuni pentru autori	157
 Subscriptions	 161
Abonnements	161
Abonamente	162

**I. ROMANCE CULTURES – ROMANIAN
CULTURE/CULTURES ROMANES – CULTURE
ROUMAINE/CULTURI ROMANICE – CULTURĂ ROMÂNEASCĂ**
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Sophie SAFFI
Viviana MILIVOIEVICI

**THE PRESENCE AND THE ROLE OF THE ROMANIAN
WRITERS OF FRENCH EXPRESSION. MATEI VISNIEC'S
OPERA, WRITER, HISTORIAN AND PHILOSOPHER,
DRAMATIST AND POET**

**LA PRÉSENCE ET LE RÔLE DES ÉCRIVAINS ROUMAINS
D'EXPRESSION FRANÇAISE. L'ŒUVRE DE MATEI VISNIEC,
ÉCRIVAIN, HISTORIEN ET PHILOSOPHE,
DRAMATURGE ET POÈTE**

**PREZENȚA ȘI ROLUL SCRITORILOR ROMÂNI DE EXPRESIE
FRANCEZĂ. OPERA LUI MATEI VISNIEC, SCRITOR, ISTORIC
ȘI FILOZOF, DRAMATURG ȘI POET**

Eudochia VOLONTIR-SEVCIUC
Université Paris IV-Sorbonne
E-mail: eudochia.sevciuc@yahoo.fr

Abstract

In this article we chose as theme of discussion the problem of the cultural identity and its reference to the existence of the otherness, the presence and the role of the Romanian writers of French expression. We will make references to the opera of one of these writers, Visniec Matei, who brings a new dimension to the French literature, an original literature in reference with the new cultural context and with the tradition of their country of origin.

Résumé

Le thème de cet article est le problème d'identité culturelle et le rapport du celle-ci à l'existence de l'altérité, le cas de la présence et du rôle des écrivains roumains d'expression française. On va faire des références à l'œuvre d'un d'entre eux, Matei Visniec, qui apporte à la littérature française une nouvelle dimension, une littérature originale par rapport au nouveau contexte culturel et par rapport à son pays d'origine.

Rezumat

În acest articol am ales ca temă pentru discuție problema identității culturale și a raportării acesteia la existența alterității, prezența și rolul scriitorilor români de expresie franceză. Vom face trimiteri la opera unuia dintre aceștia, Visniec Matei, care aduce literaturii franceze o nouă dimensiune, o literatură originală în raport cu noul context cultural și cu tradiția țării lor de origine.

Keywords: Matei Visniec, French writers of Romanian origin, Romanism

Mots-clés: Matei Visniec, les écrivains roumains d'expression française, la roumanité

Cuvinte-cheie: Matei Visniec, scriitori francezi de origine română, românism

Avant leur départ pour des horizons plus accueillants, les écrivains roumains d'expression française se sont heurtés tous à l'absence de liberté d'expression, muselée par la censure du régime communiste. De ces circonstances, il résulte non seulement l'interdit au bonheur et à la liberté d'expression mais aussi le souhait de pouvoir surmonter l'identité en rupture et de jouir d'une identité en liberté., de la dé-, reconstruire. On y décèle également des repères méta-identitaires qu'illustrent le besoin d'utopie politique, sociale et urbaine (qu'engendre la dystopie au quotidien), les préjugés (d'urbanité, citoyenneté, ethnicité), et la tentation obsessionnelle de l'exil.

En renouvellement perpétuel, l'identité composite que revendiquent ces écrivains et leurs protagonistes puise ses racines dans une identité en rupture, «façonnée» avant leur exil, dans une Roumanie sans perspective, enclavée, comme une île dans l'océan socialiste. Ce sont les origines et les racines d'une quête de «soi-même comme un autre», à l'aide de nouvelles références.

A l'étranger, dans un autre espace, dans une autre communauté, ces écrivains et leurs protagonistes essaient de redéfinir leur identité, en rupture avec l'espace d'origine (d'une société où le modèle dominant était une soi-disant identité collective, en fait une homogénéité assaisonnée d'un nivellement intellectuel, idéologique, économique, etc. – caractérisée par l'absence de marque identitaire). Pour qu'ils se reconstruisent une nouvelle (autre?) identité, certain(e)s renoncent à l'ethnicité et adoptent une citoyenneté nouvelle qui, à leurs yeux, acquiert une valeur éloquente de refuge, de garantie d'accomplissement de leurs vœux...

La lecture contribue à recomposer une identité brisée. Par des détours et retours, les écrivains montrent que la fragilité de l'identité vient du fait qu'elle n'est pas immuable, qu'elle se modifie selon les circonstances et, surtout, qu'elle est ouverte, en mouvement.

Pour les Roumains quêtés d'identité, rêver à l'air de la Ville des Lumières, c'est sentir l'odeur de la liberté. Lieu de refuge, occasionnellement, lieu d'exil (intérieur et/ou extérieur), la cité européenne des droits de l'homme constitue encore un exemple d'urbanité et, aux yeux de ceux qui vivent ailleurs, y vivre présente donc des avantages: parmi lesquels celui de garantir la préservation de l'identité dans l'anonymat de la collectivité. Par rapport à Paris (centre), Bucarest n'est qu'une périphérie porteuse «d'une identité et d'une appartenance ambiguë à l'espace urbain [...], un lieu de ville sans identité urbaine [ou encore précaire] un lieu de ville qui appartient à un espace urbain dépendant d'une ville-centre» (Lamizet 2002, 196).

Pour des raisons historiques, culturelles et sociales, Bucarest résiste d'une façon curieuse à l'emprise du centre, de la Ville des Lumières, préservant une identité singulière, sans démontrer durant la période pré-décembriste une vocation économique ou culturelle particulière.

L'exhaustivité spatiale restait illusoire. Vivre dans un immeuble collectif, c'était apprendre à socialiser malgré soi. Beaucoup de monde entassé dans des espaces étroits feignait l'intégration, crevant de peur que les délateurs d'abord, la police (milice), ensuite, ne rendissent plus instable leur insécurité.

Un décor différent, des habitudes avoisinées, même si la vie dans une villa représente aujourd'hui aussi le luxe, et celle qui est menée dans une maison, un idéal. La vie dans les immeubles collectifs tournait au cauchemar dans les milieux pauvres et misérables. Les apparatchiks vivaient eux aussi un cauchemar, mais pour d'autres raisons.

Ce ne sont pas que les conditions de logement qui ont déterminé les personnages-habitants à choisir l'exil; ce sont notamment des formes différentes de peur qui en sont la cause. Résultant de l'aliénation et de l'altération de sécurité personnelle, instaurée depuis des décennies, la peur rend difficiles les prises de position. La perte d'identité individuelle engendre une entité collective qui développe une autre relation avec le contexte sociopolitique. Même l'exile géographique s'y inscrit, la Roumanie étant un pays qu'on quittait pour partir à la recherche d'une vie obscurément meilleure.

Parcours identitaires linguistiques. Avant et après le monolinguisme de l'Autre.

Changer de langue et de culture, changer d'identité? Les raisons historiques de l'écriture en langue étrangère et de l'autotraduction sont variées. D'ordre commercial, esthétique, pédagogique,

linguistique, créatif, etc., celles-ci furent pratiquées par les écrivains des littératures coloniales pour accéder à un marché littéraire (anglais ou français) plus large; certains écrivains proposaient par leurs autotraductions un modèle esthétique aux futurs traducteurs (e.g. Pessoa), une sanction aux traductions faites (Nabokov) qui, mécontentant les écrivains bilingues, les poussèrent à écrire dans une langue d'adoption (Kundera, Tsepeneag). D'autres, dont l'histoire de naturalisation n'avait «rien à voir avec la dissidence», n'était qu'une «histoire d'amour entre [eux] et la France, la culture française et l'esprit de ce pays» (Auger/Visniec 1996, 86), ont choisi d'écrire en français «pour avoir de nouveau, dans leur âme, le goût de la naissance» (idem83).

Quel que soit le prétexte, l'écriture en langue étrangère, selon le modèle de l'autotraduction, représente un phénomène lourd de signification (pour l'histoire de la littérature, la théorie littéraire et la traductologie), cependant insuffisamment axiomatisé.

Être Français comme les écrivains roumains le sont (ou comme d'autres écrivains francophones le sont, qui ne sont Français que par la citoyenneté, administrativement, ou bien de cœur, Derrida 1996, 3) entraîne un trouble d'identité, parce qu'«on n'entre pas dans la littérature française qu'en perdant son accent.» (op. cit. 77). Ce trouble identitaire reconnu ou méconnu, conscient ou non, se retrouve dans la pluralité des expérimentations et formes littéraires que les écrivains francophones explorent, tâtonnent...

Dans l'«Avant-propos» aux pièces *Petits boulots pour vieux clowns* et *Les Partitions frauduleuses*, deux pièces réunies dans un même recueil et qui illustrent à la fois l'évolution et le passage de la poétique d'avant à celle d'après l'exercice d'écriture dans la langue de l'Autre, Matéi Visniec(1) s'attarde sur ces deux phases distinctes de son parcours identitaire, d'écrivain.

Ses aveux concernant la création française (commencée en 1987) intéressent surtout par les éclaircissements poétiques: «avec peu de mots, je voulais dire beaucoup de choses», «me forger un style dans la “pauvreté”, dans les limites même de mon mariage [de raison?] littéraire avec la langue française» (Visniec 1995, 6). Le rapport de Visniec à l'écriture en français est bien différent, institué et déterminé par d'autres facteurs, causes. «Lutte contre ses limites» (Auger/Visniec 1996 83), la décision d'écrire en français est une aventure choisie délibérément que Visniec raconte «indirectement par le style très simple, très direct et dépouillé qu'[il a] adopté (ou qu'[il a] été obligé d'adopter)»

Chez Visniec, la mort du langage dans le théâtre et la naissance d'une nouvelle forme de communication, dans le théâtre et dans la création de l'écrivain, vont de pair avec la mort des personnages. Il est essentiel donc que le langage de Visniec, sa langue à lui – qu'elle soit un idiome dépouillé ou qu'elle soit un non-langage –, subsiste pour créer des personnages (morts?) et pour rendre possible une/toute interprétation (quelconque). Examinant ce qui rend un texte exprimable, traduisible, les écrivains comprennent que la traduction et l'interprétation ne sont pas là pour la conservation ou l'embaumement d'un texte. Lieu de rencontre entre les cultures et les hommes, de dialogue à travers l'espace et le temps, elles deviennent, selon le modèle de la création, simplement la nécessité et le destin de l'œuvre. Un destin fait parfois de trahisons et de réductions, mais toujours créateur de dialogues et de paroles.

Visniec, «[en] écrivant du théâtre, [a] essayé de toujours laisser un espace de liberté le plus grand possible pour les autres co-auteurs du mystère théâtral» (préface à *Mansarde à Paris* ou les détours Cioran). Chacun de ces deux écrivains estime que le lecteur est à même de recréer l'œuvre (Tsepeneag, *Au Pays de Maramures*, Visniec, *Mansarde à Paris...*). Inutile d'appeler l'auteur («Mais appelez Monsieur Visniec ! Où est l'auteur?», Mais maman, ils nous racontent au deuxième acte ce qui s'est passé au premier, 2004, 52).

Il y en aurait plusieurs: «Les autres “auteurs” [des *Partitions frauduleuses*] sont le metteur en scène [...] et les cinq comédiens qui ont participé à cette merveilleuse folie» émanant d'improvisations (1995, 6) et qui ont transformé le puzzle en une histoire. D'où une identité par essence composite de l'auteur (réel) Visniec. Pour un écrivain qui écrit dans la langue de l'Autre (et d'une certaine façon autotraduit mentalement ses propres idées, pensées, etc.), le bilinguisme de création devient une sorte d'écriture (de réflexion certes) à deux mains, à deux voix, une occasion

de parfaire son texte, vu qu'il est obligé et contraint d'y réfléchir de manière interlinguale ou multilinguale. Visniec passe d'une «écriture imprégnée d'une attitude politique», où il délivrait «en même temps un message esthétique», à une écriture centrée «sur le ciel (autrement dit sur des rapports pervers entre l'homme et la mort, entre l'homme et l'immortalité, l'homme et l'amour, l'homme et la solitude de son être)» (Auger/Visniec 1996 84-85). Avant le monolinguisme de l'Autre et avant le bilinguisme du soi, son écriture visait la matérialité, l'inconfort matériel, la pénurie, l'aspect social, la privation des droits; l'étape suivante commence lorsque la «langue du plus fort» est employée comme moyen d'expression, dans le pays d'adoption, où toutes ces insuffisances cessent de préoccuper l'esprit de l'écrivain (dissident ou non). Tout cela lui permet de réfléchir, créer et traiter des sujets à portée universelle. Intergenre poétique hybride, le théâtre de Visniec débouche sur le théâtre-palimpseste, issu de l'expérimentation par laquelle le dramaturge manie le genre initial – l'absurde – qu'il métisse grâce aux transcendances génériques et textuelles, aux transformations structurelles. Il avoue avoir écrit des «pièces-paraboles, des pièces-allégories, des textes dramatiques à clef, des textes trompe-l'œil bourrés d'allusions politiques [...], des pièces sur un sujet universel humain» (Visniec, «Avant-propos», in Visniec 1995, 5). Le polymorphisme de son théâtre, situé au carrefour du grotesque et de l'absurde qui se conjuguent antinomiquement, exploite des relations intertextuelles faciles à repérer (Beckett, Tchekhov, Shakespeare, Ionesco, Cioran). Hybrider les genres, c'est hybrider les personnages et leur comportement. Au-delà de la confrontation des mentalités occidentale et balkanique, Visniec surprend le fonds commun, le prototype humain universel des personnages, le drame de l'humanité – l'absurdité de la guerre (La Femme comme un champ de bataille). Les deux mythes politiques de l'âge d'or et de l'homme nouveau, amenés au premier plan, et la relation imaginaire-régime totalitaire, n'ont pas pour but de décrire un drame, mais de perturber les consciences anesthésiées des récepteurs et, subséquemment, de les éveiller. Tous, et non les seuls Roumains. Chez Visniec et chez Tsepeneag, l'universalité est une cible.

Le texte dramatique n'est pas plus immuable qu'un autre type de texte.

Sa mise en scène, sa représentation théâtrale, non plus. Traduire un texte, mettre en scène un texte, c'est avant tout interpréter. La représentation théâtrale est donc une forme de traduction fatalement instable bâtie, à l'origine, sur deux visions et deux poétiques: celle de l'auteur et celle du metteur en scène; à ces deux visions qui s'imbriquent s'ajoutent celles des comédiens et, certes, nombre de facteurs objectifs susceptibles de modifier la représentation (la bonne ou la mauvaise humeur des comédiens, des spectateurs, les conditions matérielles – sonorisation, etc.). Dans les textes théoriques et autoréférentiels (Maman ..., Le Spectateur condamné ..., Le Dernier Godot ..., Machine Tchekhov), l'auteur – instance dominante – distille ingénieusement des principes de création, esthétiques, poétiques, afin de légiférer sur les droits et libertés des personnages (Le Spectateur ...; dont l'intertextualité avec la pièce de Pirandello, Six personnages en quête d'auteur est transparente). La foi de Visniec dans l'existence d'une empathie gérante: «Un grand artiste ne doit pas trahir un autre grand artiste» (Richard III n'aura pas lieu ou ..., 2005, 19) n'est qu'une utopie. Une illusion. Il en est pourtant conscient: s'il laisse une quasi-absolue liberté aux interprétants ce n'est que parce qu'il «n'est pas un gendarme» – cas de figure où l'empathie s'annule d'elle-même – et ne veut pas être le prisonnier de ses créations qui s'autonomisent. Le rapport de l'auteur avec sa création sera préservé par le paratexte: le titre, le nom apparaissant sur la couverture, l'affiche. À la différence de Tsepeneag, Visniec semble en être bien détaché, s'en désintéresser. L'analogie de la représentation théâtrale et de la traduction allographe montre que, dans ces deux situations, le créateur (écrivain, dramaturge) est marginalisé. Ainsi, la réception – des lecteurs-cible, spectateurs – s'accomplit-elle indépendamment de la volonté de l'auteur. Mais qu'est-ce qu'on fait de l'auteur? Visniec écrit par rapport à ces deux types de médiation, pour deux catégories de destinataires (contredisant de la sorte son allégation sur la liberté de réception !?!). L'irrépétitivité de la représentation théâtrale (encore plus manifeste que celle d'autres types de discours) est en essence l'irrépétitivité de son effet perlocutoire.

La marotte de l'universalité apparaît chez de nombreux écrivains provenant des cultures minoritaires et parlant des langues exotiques – euphémisme occidental contemporain équivalant au grec «barbare». Visniec cherche le fil qui le conduise à un texte à portée universelle, car autrement tout est dépourvu de sens. Le principe de création et de réussite de Visniec: «si j'essaie, j'ai une chance de réussir» (Teatru azi, n° 1/2000, 20) est simple. Surtout parce que son choix s'avère gagnant. Une littérature intertextuelle. Rien n'est certain du parcours (interculturel et identitaire) présumé de l'écrivain à l'époque actuelle. Un écart considérable vient s'insinuer entre le parcours réel et le parcours présumé où l'identité linguistique – individuelle, ici, donc le «bilinguisme de création» (Oustinoff) – se situe au centre du processus d'identification du soi-même vis-à-vis de l'Autre (i.e. accueillant) et doit avoir comme conséquence la reconnaissance de l'Autre. La langue française devient donc un moyen de reconstruction identitaire et d'insertion dans un espace culturel choisi (exil volontaire ou auto-exil – Visniec – qui ne suppose pas automatiquement un exil intérieur) ou imposé (exil involontaire, expatriation susceptible d'engendrer l'exil intérieur). Il ressort de tout cela une image assez globale: ces écrivains, parce qu'ils parlent et écrivent en plusieurs langues, paraissent jouir d'une identité multiple, parfois posséder plusieurs couches identitaires, donc de multiples identités. Plusieurs identités (Calvet 151). Une identité-palimpseste (Bauman). Une identité créole (Hyland Eriksen), etc. Ou ils ne sont que des prisonniers du monolinguisme de la langue maternelle qu'ils considèrent orgueilleusement comme étant la leur, anticipant de la sorte l'hypothèse derridienne: «je n'ai qu'une langue, or ce n'est pas la mienne» (Derrida 1996, 15). Les langues sont – à côté des cultures, politiques, religions, de l'imaginaire, etc. – des facteurs identitaires ou de simples instruments (Calvet 156). Il est sûr et certain que l'identité se construit, qu'elle n'est ni donnée ni immuable. Elle est mouvante sans être éclatée. Le pacte de l'écrivain, de l'auteur et le pacte du narrateur renforcent l'ouverture de l'œuvre non seulement à une «pluralité d'identités», mais aussi à une «pluralité d'identités plurielles» (Karmis 79-80) qui se pluralisent davantage au fil des lectures successives, grâce au pacte de lecture.

Notes

- (1) Matéi Visniec, historien et philosophe, dramaturge et poète, est né en Roumanie en 1956. Ses pièces écrites entre 1977 et 1987, un roman et deux scénarios de films sont systématiquement interdits par la censure roumaine. En 1987, après l'interdiction de la pièce *Les Chevaux à la fenêtre*, il s'installe en France; il a travaillé pour la BBC et, depuis 1990, travaille pour la Radio France internationale. Ses pièces de théâtre (plus d'une quarantaine) sont jouées dans une trentaine de pays (dont Allemagne, Canada, États-Unis, Grande Bretagne, Israël, Italie, Japon, Pologne, Suède, Turquie, etc.), et souvent publiées. Depuis décembre 1989, il est l'un des auteurs les plus joués en Roumanie. Il a reçu les prix: SACD (2009), Coup de cœur de la presse Avignon (2008, 2009). Romans en roumain: *Syndrome de panique dans la Ville Lumière*, 2008 (paru chez Seuil, 2012); *Monsieur K libéré*, 2010, *Le Café Passe-Parole*, 1996, etc.).

Bibliographie

Alexandrescu, Sorin, *Identitatea în ruptură. Invizibilitatea emigrantului* [Identité en rupture. Invisibilité de l'émigrant]. București: Editura Univers, 2000.

Auger, Christian, «À bâtons rompus». Interview de Matéi Visniec par Christian Auger à La Chartreuse de Villeneuve-Lès-Avignon, le 22 juillet 1994. In: Visniec (1996). *L'Histoire des ours panda...* Lyon: Éditions du Cosmogone, 1996, p. 83-86.

Borges Jorge Luis, Sabato, Ernesto, *L'art et le rêve ont un principe commun*. Extrait de Orlando Barone, Jorge Luis Borges/Ernesto Sabato, *Conversations à Buenos Aires*, collection bibliothèques 10/18, Éditions du Rocher, 2001.

Derrida, Jacques, *Qu'est-ce qu'une traduction «relevante»? Paris*, Editions de L'Herne. Extrait du Cahier de L'Herne Derrida, n° 83, 2005.

Derrida, Jacques, *Le Monolinguisme de l'autre ou la prothèse d'origine*, Paris, Éditions Galilée, 1996.

Duby, Georges (dir.), *Histoire de la France urbaine*. 5e tome *La Ville d'aujourd'hui*, volume dirigé par Marcel Roncayolo, Paris, Seuil, 1985.

Larrivée, Isabelle, *La Littérarité comme traduction: Abdelkébir Khatibi et le palimpseste des langues*, Doctorat Nouveau Régime sous la direction de Charles Bonn, Université Paris XIII (Paris Nord), U.F.R. des Lettres, des Sciences de l'Homme et des sociétés, 1994.

Lungu-Badea, Georgiana, «*L'Écriture bilingue de Visniec entre identité, altérité et empathie*», in „Synthesis”, XXXVII, Bucuresti, Editura Academiei Române, 2010a, p. 81-88.

Lungu-Badea, Georgiana, «*L'ipséité de l'écrivain bilingue. Écriture bilingue: continuité et/ou rupture?*», in Maïa Morel (éd.), *Parcours interculturels. Être et devenir*, Québec, Éditions Peisaj, 2010b.

Mauzi, Robert, *L'Idée du bonheur dans la littérature et la culture françaises au XVIIIème siècle*, Genève-Paris, Slatikine Reprints, [1960] 1979.

Pitteloud, Anne, «*Une voix originale chez les écrivains francophones*», Interview avec Matei Visniec.

THE PROFESSOR EUGEN TODORAN, FOUNDER OF PHILOLOGICAL SCHOOL AND ACADEMIC LIBRARY

LE PROFESSEUR EUGEN TODORAN, FONDATEUR D'ÉCOLE DE PHILOGIE ET DE BIBLIOTHÈQUE DE L'UNIVERSITÉ

PROFESORUL EUGEN TODORAN, ÎNTEMEIETOR DE ȘCOALĂ FILOLOGICĂ ȘI BIBLIOTECĂ UNIVERSITARĂ*

Viviana MILIVOIEVICI

Academia Română – Filiala Timișoara,
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”

E-mail: viviana.poclid@yahoo.com

Abstract

The professor Eugen Todoran is a distinct personality in the Romanian culture.

By the time he irretrievably reached in the Banatic cultural space he passes through a series of attempts, given both to the familial climate, as, mostly, to the social-political climate of those times.

He contributes with studies and scientific researches to diverse publications, manifesting his creating vocation, that of literary critic. Some of the ideas presented in these studies, are to be found as developed in vast researches, effected in author volumes and academic courses.

Eugen Todoran was a member of the elite group that created the philological academic teaching in the Banatic cultural space, creating an authentic school of literary exegesis.

Résumé

Le professeur Eugen Todoran est une personnalité distincte dans la culture roumaine.

Pour atteindre définitivement dans l'espace culturel de Banat, il passe par une série de tests, à la fois en raison de l'environnement familial, et, en particulier, le climat social et politique de l'époque.

Il collabore avec études et des recherches scientifiques dans diverses publications, en manifestant sa vocation créatrice, celle de critique littéraire. Certaines des idées présentées dans ces études se trouvent développées dans les recherches approfondies, matérialisés en volumes de l'auteur et de cours universitaires.

Eugen Todoran faisait partie du groupe d'élite qui a créé l'enseignement universitaire de philologie dans l'espace culturel de Banat et il a fondé une école d'exégèse littéraire.

Rezumat

Profesorul Eugen Todoran este o personalitate distinctă în cadrul culturii române.

Până să ajungă definitiv în spațiul cultural bănățean trece printr-o serie de încercări, datorate atât climatului familial, cât, mai ales, climatului social-politic al acelor vremuri.

* Studiu elaborat în cadrul proiectului de cercetare științifică *Eugen Todoran. Scrieri*, Ediție critică de Viviana Milivoievici, din componența Planului de cercetare al Institutului de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Filiala Timișoara, 2016

Colaborează cu studii și cercetări științifice la diverse publicații, manifestându-și vocația creatoare, aceea de fin critic literar. Unele dintre ideile prezentate în aceste studii, se regăsesc dezvoltate în cercetări de amploare, concretizate în volume de autor și cursuri universitare.

Eugen Todoran a făcut parte din grupul de elită care a creat învățământul filologic universitar în spațiul cultural bănățean, întemeind o adevărată școală de exegeză literară.

Keywords: *Romanian culture, cultural area of Banat, University philological education, School of literary exegesis*

Mots-clés: *culture roumaine, espace culturel de Banat, l'enseignement universitaire de philologie, école d'exégèse littéraire*

Cuvinte-cheie: *cultură română, spațiu cultural bănățean, învățământ filologic universitar, școală de exegeză literară*

Introducere

Născut și crescut pe plaiuri transilvane, dar consacrat literar pe cele bănățene, Eugen Todoran a fost și este un model, sub influența căruia s-au format generații întregi de tineri.

Considerații biografice

Despre viața sa, vorbește el însuși într-un scurt fragment autobiografic (TODORAN, în UNGUREANU, 2004, 55-56), pe care îl reproducem aici. S-a născut la 21 noiembrie 1918¹, în comuna Cornești, raionul Târnăveni – azi, județul Mureș, localitate „unde tatăl meu era preot. Rămas orfan de tată², am fost crescut de mama mea, care până în 1949 a ocupat diverse servicii administrative: magazioneră, menajeră la Școala Normală de Băieți din Cluj. Școala primară am făcut-o la Cluj, 1925-1929, când am trecut la Liceul Militar din Tg. Mureș, unde am făcut cursul inferior. După un an de întrerupere, am urmat cl. a V-a la Liceul din Năsăud. Am trecut examenul de bacalaureat la Tg. Mureș, în iunie 1938.

În timpul școlarității, n-am făcut parte din nicio organizație politică și n-am activat în niciun partid. În 1937, în cl. a VII-a de liceu, am fost simpatizant al mișcării legionare. Din 1938-1940 am urmat Facultatea de Litere la Cluj³, iar în continuare, la Sibiu⁴, între 1940 și 1942, când am luat examenul de licență în *Istoria literaturii române* și *Estetică*. Din 1942-1944, am satisfăcut stagiul militar la Școala de Ofițeri Rezervă din Arad și Reg. 96 de infanterie Caransebeș, până la 23 august 1944, când cu Divizia 19 inf. am intrat în lupta împotriva armatelor hitleriste în Banat și Ungaria, până în luna noiembrie 1944, când am fost rănit. Evacuat în țară, am stat în diverse spitale până în iunie 1945.

¹ Într-un interviu – *Confesiunile unui eminescolog* – publicat în „Orizont”, nr. 2, la pagina 3, din 1989, Eugen Todoran răspunde: „În ziua în care mă nașteam eu, era înmormântat bunicul meu, sau cum se spunea în necrolog: «Ioan Sâmpălean, paroh, în împlinirea datorinții pentru redeșteptarea noastră națională, într-un mod dureros și neașteptat».” Bunicul său fusese împușcat de un învățător ungur din sat, pe motiv că fusese ales să poarte steagul românesc la Marea Adunare Națională, ce urma să aibă loc la 1 decembrie 1918, la Alba Iulia.

² În același interviu, mai sus menționat, profesorul afirmă: „După câteva luni murea și tatăl meu de o boală pe care a primit-o într-o închisoare din Ungaria, unde erau adunați cei ce puteau deveni periculoși în evenimentele ce se pregăteau. Acestea sunt evenimentele dramatice care au marcat perioada copilăriei...”

³ „Universitatea din Cluj nu doar m-a «influențat», ci m-a «format» – afirmă profesorul, în cadrul unei convorbiri cu George Dinu. Tot ce s-a adăugat a rămas în respectul pentru profesorii ei și adevărată atmosferă spirituală creată în tradiția unei continuități de cultură românească direct în spațiul culturii europene, pe care Universitatea o întreține la mare nivel.” (TODORAN, DINU, 1988, 3)

⁴ „La Sibiu, atmosfera s-a modificat, ca urmare a condițiilor istorice, după cedarea Transilvaniei de Nord, dar orientarea spre cultura majoră n-a făcut decât să potențeze valorificarea unui fond cultural autohton, sub semnul sigur al unui criteriu axiologic.” (TODORAN, DINU, 1988, 3)

Din 1945, 1 nov., am ocupat postul de suplinitor la Șc. Normală din Cluj, iar din 1946, în urma examenului de capacitate, am funcționat ca profesor titular la limba română la Liceul nr. 4 din Cluj, până în 1950. Din 1948 am fost încadrat până în 1956. Din septembrie 1956 am fost încadrat în funcția de lector la Facultatea de Filologie din Timișoara [...]"

Mediul familial a avut o influență covârșitoare asupra formării personalității viitorului scriitor. A copilărit în casa bunicilor, unde domnea atmosfera specifică intelectualilor români de dinainte de Primul Război Mondial. O atmosferă dominată de aspirația spre împlinirea marilor idealuri naționale. Era o casă în care avea acces la „cărțile românești ale timpului, ale scriitorilor ardeleni și din țara veche, cât și unele traduceri din literaturile străine. Erau cărțile bătrânilor, la care se vor adăuga cu anii și cărțile noastre, ale celor ce creșteam, într-o nouă vârstă a istoriei.” (TODORAN, CRIȘCIU, 1983, 3) Așadar, putea să ia contact nemijlocit cu valorile autentice ale culturii, ceea ce i-a marcat destinul cultural.

Debutul

În ultimul an al liceului, la 19 ani, Eugen Todoran debutează în publicistică. Se întâmplă în 1937, când publică în „Ghiocelul”, revista Societății de lectură „Junimea”, din Teiuș, primul său articol: *Cultura națională*. Pentru tânărul autor, cultura este o realizare a spiritului uman în strânsă legătură cu natura înconjurătoare, dar și cu sufletul întregului popor, cu toate „bucuriile și necazurile sufletului lui, cu însăși viața.” (TODORAN, 1937, 20) Tot aici scrie despre românism, punând accentul pe „ideea-forță autentică a spiritualității” și criticând voalat presa distructivă, pe care o acuză că „alterează” autenticitatea faptelor pur românești. Soluțiile sale sunt practice, viabile și concrete, el propunând respectarea principiului „unității culturale” (s. a.), care se bazează pe respectarea conștiinței de neam și țară. Îndeplinirea acestui deziderat devenea posibilă în măsura în care se putea înfăptui o propagandă culturală care să privească întregul mediu românesc, de la cel literar, la cel științific și artistic.

Studentia

Personalitatea viitorului universitar și scriitor s-a format în mediul de mari arderi spirituale al Universității clujene, prin profesorii care l-au instruit și l-au influențat: Lucian Blaga și D. D. Roșca, în domeniul filozofiei, Liviu Rusu, în acela al esteticii, Sextil Pușcariu, în lingvistică sau Dimitrie Popovici, pentru istoria literară. Acestor mentori li se datorează, de altfel, coagularea tinerilor emuli într-un fenomen ale cărui roade se vor putea vedea abia mai târziu: Cercul literar. Generația acestuia s-a manifestat decisiv în cultura noastră după 1960 și a contribuit la revitalizarea scrisului românesc sub semnul esteticului. Așa cum însuși declară, generația lui s-a considerat, o dată cu trecerea timpului, o generație independentă⁵: „Dincolo de orice teribilism negator, pe care unii dintre noi l-au făcut cunoscut în publicistică pentru reconstituirea epocii respective, trebuie să avem în vedere că, oricât de maturizată ar fi fost formația unora dintre inspiratorii «noii direcții», generația sibiană a Cercului Literar, n-a fost posibilă ca «prezență», decât în aceleași condiții de cultură românească în care ne-au fost profesori cei numiți.” (TODORAN, CRIȘCIU, 1983, 3)

Cercul literar de la Sibiu – o nouă generație

Această grupare culturală a luat ființă în 1940, la inițiativa unor tineri dornici să readucă literele române pe drumul consacrat al unei tradiții bazate pe valori autentice. Eugen Todoran este, alături de Radu Stanca, Ion Negoitescu, Cornel Regman, Deliu Petroiu, I. D. Sîrbu, Henri Jacquier, unul dintre fondatori. Influențele primite de „cerchiști” au fost nu numai din partea universitară, ci ele au venit și din afara acesteia, astfel încât „seminarul de teatru studentesc al lui Liviu Rusu și Cercul Literar, pus sub conducerea de onoare a lui Lucian Blaga, au fost primele forme de constituire a unui «Cerc» aparte, pe care numai întâlnirile la Henri Jacquier l-au conturat pe deplin.”

⁵ Despre această generație, Eugen Todoran afirmă: „Noi am adus un «stil» nou, dar n-am inventat o cultură nouă.” (Eugen Todoran, *Cultura națională*)

(TODORAN, CRIȘCIU, 1983, 3) Rolul acestuia din urmă a fost acela de a-i însuși prin spiritul clasic francez și de a-i influența prin efectul modelator al culturii franceze. Acest tip de „clasicitate (ca ideal, nu ca normă) apare [...] drept alternativă la forme extremiste ale modernismului, avangardismul și purismul, dar și la vechiul «actual», neo-sămănătorism.” (POANTĂ, 1997, 41) Se conturează astfel aversiunea tinerilor scriitori din Sibiu față de „tradiționalismul provincial, mărginit și persistent în Ardeal” (CROHMĂLNICEANU, HEITMANN, 2000, 26), atitudine consacrată în scrisoarea-manifest, publicată în cotidianul „Viața” (nr. 743, din 13 mai 1943), cu titlul *Ardealul estetic. O scrisoare către d. E. Lovinescu a Cercului literar de la Sibiu*. Semnatarii acestei scrisori erau „cerchiști” Victor Iancu, Cornel Regman, Eugen Todoran, Damian Silvestru (pseudonimul lui Ion Negoitescu), Radu Stanca, Ion Oană, O. Drimba, R. Dăscălescu, Ștefan Aug. Doinaș. Eugen Lovinescu răspunde acestui manifest, tot în coloanele ziarului „Viața” (nr. 757, din 27 mai), exprimându-și speranța că semnatarii lui ar putea reprezenta „a patra generație maioreșciană”. Scrisoarea a fost primită favorabil în publicațiile culturale ale vremii: „în ziarul «Timpul», sub semnătura lui Arghezi, Tudor Vianu și Eugen Jebeleanu. [...] «Vremea», de asemeni, prin George Ivașcu și Pompiliu Constantinescu, salută gestul tinerilor sibieni, cărora însuși ministrul Culturii, Ion Petrovici, le transmite felicitări pe cale discretă.” (CROHMĂLNICEANU, HEITMANN, 2000, 33) Dar e drept că au existat în presă și diverse insulte și amenințări, a căror consecință a fost creșterea coeziunii grupului, căci ele le-au dat tinerilor o indestructibilă conștiință de grup, reflectată într-o platformă estetică și ideologică comună. Într-o scrisoare a lui Ștefan Aug. Doinaș, expediată către Ovid. S. Crohmălniceanu la 17 august 1995, se precizează: „Eram, acum, uniți nu numai prin prietenia întreținută zi de zi, ci și prin același destin literar, printr-o comunitate de idei, mărturisite public, devenind fapt de cultură care ne angaja deopotrivă pe toți.” (CROHMĂLNICEANU, HEITMANN, 2000, 33) Pe lângă semnatarii scrisorii, mai făceau parte din Cerc și cadre didactice, dar și oameni de litere precum: Umberto Cianiolo (directorul Institutului italian), profesorul Henri Jacquier, Deliu Petroiu, Al. Cucu, Ilie Balea, Ovidiu Cotruș, Lia Jacquier, Radu Enescu, I. D. Sîrbu, Viorica Guy Marica, Nicolae Balotă, Eta Boeriu, Ioanichie Olteanu, Dominic Stanca, Fana Kernbach ș.a.

Amintindu-și de atmosfera acelor ani, Eugen Todoran, în cel din urmă interviu al său, face câteva precizări, necesare pentru a înțelege climatul acelei epoci: „Se vorbește despre Cercul literar de la Sibiu – dar acesta a avut un început la Cluj. [...] În '38-'39. [...] Despre perioada aceasta nu se prea vorbește. Eu, fiind coleg cu ei (cu Radu Stanca și Cornel Regman – n. n.), am participat la tot felul de activități care erau specifice vieții universitare, nu neapărat cu o ideologie. [...] Asta putea să fie o deschidere pentru noi, căci evenimentele atunci au fost foarte limitate, pentru că a venit cedarea Ardealului de Nord și Universitatea din Cluj s-a mutat la Sibiu. Aici, de fapt, se va lega o prietenie... [...] Radu Stanca a fost sufletul acestei mișcări și personalitatea principală pe tot parcursul Cercului literar de la Sibiu. Eram constituiți sub influența personalităților universitare clujene, dar eram noi. Aveam ceva al nostru.” (TODORAN, BALAJ, 1997, 4)

Mutându-se la Sibiu, această mișcare culturală a simțit nevoia unui reviste proprii. Așa a apărut „Revista Cercului literar”. Revistă lunară de literatură, filosofie și artă, redactor: I. Negoitescu. Prin ea s-a creat mediul propice de manifestare a ideilor, atitudinilor și concepțiilor generației „cerchiste”, „așa puteam noi realiza ceea ce simțămintele ne impuneau.” (TODORAN, BALAJ, 1997, 4) Deși revista a avut pe parcursul existenței sale doar șase apariții lunare, din ianuarie până în august 1945 (ultimul număr a fost triplu, cuprinzând lunile iunie, iulie și august), publicația s-a impus în planul culturii naționale: „fiecare număr e o construcție solidă menită să dureze și destinată bibliotecii iar nu consumului efemer. Ea se livrează și acum ca un *corpus* viu de creații artistice și idei estetice al unei grupări literare și originale.” (POANTĂ, 1997, 70) Revista materializează ideile *Manifestului* din 1943, acesta reprezentând actul întemeietor, „...autorii «Revistei Cercului literar» sunt niște profesioniști. [...] ...ea e gândită ca o operă omogenă, cu mai multe tipuri de discursuri care comunică între ele, reflectându-se permanent unul în altul. Evidentă rămâne voința de a construi temeinic după o concepție riguroasă.” (POANTĂ, 1997, 72)

În primul număr al publicației, Eugen Todoran publica o cronică literară: *Un critic sobru: Pompiliu Constantinescu*, vizând prin cele care au urmat aspecte legate de receptarea critică a unor texte. Semnalăm aici eseurile: *Kant și pacea eternă*⁶, *Cogito în filosofia lui Husserl*⁷, *Tendințe în evoluția literaturii*⁸ și *Hyperion, demonic*⁹.

Practic, revista „cerchiștilor” și-a precizat scopul de a scoate literatura ardeleană din provincialism „și să o elibereze de sub canoanele desuete ale neo-semănătorismului, ceea ce au și reușit într-un interval scurt.” (POANTĂ, 1997, 79) Dar ambiția acestora era și mai mare, spune același exeget: „În toamna lui '45, Universitatea clujeană se reîntoarce acasă, iar «Revista Cercului literar» își încetează apariția, ea urmând să apară la Cluj, sub un titlu care să-i definească mai exact profilul, «Euphorion».” (POANTĂ, 1997, 79) Era un plan ambițios al lui Ion Negoitescu, care prefigurează chiar și liniile directe și conținutul primului număr. Aflăm despre planul său dintr-o scrisoare din 3 iunie 1946, către Radu Stanca: „Ca fiu al Elenei și al lui Faust, în Euphorion s-au contopit spiritul grecesc, apolinic (limitele, ordinea elenă) și fausticul modern al europeanului, adică dinamismul, avântul nesăbuit. Preponderent acesta din urmă, Euphorion e mânat spre dezastru. În introducerea mea, eu voi propune ca țintă a noastră pe acel Euphorion inițial al lui Goethe, în care s-au armonizat ordinea, măsura, regula grecească și fantasticul – romanticul germanic. Toate decăderile romantice contemporane, semne ale crizei și dezastrului, cum naturalismul și suprarealismul etc., sunt consecințele acelei rupturi din Euphorion. Noi să propunem restructurarea goetheană. Poezia Cercului e pe această linie. Iar delimitările noastre între genuri și între valori au același sens.” (NEGOIȚESCU, STANCA, 1978, 33) În cele din urmă, Ion Negoitescu își dă seama cu amărăciune că acest proiect a eșuat, în ciuda faptului că „euphorionismul» este utopia culturală a «Cercului Literar», dar una retroactivă, recuperatoare.” (POANTĂ, 1997, 79)

Chiar dacă membrii Cercului s-au îndreptat ulterior spre alte direcții, „fiecare a mers pe drumul lui” (TODORAN, BALAJ, 1997, 79), legătura dintre aceștia s-a păstrat prin „schimbările epistolare, cronicile literare de după «dispariția» oficială a grupului care vădesc existența unui dialog întins pe decenii între «cerchiști», prezența unor corespondențe mai profunde între scrierile lor, ce trec de nivelul textelor programatice.” (GAVRIL, 2005, 13-14) Unele dintre scrisori și

⁶ Articolul a apărut în numărul 2 al „Revistei Cercului literar”, I, 1945, p. 17-34. Eugen Todoran prezintă o imagine de ansamblu asupra considerațiilor filosofico-politice kantiene, remarcate din „idealismul său transcendent”, unde „libertatea înțeleasă ca unitate spirituală coordonatoare a fenomenelor, cu alte cuvinte, face din mecanismul natural un mijloc de înaintare a omului pe linia menirii superioare stabilită de rațiune, un mijloc de realizare a unității spirituale.” (p. 20)

⁷ Articol apărut în „Revista Cercului literar”, I, 1945, nr. 3, p. 54-59. În cadrul rubricii *Cronica ideilor*, Eugen Todoran e de părere că cel mai important merit al lui Husserl este acela de a încerca „să sfarme zidul kantian, de a trece dincolo de rațional prin însăși puterile rațiunii. Și el vrea să ajungă la ceea ce este lucrul în el însuși, însă printr-o încredere absolută în rațiune, opunând primatului rațiunii practice la care Kant a fost nevoit să se oprească, primatul hotărât al rațiunii teoretice. Opunând ontologiei o filosofie critică, el nu construiește un sistem nu impune un punct de vedere, încât filosofia lui, departe de a fi o doctrină, este o metodă, *cogito* cartezian ajungând prin aceasta inevitabil în poziția ei centrală.” (p. 54)

⁸ Articol apărut în „Revista Cercului literar”, I, 1945, nr. 4, p. 14-22. Studiul aduce în discuție idei și concepții promovate de scriitorii clasici ai literaturii franceze, Eugen Todoran amintindu-i aici pe Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Diderot și susținând faptul că acest clasicism de sorginte carteziană „constituie originalitatea romantismului francez”. Pe de altă parte, autorul studiului evidențiază întrepătrunderea culturilor europene și rezultatul contactului culturii românești cu acestea, în viziune maioreșciană și lovinesciană, „este tendința care încearcă și în literatura noastră o nouă sinteză între fond și formă prin soluția dată problemei obiectului și a metodei, tendința de a da fondului romantic formele artei clasice, elementelor originare ale «spiritului» nostru, formele culturii majore.” (p. 22)

⁹ Articol apărut în „Revista Cercului literar”, I, 1945, nr. 6-8, p. 57-75. „Fragmentul din teza de licență condusă de D. Popovici, care-și are punctul de plecare în textul lui Lucian Blaga, *Daimonion*, este scris în spirit «cerchist», lăsând să se întrevadă influența discuțiilor din cadrul grupului. Să ne amintim că și Ion Negoitescu intenționa să scrie un studiu pe această temă, iar Ștefan Aug. Doinaș își alesese același subiect la lucrarea de licență.” (GAVRIL, 2005, 246). Eseul lui Eugen Todoran reliefează ideea de titanism a lui Hyperion, titanism care „nu constă într-o revoltă împotriva Divinității, ci în drama psihologică prin care el încearcă să se ridice peste condiția pământească. Este un demonism prin care el încearcă să se îndumnezeiască prin înlăturarea treptată a elementelor htonice din structura lui. Prin reziduurile htonice el păstrează o anumită aderență cu lumea pământească ce-l îndeamnă să renunțe la atributul lui divin, să se sustragă fatalității geniului. Nu un Satan în luptă cu Divinitatea, ci un Demon în luptă cu natura proprie.” (p. 63)

dialoguri au apărut în presa vremii sau au fost consemnate în volume, rămânând posterității ca dovadă a unei gândiri integratoare și a unor prietenii durabile.

Articolele de tinerețe

Încă din studenției, Eugen Todoran publică studii și articole în revistele vremii, dovedind calități de fin critic literar.

Publicațiile care îi găzduiesc acum textele sunt: „Scânteieri”, publicație a studenților din Târgu Mureș (*Misticismul mioritic în creația culturii*, 1939), „Curțile dorului”¹⁰ (*Eminescu: suflet și natură, Geniile romanțate*, 1941), „Pagini literare” din Turda (*Asupra romanului românesc, Din aspectul poetic al Ardealului, Asupra criticii lui Maiorescu, Teoria critică a lui Titu Maiorescu, Mihai Eminescu: cunoaștere și durere*, 1940-1941 și *Temeiurile populare ale literaturii române din Transilvania*, 1943), „Revista Fundațiilor Regale” (*Celălalt târâm, în poemele lui V. Voiculescu*, 1942, *Realismul lui Liviu Rebreanu*, 1942, *Dumnezeu în poezia lui Tudor Arghezi*, 1946, *Humorul lui Creangă* (I-II), 1947). Colaborarea la publicațiile din Transilvania a însemnat pentru el o încurajare a creativității critice, dar consacrarea acesteia a venit odată cu apariția numelui său în prestigioasa revistă bucureșteană.

Perioada de absență (1948-1956). Intervalul timișorean (1956-1997)

A urmat apoi aproape un deceniu de absență¹¹ din paginile revistelor și publicațiilor culturale (1948-1956), care va înceta odată cu venirea sa ca lector la Facultatea de Filologie a Institutului Pedagogic, unde predă cursurile de *Folclor literar, Istoria literaturii române (perioada scriitorilor clasici)* și de *Critică literară*.

Începând cu anul 1957 și până în anul morții sale, 1997, colaborează intens la cele mai importante periodice românești: „Analele Universității din Timișoara”. Seria Științe Filologice, „Amfiteatru”, „Anuar de etnologie, artă, istorie, lingvistică”, „Apostrof”, „Argeș”, „Cahiers roumains d'études littéraires”, „Contemporanul”, „Familia”, „Jurnalul literar”, „Limbă și literatură”, „Limba și literatura română”, „Luceafărul”, „Orizont”, „Pagini literare”, „Revista de istorie și teorie literară”, „România literară”, „Romanian Review”, „Rostirea românească”, „Scrișul bănățean”, „Steaua”, „Studii literare”, „Synthesis”, „Tomis”, „Transilvania”, „Tribuna”, „Vatra”, „Viața românească”, „Viața studențească”, dar și la periodice locale: „Drapelul roșu” sau la volume periodice: „Folclor literar”.

În unele cazuri, este vorba despre cronici și recenzii la volume recent apărute, în altele de studii de filosofie, estetică, folclor, etnologie, fără a fi ocolită nici exegeza fenomenologică a marilor opere din literatura română și universală. Majoritatea studiilor și a exegezelor vor intra în componența cărților care încep să apară în această etapă.

Idei reluate. Idei redefinite

Așa se face că unele dintre ideile prezente în aceste studii, se regăsesc dezvoltate în cercetări de amploare, concretizate în cărți și în cursuri universitare, precum: *Dramaturgia românească între cele două războaie mondiale*, 1966 (cu varianta în limba franceză *La dramaturgie roumaine de l'entre-deux-guerres*, 1966); *Curs de istoria literaturii române moderne*, II. *Eminescu*, 1970; *Eminescu*, 1972; *Secțiuni literare*, 1973; *Curs de literatura română în epoca scriitorilor clasici (1860-1900)*. (*Titu Maiorescu*), 1975; *Maiorescu*, 1977; *Fondul folcloric românesc în poezia lui*

¹⁰ Pe frontispiciul publicației se precizează: Revistă de literatură a studenților în litere și filosofie de la Universitatea „Regele Ferdinand I”, înscrisă la Tribunalul Sibiu, Secția II, nr. 152/1940 și se menționează că este îngrijită de Ovidiu Drimba, Ion Maloș-Râpeanu, Radu Stanca și Eugeniu Todoran.

¹¹ „Ca pentru aproape toți cerchiștii, perioada 1947-1957 fusese a excluderilor succesive. Dar dacă Radu Stanca, I. Negoitescu, Șt. Aug. Doinaș se puteau bucura de sprijinul unor familii rămuroase, de alianțe dinamice, cu Eugen Todoran lucrurile sunt puțin mai complicate. El traversează mereu o subliniată singurătate (...), dar o anumită distanță îl separă de ceilalți: nu este prea-apropiatul lui Lovinescu! Nu se dorește pe scena spectacolelor literaturii!”, notează Cornel Ungureanu. (UNGUREANU, 2003, 255)

Lucian Blaga, I. *Geografia mitică și spațiul mioritic*, 1980; *Fondul folcloric românesc în poezia lui Lucian Blaga*, II. *Tipul mitic, istoria și țara*, 1981; Mihai Eminescu. *Epopoea română*, 1981; Lucian Blaga. *Mitul poetic*, I, 1981; Lucian Blaga. *Mitul poetic*, II, 1983; Lucian Blaga. *Mitul dramatic*, 1985; Lucian Blaga. *Mit, poezie, mit poetic*, 1997; *De de Eminescu?*, 1999 (volum scris în colaborare cu G. I. Tohăneanu).

Având o serioasă pregătire filosofică și estetică, dar și cu o orientare precisă în domeniul retoricii, poeticii, istoriei literare și criticii de idei, Eugen Todoran a practicat o istorie literară centrată pe „reducția eidetică, fenomenologică”, propunând un amplu demers exegetic, tematic, filosofic, psihologic, social și, nu în ultimul rând, hermeneutic. „Critica fenomenologică se asociază la Todoran cu critica genetică, impunând interpretării o construcție «genetic-arhetipală», din etajările căreia se desprind nu doar reevaluări de mare finețe, ci și o metodologie originală și un stil de lucru.” (DGLR, s. v.) Această abordare estetică din „unghi categorial” provine din sondarea „arheologiei textuale”, în care opera este considerată drept „expresia unei spiritualități”. El propune, așadar, o interpretare din perspectivă teoretică a „fenomenologiei poeticii”, pe care o preferă în detrimentul altor formule critice, ca de pildă, cea structuralistă. Pretutindeni militează pentru evidențierea forței cuvântului sensibil, din sensul căruia derivă imaginea poetică expresivă, în planuri succesive. „O critică fenomenologică prezidează aceste eforturi, textul se deschide, se varsă în context, «geneza gândirii poetice» conjugă într-un *cogito*, (un tot interior al gândirii poetice), *noesa* (intenționalitatea conștiinței) și *noema* (semnalele operei). Laborioasele sale încercări află – prin reconstituirea etapelor – structura originară și unitară; descrierea genezei își descoperă propria ei ordine interioară.” (RACHIERU, 1989, 2)

Astfel, studiile monografice, dar și articolele răspândite în periodicele vremii se remarcă prin minuțiozitate, acribie și erudiție, oferind publicului cititor interpretări originale: „Studiile sale sunt in-cursiuni (prefixul își păstrează sensul de «adâncire în»), scufundări metodice în straturile genetice ale creației, apte să pună în valoare tonalitatea fundamentală a operei.” (IANOVICI, 1981, 2) În concepția lui Eugen Todoran, demersul critic are menirea de a regândi această perspectivă a „esenței” lucrurilor și de a o reda în propria sa manieră, de interpret al fenomenului cultural și spiritual, întreprinzând o cercetare integratoare ce reliefează „planul convergențelor”.

Studii, interviuri, dezbateri, anchete, comunicări, colocvii, conferințe

Este vorba despre alte forme ale activității sale literar-științifice, concretizate în volume colective (*M. Eminescu. I. Creangă. Studii; Studii de literatură română și folclor; Studii de literatură comparată; Istoria literaturii române, II. Metodologia istoriei și criticii literare; Eminescu după Eminescu; Portrete de grup cu Ioana Em. Petrescu; Eonul Blaga* etc.

A acordat numeroase interviuri unor oameni de litere, precum Valeriu Ganea, Titus Crișciu, George Cușnarencu, Nicolae Iliescu, Grațian Jucan, Mihai Ungheanu, Doina Pașca, Nicolae Rotund, George Dinu, Ioana Em. Petrescu, Adriana Babeți, Ion Opreșan, Gheorghe Secheșan, Cornel Ungureanu, Emil Vasilescu, Brîndușa Armanca, Mircea Mihăieș, Veronica Balaj.

A răspuns unor anchete apărute în „Cronica”, „Orizont”, „Revista de istorie și teorie literară”; a participat la dezbateri și mese rotunde pe teme de istorie literară și folclor, publicate în „România literară”, „Orizont”, „Amfiteatru”; a susținut un mare număr de comunicări științifice la colocvii și conferințe cu caracter național și internațional, care au fost ulterior publicate în revistele „Viața”, „Limbă și literatură”, „Limba și literatura română”, „Orizont”, „România literară”, „Tomis”.

În sfârșit, a semnat articole omagiale sau comemorative despre personalități ale mediului literar și universitar românesc, în „Steaua”, „Analele Universității din Timișoara. Seria Științe filologice” sau „Orizont”.

Editor, redactor și prefațator

O altă „treaptă” a activității sale științifice se întrevinde din calitatea sa de editor, îngrijitor, coordonator sau prefațator. A editat volumele Titu Maiorescu, *Critice* (I) (1973), *Din Critice*

(1978), *Opere* (I) (1978), a prefătat volumul lui Dorian Grozdan, *Umbre de cleștar* (1974), a îngrijit (împreună cu Gabriel Manolescu și apoi cu Vasile Crețu) seria de volume „Folclor literar”, 1983-1988), „Anuar de etnologie – artă – istorie – lingvistică” (1981), „Analele Universității din Timișoara”. Seria Științe filologice (1965-1985).

Correspondența

De-a lungul anilor, profesorul Eugen Todoran a participat la un viu schimb epistolar cu prietenii săi literari. În arhiva sa se păstrează scrisorile primite în decursul timpului de la diverse personalități ale culturii române și universale: Ion Negoitescu (scrisori din Sibiu, date în 2 martie 1943, 30 martie 1943, 12 aprilie 1943, 2 mai 1943, 21 mai 1943), Ion Breazu (Cluj, 23 mai 1957 și 15 iulie 1957), academicianul Iorgu Iordan (București, 12 decembrie 1962), Ștefan Augustin Doinaș (16 octombrie 1963 și 13 februarie 1971), I. C. Chițimia (București, 28 mai 1965, 19 iunie 1965, 13 decembrie 1965), Ion D. Lăudat (Iași, 20 noiembrie 1965, 10 ianuarie 1973), Mircea Zăciu (Cluj, 23 noiembrie 1965, 1 aprilie 1967, 18 iunie 1984), Constantin Ciopraga (Iași, 4 decembrie 1965 și încă una nedată, se presupune că e din anul 1965), Eugen Tănase (Cluj, 16 septembrie 1966), Iosif Cheie-Pantea (București, 21 decembrie 1967), prof. univ. dr. doc. Al. Dima, directorul Institutului de istorie și teorie literară „G. Călinescu”, membru corespondent al Academiei Române (București, 25 august 1970), Vasile Fanache (două scrisori de la Cluj, nedatate), prof. B. Cazacu, prorector al Universității din București și director al cursurilor de vară și al colocviilor științifice de limba, literatura, istoria și arta poporului român (București, 17 martie 1971), Laurențiu Fulga, vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor din R. S. România (București, 20 octombrie 1973), Ovidiu Papadima (București, 22 mai 1974, 26 iulie 1974, 23 noiembrie 1982), Gheorghe Anca (4 decembrie 1974), Mario Ruffini (Torino, 7 mai 1975), Ion Olteanu (București, 12 noiembrie 1976), Liviu Rusu (Cluj, 23 septembrie 1977), Constantin Dinischiotu, directorul Teatrului „Mihai Eminescu” din Botoșani (17 ianuarie 1877), Gheorghe Ivănescu (Iași, 24 decembrie 1980), Ioanichie Olteanu (31 decembrie 1980), I. D. Sîrbu (Gary) (Craiova, 24 septembrie 1982, 14 ianuarie 1983, 10 martie 1984), Corneliu Mircea (14 aprilie 1984), Nicolae Rotund (două scrisori, Constanța, 1985), prof. Luisa Valmarin, Departamentul de Studii Romanice, de la Universitatea din Roma (15 martie 1986), Petrică Irimescu (Rm. Vâlcea, 22 septembrie 1986), Ștefan Munteanu (31 martie 1987), Aurel Petrescu (București, 28 martie 1988), Arlette Chemain, Departamentul de limbi moderne – Literatură comparată, Universitatea din Nisa „Sophia Antipolis” (5 aprilie 1991, 28 noiembrie 1994), Nicole Otto, Centrul Cultural Francez din Timișoara (14 ianuarie 1993), Walter Biemel (11 martie 1995), Nicolae Dinu, directorul Direcției Arhivă și Documente Diplomatice, din cadrul Ministerului Afacerilor Externe al României (București, 7 aprilie 1995), prof. Alexandru Niculescu, responsabil de curs la Universitatea din Udine (26 octombrie 1995), prof. Dumitru Nica, inspector școlar general, prof. Dumitru Lazăr și prof. Nicolae Drăghici, inspectori școlari de specialitate, Inspectoratul Școlar al Județului Olt (17 iunie 1996) (ȚĂRA, 2002, 197-257)

Întemeietor de școală filologică și bibliotecă universitară

Pe bună dreptate, Eugen Todoran a fost numit, „întemeietor” cu „vocație de dascăl și de om deosebit.” (ȚĂRA, 2002, 5) El a făcut parte din grupul de elită care a creat învățământul filologic universitar în spațiul cultural bănățean, întemeind o adevărată școală de exegeză literară. A schimbat, astfel, în mod semnificativ direcția și evoluția Facultății de Filologie din Timișoara, constituind secții și catedre noi, înlesnind accesul tinerilor talentați spre cariera universitară.

Timp de 14 ani, între 1963-1977, a condus Catedra de literatura română, din cadrul Facultății de Filologie, perioadă fructuoasă din punct de vedere științific pentru toți membrii ei.

Mai târziu, între 1990 și 1996, când a fost ales rector al Universității, și-a propus să reformeze structural instituția, aducând-o alături de universități europene. Într-un interviu publicat în „Orizont” (octombrie 1992), Eugen Todoran face următoarea precizare, cu strictă referire la noul său mandat de rector reales: „Am reorganizat profilul Universității umaniste, cu facultăți și secții noi, cu număr sporit de studenți, cu schimburi interuniversitare și începuturi de cooperare cu

universitățile străine.” (TODORAN, UNGUREANU, 1992, 3) Acest fapt s-a datorat pasiunii sale pentru cunoaștere, dar și îndelungatei sale experiențe universitare, dobândită ca asistent al profesorului Dimitrie Popovici, la Universitatea din Cluj-Napoca. A stabilit numeroase și fructuoase relații de colaborare cu prestigioase universități din Franța, Germania, Olanda, Anglia, Austria, Ungaria, Spania și a inițiat diverse programe interculturale, la care au putut avea acces atât personalități ale mediului universitar timișorean, cât și ale spațiului cultural european.

În activitatea sa didactică, dar și în cea de rector al Universității din Timișoara, a adaptat modelul european, păstrând însă specificul învățământului universitar de la începuturile sale. „Profesorul a înființat și a reînființat, în timp foarte scurt, șase facultăți noi și a creat premisele întemeierii altora. O grijă specială a manifestat față de învățământul umanist, întemeind, încă din anul universitar 1990-1991, secțiile de filosofie și de limbi clasice, fără de care nu se poate imagina cercetarea în profunzime a limbii și literaturii. Dar să nu uităm că, în momentul când și-a încheiat mandatul de rector, Universitatea de Vest avea nouă facultăți cu 52 de specializări și peste 8000 de studenți. Dacă ne raportăm la anul 1989, când Universitatea din Timișoara avea doar patru facultăți și aproximativ 2500 de studenți, saltul este mai mult decât semnificativ. Totodată, s-a triplat numărul cadrelor didactice.” (ȚĂRA, 2002, 6)

Pe de altă parte, referitor la profesia didactică, însuși profesorul menționează: „N-am avut niciodată motive să mă îndoiesc de ea. Ani de-a rândul am avut satisfacția unei depline audiențe la cursuri, fără alt control decât al spațiului interior pe care m-am silit să-l creez în gândirea auditorilor. Unora li s-a părut dificil drumul, dar o dată deschis, la rândul lui putea produce satisfacții celor care credeau că ideile se «învață» și nu se «gândesc». N-am vrut să reduc literatura la filosofie, cum mi s-a reproșat uneori, dar fiecare mare operă literară, cel puțin la scriitorii cu care m-am ocupat la cursuri, implică o dimensiune filosofică, pe care trebuie să o înțelegem din structurile de adâncime ale «textului» operei, cum ne place să spunem astăzi, dacă bineînțeles știe cineva unde începe și unde se sfârșește «textul».” (TODORAN, CRIȘCIU, 1983, 3)

Ca profesor, ca om de litere, ca istoric literar, Eugen Todoran s-a implicat permanent în spiritualitatea românească a epocii. Mesajul umanist pe care îl transmite tinerilor intelectuali se întrezărește în rândurile următoare: „Ca profesor de istorie literară, am avut cadrul necesar de implicare încă de la înființarea Facultății de Filologie din Timișoara, pentru un studiu al literaturii române valorificat ca moștenire literară, după criteriile și cerințele științei contemporane. La ceea ce învășasem din școala veche despre știința explicării fenomenului literar, se adăuga relația istorică stabilită de materialismul dialectic. Am înțeles materialismul istoric ca o metodă generală de explicare a fenomenelor prin relația lor dialectică, într-o direcție care nu excludea metodele speciale pentru definirea specificului metodelor spirituale, ca valori, inclusiv fenomenul literar ca valoare artistică. Pentru interdependența societate-artă, în formele conștiinței sociale, am avut în vedere criteriul axilologic al judecății estetice, motivat istoric prin etapele și formele gândirii poetice a scriitorului, care ne menține în specificul operei lui, ca produs artistic. Am evitat pozitivismul și sociologismul în istoria literară, chiar când tendințele respective păreau inevitabile.” (TODORAN, CRIȘCIU, 1983, 3) Se poate spune că, și în cariera didactică, și ca om de cultură, a abordat o critică obiectivă, exegetul sondând o „arheologie a poeticului”, felul în care „nucleul” cuvântului, ca purtător al „spiritului național” rezonază în conștiința generațiilor, de-a lungul timpului. Astfel că, „această abordare a textului – actul critic fiind, din perspectiva aleasă, un proces de continuă recuperare – duce la minuțioase scrutări ale substratului mitico-filosofic, arhaic și genetic și, totodată, la confruntarea acestor depozite primare cu straturile culturii moderne.” (DGLR, s. v.) Totodată, se poate adera la aprecierea că „spectacolul critic în care se exersează profesorul Todoran se numește monumentalitate.” (MIHĂIEȘ, 1986, 2)

De-a lungul întregii sale cariere universitare, Eugen Todoran s-a implicat mereu în viața culturală și științifică a Universității și a spațiului bănățean. Împreună cu G. I. Tohăneanu a pus temelia Bibliotecii Centrale Universitare. Ca decan al Facultății de Filologie a făcut numeroase demersuri pentru ca această bibliotecă să obțină dreptul de a fi depozit legal.

Fostul director al acestei biblioteci, Vasile D. Țâra măturisește: „În 1990, a făcut primul demers la Ministerul Învățământului pentru transformarea Bibliotecii Centrale a Universității din Timișoara în cea de-a patra Bibliotecă Centrală Universitară din România. În 1992, când, nefiind bibliotecă de rang național, instituția noastră a pierdut un foarte important program TEMPUS, care trebuia să ducă la informatizarea bibliotecii după modelul Bibliotecii Universitare din Londra, din inițiativa Profesorului s-au reluat demersurile la Ministerul Învățământului pentru statutul de Bibliotecă Centrală Universitară. De data aceasta rezultatul a fost pozitiv. Prin *Ordinul ministrului învățământului* nr. 6237, din 14 septembrie 1992, Biblioteca Universității din Timișoara, a devenit, începând de la 1 octombrie 1992, Biblioteca Centrală Universitară din Timișoara, instituție de interes național, cu personalitate juridică.” (ȚÂRA, 2002, 7) În semn de profundă recunoștință, azi numele profesorului Eugen Todoran stă pe frontispiciul acestei importante instituții.

Într-un interviu acordat lui Emil Vasilescu în ziua inaugurării instituției, Eugen Todoran afirma cu mândrie: „Într-o universitate mare, cu profil complet refăcut, Biblioteca este exact inima care întreține pulsul normal pentru funcționarea întregului organism al instituției.” (TODORAN, VASILESCU, 1993, 20) Tot în același interviu, menționa: „Cartea care stă în fața ochiului transmite ideea unei adevărate cugetări, unei înalte simțiri și numai contactul cu cartea ne dă siguranța unei evoluții firești a generațiilor actuale și a celor care vor veni” (TODORAN, VASILESCU, 1993, 21), pentru că „biblioteca este casa sufletului intelectualului. Din ea nu se poate ieși decât îmbogățit.” (IBIDEM)

Concluzie

Eugen Todoran a fost un strălucit profesor, un om cu o vastă cultură, concretizată în textele sale transmise posterității, a fost un remarcabil întemeietor de școală, vocație ce poate fi recunoscută în activitatea numeroșilor săi elevi, care aparțin „școlii timișorene de istorie și critică literară”.

Bibliografie

- *** *Dicționarul general al literaturii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2004-2009
- *** „Revista Cercului literar”, I, 1945, nr. 2, 3, 4, 6-8
- CROHMĂLNICEANU, Ovid. S., HEITMANN, Klaus, *Cercul literar de la Sibiu și influența catalitică a culturii germane*, București, Editura Universală, Colecția Sinteze, 2000
- IANOVICI, Sorina, *Eugen Todoran sau despre arheologia poeticului*, „Orizont”, XXXII, 1981, nr. 20, p. 2
- MIHĂIEȘ, Mircea, *Blaga – mitul dramatic*, „Orizont”, XXXVII, 1986, nr. 3, p. 2
- NEGOIȚESCU, Ion, STANCA, Radu, *Un roman epistolar*, București, Editura Albatros, 1978
- POANTĂ, Petru, *Cercul Literar de la Sibiu. Introducere în fenomenul original*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1997
- RACHIERU, Adrian Dinu, „Cheia filosofică”, „Luceafărul”, XXXII, 1989, nr. 15, p. 2
- TODORAN, Eugen, VASILESCU, Emil, „Biblioteca și cartea ne dau siguranța unei evoluții firești”, interviu realizat de Emil Vasilescu, „Biblioteca”, 1993, nr. 3-4, p. 20
- TODORAN, Eugen, *Confesiunile unui eminescolog*, „Orizont”, XL, 1989, nr. 2, p. 3
- TODORAN, Eugen, DINU, George, *Convorbiri cu prof. univ. dr. Eugen Todoran*, „Orizont”, XXXIX, 1988, nr. 17, p. 3
- TODORAN, Eugen, *Cultura națională*, „Ghiocelul”. Revista Societății de lectură «Junimea», Teiuș, I, 1937, nr. 1, p. 20
- TODORAN, Eugen, UNGUREANU, Cornel, *Dialog în octombrie*, interviu consemnat de Cornel Ungureanu, „Orizont”, IV, 1992, nr. 18, p. 3

TODORAN, Eugen, CRIȘCIU, Titus, „*Gândindu-i pe marii noștri scriitori, ne gândim pe noi înșine în moștenirea lor*”, Eugen Todoran intervievat de Titus Crișciu, „Orizont”, XXXIV, 1983, nr. 46, p. 3

TODORAN, Eugen, BALAJ, Veronica, *Memorie și destin. Ultimul interviu*, consemnat de Veronica Balaj, „Orizont”, IX, 1997, nr. 11, p. 4

ȚĂRA, Vasile D., *Eugen Todoran. 1918-1997*, Timișoara, Editura Mirton, 2002

UNGUREANU, Cornel, *Despre Cercul Literar de la Sibiu. Intervalul timișorean*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2004

UNGUREANU, Cornel, *Geografia literaturii române, azi*, vol. IV *Banatul*, Pitești, Editura Paralela 45, 2003

VICTOR VLAD DELAMARINA – BETWEEN LITERARY LANGUAGE AND DIALECT

VICTOR VLAD DELAMARINA – ENTRE LA LANGUE LITTÉRAIRE ET LE DIALECTE

VICTOR VLAD DELAMARINA – ÎNTRE LIMBA LITERARĂ ȘI DIALECT

Grațîela BENGĂ

Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”,
Academia Română, Filiala Timișoara
E-mail: gratielabenga@yahoo.com

Abstract

This study focuses on Victor Vlad Delamarina's poetic beginnings and tries to explain the linguistic code switching – the dialect spoken in Banat and the literary language. Some items belonging to everyday reality (and defining the writer's individual "habitus") were displaced in poems according to a particular "aisthesis" (aesthetic taste) that was deeply integrated in ethos. Delamarina's choice to write poetry using a dialect may be motivated by a bunch of converging aspects, including a way to fight for linguistic authority. Therefore, the dialectal poems are meant to magnify their prometheic echoes – brought about by the refusal of poetic tradition – and finally add the power of acknowledgement that their linguistic code (supposed to be marginal from both political and poetic points of view) has not achieved. Following Paul Ricoeur's theory on identity and Judith Harris' research, the paper tries to see the way in which social anxieties reflect on Delamarina's poems and how writing becomes an outstanding attempt to cure a traumatic identity or to rebuild a fragmentary self.

Résumé

L'article enquête les débuts poétiques de Victor Vlad Delamarina, en essayant d'expliquer l'alternance des codes linguistiques abordés par l'auteur: le dialecte du Banat et la langue littéraire. Divers aspects de la réalité quotidienne, partie intégrante de son habitus individuel (si on reprend la terminologie de Bourdieu), sont translatés dans des paroles selon un aisthesis (comme inclination esthétique et de goût) intégré, à son tour, à l'éthos. L'option de Victor Vlad d'écrire une poésie dans le dialecte du Banat peut être justifiée par un ensemble d'éléments convergents, y compris une forme de lutter pour l'autorité linguistique. À cet égard, les paroles en dialecte du Banat doubles leurs insertions prométhéennes opérées par le refus de la tradition poétique culte, en les ajoutant la qualité de légitimation d'un code linguistique conçu comme périphérique non seulement du côté littéraire, mais aussi politique. Mais le cumul des préconditions sociales n'exclut pas les effluves de sa propre subjectivité. Sur la direction de Paul Ricoeur et des recherches de Judith Harris, on peut suivre la façon dont les angoisses sociales transparent dans les poèmes de Delamarina et on entrevoit une tentative de guérir les traumatismes (identitaires) par l'écriture - tout aussi comme on peut décrypter le zèle de l'autoconstruction.

Rezumat

Articolul investighează începuturile poetice ale lui Victor Vlad Delamarina, încercând să explice alternanța codurilor lingvistice: graiul bănățean și limba literară. Diverse aspecte din realitatea cotidiană, incluse în habitus-ul său individual (dacă preluăm terminologia lui Bourdieu),

sunt translatate în versuri potrivit unui *aisthesis* (ca înclinație estetică și de gust) integrat, la rândul lui, în *ethos*. Opțiunea lui Victor Vlad de a scrie poezie în graiul bănățean poate fi justificată printr-un mănunchi de elemente convergente, inclusiv ca formă de luptă pentru autoritate lingvistică. În acest sens, versurile în grai bănățean își dublează inserțiile prometeice operate prin refuzul tradiției poetice culte, adăugându-le calitatea de legitimare a unui cod lingvistic conceput ca periferic nu numai din punct vedere literar, ci și politic. Pe linia lui Paul Ricoeur și a cercetărilor lui Judith Harris, se urmărește modul în care anxietățile de natură socială transpar în poeziile lui Delamarina și se întrevăde o încercare de vindecare a traumelor (identitare) prin scris - așa cum se poate decipta și râvna autoconstrucției.

Keywords: *ethos, environment, authority, trauma, recovery*

Mots-clés: *éthos, milieu, autorité, trauma, guérison*

Cuvinte-cheie: *ethos, mediu, autoritate, traumă, vindecare*

Ethos și literatură dialectală

E dincolo de orice echivoc că ethosul bănățean nu poate fi în întregime înțeles fără urmărirea fenomenului literar local, cu cele trei componente ale sale: gazetăria rurală, condeierii-plugari și literatura dialectală. (Cf. BOLDUREANU, 2004, 95-111) În privința ultimelor două, Gabriel Țepelea a făcut câteva considerații importante. Plecând de la viziunea lui Benedetto Croce potrivit căreia nu există limbi model (ideale), autorul *Plugarilor condeieri din Banat* l-a contrazis pe Tancred Bănățeanu, care (plecând de la definiția lui A. Bossert și de la ideea că literatura dialectală este ecoul sufletului pe care îl are țăranul) susținea existența unui nucleu tematic specific literaturii dialectale – și absent, în opinia sa, din poeziile dialectale semnate de Victor Vlad Delamarina. Or, Gabriel Țepelea a subliniat că literatura dialectală este fixată de limbă, nu de conținut (Cf. ȚEPELEA, 2005, 120), iar această realitate literară poate fi confirmată și de scrierile poetului scoțian Robert Burns sau ale unor scriitori dialectali germani - ca Hebel, Klaus Groth și Fritz Reuter. O comparație între autori dialectali din spațiul germanic și scriitorii catalani și provenșali, bunăoară, arată diferențe notabile: în timp ce Robert Burns, Hebel, Klaus Groth și Fritz Reuter au ca trăsături comune diletantismul și umorul, catalanii și provenșalii erau cultivați și încercau să obțină recrearea unei limbi dialectale într-un veritabil laborator poetic, la care se adăuga un febril activism politic pentru reanimarea valorilor provinciei. (Cf. IBIDEM, 124-125)

Cele dintâi încercări poetice ale lui Victor Vlad au fost făcute la Școala Militară din Craiova. În 1961, Virgil Birou a publicat un articol despre carnetul de buzunar al lui Victor Vlad (oferit de avocatul C. Dobrin), în care se aflau 11 poezii: *Cătănie, În mijlocul codrului, Într-o noapte, Cei trei amici ai omului, Pe câmpul de luptă, O umbră sfântă, Inimi negre, Fluturașul*, dintre care trei fabule versificate (*Lupul și cocorul, Câinele și lupul, Vupoii și strugurii*). Victor Vlad a urmat Școala Militară din Craiova timp de doi ani (1885-1886 și 1886-1887, parțial), iar la Iași a stat trei ani (1887-1888, 1888-1889, 1889-1890). De la Craiova, în 14 februarie 1887, a trimis Elenei Dobrin, mătușa sa, o scrisoare în care se află și următoarele rânduri: „Se pare că nu v-am scris de poeziile mele și de reușita lor. Profesorul M. Strajan¹, renumitul gramatician român, e profesorul nostru. Ne-a dat de câteva ori fabule și alte compoziții ca să le prelucrăm în proză. Eu însă am încercat să le scriu în versuri și mi-a reușit. Versurile au plăcut foarte mult. Profesorul, foarte încântat, a arătat lucrările mele și m-a lăudat în fața întregii clase. El mi-a scris în caiet pe o pagină întreagă cu creion albastru, cu litere mari: «Foarte bine, Idei bogate și bine țesute. Numai scrisul și ortografia lasă ceva de dorit.²» Eu vă voi trimite poeziile mele una câte una. Deocamdată «Pe

¹ Am păstrat grafia autorului.

² Din scrisoare, se observă că profesorul Mihai Străjanu a fost cel care i-a descoperit talentul și a observat, totodată, nesiguranța ortografică determinată, în principal, de educația din școala primară și gimnazială, când Victor Vlad a

câmpul de luptă»". (DELAMARINA, 2016, 359) Scrisoarea se încheie cu transcrierea poeziei *Pe câmpul de luptă*, concepută în limba literară. Cu un rând mai sus, Victor Vlad îi ceruse mătușii adresa revistei „Familia” a lui Iosif Vulcan. Dat fiind că *Pe câmpul de luptă* a deschis atât carnetul de buzunar cât și seria promisă Elenei Dobrin, e posibil să fi fost prima poezie a lui Victor Vlad, văzută și corectată de profesorul Strajanu. Este opinia lui Virgil Vintilescu, susținută în monografia apărută în 1967 și reluată zece ani mai târziu, într-un articol din „Orizont”. (Cf. VINTILESCU, 1977, 3)

Primele încercări poetice ale lui Victor Vlad au fost așternute în limba literară, așa cum au fost notate și paginile de proză ori piesele de teatru. Dezvoltată pe un subiect sugerat de profesorul Strajan, *Pe câmpul de luptă* este un omagiu adus soldatului român. Se sărbătoreau zece ani de la Războiul de Independență și Victor Vlad era sub impresia lecturilor din *Ostașii noștri*, faimosul ciclu de poezii semnate de Vasile Alecsandri (Cf. VINTILESCU, 1967, 134). *Pe câmpul de luptă* e, fără îndoială, neizbutită. Rimele sunt facile, iar ritmul – șchiop. Dar ceea ce ar fi, totuși, de remarcat la această poezie a începuturilor este preocuparea pentru compoziție și dozarea laborioasă a faptelor, pe fundalul unui ierni înverșunate.

Fabulele versificate (*Vulpoiul și strugurii*, *Lupul și cocorul*, *Câinele și lupul*) au primit formă plecând tot de la teme sugerate la Școala Militară de profesorul Strajanu. De pildă, *Lupul și cocorul* pune în discuție nedreptățile plămădite de cei care au puterea, iar *Câinele și lupul* prezenta, alegoric, dificila problemă a libertății - plecând de la imaginea câinelui care stă în lanț, mulțumit că primește ceva de mâncare: „«Cum? Ești legat, amice dragă?/ Ei bine, află că astă treabă/ Nu-i pentru mine, ți-o spun curat,/ Eu nu pot chiar mort să stau legat./ Dacă robia ție îți place/ Du-te, te satură, trăiește în pace./ Mănâncă mereu ficat și rărunchi,/ Eu m-oi sătura cu rădăcini de trunchi.»/ Așa zise lupul și din sat fugi/ Nemirosindu-i ăst mod de a trăi./ Bine a făcut, îi dau dreptate./ Să moară de foame, dar în libertate./ Decât legat să trăiască/ Și în neștire să se hrănească.”

După cum se vede, în fabulă nu este loc de atitudini romantic-profetice care să facă aluzii la construcții teoretice perfecte pentru societate. Victor Vlad nu-și trece versurile prin sita unor doctrine cu (așa-zisă) valoare universală și nici nu conturează scopuri absolute. În problemele societății, idealul abstract pare să fie pentru el un reper înșelător. Dat fiind că e chemată să ia în calcul o sumedenie de factori care cartografiază relieful social, judecata critică deosebește mai degrabă tolerabilul de intolerabil. Sau riscurile libertății și supraviețuirea în robie. Răspunderea demnă pentru alegerile proprii și slugarnica fugă de răspundere. Peste decenii, această distincție va fi dezvoltată de „spectatorul angajat”, despre care a vorbit Raymond Aron. E un exercițiu atent al proporțiilor, ghidat de dragostea pentru adevăr. Sau de oroarea față de minciună. Iar pentru a da glas adevărului trebuie să nu existe o putere (exterioară) care să-i pună căluș. Ori să-l altereze. De aceea adevărul și libertatea sunt indisociabile. Și de aceea Victor Vlad s-a străduit din răputeri să se smulgă dintr-un mediu politic și social profund distorsionant, în care libertățile fundamentale erau îngrădite, iar adevărul – dificil de rostit și de transpus în formă literară. Fără valoare estetică, *Câinele și lupul* are, cred, o altă relevanță: dă măsura lucidității politice a adolescentului Victor Vlad, o luciditate forțată în țesătura incandescentă de condiții și discursuri (frecvent contradictorii) în care a copilărit și a evoluat. Crescut în mijlocul proliferării instrumentelor de asimilare a naționalităților nemaghiare, dar și în efervescența (uneori utopică a) afirmării valorilor naționale, Victor Vlad a descoperit importanța actului solitar de gândire, capabil să aleagă și să orienteze un drum ori să regleze proporții.

Celelalte poezii din carnetul de buzunar sunt legate, într-un fel sau altul, de viața satului și arată cât de adânc se întrepătrunde ethosul bănățean (cu dimensiunea lui axiologică și morală) cu structura cognitivă (ca sistem de reprezentări, *eidos*) a lui Victor Vlad. Diverse aspecte din realitatea cotidiană a satului sau viața militară, care au făcut parte din *habitus*-ul său individual (dacă preluăm

terminologia lui Bourdieu), sunt traduse în versuri potrivit unui *aisthesis* (ca înclinație estetică și de gust) pe care Pierre Bourdieu a ajuns să-l integreze în *ethos*, după ce în primele dezvoltări ale conceptului vorbise despre el ca una dintre dimensiunile majore ale *habitus*-ului. Bunăoară, *Cătănie* surprinde amărăciunea care a cuprins întreg satul când flăcăii au fost luați în armată (*recte*, armată străină), iar *În mijlocul codrului* celebrează întoarcerea acasă a tinerilor care fuseseră înregimentați. (La ambele experiențe Victor Vlad fusese martor în timpul copilăriei petrecute în Banat, iar dorința lui năprasnică de a pleca la studii în Regat, pentru a deveni ofițer în armata română, a fost și un răspuns la o serie de norme politico-sociale pe care le considera abuzive.) Poeziile preiau motivele și ritmul cântecelor populare, cu o versificație lejeră care acoperă claviatura gravă a jelaniei sau solfegiul sprintar al mulțumirii.

Într-o noapte denotă, în schimb, influențe de baladă: sunt narate întâmplările și emoțiile prin care trece Radu, un flăcău din sat, în străduința lui de a-și dovedi curajul. Educât (în familie) în spiritul discernământului și al gândirii autonome, tânărul Victor Vlad a încercat să pună problema credințelor primitive perpetuate în viața satului românesc. Din acest punct de vedere, *Într-o noapte* scoate la iveală știutul și neștiutul din om, insula luminoasă a rațiunii și valurile de întuneric care o pot înghiți. Trama acestei poezii narrative este simplă: pentru a-și dovedi bărbăția, Radu merge noaptea în cimitir, cu scopul de a înfinge o furcă în mormântul nanei Floare. Virgil Birou a remarcat compatibilitatea dintre acest poem și atmosfera șezătorilor, „cu poveștile, cântecele, obiceiurile, cu inevitabilele superstiții” (BIROU, 1961, 87). Înainte de toate, *Într-o noapte* se remarcă prin coerența expunerii subiectului, ale cărei articulații conduc spre potențarea gradată a tensiunii și extensii umoristice. Mijloacele artistice de care dispunea Victor Vlad în primele lui încercări poetice nu sunt prea variate. La fel ca în celelalte poezii din carnetul de buzunar, resursele artistice erau găsite cu precădere pe palierul sintactic al textului, nu în stratul stilistic ori în depozitele fonetice și lexicale pe care le conține limba. Slăbiciunile de versificație ies ușor la iveală („Radu calcă voinicește pe drumul cu pietriș/ Doamna lună buclălată îl privește chiorăș.”), dar, pe de altă parte, poezia reușește să îmbine reflectarea tumultului emoțional care-l domina pe flăcău cu abordarea ironică a acestui proces obscur și necontrolat.

Tradiție, revizionism, autoritate

Efortul poetic nu a consumat doar rezervele narcisiste ale tânărului, ci s-a hrănit mai ales dintr-un set de predispoziții (incluse în *habitus*) care i-au schițat modalitățile de înțelegere a unei experiențe noi, creatoare, dar și generos-sfidătoare aspirații prometeice. Voi explica, în rândurile următoare, despre ce este vorba. În periodicele vremii, prima poezie publicată de Victor Vlad a fost *Toaca la Logoj* („Dreptatea”, 1894), scrisă în graiul bănățean și urzită să redea atmosfera încărcată de emoție și de mulțumire din preajma Paștelui. Așadar, debutul poetic al tânărului a constituit o intrare în lumea literară românească pe o poartă bizară, construită de el însuși și ignorând celelalte intrări posibile – recunoscute, validate, valorificate. De ce a optat pentru această cale? De ce a ales riscul de a fi aruncat în derizoriu?

Să amintim, printr-o învăluire a subiectului, că *habitus* este înțeles ca sistem de dispoziții durabile și transpozabile, adică un principiu generativ. Cu alte cuvinte, este vorba despre dispoziții care se regăsesc sub forma unor relații și structuri social constituite. Aceste dispoziții sunt dobândite treptat printr-un proces de inculcare, în care experiențele copilăriei sunt esențiale, dar sunt și structurate, reflectând condițiile sociale în care au ajuns să fie dobândite. Potrivit lui Bourdieu, *Habitus*-ul determină (matricial) o gramatică generativă de practici, dar este totodată și capabil de adaptare la anumite potențialități obiective din diverse situații. Desigur, capacitatea generativă a *habitus*-ului a fost asociată structurii profunde despre care a vorbit Noam Chomsky, numai că, în timp ce viziunea lui Bourdieu se înrădăcește pe un sol fenomenologic, perspectiva lui Chomsky este mentalistă sau cognitivistă. Pe lângă această diferență, s-a mai subliniat o distincție: dispozițiile care, odată interiorizate, pricinuesc competența lingvistică au un caracter înăscut la Chomsky, iar la Bourdieu sunt obținute (Cf. ALBULESCU 2014, 71)

Mediul familial în care crescuse Victor Vlad a împletit cultura tradițională (cunoscută pe când locuia în casa din Satu Mic a părinților lui și în cea a bunicilor din Chizătău, dar și prin preocupările pentru folclor ale mamei) și cultura modernă, bine sincronizată cu ideile literare, sociale, politice ale vremii sale. Pe de-o parte, satul i-a dat mereu sentimentul apartenenței organice la armonia universală (deschizându-l spre omenie și omenesc), iar graiul bănățean definea mai bine decât orice altceva acest perimetru al tradiției. Pe de altă parte, educația lui Victor Vlad scoate la iveală fractura între familie și societate: prima era sensibilă și atentă la valorile naționale (limbă, literatură, cultură, în sensul ei larg), încercând în același timp să se racordeze la marile culturi europene (cu precădere cea germană), cea de-a doua preia directivele politice care impuneau limba maghiară ca element de întărire a autorității. La toate acestea se adăugau formele exterioare cele mai ne semnificative ale practicilor din existența curentă: moduri de a privi, tăcea, (dez)aproba sunt încărcate cu injoncțiuni „insidioase, insistente și insinuante” (BOURDIEU, 2012, 69) și tocmai de aceea, cu consecințe greu de eludat.

În acest cadru, opțiunea lui Victor Vlad de a scrie poezie în graiul bănățean crește pe un sol îmbogățit de un mănunchi de elemente convergente, al căror impact individual e dificil de cântărit. Primul e determinat de dispoziții obținute prin educația familială, în cadrul căreia creativitatea nu a fost niciodată redusă la reprezentările imaginarului cult. Dimpotrivă, contactul direct cu lumea satului și interesul vădit al Sofiei Vlad-Rădulescu pentru creațiile folclorice i-au descoperit copilului resurse nebănuite de expresivitate. Al doilea aspect este găzduit într-o altă zonă a dispozițiilor dobândite și atinge, prin extensie, tradiția literară: e o formă de revizionism (în acest caz, poetic), ivit din reacția de respingere pe care Victor Vlad a căpătat-o față de repetiție, încă din copilărie. Pe cât îl fascina dibuirea unui teritoriu nou, pe atât îl deprimau reluările, indiferent de forma pe care o îmbrăcau acestea. Într-un anume fel, tânărul autor s-a rupt de uzanța literară prin ceea ce Harold Bloom numea *kenoză* (Cf. BLOOM, 2008, 60), părăd că s-a golit de sine de parcă ar fi renunțat să mai fie poet, pentru a întrupe (înșelător) doar ecoul anonimului colectiv din cultura populară. Firește că o astfel de înstrăinare față de precursori și, implicit, față de poeticile lor putea fi percepută că o îndepărtare de poezia însăși, când de fapt ținta ei este de a găsi vocea proprie, chiar dacă risca să pară stridentă pentru auzul coformist. Cel de-al treilea element îl constituie răspunsul (e drept, prin mijlocirea discursului poetic) la dominația simbolică exercitată de o limbă de cultură care a beneficiat de condițiile instituționale necesare impunerii și care a nesocotit graiul local. E, cu alte cuvinte, o formă de luptă pentru autoritate lingvistică. În acest sens, versurile în grai bănățean își dublează inserțiile prometeice operate prin refuzul tradiției poetice culte, adăugându-le calitatea de legitimare a unui cod lingvistic conceput ca periferic nu numai din punct vedere literar, ci și politic.

Consider că toate acestea componente pot motiva, până la un punct, interesul statornic al lui Victor Vlad pentru creația poetică, dar și opțiunea (alături de competența) lingvistică, alături de formarea unui anumit gust estetic. Doar până la un punct - pentru că omul nu poate fi redus, șablonard, la *habitus*. Influența acestuia e greu de contestat, însă mărginirea tuturor acțiunilor la a fi rezultatul ineluctabil al *habitus*-ului e și mai dificil de justificat. Nu un determinism social steril se ascunde în evoluția poetică a autorului bănățean, ci un cumul de precondiții care au orânduit solul fertil pe care au căzut semințele propriilor căutări, efluviile propriei subiectivități. Pe această linie³, s-ar cuveni amintit că Paul Ricoeur distinge doi poli ai identității: *la mêmété* și *l'ipséité*. Primul concept ar indica noțiunea de caracter (ca parte obiectivă a identității personale) și ar răspunde la întrebarea „ce sunt eu?”, în timp ce a doua noțiune corespunde interogației „cine sunt eu?” (Apud ALBULESCU, 2014, 72).

Așadar, *ce este* Victor Vlad? Un foarte tânăr român bănățean, trăitor în secolul al XIX-lea, bine educat, capabil să se deschidă spre marea cultură, dar și să exprime (simbiotic) cultura locală. Prima poezie în grai publicată de Victor Vlad (și semnată Delamarina), *Toaca la Logoj*, împletește pasiunea pusă într-un gest încărcat de rezonanță spirituală cu superstiția șugubeață a „ghiocului”.

³ O abordare comparativă între Bourdieu și Ricoeur propune sociologul G r me Truc, vezi <https://traces.revues.org/2173> [ultima accesare, 4 august 2017].

Versurile se află undeva pe muchia dintre laudă și glumă inofensivă, în decorul sărbătoresc al apropierei Paștilor. Sărbătoare, bucurie de a fi împreună, de a găsi frumusețe în sunetul ritmic-descifrabil al bățăilor în toacă și echilibru în simplitatea unei succesiuni care trece dincolo de imanență – acestea ar fi reperele în jurul cărora se țese povestea din *Toaca la Logoj*, în care Ioți (calfa lui Toboc) îi miră cu iscusința lui pe lugojeni, îi impresionează și entuziasmează, (re)trezindu-le mândria de a aparține unui urbei de pe Timiș: „Baș dă pupi frăgaru-ăl mare/ Și baș Ioți-a lu Toboc/ Sus în vârf bace cu foc/ Toaca dă păreche n-are./ Toc! Ticotoc! Toc! Ticotoc!// Logojeții toț să miră/ Cum dă n-au și iei năroc!/ Toaca lor parcă-i dă soc,/ Glasu iei nu să răsfiră./ Toc! Ticotoc! Toc! Ticotoc!// Dar și Ioți-i zmău dă fire/ Nu-i ca alții motântoc,/ Dântre toți ai care toc/ Iel bace mai cu simțire:/ Toc! Ticotoc! Toc! Ticotoc!”... Deși cadența bățăilor în toacă și „duhul” strecurat de maistor Ioți pot exprima, împreună, singularitatea sentimentelor și frumusețea irepetabilă a lumii, ele sugerează, indirect, și imperfecțiunea existenței – neputincioase atunci când vrea să repete isprava artistului. De aceea, spaima în fața posibilei stăviliri a desăvârșirii sonore adună emoții contradictorii: pe de-o parte, elementare (crența în deochi), pe de alta – spiritualizate (indefinibila nevoie de frumos).

Valorificarea graiului bănățean și influențele folclorice nu au limitat aria căutărilor poetice ale tânărului autor. Deși debutul poetic a lui Delamarina l-a constituit o creație în grai bănățean, *Liricul modern* („Dreptatea”, 1894, nr. 64, p. 7), cea de-a doua poezie publicată de autor în timpul vieții, a fost scrisă în limba literară, ca satiră îndreptată împotriva epigonismului eminescian: „Pe <<Eminescu>> îl închide/ Și prin păr mâna și-o trece./ Ia din cui lira și rece –/ Înțelegându-l – se decide/ A-l întrece.// [...] *Un șir de ani, copilă crudă,/ Cu sprâncenele-ți de muză/ Săruturi false ca de Iudă/ Îmi puneai furis pe buză./ Ah, ventuză!*” De aceeași factură tematică și cu aceeași versificație zglobie este *Poeților profunzi*: „Eteric crezi al său sonet;/ Când colo-i: mămăligă.”

Tot în limba literară concepe Delamarina o satiră la adresa rigorilor din Școala Militară. Biografică și confesivă, *Pentru o muscă!* (publicată în „Familia”, XXX, 1894, nr. 19, p. 228) recrează tensiunea rece a disciplinei militare, în contradicție cu căldura (vulnerabilă a) umanului. Trădat de propriul corp și de răbdarea-i ajunsă la limită din pricina unei muște care-l chinuia, soldatul se alege cu zile de arest: „Stam în front ca stana mută, nici din ochi nu mai clipeam,/ Numai arma cu cadență o-ncărcam și-o prezentam;/ Camarazii toți ca sfinții nu mișcau nici ei deloc./ Așa-i frontul, la instrucții, nu-i de glumă, nu-i de joc./ Și suflarea e mai înceată, totul merge ca-o mașină,/ Frontu-i sfânt, soldatul aprig – numai frontului se-nchină;/ Gândul însă e mai liber și cu toate că-i sub arme/ Fuge mult și pretutindeni – nicio clipă nu adoarme,/ Iese chiar și-afar’ din școală – pe acas’ se duce des,/ Întâlnește rude, prieteni, domnișoare mai ales./ Astfel mă plimbam cu gândul și eu, nu mai știu pe unde/ În a cugetării mare, legănându-mă pe unde,/ Când o muscă rău-crescută și cu mintea cam obtuză/ Vine țop și mi se-așază nechemată drept pe buză.”... *Pentru o muscă!* se pronunța zglobiu și ironic asupra unei rutine care exclude (în mod mecanic) umanul.

Mediu, societate, identitate: fragmentări și recompuneri

Întorcându-ne la polii identității despre care vorbea Ricoeur (*la mêmeté* și *l'ipséité*), s-ar putea spune că poezia lui Delamarina, în întregul ei, reflectă limpede construcția unui caracter (*la mêmeté*) și redefinirea unei subiect profund (*l'ipséité*). Evoluția se distinge nu numai în prim-planul tematicii, bunăoară prin poezii declamativ-politice în care se reliefează un mediu traumatic (ca *Noi ni's acasă*) sau prin construcții lirice evocatoare (cum e *Țucă-l moșu*), ci și pe un câmp aflate dincolo de scenariul poetic. În cele două tipuri de cod lingvistic la care a recurs prin alternanță (graiul bănățean și limba literară, într-un raport care-l avantajează net pe primul), se observă anxietățile de natură socială pe care scrisul le reînsuflește și le distilează. Se întrevede, la Delamarina, o încercare de vindecare a traumelor (identitare) prin scris, așa cum se poate decipta și râvna autoconstrucției.⁴ Cu o identitate vulnerată în Banatul dualismului austro-ungar, tânărul autor

⁴ Un studiu esențial despre convergența neliniștilor și vindecarea / construcția sinelui prin scris are Judith Harris, *Signifying Pain. Constructing and Healing the Self through Writing*, State University of New York Press, 2003.

nu a căutat în poezia concepută în grai bănățean un paradis imaginar, ci a încercat să transforme realitatea vieții lui (paradoxal, ordonată și totodată aflată în disoluție) în viața creației sale – prin întoarcerea spre depozitul memoriei (istorice, afective, lingvistice) și pre-facerea lui într-un zăcământ fertil al imaginarului. Sau, cu alte cuvinte, se operează o deplasare a focalizării de la spațiul public (social) la spațiul personal (al creației). Figurile recurente în poezia lui Delamarina, dar și opțiunea pentru graiul bănățean drept cod al creației acționează ca paliativ pentru frământările identității vătămate. E forma în care o identitate fragmentată își arată slăbiciunea, dar își și caută, hotărât, sprijinul.

Scriind despre lumea lui (marginală), într-un cod lingvistic periferic, Delamarina transferă realitatea în imaginar – acolo unde linia dintre dezagregare și reordonare nu le mai desparte, contradictoriu, ci le unește, compensatoriu. Strategia alternării limbii literare cu graiul bănățean în această cheie se poate înțelege: e o placă turnantă, un limbaj personal al minții în interacțiune cu ea însăși, o răsucire a sinelui în efortul său de re-regrupare și construcție. Întrebarea „cine sunt eu?” își aștepta răspunsul.

Bibliografie

ALBULESCU, Laura, *Sfinxul. Pierre Bourdieu și literatura*, Prefață de Mircea Martin, Postfață de Bogdan Ghiu, București, Editura Art, 2014.

BIROU, Virgil, *Încercări în frumoasa așezare a cuvintelor și sentimentelor*, „Scrisul bănățean”, 1961, nr. 2.

BISTRIȚIANU, Alexandru, *Doi scriitori bănățeni: Victor Vlad Delamarina și Ioan Popovici-Bănățeanul*, Craiova, Editura Scriul Românesc, 1943,

BLOOM, Harold, *Anxietatea influenței. O teorie a poeziei*, traducere din limba engleză și note de Rareș Moldovan, Pitești, Editura Paralela 45, 2008.

BOLDUREANU, Ioan Viorel, *Cultura populară bănățeană*, Timișoara, Editura Mirton, 2004.

BOURDIEU, Pierre, *Outline of a Theory of Practice*, translated by Richard Nice, Cambridge University Press, 1977.

BOURDIEU, Pierre, *Limbaj și putere simbolică*, traducere din limba franceză de Bogdan Ghiu, București, Editura Art, 2012.

DELAMARINA, Victor Vlad, *Scrieri. Poezii, proză, corespondență*, Ediție critică, text stabilit, studiu introductiv, tabel cronologic, notă asupra ediției, glosar, note, bibliografie, anexe și opinii critice de GrațIELA Benga-Țuțuianu, Editura David Press Print, 2016.

ȚEPELEA, Gabriel, *Plugarii condeieri din Banat. Literatura în grai bănățean*, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ion Viorel Boldureanu, Timișoara, Editura Marineasa, 2005.

UNGUREANU, Cornel, *Geografia literaturii române, azi*, Pitești, Editura Paralela 45, vol. IV, *Banatul*, 2005.

VINTILESCU, Virgil, *Victor Vlad Delamarina*, Timișoara, Sfatul Popular al Regiunii Banat, Casa Regională a Creației Populare, 1967.

VINTILESCU, Virgil, *Un debut literar sub semnul independenței*, „Orizont”, 1977, nr. 9.

HOMO MINIMUS. DIMINUTIVES AND ALL-PURPOSE WORDS AS HABITUALLY USED BY EMIGRATING ROMANIAN HISPANOPHONES

HOMO MINIMUS. DES DIMINUTIFS ET DES MOTS-VALISES DANS LES HABITUDES D'EXPRESSION DES JEUNES HISPANOPHONES ROUMAINS DANS DES CONTEXTES D'IMMIGRATION

HOMO MINIMUS. DIMINUTIVOS Y COMODINES EN LOS HÁBITOS EXPRESIVOS DE ESTUDIANTES HISPANÓFONOS RUMANOS EN CONTEXTOS DE INMIGRACIÓN

HOMO MINIMUS. DIMINUTIVE ȘI CUVINTE-VALIZĂ ÎN DEPRINDERILE DE EXPRIMARE ALE ELEVILOR HISPANOFONI ROMÂNI ÎN CONTEXTE DE IMIGRAȚIE

Lavinia IENCEANU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Facultatea de Litere

E-mail: lavinia.ienceanu@yahoo.es

Abstract

By turning to good account the oral narrating skills revealed while participating in a research project by teenaged bilinguals speaking Spanish and Romanian, the present contribution views contrastively the stylistic force and function of diminutives as acquired through their context-sensitive employment, and the underlying psycholinguistic motive power, as exhibited by: Romanian students learning SFL nationwide; the former's fellow-countrymen resuming speaking Romanian after spending/studying several years in Spain; naturalized Romanian highschool students for whom Spanish has been promoted to the status of L1. Likewise, our approach aims to assess the language competence of the three groups of students sampled, through additional identification of the all-purpose words utilized in producing their narratives.

Resumé

Cet étude propose une analyse contrastante de la valeur stylistique-fonctionnelle acquise par l'utilisation contextuelle du diminutif et des ressources psycholinguistiques qui en résultent, en s'appuyant sur un corpus des preuves linguistiques de discours narratif oral obtenu dans le cadre d'un projet de recherche par le biais des adolescents bilingues, parlants de l'espagnol et du roumain : il s'agit des élèves qui ont l'espagnol comme langue étrangère, immatriculés dans des écoles, de même, ils s'agit de leurs concitoyens qui sont revenus dans le pays après une longue période passée en Espagne et enfin des élèves émigrants parlant du roumain, qui ont obtenu la citoyenneté espagnole, cas où l'espagnol est la langue principale au détriment de la langue maternelle. De même, notre démarche s'appuie sur l'évaluation de la compétence linguistique de ces

trois catégories d'élèves qu'on a mentionnées à travers l'identification des mots-valises qui apparaissent dans l'élaboration du discours narratif de ceux-ci.

Resumen

El presente trabajo plantea un análisis contrastivo de los valores estilístico-funcionales que reviste el uso contextual del diminutivo, así como de los resortes psicolingüísticos subyacentes a éste, partiendo de un muestrario —obtenido en el marco de un proyecto de investigación— de pruebas lingüísticas de discurso narrativo oral emitido por adolescentes bilingües —rumano-español— pertenecientes a las siguientes categorías: aprendices de E/LE en un entorno nacional; sus paisanos, quienes, a su regreso a Rumanía, vuelven a hablar el rumano habiendo vivido y/o cursado algunos años en España, frente a los rumanófonos nativos emigrantes, afincados en tierras ibéricas, en cuyo caso el español adquiere el estatus de L1. Asimismo, enfocaremos la competencia idiomática de los discentes susodichos bajo el prisma de los comodines que surgen en su discurso narrativo.

Rezumat

Lucrarea de față propune o analiză contrastivă a valorii stilistic-funcționale dobândite de folosirea contextuală a diminutivului, respectiv a resorturilor psiholingvistice subiacente acesteia, pe baza unui corpus de probe lingvistice de discurs narativ oral obținute în cadrul unui proiect de cercetare de la adolescenți bilingvi, vorbitori de limbile spaniolă și română după cum urmează: cursanți de spaniolă ca limbă străină în regim de școlarizare la nivel național, concetățenii acestora întorși în țară în urma unei conviețuiri îndelungate cu spaniolii, respectiv elevi românofoni emigranți, încetățeniți în Spania, în cazul cărora spaniola a luat locul limbii materne. De asemenea, demersul nostru vizează evaluarea competenței lingvistice a celor trei categorii de elevi sus-menționate și prin prisma identificării cuvintelor-valiză ce survin în elaborarea discursului narativ al acestora.

Keywords: *SFL (Spanish as a Foreign Language) oral narrative, diminutive, all-purpose word, migration, bilingualism*

Mots-clés: *discours oral en espagnol comme langue étrangère, diminutif, mot-valise, migration, bilinguisme*

Palabras clave: *narración oral en E/LE, diminutivo, comodín, migración, bilingüismo*

Cuvinte-cheie: *narațiune orală în Spaniolă ca Limbă Străină, diminutiv, cuvânt-valiză, migrație, bilingvism*

1. Introducción

Menos es más, aseveraba Ludwig Mies van der Rohe. Reducir algo a sus elementos esenciales, prescindiendo de lo complementario, que a veces puede resultar disturbador, fue fundamental para la corriente minimalista, de la misma manera como lo fue, en su época, para el conceptismo. *Mutatis mutandis*, al fundir ambas preceptivas para arrimar esta “ascua” arquitectónico-literaria a nuestra “sardina” inquisitiva, diremos que entre las aguas del lenguaje (pos)moderno, *menos* se yergue como un valor de por sí. Así pues, los tiempos que corren parecen ser el reino de “lo reducido”: contamos con conexión ultra rápida a Internet, portátiles y móviles ultra delgados, *jets*, correos *express*, mensajería instantánea y su ciber jerga aparejada. Acunados por la velocidad, los nativos digitales vienen mamando desde tiernas edades el impulso de reducir al mínimo sus esfuerzos, ahorrar tiempo y energía, el cual, salvando algunos casos excepcionales, sin duda, asimilarán y perpetuarán de mayores. No por nada somos testigos a diario de cómo cada vez

más adolescentes se decantan invariablemente por lo que tiende a ocupar menos espacio y para cuya consecución haya que gastar el menor tiempo, energía y esfuerzo posibles. Es decir que cuanto menos espacio ocupe algo, menos tiempo tome y menos energía requiera, más probabilidades tiene ese algo de convertirse en la mejor opción para la mayoría.

A efectos prácticos, sin embargo, aminorar cuantitativamente el esfuerzo no siempre redundará en el ansiado aumento del provecho. Al contrario; desde el ángulo cualitativo, ello puede resultar totalmente contraproducente... En este sentido, trasladada al plano de una comunicación verbal eficaz, para que *lo bueno sea dos veces bueno*, por *breve*, es sumamente comprometida la reducción a operar con vistas a que la brevilocuencia no desemboque en laconismo ni se vea abocada a la ambigüedad. No obstante, si hemos de incidir en una de las muchas vertientes que el término *empequeñecer* entraña, a nivel discursivo, tendríamos que apartarnos de lo generalmente asociado a la pura reducción formal, esto es, las abreviaturas, la apócope, los acortamientos. Incluso cabría dejar de lado por el momento —ya que sobre éstos versará la segunda parte del presente trabajo— los comodines, que, en rigor, si bien no empequeñecen al pie de la letra, esto sí, empobrecen el discurso, al restarle matices y precisión expresivas, y transparentar, ya no tanto el afán de economía lingüística, sino a veces ignorancia, incompetencia o, peor aún, pereza a todas luces. Ahora bien, lo que quisiéramos analizar detenidamente en primer lugar sería el recurso mediante el que se cumple la función disminuidora por antonomasia, a saber: los diminutivos.

Dual por naturaleza, a caballo entre forma y fondo, el que ha merecido la atención de egregios como I. Heliade- Rădulescu (1868), S. Pușcariu (1899, 1929), L. Spitzer (1921), A. Alonso García (1930, 1935), I. Iordan (1944), F. González Ollé (1962) F. Monge (1965), J. Polo (1975), E. Náñez Fernández (1973), F. Ettinger (1980), E. Coșeriu (1977, 1989), K. P. Schneider (1991), A. Zuluaga Ospina (1993), Jurafsky D. (1996) etc. (*apud* HUMMEL, 1997)¹ aún, como bien deja ver Schneider (1991, 236), lo cuantitativo (disminución) y lo cualitativo (lenificación), lo cual le confiere unidad funcional. Como tal, el diminutivo funciona como apreciación y valoración a la vez. Como apunta Schneider (1991, 236), «toda declaración sobre el tamaño de una persona o un objeto, etc., es una declaración valorativa». Llegados a este punto, lo que hay que destacar es que dicha valoración atañe no sólo al objeto designado y modificado mediante los sufijos diminutivos agregados a su base derivativa o a través de los determinantes que lo acompañan, diminutivos éstos a su vez, sino que incumbe sobre todo al sujeto hablante, quien, al hacer uso de la diminutivación, manifiesta su acercamiento a o bien distanciamiento afectivo del objeto, y puede llegar a influir, asimismo, en el receptor del mensaje, trátase del lector o del oyente, según si el canal es escrito u oral. Así pues, se colige que, aunque comúnmente vinculado sólo con la función expresiva del lenguaje, de hecho, el diminutivo, en su función básica de «realce» (*cf.* ALONSO, 1961, 225) trenza tres de las principales funciones del lenguaje (JAKOBSON, 1958): responde a la referencial ya que designa, presenta y representa al referente al tiempo que informa sobre éste; a la emotiva, puesto que, diminutivando, sale a relucir el yo del hablante, quien, de paso, se presenta a sí mismo como sujeto valorador a la par que da fe de la relación entablada con el objeto designado; por último, la función conativa se perfila nítidamente aun cuando, en vez de emitir apelativos directos hacia un interlocutor concreto, se empleen formas diminutivas al referirse a terceras personas u objetos, pues, al hacerlo, indirectamente se apela a los sentimientos del receptor, a quien se le pretende contagiar, con diversos fines, el mismo estado anímico propio del emisor. En resumidas cuentas, en el marco conceptual planteado, menos es más... Más «noción», más «emoción», más «acción», más «fantasía» (ALONSO, 1961 [1935])... Reducir, como práctica designativa, resulta esencial, puesto que en sí refuerza y aporta valor y contenido semántico adicionales al significado global de un discurso, el mismo contenido semántico contextual que trataremos de desentrañar a continuación.

¹ Estimamos sumamente valiosa, dentro del ámbito de investigación que nos ocupa, la mirada sinóptica que Hummel plantea, aun cuando, por razones obvias, de ésta falten algunas de las personalidades rumanas que hemos citado.

2. Métodos y materiales

Tal y como se desprende de lo anteriormente señalado, el diminutivo no es tanto denotación cuantitativa, esto es, disminución o atenuación, cuanto es proyección cualitativa. Dicho de otro modo, el diminutivo connota más allá de lo expresado. Su camaleonicidad (NAÑEZ FERNÁNDEZ, 1973, 379-381) y polivalencia (DE BRYNE, 1993, 573) se pueden medir en un espectro que abarca desde lo cariñosamente-empático a lo irónicamente-despectivo. Y, desde este punto de vista, para ponderar cabalmente la carga afectivo-valorativa que encierra un sufijo diminutivo y delinear la actitud subjetiva exacta de que éste da cuenta por parte del emisor, hay que remontarse al agente que lo ha generado, así como al contexto en que se produce el acto de habla, a fin de atender cuestiones de índole extralingüística, de raigambre psicosocial, para concretar.

Pues bien, para situarnos en el contexto en que examinaremos lo arriba planteado, hemos de decir que los resultados de que dejaremos constancia se cimentan en un estudio empírico desarrollado a lo largo de dos años a partir de estudiantes rumanos bilingües. El objetivo general de nuestro proyecto de investigación ha sido indagar en la relación que se establece entre las destrezas lingüísticas en una L3 y la identidad multilingüe adquirida por hispanohablantes rumanos, resaltar el papel que la L1 y L2, respectivamente, desempeñan en el proceso de aprendizaje de la L3 al identificar las transferencias e interferencias interlingüísticas que se dan en el sistema léxico, así como en el morfo-sintáctico desarrollados por dichos usuarios.

Habida cuenta de lo expuesto, en lo que al presente trabajo se refiere, éste ha sido concebido como la continuación de uno de nuestros trabajos previos (IENCEANU, 2017), que recoge resultados y conclusiones sacadas a raíz de una de las múltiples pruebas a las que, en una primera etapa de la investigación, han sido sometidos parte de nuestros informantes pertenecientes a las siguientes categorías:

(A) estudiantes de institutos teóricos nacionales rumanos de enseñanza intensiva (L2) u optativa (L3) del español para extranjeros, que no han vivido en España ni cuentan con parientes residentes allí;

(B) estudiantes de institutos teóricos de enseñanza intensiva u optativa del español para extranjeros que sí cuentan con parientes viviendo en España, a quienes visitan con relativa frecuencia durante las vacaciones, o que cuentan éstos mismos con una estancia de 4 a 6 años en distintas provincias de España, durante la que han podido cursar por lo menos un ciclo formativo oficial impartido por completo en español, pero que han regresado a Rumanía para finalizar sus estudios;

(C) estudiantes que, tras acabar un ciclo formativo básico en Rumanía, se han trasladado a España, donde llevan viviendo desde hace más de 4 años.

Todos los alumnos arriba mencionados (cuyas edades varían entre 14 y 18 años) fueron sometidos a pruebas orales y escritas tanto en rumano como en español. No obstante, con miras al presente trabajo, hemos tenido en cuenta solamente el primer bloque de fuentes, ampliado con respecto a la primera fase de nuestra investigación, conformado por pruebas de expresión oral que partían del requisito de crear y emitir de manera espontánea un breve cuento en rumano al margen de las ilustraciones proporcionadas por el libro gráfico de Mercer Meyer², seguido del de recrear el mismo cuento en castellano para los alumnos pertenecientes a las categorías B y C. Por consiguiente, los alumnos fueron narrando el cuento conforme iban hojeando el libro, y las producciones orales de éstos fueron grabadas, posteriormente transcritas al pie de la letra, tras lo cual se procedió a la codificación y clasificación de los errores y las interferencias lingüísticas que en éstas pudimos detectar. Con ello pretendíamos medir la destreza narrativa oral de todos los hispanohablantes en rumano, ver hasta qué punto las pautas expresivas rumanas perviven en el uso que los estudiantes hacen del español, pero, más que nada nos interesaba comprobar el dominio de la lengua materna que aún tenían los hispanohablantes quienes, por circunstancias de inmigración, tuvieron que relegar su primer idioma a un segundo plano. En este sentido, resultaba

² *Frog, where are you?*, New York, Dial Books for Young Readers, 2003 [1969].

particularmente interesante rastrear el grado de pasivación idiomática que el rumano había alcanzado en los aprendices afincados en tierras ibéricas, y, más que nada, averiguar hasta qué punto llegan a influir en el manejo del antiguo idioma materno los patrones idiomáticos de la nueva L1 adquirida.

Estadísticamente hablando, la totalidad de las pruebas analizadas asciende a 146 realizadas a los alumnos de la categoría A, 13 que integran la B y, no por último, 9 de la C.

En esta ocasión, centrarnos en el análisis de los diminutivos se ha vuelto factible cuando, al practicar las “radiografías” textuales con vistas a identificar errores y calcos lingüísticos, así como las pautas expresivas más sobresalientes para sendos idiomas, nos percatamos de la recurrencia de los diminutivos en las producciones orales de los integrantes de todas y cada una de las tres categorías citadas. Nominales, adjetivas pre- o posnominales, concatenadas o esporádicas, las formas diminutivas hitan como genuinos estilemas los discursos orales analizados, por lo que estimamos conveniente no desdeñar el potencial interpretativo que conllevan los sufijos homónimos³ (HUMMEL, 1997, 198) según el referente de la trama a la que se apliquen. No obstante, al emprender la investigación que nos ocupa, nuestro propósito primordial no es hacer un recuento de los sufijos diminutivos que usan nuestros informantes, sino incidir en los resortes ilocutivos y los alcances perlocutivos que su uso tiene. Dicho de otra manera, visto que, a tenor de Antonella D’Angelis y Laura Mariottini (2006, 372), los diminutivos en realidad no modifican a nivel referencial, sino que fungen de «moduladores de la dimensión dinámica de la conversación, [...] de la fuerza ilocutiva de los actos de habla», los efectos que mediante los diminutivos se pretende producir en el destinatario —perlocución— guardan una estrecha relación con la intención de aquéllos que deciden plasmar la realidad de esta manera —ilocución.

Diacrónicamente, el uso del diminutivo ha variado según el paladar eufónico-afectivo de escritores y lectores partidarios de diversas corrientes literarias. Actualmente, incluso en el día a día, el diminutivo goza de poca popularidad, ya que pasa por meloso, ridículo, infantil. Por ende, a no ser que se trate de una inveterada y briosa variante geolectal⁴ que apuesta por las virtudes performativas de la diminutivación, generalmente, este recurso estilístico se encuentra infravalorado sobremanera, sin más variaciones diatópicas a lo largo de los territorios pertenecientes a las dos lenguas meta que nos conciernen.

Llegados a este punto, por lo que a nuestros informantes —inmersos en uno u otro contexto idiomático— se refiere, a la hora de deslindar los fines expresivos, así como los catalizadores psicológicos de la práctica diminutiva, cabría preguntarnos hasta qué punto la variación en el uso del diminutivo que podemos advertir en cada grupo de estudiantes puede ser percibida como una de corte idiolectal o bien de índole diastrática. Esto es, convendría sopesar, en cada caso en que se éste se erija en rasgo característico de una muestra concreta de *ars orandi*, cuánto tiene de predilección expresiva personal, permanente o transitoria, o en qué medida lo mismo radica acaso en una herencia socio-lingüístico-cultural, en el sentido de que cada uno de los códigos lingüísticos que buena parte de nuestros informantes van alternando viene regido por sus propios hábitos expresivos, se encuentra directamente vinculado con un trasfondo cultural que espejea a la vez, y hunde sus raíces en la *forma mentis* nacional. No obstante, dado, pues, el hecho de que, incluso dentro de un mismo grupo, hay alumnos que se explayan sin escatimar diminutivos, mientras que, lejos de prodigarlos, otros compañeros suyos se decantan por la templanza o destilan neutralidad expresiva, resulta bastante comprometido calibrar si la abundancia, el escaseo o la ausencia total de diminutivos son frutos de una patente intencionalidad estilística individual, del absoluto desentendimiento de la misma, o bien si, por el contrario, vienen dictados por un mecanismo inconsciente que respondería al perfil estructural-funcional del idioma al tiempo que daría cuenta de

³ Los sufijos diminutivos también reciben el nombre de sufijos apreciativos o interpretativos.

⁴ Véase, a este respecto, el español hispanoamericano; la modalidad andaluza exhibida en las coplas, en las que se barajan incluso diminutivos adverbiales o verbales de gran calado del tipo «Dime por qué caminito/ se lo han llevaítol para no volver» (v. Perelló e Monreal, *Puentecito*), y, por otra parte, lo que en Rumanía se conoce como *dulcele grai moldovenesc* (=‘la dulce habla moldava’), famosa también por sus peculiares diminutivos: *olecuță* etc.

transferencias y contagios interlingüísticos exponenciales. En este sentido, podríamos inferir que, dentro del conjunto de las más relevantes pautas de elección y combinación sintagmática, el uso del diminutivo puede resultar ilustrativo para un determinado paradigma idiosincrásico colectivo.

3. *Homo minimus*

3.1. Los diminutivos: ¿impronta socio-cultural o sello personal?

Según Alonso Amado, está comprobado «el predominio de lo valorativo sobre lo nocional disminuidor» (1961, 195). Dando un paso más en esta misma línea ideática, González Ollé (220) afirma que «el diminutivo es una veleta». Y para explicar esta última valoración que nos parece sumamente plástica dentro de la dinámica funcional, diríamos que, en definitiva, el diminutivo actualiza mediante su capacidad expresiva la función denominativa e identificativa del lenguaje, ya que, lo mismo que una veleta, gira impulsado por una que otra ráfaga anímica del narrador —en nuestro caso— y sienta las bases para la realización de la función impresiva, orientando desde punto de visto axiológico al receptor mediante los matices apreciativos que trasluce la diminutivación. Al referirse a los sufijos diminutivos, Spitzer (*apud* Hummel, 1997, 196) saca a colación «el elemento de la afectividad personal, el protagonismo de los propios sentimientos y opiniones, sobre todo, el carácter lúdico» que adquiere el lenguaje. Y en efecto, los diminutivos que presiden los cuentos de estos adolescentes, quienes amoldan su discurso en la fragua de su foro interior a fuerza de los “martillazos”, esto es, los estímulos visuales materializados en las imágenes a las que se enfrentan por primera vez, y al fuego de su propio bagaje vivencial, son el mejor botón de muestra de cómo la narración de los hechos “presenciados” se va engarzando inconscientemente con la valoración de la misma. Por ende, pese a que se dé también en contextos lúdicos que enfocan los juegos infantiles entre dueño y mascotas, o aludan a la representación miniatural de las cosas, los diminutivos no desempeñan el papel de mero adorno infantil, sino que, conforme el cuento sujeto a las impresiones personales del narrador se va cristalizando, se va propiciando, asimismo, un ambiente que apunta más allá de la *captatio benevolentiae*, ya que busca precisamente generarla, despertar la empatía a fin de que con base en ésta el receptor termine compartiendo impresiones afines a las suyas.

Para empezar, tamizando las producciones discursivas de nuestros informantes por el criterio de la edad, cabe destacar que, aun cuando la teoría del *diminutivum puerile* o *baby-talk* se sostenga en ciertas circunstancias ajenas a las nuestras, en el caso de las pruebas analizadas, el arraigado juicio según el cual mientras más reducida sea la edad de los niños, más acusada es la propensión de emplear diminutivos, resulta ser un prejuicio, que el muestrario obtenido en el marco de nuestra investigación invalida. De hecho, los resultados contradicen las expectativas que teníamos *a priori*, puesto que en los tres frentes de investigación de los que recolectamos nuestros datos, quienes más diminutivos prodigaron en sus cuentos no fueron los alumnos de noveno y décimo grado entrevistados, sino sus compañeros mayores, de undécimo y duodécimo, respectivamente. Asimismo, pese al sambenito de melifluos que se les suele colgar a los españoles, las muestras de habla que nos ofrecieron tanto los alumnos de la categoría B, como los de la categoría C, radicados en España —sobre quienes no hay duda de que tienen adquiridos ya la mayoría de los hábitos expresivos castizos de un hispanohablante nativo—, bastaron para ratificarnos en nuestro criterio de que ello no era más que un estereotipo, pues lo que se supone constituía, a nivel idiomático, el “pan de cada día” del pueblo español en ningún momento “plagó” los cuentos analizados. A estos efectos, de sobra pudimos comprobar cuán ponderado es el uso de los diminutivos en su caso, frente al uso —que, a decir verdad, en algunos casos, por poco dista del abuso— que del mismo recurso estilístico hacen sus compañeros de la categoría A. Por consiguiente, podemos afirmar que, ante la misma tarea, más peso que la edad y la nacionalidad, tuvieron los elementos textuales colindantes con los términos principales escogidos por nuestros informantes para referirse a los actantes narrativos. A continuación pasamos revista a la totalidad de las formas usadas por los estudiantes para designar a los protagonistas de los cuentos: ro. *băiat/băiețel/copil/copilaș*, es. niño/chico; ro. *câine/cățel/cățeluș*, es. perro/perrito; ro. *broască/brosuță/broscoi*, es. rana/rana hembra/rana macho/ranita. Ahora bien, antes de

desglosarlos detenidamente, mención aparte merecen los elementos discursivos aludidos anteriormente, ya que son los que vectorizan la oscilación de muchos de los estudiantes entre las formas neutras y sus respectivos correlatos diminutivos susodichos. Así pues, si bien el afán de diversidad —que en la escuela se les inculca a los alumnos a guisa de condición *sine qua non* de un buen decir, donde repetir palabras resulta desaconsejable porque antes bien se suele achacar a una soberana comodidad o a una reverenda ignorancia— podría ser una de las causas de la variación sinonímica a lo largo de un mismo cuento, que caracteriza especialmente las producciones textuales de 11º y 12º grado, lo que mejor explica el hecho de que muchos de los integrantes de dichos grupos decidan dar comienzo al relato con unos diminutivos de vanguardia para luego trocarlos por la forma estándar y retomarlos, en cambio, a finales de éste, o, por lo contrario, que empiecen prescindiendo de diminutivos y de repente esgriman uno en el nudo de la trama sólo para desecharlo al rematarla, son unos elementos léxicos de signo positivo o negativo implícito. Concretando, concebir a un animal como mascota, esto es, como mero animal de compañía, a verlo como un *tovarăș*⁵ o *prieten de nădejde*⁶ (B), así como atribuirle emociones positivas o negativas a un ser viviente influye considerablemente a la hora de tener que codificar los demás aspectos atinentes a éste. Como tal, a partir de los datos que barajamos, se hizo ostensible la tendencia más marcada por parte de los usuarios lingüísticos pertenecientes a las categorías A y B de usar los diminutivos *ro. cățeluș* y *broscuță* cuando se les veía como a unos iguales (*Cățelușul are o legătură strânsă cu stăpânul său*⁷), mientras que las formas *broască* y, sobre todo *câine* en detrimento de *cățel*⁸ (*avea un câine și o broască*⁹) dan cuenta del sentimiento de posesión subyacente a la perspectiva de un amo, quien se tiene por jerárquicamente superior a sus animales, que los toma por y trata como a objetos de su pertenencia, supeditados a su autoridad.

No obstante, son dos los casos en que los diminutivos parecen cumplir a rajatabla su función atenuadora: por un lado tenemos la situación donde el diminutivo *broscuța* por una parte se articula como una clara referencia, con visos de personificación, a la astucia de la rana, que se las arregla para socavar la supuesta autoridad del hombre y escapar de manera subrepticia de su cautiverio, sin apenas hacer ruido ni llamar la atención (*Broscuța a ieșit din borcan și a sărit pe geam; broscuța se furișează/ a fugit/ a dispărut/ iese ușor din borcânel*¹⁰); por otra parte, la recurrencia del mismo diminutivo en unos ejemplos como: *În poveste este vorba despre o broscuță prinsă de copil; băiatul ținea broscuța în borcan; broasca este ținută în borcan; borcanul în care era ținută broscuța; băiatul se joacă cu o broscuță*, según nuestro modo de ver, pone al desnudo un sentimiento de complicidad por parte de un narrador omnisciente y aquiescente, que presencia los hechos y los narra en el acto con la convicción de que, al no ser éste un animal doméstico por naturaleza, el anfibio tiene el derecho de vivir libremente en su hábitat natural. Destaquemos, que, en el marco de los contextos citados, precisamente el contraste que se da entre la forma diminutivada *broscuța* y los términos *copil* y *băiatul*, que se asoman desprovistos de cualquier sufijo apreciativo, afianza la

⁵ ‘Camarada, compinche’.

⁶ Literalmente, ‘amigo de confianza’.

⁷ ‘El perro tiene [entablado] un vínculo muy fuerte con su dueño’.

⁸ Atiéndase, a este respecto, el hecho de que, aun cuando en el caso de *cățel* el DEX recoja en primer lugar la acepción de *pui de câine*=‘cachorro, cría de perro’, en la práctica del día a día rumano, tanto *cățel* como *câine* se pueden utilizar indistintamente para aludir a un perro adulto. Ahora bien, en los contextos discursivos que tenemos en el punto de mira, utilizar uno u otro término claramente responde a un impulso eufónico, a la vez que refleja la dimensión afectiva de que se le dota. Así, resultan de interés dos casos: un primero donde opinamos que el empleo de este falso diminutivo se debe a la proximidad del diminutivo *băiețel*, lo cual provoca que el subconsciente obre en pro de una afinidad acústica —no semántica— a conseguir, y un segundo caso donde el uso prevaleciente de *câine* frente a *cățel* viene regido por la particular fobia rumana a las cacofonías, lo cual hace que un sintagma como [*căuta*] *împreună cu câinele său*=‘[buscaba] junto con su perro’ sea más llevadera que [*căuta*] *împreună cu cățelul său*.

⁹ ‘Tenía un perro y una rana’.

¹⁰ ‘La ranita salió del tarro y saltó por la ventana; la ranita se cuela/se escapó / desapareció/ sale ligeramente del tarrito’ (trad. n.). Cabe señalar que el diminutivo usado para designar lo que fuera la vivienda de la rana, sumado al adverbio ligeramente ponen de manifiesto asimismo otras dos atenuaciones añadidas: una para el tamaño y otra relacionada con el aspecto fónico.

posición de victimario en que se sitúa el niño con respecto al estado de indefensión de la ranita. En otros casos del rumano que, sin embargo, no encuentran su correspondencia morfológica en ninguna de las franjas de alumnado que nos proporcionaron muestras de discurso oral en castellano, dado el valor peyorativo que en su marco adquiere un término como *niñito*, la forma diminutiva aplicada tanto al niño, como la diminutiva y falsa diminutiva¹¹ aplicadas al perro pone de manifiesto la vulnerabilidad de éstos durante los ratos nocturnos de descanso: *Copilul a adormit împreună cu cățelușul; cățelul și băiețelul dormeau; copilașul și cățelul au adormit; băiețelul și câinele adorm* etc., o bien en los clímax diurnos cuando, al adentrarse en el desconocido y frondoso bosque, los miembros de la pareja pseudodetectivesca quedan expuestos a varios peligros. En dicho sentido, términos clave como: atacar, perseguir, picar, furioso etc. dan pie a la interpretación del niño y el perro como víctimas de los animales cuya armonía echan a perder, con intención o sin ella, al invadir su territorio, habiendo emprendido la tarea de buscar a la rana extraviada: *Atacat, băiețelul cade; cățelușul a căzut; cățelul/ cățelușul este urmărit de albinele furioase; albinele au început să sară la câine să-l înțepe; pe băiețel l-a mușcat de nas un șobolan/ o cârțiță;; roiul fugărește cățelul*¹² etc. Vale recalcar, en vista de lo anterior, el hecho de que incluso la variación de la especie, y a veces del género de las mismas, en función del grado de peligro que cada una encarna prueba ser emblemática a este respecto, ya que tiende a difuminar el aura de inocuidad que la diminutivación ponía de relieve y a la que algunos narradores parecían adherirse al echar mano del recurso estilístico enfocado. Compárese con vistas a ello el que en algunas narraciones el niño se encuentre *con unos animalitos del bosque*¹³ (ro. *animăluțele pădurii*), con unas *abejitas* (ro. *a dat de niste albinuțe*), una corza (ro. *o căprioară*) y un *ratoncito* (ro. *șoricel*) con otros casos donde es atacado por las *furiosas abejas*, un ciervo (ro. *cerb*), una rata (ro. *șobolan*), una *comadreja* (ro. *nevăstuică*), un topo (ro. *o cârțiță*) etc. Atendiendo esta lógica, ¿qué duda cabe de que las reacciones violentas de los animales que se ponen a la defensiva de hecho se remontan a las acciones de los invasores —sobre las que se ciernen dos perspectivas narrativas distintas, dentro de las que los diminutivos o su ausencia, sumados a las expresiones causales, verbos de sema antagónico y las locuciones adverbiales o adjetivas que los alumnos orquestan—, actúen de atenuante o agravante, y enmarquen positiva o negativamente la conducta del perro y su amo con respecto a los animales agraviados: *Din cauza cățelului albinele s-au agitat, copilul a deranjat nevăstuica, câinele clătina/ a scuturat copacul (-); cățelușul neastâmpărat, cățelul pus pe șotii, cățelul a dărâmat stupul din greșeală (+)*¹⁴?

A la luz de lo expuesto hasta el momento, parece lícito afirmar que, para una aprehensión cabal de la práctica diminutiva, hay que entender que ésta está vertebrada y al mismo tiempo ha de ser tamizada por el pensamiento jánico. Como hemos podido advertir, en la miscelánea de valoraciones implícitas que afloran a lo largo de los relatos sobresalen dos directrices principales que van delineando dos caras o hipóstasis que asume el adolescente-narrador: una que mira y cuenta enternecida para acercarse y enfocar los hechos desde la empatía dimanante acaso de la nostalgia de épocas pretéritas, veteadas éstas por lo que suponemos fueron vivencias similares y pujantes sentimientos visceralmente consonantes a los del entrañable niño-protagonista; la otra que escudriña la conducta de los personajes desde la altura de su experiencia y la superioridad que le otorga la edad para distanciarse de la violencia de la que a ratos los mismos se hacen partícipes. Dicho esto, el abismo de la ficción se ve, o bien puenteado, o bien ahondado tanto en el plano perlocutivo —gracias a los efectos que pretende surtir en el oyente— y más en el plano textual donde se hace manifiesto en el primer caso: «un alto grado de familiaridad, cercanía» simpatía, piedad

¹¹ V. 8.

¹² '[Al ser] atacado, el chiquito se cae; el perrito e ha caído; el perro/perrito es perseguido por las abejas furiosas; las abejas se lanzaron a picar al perro; al chiquito le mordió la nariz una rata/ un topo; el enjambre persigue al perro' (trad. n.).

¹³ N.B. Los términos castellanos que aparecen en cursivas figuran, asimismo, en la variante española del cuento que recrean los alumnos que fueron sometidos a la prueba bilingüe.

¹⁴ 'Por culpa del perro las abejas se alteraron, el niño molestó a la comadreja, el perro zarandeaba/sacudía el árbol; el perrito revoltoso, el perrito travieso, el perro echó por tierra la colmena por error/sin querer' (trad. n.).

(D'ANGELIS y MARIOTTINI, 2006, 366), que hace que el planteamiento de la diégesis lo realice un narrador compenetrado con los actantes, imbuido de sus desdichas y solidario con sus esfuerzos, mientras que, por otro lado, el «énfasis particularizante» (HUMMEL, 1997, 208), puesto por el segundo prototipo de narrador en la edad y la axiología como parteaguas de lo pequeño y querido en el primer caso, frente a lo pequeño y, de aquí, menospreciado, en este último caso, se hace eco del rechazo y la renuencia ante cualquier eximente. Por consiguiente, si bien desde punto de vista pragmático, la acumulación de diminutivos: *animăluțe, cizmulțe/ciuboțele* (es. *botitas, botinas*), *albinuțe, copăcel* (es. *arbolito*) regula la «función cooperativa» de corte ilocutivo-perlocutivo (*idem*, 372) y busca realizar la «función colaborativa» intratextual, entre los personajes, pues no en balde éstos se vuelcan en cuerpo y alma para entre los dos sacar la tarea a buen puerto y encontrar a la rana, y demuestran diligencia a la hora de apoyarse, socorrerse y consolarse mutuamente: *băiețelul îi sare în ajutor cățelului care a căzut pe geam cu capul prins în borcan, copilul s-a dus să-l salveze și să vadă dacă n-a pățit nimic, cățelul fuge să-l salveze de cerb, cățelul îl linge pe față/ a încercat să-l învezească, băiatul își mângâie cățelușul/ îi alină durerea*¹⁵, la desaprobación implícita o neutralidad expresiva explícita —contrastante con la diminutivación afectiva del caso anterior— con las que se inicia el cuento o por las que algunos de los narradores se decantan sobre la marcha se concreta, en primer lugar, en el valor irónico-peyorativo que adquieren los diminutivos al aludir a la inmadurez, incapacidad y debilidad infantil cifradas en sus reacciones negativas a los ojos del narrador, del tipo: berrinches, sorpresa ante hallazgos que para el resto del mundo nada tienen de novedoso, intentos frustrados, miedo, y, en segundo lugar, en vocablos carentes de sufijos diminutivos. De esto modo, a través de sintagmas como: *băiețelul a găsit, băiețelul încearcă să se apere/se ascunde, copilașul se sperie, copilul /băiețelul e furios/ foarte nervos trist, băiatul iese nervos, câinele era invidios pe acea broscuță a băiatului*, se cumplen tanto la «función provocativa» como la de «antagonismo» que invocan D'Angelis y Mariottini (2006, 372), ya que, si bien, al hacerse hincapié en el hecho de que, por razones de desarrollo ontogénico obvias, el niño no supone una amenaza estimable para nadie, la amenaza ilocutiva se ve enfatizada cuando no sólo se le ridiculiza a éste, sino que se incita asimismo al interlocutor a hacerlo.

Incidiendo en la misma línea de análisis, cabe subrayar, no obstante, que hay un caso en el que la ecuanimidad expresiva marcada mediante la asusencia del diminutivo cobra cariz positivo. Es el caso de las oraciones que incluyen verbos de percepción y actitud física o de actividad mental que, con todo, comportan un guiño al ápice de madurez y libre albedrío que ostenta el niño al demostrar que tiene la voluntad de valerse por sí mismo, la conciencia plena de la responsabilidad contraída de velar por el bien de sus mascotas, así como la valentía de defenderlas contra todo y todos. Así pues, «el niño se percata» de inmediato de su desaparición, «elige» partir y enfrentar los peligros que oculta el bosque sólo para encontrar a su «chiquita ranita» (ro. *micuța broască*), trata de defenderse y no titubea en defender a su perro, «observa», «constata» etc.

El desenlace de la historia, concretamente el momento en el que al niño le toca recuperar a su rana, también plantea una situación en la que decidirse por usar o no un diminutivo resulta emblemático para la perspectiva narrativa. En este sentido, a juzgar por los actos de habla analizados, los que habían tachado de evasión (ro. *broasca a evadat*) la desaparición de la rana, generalmente suelen ser coherentes con lo anteriormente declarado, remitiendo en las postrimerías de la trama a la “prófuga” en los mismos términos neutros, distantes de *recuperación* (ro. *și-a recuperat broasca*), al parecer, reafirmados en su certeza de que el lugar al que ésta pertenece definitivamente se corresponde con los dominios donde el niño pueda ejercer su poder sobre ella. En cuanto a los alumnos que prefieren acabar en la misma clave diminutiva que de la introducción (*a pornit în căutarea broscuței- și-a găsit/luat broscuța*), cabe puntualizar que, con esto, la re-uniión de amo y mascota, aun cuando ello implicara que la rana tuviera que separarse de su recién formada familia, a nuestro entender pierde las connotaciones negativas de una mera toma de posesión y

¹⁵ ‘El pequeño socorre al perro que había caído por la ventana con la cabeza atrapada en el tarro, el niño fue a salvarlo y comprobar que estaba ileso/sano y salvo, el perro corre a salvarlo del ciervo, el perro le lame la cara/trató de subirle el ánimo, el chico acaricia a su perrito/alivia su dolor’ (trad. n.).

regreso a un ambiente claustral, para dar realce al grado mayor de seguridad y confort de que ésta gozaría bajo los cuidados de quien la atendería con incuestionable cariño.

Para rematar el raciocinio que adrede dejamos a medias tintas más arriba, y enlazar con el modo circular que la mayoría de los estudiantes usaron para organizar su cuento, se podría añadir por fin en este punto cuál es el otro modo más importante de atenuación que viene secundando al primero, que destacamos más arriba cuando hablamos de la diminutivación que proyecta una luz de aprobación narrativa sobre la sublevación de la rana y la forma en que su partida mina la autoridad del amo. Pues bien, hay una situación en la que la forma diminutiva, que en estilo indirecto se utiliza para apelar al perro cuando *copilul îi spune cățelușului să stea cuminte, să facă liniște*¹⁶, da fe de la atenuación voluntaria y el reajuste de su propio poder que el niño opera, ya que, suavizado de esta manera, aunque pierda parte de su tono demandante, el mandato se ve potenciado y cuenta con más probabilidades de influir en el perro y fomentar su obediencia. En otros términos, el diminutivo hace ver que de antemano se da por sentada lo que en realidad se espera del perro, esto es, lo que vendría siendo *cumințenia*, una buena conducta y un buen juicio cimentados desde ya en la predisposición colaborativa del perro. Dada la ya comentada en su momento existencia del falso diminutivo *cățel* en rumano, cuyo uso contextual, sin embargo, puede cobrar una dimensión afectiva frente a *câine*, al que, siguiendo la lógica inversa, a veces se le puede conferir un valor peyorativo, hemos de decir que el 28.7% (de los cuales 66% hablantes de género femenino) del número total de alumnos encuestados se decantaron en sus narraciones por la forma *câine*, el 43.3% (73.91 F) optaron por *cățel*, con la variante *cățeluș*, mientras que el remanente 28% (52.1% F) se dedicaron a entretener en el mismo discurso las tres formas, ciñéndose a los mismas pautas de significación contextuales detalladas *supra*. Podemos agregar que, en cambio, los estudiantes de las categorías B y C no son muy dados a la oscilación, en el sentido de que suelen ser constantes a lo largo de todo el discurso con las formas que decidieron emplear desde el principio del relato. Asimismo, la forma *perrito*, *ranita*, *arbolito* y demás formas que adoptan los alumnos de la categoría A para referirse a lo que ven, y los diminutivos en general escasean entre las dos categorías antemencionadas tanto en sus discursos en rumano como en español y hemos de decir también que las pocas veces que deciden emplear un diminutivo, suelen aplicarlo a referentes distintos que los preferidos por los alumnos del grupo A, *verbigracia*: casita, parejita. Relacionado con este aspecto, conviene señalar que, a juzgar por los resultados de las pruebas que hemos llevado a cabo, si bien los hispanófonos rumanos que estudiaron o siguen estudiando en España no comulgan con los hábitos de diminutivación claramente vigentes en Rumanía, por lo que sí despuntan éstos es una acusada propensión a matizar más las cosas incluso en su ex L1, pero, claro está, no tanto echando mano de diminutivos, sino de la sinonimia o de palabras complementarias de apoyo que le confieren precisión y expresividad a su discurso, a la par de proporcionarle al oyente una imagen más detallada del entorno. Esto explica, por lo tanto, que, aparte de las muletillas y demás aspectos que desgranaremos en el siguiente apartado de nuestro trabajo, en sus descripciones aparezcan términos como: *lomo* (ro. *spinare*[a *cerbului*], *matorral* (ro. *hățîș*) etc., cuyos correlatos rumanos no aparecen ni siquiera en el bloque de pruebas correspondientes a la categoría A.

Por lo que a esta última concierne, los que sí destacaron entre los alumnos de la categoría A por la precisión que caracteriza sus hábitos de expresión oral fueron los sujetos de género masculino, quienes en su mayoría demostraron tener un conocimiento bastante sutil del idioma al utilizar los términos *pui* (crías) o *mormoloci* (renacuajos) a diferencia de sus compañeras, que prefirieron personificarlos utilizando el correspondiente aplicable a seres humanos: *copii* (hijos) o bien el diminutivo léxico *broscuțe*. Entre el inmigrantes a España los más proclives a utilizar el diminutivo semántico más específico (*renacuajos/mormoloci*, aun cuando las imágenes mostraban unas crías de rana que habían superado el estado evolutivo que supone el renacuajo), tanto en español como en rumano, fueron también los sujetos masculinos entrevistados, mientras que las alumnas se repartieron en porcentajes iguales para utilizar *crías/pui* o el diminutivo léxico *ranitas*,

¹⁶ 'El niño le dice al perrito que se porte bien estando quieto [es éste el doble significado que la locución verbal rumana encierra], que se quede callado' (trad. n.).

a los cuales no dudaron en acompañar de adjetivos pospuestos o antepuestos. Por ende, conviene recalcar que, si, aparte del refuerzo semántico de triple estratificación: edad+tamaño+afecto subyacente, a la base derivativa de la que se partía —siendo ésta ya un diminutivo semántico— se le añadía, además de otro sufijo diminutivo, un adjetivo de tamaño antepuesto —esto es, con énfasis añadido (x2)—, pudimos apreciar casos en los que convergían dobles, triples, cuádruples y hasta quíntuples diminutivaciones. En resumidas cuentas, la gradación de diminutivaciones superpuestas citadas textualmente de los actos de habla procedentes de los tres grupos de discentes se recoge en lo subsiguiente:

Ro. *copii/pui/broaște/mormoloci* **Es.** *hijos/crías/ranas/renacuajos* (x1)
copilași/puișori/puiuț/brosuțe *hijitos/-ranitas* (x2)
brosuță mică /broască mititică /puiuți de broscuțe **pequeña rana** (x3)
micuța broască **pequeñas ranitas** (x4)
micuțele broscuțe - (x5).

Destaquemos que no podemos avanzar en nuestro análisis sin mencionar, ya que viene a colación, uno de los errores de transferencia desde el rumano hacia el español que se dio en el discurso de un alumno de la categoría B, a saber: el calco *pollos* por *pui* (*crías*), que resulta totalmente inapropiado en español, ya que este vocablo no cuenta con la bivalencia del sustantivo rumano *pui*, que se usa indistintamente como nombre genérico para las crías de animales y designa particularmente las crías de ave, a diferencia del es. *pollo* que es de uso restringido para las gallinas. Este error no deja de ser paradójico, puesto que no se da en el caso de ninguno de los hablantes de E/LE, sino precisamente en el de un hispanófono bilingüe activo, quien se supone tiene mucho más presente el rumano y bastante más asimilado el castellano que los alumnos de la categoría A.

A continuación, una vez zanjada la parte atinente a la valoración de la edad y el tamaño, estimamos pertinente incidir, asimismo, en un aspecto que, además de constituir un parámetro fundamental para la evaluación de la competencia lingüística de los hispanohablantes, nos ha parecido sumamente interesante y digno de señalar por la información de anclaje sociológico que proporciona, aún más cuanto enlaza con una cuestión candente a nivel mundial. Se trata de la valoración que los estudiantes hacen del género. En primer lugar, no podemos obviar el hecho de que, según las datos resultantes que manejamos, más de la mitad de los informantes que prefirieron aludir al protagonista de la acción mediante los nombres masculinos ro. *băiat/băiețel*; es. *chico*, a hacerlo mediante los de género ambiguo: ro. *copil*; es. *niño*, cuando no había más que los estereotipos físicos (a lo que se suma el subtítulo que le había dado el autor del libro gráfico, pero que, sin embargo, en ningún momento se les proporcionó ni antes ni durante la prueba basada exclusivamente en las láminas) que pudieran orientarlos al respecto, eran varones. ¿Impulso?, ¿elevada conciencia de género?, ¿ambas cosas?, ¿ninguna de ellas? Lo cierto es que no podemos dejar de barajar también la hipótesis de lo que podría ser el atisbo de una vena de incipiente machismo latiendo por debajo de las opciones lingüísticas que no pocas veces se toman por obra y gracia del subconsciente. Por otra parte, más que su anterior propensión por la precisión expresiva concretada en su encomiable opción por el término *cría* enfocado más arriba, nuestros informantes masculinos también destacan al hacer constar, por una apabullante mayoría con respecto a las chicas encuestadas, el concepto de unidad familiar que nutren refiriéndose al conjunto de ranas que asoman en la escena final en términos de *familia de ranitas*. De ello se desprende que quizás ya sean plenamente conscientes de que, como es normal, el peso de algunos asuntos con los que le tocará lidiar como todo buen *pater familias* tarde o temprano terminará descansando sobre sus hombros. Con todo, a tenor de otros valiosos indicios textuales que una vez más remiten a lo extralingüístico, los chicos no son los únicos conscientes de las responsabilidades paternas que hay que asumir. También parece estarlo la alumna del grupo A que decidió utilizar la forma diminutiva con evidentes valores personificadores: *tătic* ('papito'), para referirse a la rana del niño. De hecho, en este punto de la narración el muestrario de discursos de autoría femenina que tenemos abunda en diminutivos con ribetes personificadores y hasta románticos que aluden a la pareja de la rana: *parejita*; *soțioara*, a los que se suman *mujer*, *partenera*, *jumătate* etc. De todos ellos, *tătic*,

sofioara y *mujer* son las voces que comportan marca de género e identifican automáticamente a la rana llevada de vuelta por su amo¹⁷ como: el “padre” que, por diversas razones, se ve obligado a “abandonar” a su “esposa” e “hijos”, esto es, al fin y al cabo, como un personaje de género masculino. Lo que verdaderamente importa de lo arriba expuesto es que la perspectiva lo plantea una alumna, y, si atamos cabos y analizamos esto a fondo, en lo que ahora parece un mero punto de vista circunstancial con el tiempo podría cimentarse una reivindicación de género a todas luces. En virtud de que la trama misma apunta es esa dirección, cabe conjeturar que en esta opción paradigmática, que hace la alumna citada, anida una valoración positiva de la mujer como pilar del hogar, como fuente de estabilidad, y, asimismo, la ratificación de que, ante la cada vez más pronunciada tendencia donjuanesca de mariposear y luego marcharse sin mirar atrás, una madre soltera cuenta, no sólo con la tradición, sino más bien con la capacidad y fortaleza para salir adelante y sacar adelante a sus hijos.

Enlazando con lo anterior, por lo que a heterónimos *de facto* atañe, también hay que hacer hincapié en el hecho de que, a nivel de precisión y dominio idiomáticos superiores, hubo solamente 3 estudiantes, dos del grupo C y uno del A, que estuvieron a la altura, demostrando tener el conocimiento léxico-gramatical y la intuición suficientes para sacar del entresijo de sustantivos epicenos y heterónimos españoles y rumanos por lo menos uno de los términos adecuados a la situación. Así pues, en el primer caso tenemos a un chico (C) que emplea la palabra *sapo*¹⁸ en la variante que crea en castellano, mientras que en rumano no había hecho la distinción de género, quedándose con *broască*. Por otro lado, tenemos a una chica (A) que no duda en utilizar desde el principio la palabra: *broscui* para rematar el cuento de la siguiente manera: *La final își ia broscuiul și pleacă; băiatul își ia la revedere de la broască*¹⁹. Por último, ¿cómo pasar por alto a la discente del grupo A, quien primorosamente se encarga de explicar con pelos y señales que en la escena final tenemos a «la rana macho con su hembra y sus crías».

A la luz de lo sobredicho, si bien un término como *cría,s (pui)* en rigor puede ser visto como un comodín – sustituto de *renacuajo,s (mormoloc,i)*, a su vez, un diminutivo léxico, de que se valen muchos de nuestros informantes para salir de un apuro lingüístico en que los ha metido un *lapsus mentis*, que tiene paralizado el discurso, impidiéndoles proseguir con la narración, o un *lapsus linguae*, que incomoda tanto al narrador como al oyente, funge de comodín para el alumno al que no se le ocurre el diminutivo semántico correspondiente.

A continuación, queda por ver hasta qué grado un comodín o una palabra-baúl salvan o más bien comprometen la situación en el caso de un discurso literario.

3.2 Los comodines o la incómoda comodidad

Como hemos visto, a diferencia de sus compañeros de los grupos A y B, los alumnos rumanos viviendo en España parecen no estimar tanto la capacidad transformadora que tienen los diminutivos, y prefieren, en cambio, conseguir la dosis de precisión y matización imprescindibles para un texto literario mediante otros recursos. Llevando ya tantos años inmersos en el contexto lingüístico de España, esto es, habiendo estado sin practicar su lengua materna a diario por dedicarse a adquirir lo mejor y más antes posible la que pasaría a ser su L1, es comprensible que los alumnos emigrantes tuvieran dificultades o inseguridades a la hora de expresarse al tiempo que iban desempolvando y reactivando los mecanismos que en su primera infancia funcionaban de forma automática, dificultades que, de hecho, ellos mismos nos confiesan antes o después de hacer la prueba en rumano. Dicho esto, también es comprensible que los mismos ostentaran una

¹⁷ Nótese que en términos de hermenéutica, las especulaciones al margen de identidad de la rana que el niño se lleva de vuelta a su casa, es decir si finalmente recuperó a la suya o terminó llevándose a una cría que arrancó del hogar o que le ofrecieron, y las consecuencias que derivan de un planteamiento u otro, dan para una investigación centrada solamente en ello.

¹⁸ Conviene tener presente que, aun cuando se suela asimilar al género masculino, más que nada por los tópicos y la tradición literaria asociados (besar al sapo para conseguir al príncipe azul metamorfoseado), en España el sapo es una especie de anfibio, igual que la rana, por lo que hay también sapos hembras.

¹⁹ ‘Al final, coge el sapo y se va; el niño se despide de la rana’ (trad. n.).

pronunciación exquisita, una soltura en el habla y un dominio de las sutilezas expresivas en castellano superiores a los de los alumnos que tenían el español como L3 e incluso a los que habían contado con tan sólo unas estancias formativas o de solaz pasajeras en España. Para nuestra sorpresa, los datos que analizamos nos mostraron que los alumnos del grupo C no tienen el rumano tan olvidado como pensábamos. Paradójicamente, en cuanto al rumano concierne, a veces hemos encontrado lagunas léxicas mayores en el dominio de su L1 de los estudiantes de B y C. Veamos detenidamente de qué se trata.

Es cierto que, en su conjunto, los estudiantes de los grupos A y B manejan cual malabares algunos regionalismos y sinónimos graduales del rumano, encaminados a la descripción topográfica: *dâmb*, *pantă* etc., cuyo correspondiente barrajado en español ha sido *colina*. Por otro lado, para la única variante —*prăpastie*— que los estudiantes de Rumanía proponen para identificar ese concepto en concreto, habiendo otras igualmente válidas como *râpă*, *genune*, *hău*, *abis*, los rumanos afincados en España despliegan un abanico de tres opciones, a saber: *barranco*, *precipicio*, *acantilado*. No obstante, si bien empatan usando *piedra*, *roca*, *peña*, *piatră*, *stâncă*; *lac*, *râu*, *iaz*, *mlaștină*; *lago*, *río*, *estanco*, *pantano*, estadísticamente hablando, en términos de hidrógrafía, hemos de destacar dentro del grupo C la bastante elevada tendencia de utilizar el hiperónimo agua, que también colaron en sus textos, aunque no con tanta frecuencia, los estudiantes de los otros dos grupos, y también cabría destacar el caso de un estudiante del grupo C, quien, si bien había utilizado el término *búho* en su relato en castellano, al cambiar de código decide recurrir al hiperónimo-comodín *pasăre* (es. ‘ave, pájaro’) en vez de *bufniță*. La elección del comodín *gaură/agujero*, *hueco* surge también a nivel de los dos discursos que crean los discentes C, sólo que, si bien en la variante rumana el término *gaură* sí puede ser considerado como tal, ya que los rumanos disponen de la palabra más precisa aún: *scorbură*, en español la variante enraizada en el uso realmente es *hueco de los árboles*. Cabe resaltar que a las variantes anteriores los estudiantes del grupo A suman la forma diminutiva ro. *bortică*, y los de B, es. *resquicio*, mas, a la hora de identificar los escondites de los animales hechos en el suelo, estos últimos se muestran menos precisos, al despachar lo que en realidad sería: *vizuină*, *mușuroi de cârțiță/furnici* con el sintagma cómodo, más carente de matices, «*gaură în pământ*» (*agujeros en el/del suelo*). Sí que es cierto que los rumano-españoles también echan mano de la voz *agujero*, pero lo prevaleciente entre los grupos B y C son *madriguera*, *topera*, *hormiguero*, lo cual, sin duda, da cuenta de una competencia idiomática superior, y a esto se le puede añadir la matización verbal que les hace sustituir el comodín *a lua* (ro. «*cerbul îl ia pe băiat în coarne și fuge cu el*»), preeminente en los cuentos de los alumnos A y B, al formar este parte indisoluble de la citada locución verbal rumana, por un verbo mucho más sugerente: *enganchar*. Por desgracia, no se puede lo mismo, en cuanto a su idioma materno respecta, sobre los estudiantes del grupo A y B que llegan a confundir en rumano la *colmena* (*stup*) y el *avispero* (*cuib de viespi*) con el *enjambre* (*roi de albine*) y el *hormiguero* (*mușuroi de furnici*), cosas que los rumanos viviendo en España parecen dominar mucho mejor, pese a que en alguna que otra ocasión se refieran a éstos como a «la casita de las abejas», expresión con la que ya nos habíamos topado en el relato en rumano de una alumna A, o el hiperónimo *ascunzișuri* (es. *escondites*).

El tema de los nombres onomatopéyicos resultó ser también bastante espinoso para todos los alumnos. Así pues, en el caso que nos ocupa, la mayoría de éstos optaron por los comodines: *sonido*, *sunet*; *ruido*, *zgomot*, acompañados del modificador prepositivo *de ranal/de broască/ broaște* para aludir a lo que debiera ser *el croar* de las ranas. Los términos *orăcăit/orăcăială* surgieron una sola vez en la narración de una alumna del grupo A.

Un último caso que ha merecido nuestra atención es el planteado por el tronco de árbol al que el niño se agarra al caer en el agua y tras el cual, además, encuentra a su ranita. Para referirse a dicho «tronco», término usado por unanimidad en las variantes de cuento en castellano, los alumnos de la categoría A y C utilizaron los términos: *buștean*, *buturugă* o el sintagma *trunchi de copac căzut*, mientras que en el caso de los estudiantes B destaca un error de contagio, a saber: la voz *lemn*, seguramente por asociación espontánea con el término *madero*, que se usa en español, pero

que en el contexto resulta claramente inadecuada, puesto que en rumano *lemn* designa la materia prima extraída de un árbol, esto es, lo que los españoles identifican con *madera*, y no el árbol en su conjunto.

4. Resultados y discusiones

Habiendo desgranado todos este andamiaje de matices que creemos derivan de las elecciones lingüísticas hechas por nuestros informantes, la conclusión a la que llegamos es que la destreza léxica a veces resulta ser un punto neurálgico de los alumnos rumanos de hoy en día, un punto que reclama de manera acuciante la intervención pertinente de los docentes, quienes a fin de cuentas encarnan la fuente de motivación extrínseca de los alumnos, así como la reevaluación de los contenidos y planteamientos metodológicos a nivel nacional por parte de los mismos, a fin de que estos respondan de manera genuina a los propósitos de una enseñanza fecunda, lógica, cimentada en el pensamiento crítico, el aprendizaje a base de comparación y contraste inter-lingüísticos, y, no por último, el análisis lingüístico-cultural. En lo que concierne a los estudiantes rumanos emigrantes, quienes siguieron formándose en el extranjero sobre las bases que aquí se les sentaron, a la luz de las diferencias que registramos entre los cuentos, cabe recalcar que allí donde la precisión fallaba, por pasivación, que no necesariamente por ignorancia, compensaron la flexibilidad y la expresividad discursivas. En este sentido, si bien el plato fuerte en los cuentos, que los alumnos rumanos construyeron, fueron los diminutivos, un gran peso en la impresión que provocan los relatos de sus expaisanos en el interlocutor radica en los mecanismos cohesivos que usan. Así pues, en contrapartida de los únicos nexos que surgieron en los cuentos rumanos: *apoi, după aceea, atunci, deodată* (luego, acto seguido, entonces, de repente), la conjunción copulativa y con valor fático y polisindético (p. ej. ro. *Și merge mai departe...*; es. *Y le dice...*), viene el valor enfático de signo positivo que cobran los conectores oracionales y en especial las muletillas que suelen abundar en la expresión oral de los hispanófonos. Como botón de muestra tenemos el *Și când colo, ce să vezi?!*, expresado hacia el desenlace de la trama por una alumna de Rumanía, que encuentra su correlato castellano en el *Y, ¡anda! Ahí estaba...* emitido por un alumno emigrante. A éstos se suman: *va, venga, vale, a ver, menos mal, por suerte, pues* (en posición inicial e intermedia), *vamos a ver...* etc., sin dejar de lado la empuñadura final: *și au trăit fericiți până la adânci bătrâneți*²⁰, con la que un alumno del grupo C decide rematar su cuento en rumano, habiendo prescindido, no obstante, de su variante a la española durante la realización de la prueba en su L1, a diferencia de sus compatriotas, que se conformaron sólo con la empuñadura inicial *Érase una vez...* (*A fost o dată ca niciodată...*) en ambos idiomas.

En resolución, de nuestro *homo minimus* polifacético, que agrupa las tres categorías de estudiantes cuyos actos de expresión oral hemos venido analizando a lo largo de este trabajo, a grandes rasgos podríamos destacar dos caras: una para la que la diminutivación y los pormenores cognitivo-afectivos que ésta comporta se concreta en un espejo, a su vez de dos caras, la una introyectiva y la otra proyectiva, que desde su estatismo reduce y, al mismo tiempo, magnifica lo que en ella se refleja. Aunque en la práctica diegética de nuestro cuento, el perro terminó siendo tirado por un barranco por el ciervo, en el uso de los diminutivos se cumple plenamente el refrán popular que reza: *pequeño can suele embargar muy gran venado*, pues, aunque en sí los diminutivos sean un método de reducción y parezcan un recurso estilístico nimio, siempre que sean usados con templanza y tino, éstos, en realidad prueban su idoneidad tanto para la construcción del significado, que refuerzan, como para su interpretación, con miras a la cual crean una predisposición anímica.

Dicen que *de pequeña centella se levanta gran fuego...* Hablar es crear y, en dicho sentido, la otra cara que descubrimos como en un palimpsesto a raíz de nuestro estudio levanta a base de minucia léxico-semántica, temple y madera de orador la llamarada de una comunicación eficaz. En otras palabras, los giros estilísticos que caracterizan este perfil son sintomáticos de un talante más

²⁰ ~Y vivieron felices y comieron perdices.

dialogante, centrado en la dinámica extratextual, sin descuidar el almacén textual que eslabona y revitaliza mediante marcadores discursivos.

Concluyendo, todos los recursos que han constituido el objeto del presente análisis, según se usen y contemplen, revisten un triple valor pragmático: locutivo, ilocutivo y perlocutivo, lo cual redundará en un texto cuajado en relación con el que se van creando vínculos textuales (emisor-texto) y extratextuales (emisor-receptor).

Abusar de o reducir el esfuerzo creador puede resultar igualmente contraproducente. A este respecto, si los diminutivos, con su grado de precisión afectiva, pueden llegar a salpimentar un discurso, los comodines, con su intrínseca falta de precisión, no son precisamente “el as de la manga” que todo lo salva, ya que en un cuento pueden llegar a desvirtuar el discurso y desdorar la “píldora”, restándole todo el valor susceptible de haberle sido añadido por diminutivación. Para colofón, lo cómodo en determinado momento para un usuario del idioma que sea, a la larga puede resultar incómodo desde muchos puntos de vista, ya que la falta de precisión idiomática, esto es, no dar con la palabra justa, en el sentido flaubertiano, para trasvasar de un idioma a otro y, al hacerlo, de paso reforzar pensamientos, emociones, juicios de valor etc., socava la función perlocutiva del lenguaje, lastra la eficacia comunicacional y mengua precisamente el impacto que se busca tener en el interlocutor/receptor del mensaje, por lo cual, en nuestras manos de discentes vitalicios y palabras de docentes está inculcarles a nuestros alumnos la fobia a estancarse y el afán de superarse cada día.

Bibliografía

ALONSO, Amado, «Noción, emoción, acción y fantasía en los diminutivos», in *Estudios lingüísticos. Temas españoles*, Madrid, Gredos 1961 [= 1935], pp. 195-229.

COȘERIU, Eugen, «El diminutivo: "noción" y "emoción"», en *El hombre y su lenguaje*, Madrid, Gredos, 1977, pp. 169-170.

D'ANGELIS, Antonella y MARIOTTINI, Laura, «Morfopragmática de los diminutivos en español y en italiano», en VILLAYANDRE LLAMAZARES, Milka (ed.), *Actas del XXXV Simposio Internacional de la Sociedad Española de Lingüística*, León, Universidad de León, Dpto. de Filología Hispánica y Clásica, 2006, pp. 358-378. Disponible en: http://www.academia.edu/8559882/LA_MORFOPRAGM%C3%81TICA_DE_LOS_DIMINUTIVOS [Última consulta: 07/08/2017].

HELIADÉ-RĂDULESCU, Ion, «Geniul limbilor în genere și al celei române în parte», en POPOVICI, D. (ed.), *Opere*, II, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1868, p. 382.

HUMMEL, Martín, «Para la lingüística de vuestro diminutivo: los diminutivos como apreciativos», en *Anuario de Estudios Filológicos* XX, 1997, pp. 191-210. Disponible en: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/58905.pdf> [Última consulta: 07/08/2017].

IENCEANU, Lavinia, «El español ¿sueña o sueña? Engarce interlingüístico y desviación léxico-gramatical en los hábitos expresivos de estudiantes hispanófonos rumanos (en contextos de inmigración)», en *Journal of Humanistic and Social Studies*, Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, Volume VIII, No. 1 (15)/2017, pp. 125-144.

IORDAN, Iorgu, *Stilistica limbii române*, București, Editura Științifică, 1975.

JURAFSKY, Daniel, «Universal tendencies in the semantics of the diminutive», en *Language* 72, 3, 1996, pp. 533-578. Disponible en: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.18.8787&rep=rep1&type=pdf> [Última consulta: 07/08/2017].

LÓPEZ GREGORIS, Rosario, «El uso del ‘diminutivo’ como recurso expresivo, de *Poenulus* a *Querolus*», en *Actes du IXe colloque international sur le latin vulgaire et tardif*, vol. 49, n° 1, 2012, pp. 679-692. Disponible en: http://www.persee.fr/doc/mom_0184-1785_2012_act_49_1_3285 [Última consulta: 07/08/2017].

LÜDER, Elsa, *Procedee de gradație lingvistică*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1995, pp. 277-278.

MONGE, Félix, «Los diminutivos en español», en *Actes du Xe Congrès international de linguistique et philologie romanes*, vol. 1, París, 1965, págs. 137-147.

MONTES GIRALDO, José Joaquín, «Funciones del diminutivo en español. Ensayo de clasificación», en *Thesaurus XXVII*, 1972, pp. 71-88.

MORERA PÉREZ, MARCIAL, «Diminutivos, apodos, hipocorísticos, nombres de parentesco y nombres de edad en el sistema de tratamientos populares de Fuerteventura (Canarias)», en *Tebeto: Anuario del Archivo Histórico Insular de Fuerteventura*, n.º. 4, 1991, pp. 195-220. Disponible en: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/autor?codigo=89307> [Última consulta: 07/08/2017].

NAÑEZ FERNÁNDEZ, Emilio, *El diminutivo. Historia y funciones en el español clásico y moderno*, Madrid, UAM Ediciones (Universidad Autónoma de Madrid), 2006 [1973].

POLO, José, «Diminutivos en acción», en *Español actual*, 29, julio 1975, Madrid, págs. 9-36.

PUȘCARIU, Sextil, «Despre diminutivele românești», en DAN, Ilie (ed.) *Cercetări și studii*, București, Minerva, 1974 [1929], pp. 297-302.

SCHNEIDER, Klaus. P., «Affektive Lexik: Kognitive, semantische und morphologische Aspekte», en KLEIN, E. et al. (ed.) *Betriebslinguistik und Linguistikbetrieb*, vol. 1, Tübinga, 1991, pp. 233-241.

SEQUERA, Armando José, *Usos y abusos del diminutivo en la literatura para niños y en la vida cotidiana*, Caravasar Libros, 2016. Disponible en: <http://es.calameo.com/read/004272053934cd6943f9b> [Última consulta: 07/08/2017].

SOLER ESPIAUBA, Dolores, «La expresividad en el sistema español de sufijación. Españolitos, curritos, amiguetes, coleguillas y demás gente de mal vivir», en *Cuadernos Cervantes*, n.º 8, Mayo-Junio, 1996. Disponible en: <http://hispanoteca.windows2.webhome.at/Wortbildung/XIV.htm> [Última consulta: 07/08/2017].

ZAFIU, Rodica, «Evaluarea diminutivelor», en CHIVU, Gheorghe y UȚĂ BĂRBULESCU, Oana (eds.), *Studii de limba română. Omagiu profesorului Grigore Brâncuș*, București, Editura Universității din București, 2010, pp. 291–297.

ZULUAGA OSPINA, Alberto, «La función del diminutivo en español», en *Thesaurus: Boletín del instituto Caro y Cuervo*, vol. 48, n.º 1, 1993, Bogotá, pp. 305-330.

El trabajo ha sido posible gracias a la financiación ofrecida por UEFISCDI (Unidad Ejecutiva para el financiamiento de la enseñanza superior, de la investigación, desarrollo e innovación) para el proyecto TE 2014 con número PN-II-RU-TE-2014-4-2335) titulado *Competencias lingüísticas en L3 e identidad multicultural – variables de integración lingüística de los alumnos rumanos en contextos de inmigración*.

ROMANIAN MULTILINGUAL DICTIONARIES. A COMPARATIVE APPROACH

LES DICTIONNAIRES MULTILINGUES ROUMAINES. UNE ÉTUDE COMPARATIVE

DICȚIONARELE MULTILINGVE ROMÂNEȘTI. O ANALIZĂ COMPARATIVĂ

Mihaela MOCANU

Institutul de Filologie Română „A. Philippide”

Academia Română – Filiala Iași

Proiect cod PN-II-RU-TE-2014-4-0195

E-mail: mocanu.mihaela@uaic.ro

Abstract

With a history that begins in the 17th century (according to Seche, the first multilingual dictionary including the Romanian language was Dicționar latin-român-maghiar (Latin-Romanian-Hungarian Dictionary), 1687-1701), the Romanian multilingual lexicography is characterized by heterogeneity, both in the process of establishing the entry inventory and in the manner of organizing the lexicographic material. A diachronic perspective reveals changes concerning the fields of knowledge for which they have been written and the ways in which the lexical information is organized. By choosing as reference point the Revolution of 1989 – an event with deep repercussions in the Romanian society, our study aims at providing a contrastive presentation of some multilingual dictionaries published in our country before and after the Revolution considering: the way in which the dictionaries were conceived, the chosen languages, the favorite source language in a certain period of time, the fields of knowledge for which they were created, their distinctive features of form and content.

Résumé

Avec une tradition qui remonte au XVIIIe siècle (après Seche le premier dictionnaire polyglotte qui inclue la langue roumaine est le Dictionnaire latin-roumain-hongrois, 1687-1701), la lexicographie multilingue roumaine est caractérisée par une hétérogénéité, par la façon d'établir les inventaires des mots et par l'organisation du matériel lexicographique. Une perspective diachronique montre le changement au niveau des domaines d'expertise pour lesquels les dictionnaires ont été développés et aussi au niveau de l'organisation des informations lexicales. En choisissant comme date de référence la Révolution de 1989 - événement avec des réverbérations profondes dans la société roumaine, nous proposons dans notre travail une présentation contrastive des dictionnaires multilingues qui se sont apparues avant et après la Révolution. L'analyse comparative vise: la conception des dictionnaires; langues composantes; langue de base préférée à un moment ou à un autre; domaines spécialisés pour lesquels les travaux ont été conçus; particularités de la forme et du contenu.

Rezumat

Cu o istorie care urcă până în veacul al XVII-lea (cf. Seche primul dicționar poliglot care include limba română este Dicționar latin-român-maghiar, 1687-1701), lexicografia multilingvă

românească se caracterizează prin eterogenitate, atât în ce privește maniera de stabilire a inventarelor de intrări, cât și prin mijloacele de organizare a materialului lexicografic. O perspectivă diacronică relevă schimbări în privința domeniilor de specialitate pentru care sunt elaborate dicționarele și a modalităților de organizare a informației lexicale. Alegând ca moment de referință Revoluția din 1989 – eveniment cu reverberații profunde la nivelul societății românești, propunem în lucrarea noastră analiza comparativă a unor dicționare poliglote apărute la noi înainte și după Revoluție, urmărind: modul de concepere a lucrărilor; limbile componente; limba de bază predilectă într-o perioadă sau alta; domeniile de specialitate pentru care au fost elaborate; particularitățile de formă și de conținut pe care le înregistrează acestea.

Keywords: *Romanian lexicography, multilingual dictionary, common lexis, terminology.*

Mots-clés: *lexicographie roumain, dictionnaire multilingue, lexique commun, terminologie.*

Cuvinte-cheie: *lexicografie românească, dicționar multilingv, lexic comun, terminologie.*

1. Introducere

Începuturile lexicografiei românești sunt așezate de specialiști în veacul al XVI-lea, de unde ni se păstrează două fragmente de vocabular slavo-românesc, și sunt strâns legate de apariția în Principate a primelor texte bisericești traduse din limba slavonă. Primele lucrări lexicografice răspund unor nevoi practice, fiind concepute ca anexe la literatura religioasă, slavonă sau tradusă, care circula în Muntenia. Din prima jumătate a secolului al XVII-lea se păstrează, parțial, un fragment din *Vocabular biblic sârbesc-românesc*, a cărui redactare este stabilită de lexicografi în jurul anului 1630, și, integral, *Lexiconul slavo-românesc al lui Macarie Cozianul*, datat 1649. Lexicografia românească din secolul al XVII-lea este, în totalitate, de sorginte muntenească.

Din păcate, multe dintre primele lucrări lexicografice românești nu s-au conservat, informații despre acestea parvenindu-ne din surse indirecte, iar altele s-au păstrat parțial, fragmente din aceste glosare fiind identificate în bibliotecile unor particulari. În lipsa documentelor originale, demersul de reconstituire a perioadei de început a lexicografiei românești devine extrem de anevoios. Prezentarea primelor proiecte lexicografice cu caracter multilingv se realizează, în principal, prin apelul la două categorii de surse: notațiile celor care au inițiat proiecte lexicografice, respectiv mărturiile contemporanilor, și studiile de specialitate privind istoria lexicografiei românești vechi. O radiografie a lexicografiei românești în epoca ei de început realizează Mircea Seche, în monografia *Schiță de istorie a lexicografiei românești*. Acesta identifică trei etape mari în devenirea lexicografiei românești (1687–1825; 1826–1880; 1881–1969), delimitate prin raportare la trei momente esențiale pentru dezvoltarea domeniului lexicografic românesc: apariția primului dicționar multilingv – *Dicționar latin-român-maghiar* (1687–1701); editarea primului dicționar explicativ, etimologic, poliglot – *Lesicon romanescu-latinescu-ungurescu-nemțescu* (1825); schimbarea contextului tehnic și științific internațional, care a condus la apariția dicționarelor terminologice plurilingve care au româna în componența lor (SECHE, 1966, 7-33).

Sintagma *dicționar multilingv* cunoaște două accepții principale: în sens larg, aceasta se opune dicționarului mono- sau unilingv, vizând lucrările în două sau în mai multe limbi, iar în sens restrâns, se distinge de dicționarele bilingve, cuprinzând lucrările în cel puțin trei limbi. Literatura de specialitate relevă fluctuații în privința determinantilor, dicționarele de acest tip fiind numite poliglote, polilingve, multilingve sau plurilingve, fără a se ajunge la un consens sub aspect terminologic. În lucrarea de față, utilizăm denumirea de *dicționar multilingv românesc* (DMR) pentru lucrările lexicografice în care cuvintele unei limbi sau ale unui domeniu de specialitate sunt însoțite de termenii corespondenți în mai multe limbi, printre limbile componente aflându-se și limba română.

2. Primele dicționare multilingve românești¹

Primul dicționar multilingv din istoria lexicografiei românești este *Dicționarul latin-român-maghiar*, identificat în biblioteca contelui italian Luigi Ferdinando Marsigli (SECHE, 1966, 7-33). Marsigli a fost ambasador la curtea lui C. Brîncoveanu, dar el cunoștea bine Transilvania, locuind aici o vreme. Potrivit specialiștilor, autorul vocabularului pe care Marsigli l-a achiziționat ar fi un ardelean de origine germană și există posibilitatea ca acesta să fi redactat glosarul la solicitarea diplomatului italian. Lucrarea, care se păstrează în Biblioteca Universității Regale din Bologna, însumează 2394 de cuvinte, iar în partea finală cuprinde numeralele de la unu la o sută. Dicționarul trilingv al lui Marsigli, cunoscut sub numele de *Lexiconul marsilian*, marchează „începutul influenței maghiare asupra lexicografiei românești” (SECHE, 1966, 10). Originea străină a autorului este reflectată de transcrierea cu caractere latine a corespondențelor românești și de influența modului de scriere maghiar (ex. *szluga*, *karnacz* = cărnați; *kovács* = covaci „fierar”). Lexiconul prezintă numeroase omisiuni ale termenilor corespondenți în română și maghiară, lacune pe care autorul, cu noțiunile sale de limbă, nu le-a putut acoperi.

Perioada 1704-1780 înregistrează un regres în dezvoltarea lexicografiei românești, cel puțin din punct de vedere numeric: sunt atestate pentru această perioadă două glosare slavo-române, două glosare latino-române și două dicționare, de mici dimensiuni, italiano-române, acestea din urmă fiind redactate de autori străini. Începând cu 1780, numărul lucrărilor lexicografice românești crește din nou. În 1783 apare primul glosar trilingv de nume de plante, în redactarea profesorului secui Benkő József. Acest glosar de terminologie specială, al doilea în ordine cronologică după glosarul bilingv de termeni geografici al lui Constantin Cantacuzino, cuprinde trei limbi: latina, maghiara și româna, și marchează începutul lexicografiei tipărite la noi. Față de dicționarele manuscrise, care aveau o circulație redusă și, prin urmare, o influență limitată, dicționarele tipărite se bucură de o circulație sporită, fiind valorificate în redactarea lucrărilor lexicografice ulterioare. Glosarul botanic al lui Benkő József cuprinde 620 de nume de plante și apare în sumarul revistei *Magyar Könyvház*, Pozsony, vol. II, 1783, p. 407 (SECHE, 1966, 7-33). Transcrierea cuvintelor românești este realizată cu scriere maghiară, iar materialul lexical este ordonat după criteriul claselor de plante, și nu după cel alfabetic, utilizat în mod curent.

În ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea, apar în spațiul românesc trei dicționare poliglote și alte trei lucrări bilingve. Primul dicționar poliglot al seriei este *Dictionarii trium lingvarum germano-latina et daco-romana*. Lucrarea, un manuscris de mari dimensiuni, în trei volume, aparține ardeleanului Aurelius Antoninus Praedetus Nasody și datează din perioada 1792-1793. Se pare că manuscrisul a fost redactat pe durata șederii autorului în Moldova, aspect reflectat în numărul mare de regionalisme moldovenești din lista de cuvinte. Intrările, în limba germană, sunt ordonate alfabetic și redactate cu caractere gotice cursive, fiind urmate de mai mulți termeni corespondenți în latină, aflați în relație de sinonimie și ortografiați cu caractere latine. Lista de cuvinte este dispusă pe două coloane, iar lucrarea prezintă un aparat științific.

Un alt dicționar poliglot, *Dicționarul în patru limbi (român-german-francez-latin)*, aparține bănațeanului Paul Iorgovici, care a redactat *Observațiile de limbă rumânească*, tipărite în 1799. Din păcate, lucrarea nu s-a păstrat, iar date privind modul de alcătuire a acesteia ne parvin indirect, prin intermediul *Observațiilor de limbă rumânească*. Iorgovici deschide seria lexicografilor români puriști, propunându-și tipărirea unui glosar care să cuprindă echivalentele latinești ale cuvintelor nelatine din limba română, în vederea înlocuirii termenilor din urmă cu cei de origine latină. Autorul *Dicționarului în patru limbi* viza remodelarea în sens etimologist a cuvintelor românești de origine latină a căror formă se îndepărta prea mult de aceea a corespondenților latinești, precum și crearea de cuvinte noi, prin derivare cu sufixe latinești de la rădăcini de aceeași origine. Cunoscător al limbii franceze, autorul susține ca mijloc de îmbogățire a limbii române împrumutul lexical din

¹ Pentru o prezentare detaliată a primelor dicționare multilingve românești v. Mihaela Mocanu, *Particular Features of the First Romanian Multilingual Dictionaries*, în „International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering”, World Academy of Science, Engineering and Technology, Vol. 10, No. 4, 2016, ISSN: 2010-376X, ESSN: 2010-3778, p. 1111-1116.

franceză. Dicționarul lui Paul Iorgovici, datând din jurul anului 1800, este primul dicționar în patru limbi din lexicografia românească (SECHE, 1969, 18-19).

Lucrarea care marchează începutul lexicografiei românești moderne rămâne *Lesicon romanescu-latinescu-ungurescu-nemțescu*, apărut la Buda, în 1825. Elaborarea *Lexiconului* a fost un proces de durată, realizându-se în mai multe etape. Dicționar poliglot în patru limbi, *Lexiconul de la Buda* (LB) reprezintă primul dicționar explicativ și etimologic al limbii române care a văzut lumina tiparului. LB este o lucrare impresionantă prin: numărul de intrări, caracterul enciclopedic al articolelor, deschiderile pe care le înregistrează la nivelul ilustrării relațiilor sintagmatice și paradigmatic pe care le comportă cuvintele-titlu, informațiile etimologice pe care le conțin articolele, afinitățile pe care le stabilește între limbile romanice cuprinse în lexicon și, nu în ultimul rând, maniera de tratare a inventarului de intrări, într-o vreme în care lexicografia românească era încă la început de drum. Dicționarul se ridică la nivelul lucrărilor lexicografice străine din epocă, prezentând un aparat științific modern. Caracterul eterogen al lexiconului este evidențiat de fluctuațiile de tratare a articolelor și de maniera în care este structurată informația, prezența în lucrare a mai multor sisteme ortografice afectând lectura. Caracterul nesistematic al lucrării este generat, pe de o parte, de numărul mare de autori care au contribuit la redactare, iar pe de altă parte, de perioada îndelungată în care a fost elaborat dicționarul. LB poate fi consultat și în format digital, grație unei echipe de cercetători de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, condusă de Maria Aldea. Ediția emendată și prelucrată electronic pentru consultare on-line a *Lexiconului de la Buda* reproduce textul volumului tipărit în 1825, la tipografia din Buda. În plus, ediția electronică include: traducerile în română pentru Prefața la *Ortografie* și *Ortografia* lui Petru Maior, un index de cuvinte din dialectele transdanubiene, din italiană, franceză, spaniolă și greacă, un index al proverbelor și autorilor/ operelor citate și un inventar de cuvinte ce însumează cuvintele-titlu, dubletele grafice și lexicale ale cuvintelor-titlu și cuvintele-titlu ale intrărilor secundare². În ciuda exagerărilor puriste pe care le reflectă, influența *Lexiconului budan* asupra lexicografiei românești este enormă, mai toate dicționarele din secolul al XIX-lea raportându-se la el ca la un etalon.

3. Dicționarele multilingve românești, înainte și după 1989

Istoria lexicografică multilingvă românească permite identificarea a două prototipuri: pe de o parte, tradiția poliglotă, manifestă în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, iar pe de altă parte dezvoltarea modernă a dicționarelor terminologice și a vocabularelor tehnice aferente unor domenii de specialitate (PRICOP, 2016, 159-165). Lucrarea de față cuprinde analiza comparativă a șase dicționare poliglote editate în spațiul românesc, înainte și după 1989³. Raportarea la acest moment, cu puternice implicații politice, economice și sociale pentru România, nu este întâmplătoare: o perspectivă diacronică asupra lexicografiei multilingve românești relevă, raportat la această dată, schimbări atât în privința domeniilor de specialitate pentru care sunt elaborate lucrările, cât și în maniera de organizare a materialului lexical.

3.1. Corpus lexicografic și metodologie

Lucrarea valorifică la nivel metodologic rezultatele cercetării întreprinse în cadrul proiectului „Dicționarele multilingve românești. Istoric și tipologie” (DMRIT), cu finanțare UEFISCDI-CNCS (cod PN-II-RU-TE-2014-4-0195), derulat la Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Academia Română – Filiala Iași. Proiectul DMRIT are caracter preponderent lexicografic, propunând cercetarea monografică a tuturor dicționarelor multilingve românești⁴.

Plecând de la constatarea lipsei unei bibliografii pentru lexicografia românească multilingvă, DMRIT propune primul demers de inventariere, analiză și evaluare pe criterii lingvistice și

² Pentru ediția on-line a LB, vezi <http://www.bcucloj.ro/lexiconuldelabuda/site/login.php>.

³ Lucrarea dezvoltă tema unei comunicări susținute în cadrul ediției a IV-a a conferinței „Perspectives in Humanities and Social Sciences: Hinting at Interdisciplinarity”, având ca temă „Revoluțiile – o arheologie a schimbării”, manifestare organizată la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în perioada 26-27 mai 2017.

⁴ Din echipa proiectului DMRIT fac parte: Alina-Mihaela Pricop (director de proiect), Andreea-Giorgiana Marcu și Oana Zamfirescu (doctorande în filologie), Anca-Diana Bibiri, Mihaela Mocanu, Emilian Pricop și Marius Clim (cercetătorii postdoctorali) și Eugen Munteanu (cercetător senior, consultant în domeniul lexicografiei).

lexicografice a dicționarilor multilingve românești. Bibliografia proiectului însumează în prezent un număr de patru sute patruzeci de titluri, cu mențiunea că un titlu poate acoperi fiecare din edițiile unui dicționar sau mai multe ediții grupate, un inventar lexical de câteva pagini sau un lexicon în opt volume. Cercetarea se realizează în trei etape vizând: organizarea și documentarea bibliografică; redactarea textelor de prezentare; revizia materialelor. Rezultatul final al proiectului constă în editarea unei bibliografii analitice și critice a lexicografiei multilingve românești⁵.

Inventarul inițial al dicționarilor multilingve românești (DMR), întocmit de Alina Pricop în perioada 2011-2013, cuprindea 330 de titluri. În etapa I de proiect, lista a fost completată cu încă 60 de titluri. Pentru alcătuirea inventarului s-a apelat la următoarele categorii de surse: cataloage electronice ale bibliotecilor academice, monografia *Schiță de istorie a lexicografiei românești*, semnată de Mircea Seche (1966, 1969), *Bibliografia românească de lingvistică*, site-uri ale unor edituri de profil, baze de date electronice ș.a. În etapa I a proiectului, pentru fiecare dicționar multilingv din inventar a fost redactat un fișier complex care include patru fișe de specialitate: de semnalare, rezumat, de extras și de observații. În etapa a II-a a proiectului, s-a trecut la redactarea monografiilor, pe baza fișierelor realizate în prima etapă. De asemenea, a continuat demersul de completare a bibliografiei, inventarul DMR ajungând în prezent la 440 de titluri (inclusiv trei lucrări cu dialect aromân și patru vocabulare în manuscris).

Analiza comparativă a DMR editate înainte și după 1989 a vizat, în principal, următoarele aspecte: modul de concepere a lucrărilor; limbile componente; limbile de bază predilecte; domeniile de specialitate pentru care au fost elaborate dicționarele; particularitățile de formă și de conținut pe care le înregistrează acestea. Am ales pentru exemplificare, șase dicționare multilingve, ale căror prezentări le redăm, în ordinea cronologică a editării, în rândurile ce urmează⁶.

Emanoil Grigorovitză, *Lexicon de campanie român – rus – bulgar – german pentru trebuințele armatei române*, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1897, 104 p.

Dicționar poliglot de specialitate, lexiconul militar este elaborat sub egida Ministerului de Război, fiind dedicat Principelui Ferdinand. Filolog, autor de manuale didactice, dicționare, studii de filologie, traduceri și antologii, Emanoil Grigorovitză este profesor de limba română la Școala Superioară de Război. Dicționarul are patru limbi componente: română, rusă, bulgară, germană, fiind structurat în cinci secțiuni: *Alfabetul comparativ al limbei ruse și bulgare cu literile echivalente române*, *Termeni prealabili*, *Lexicon de cuvinte în ordine alfabetică*, *Convorbiri de totă ocazia* și *Conversații în localități*. Lucrarea cuprinde un dicționar poliglot organizat tematic, reprezentat de secțiunea *Termeni prealabili* (Numere cardinale, Numere ordinale, Zile. Sărbători, Lunile, Anotimpurile, Grade militare, Soiurile de arme, Efecte și echipamente militare), și un dicționar poliglot ordonat alfabetic, intitulat *Lexicon de cuvinte în ordine alfabetică*. La nivelul organizării intrărilor, dicționarul este structurat pe șase coloane cuprinzând: intrări în română, termeni corespondenți în rusă, bulgară și germană, pentru rusă și bulgară fiind indicată și transcrierea fonetică. Lucrarea lui Emanoil Grigorovitză include în partea finală un mic dicționar de conversație organizat tematic.

Alexandru Leventer, *Dicționar terminologic poliglot în domeniul organizării muncii, Centrul documentare și publicații, București, 1973, 82 p.*

Dicționarul cuprinde termeni pentru domeniul organizării muncii și a fost editat la inițiativa Ministerului Muncii, Direcția pentru organizarea și normarea muncii. Din echipa redacțională fac parte: Alexandru Leventer (șef serviciu redacțional), Valeria Sima (redactor responsabil) și Doina Mihaiță (tehnoredactor). Lucrarea prezintă opt limbi componente: română, rusă, bulgară, cehă, germană, maghiară, polonă și slovacă, și se adresează specialiștilor din țările membre ale

⁵ Pentru o prezentare detaliată a obiectivelor și a metodologiei de lucru DMRIT, vezi Alina-Mihaela Pricop, *Preliminaries to a Typology of Romanian Multilingual Dictionaries*, în „Philologica Jassyensia”, an XII, nr. 2 (24), 2016, p. 159-165.

⁶ Prezentările fac parte din bibliografia analitică a DMR, lucrare aflată în curs de elaborare și publicare.

Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER), facilitând înțelegerea noțiunilor de specialitate din domeniu. Inventarul lexical include 221 de termeni generali, 34 de termeni specifici pentru România, 52 de termeni specifici pentru Cehoslovacia și 11 termeni specifici pentru Polonia. Lucrarea este organizată astfel: *Cuprins; Presentare; Index alfabetic al termenilor generali utilizați în Republica Socialistă România; A Termeni generali și B Termeni specifici*. Intrările sunt dispuse tabelar, pe patru coloane, iar articolele au structura: număr de ordine, termen în română urmat de termeni corespondenți în rusă, bulgară, cehă, germană, maghiară, polonă, slovacă și definiția în română a cuvântului-titlu.

Ana Petre (coord.), *Mic dicționar agricol. General, explicativ, poliglot*, Autori: Ana Petre, Abdoulaye Sylla, Rafael Herrera Leon, Najin Al Din Ali, Franchi Wolfgang, Georgia Kalabaliki, [pe coperta 1: română, franceză, spaniolă, engleză, arabă, germană, greacă], Tipo Agronomia, Cluj-Napoca, 1984, 375 p.

Dicționarul agricol cuprinde 1750 de termeni și expresii în limba română, fiind realizat de un colectiv de studenți străini de la Institutul Agronomic „Dr. Petru Groza” din Cluj-Napoca, sub coordonarea asistentului universitar Ana Petre. Lucrarea, dactilografată, prezintă șapte limbi componente: română, franceză, spaniolă, engleză, arabă, germană, greacă. Dicționarul se adresează studenților străini care studiază la noi, contribuind la: asimilarea corectă a terminologiei agricole românești, formarea unui vocabular minimal tehnic agricol și perfecționarea cunoștințelor de limbă română. Din punct de vedere macrostructural, dicționarul cuprinde: prefață (în limbile română, engleză, arabă și greacă) și corp dicționar. Inventarul lexical înglobează atât cuvinte din vocabularul de bază al limbii române, cât și termeni din domeniul agricol. Articolele au structura: termen în română (precedat de număr de ordine, cu indicarea clasei gramaticale), definiția termenului (în limba română), termeni corespondenți în franceză, spaniolă, engleză, arabă, germană și greacă. Acolo unde cuvântul-titlu înregistrează mai multe accepții, este reținut doar sensul de specialitate. Unele intrări au formă de plural, aspect motivat de coordonarea lucrării prin considerentul că sub această formă sunt utilizate mai frecvent. Din textul care prefătează dicționarul aflăm că acesta este rezultatul unui demers de documentare de câțiva ani, având la bază mai multe surse bibliografice: dicționare generale, dicționare de profil agricol, lucrări și articole de specialitate.

Alexandru Manoliu, Vera Bontea, *Dicționar fitopatologic în șase limbi. Micoze. Română, latină, franceză, engleză, germană, rusă*, Editura Academiei Române, București, 1997, 193 p.

Dicționarul de fitopatologie prezintă șase limbi componente: română, latină, franceză, engleză, germană, rusă, și cuprinde 1237 de intrări, termeni desemnând boli produse de ciuperci, dar și lexic specializat legat de morfologie, anatomie, fiziologie, taxonomie, tehnică microscopică, ecologie ș.a. Lucrarea este structurată astfel: *Cuprins, Prefață* (în fiecare din cele șase limbi), *Corp dicționar, Bibliografie, Index latinus, Index français, English index, Deutscher Index, Index rus*. Intrările sunt enumerate pe orizontală, fiind dispuse pe două coloane, iar articolele cuprind: număr de ordine, termen în română, termeni corespondenți în latină, franceză, engleză, germană și rusă. În *Prefața* dicționarului autorii semnalează necesitatea editării unui dicționar fitopatologic care să elimine dificultățile de traducere a termenilor de specialitate din limbile străine de circulație internațională. Printre sursele bibliografice sunt indicate: *Dicționarul botanic poliglot* (1980), al lui C. Vaczy, tratate, lucrări de specialitate, monografii și dicționare de profil.

Voicu Lascu, Carmen Varfalvi-Berinde, Narcisa Petreus, Ștefana Duncea, *Dicționar de pedagogie socială: român, englez, francez, german*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2001, 239 p.

Dicționarul în patru limbi: română, engleză, franceză și germană, cuprinde 850 de termeni din domeniile: pedagogie generală și școlară, psihologie, psihiatrie, asistență socială, psihopedagogie specială. Lucrarea, prima de acest gen de la noi, este organizată astfel: *Prefață*, [Dicționar] *Român-englez, Englez-român, Român-francez, Francez-român, Român-german*,

German-român, Bibliografie și Cuprins. Autorii menționează în *Prefață* scopul demersului editorial, conținutul vizat, publicul țintă și domeniile cuprinse. Lucrarea se adresează studenților de la pedagogie socială și de la specializări înrudite, pedagogilor sociali și persoanelor care lucrează în domeniul pedagogiei sociale. Dicționarul se dorește un „instrument operativ și accesibil tuturor celor interesați să realizeze o documentare de specialitate din lucrările publicate în limbile de circulație universală” (*Prefață*). Cele șase părți ale cărții, cuprinzând fiecare inventarul lexical în două limbi, sunt organizate pe coloane, iar bibliografia dicționarului însumează 26 de titluri.

Bogdan Dumitru Moloman, *Dicționar de dreptul familiei. Cu termenii și expresiile juridice traduse în franceză, italiană și spaniolă*, Universul Juridic, București, 2012, 378 p.

Dicționarul de științe juridice cuprinde cca. 290 de termeni și expresii juridice de dreptul familiei. Autorul este absolvent al Facultății de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca. Lucrarea este structurată astfel: *Despre autor, Prefață, Mulțumiri, Abrevieri, Dicționarul propriu-zis, Bibliografie, Tabel cuprinzând corespondenții intrărilor în română, pentru franceză, italiană și spaniolă*. Inventarul de intrări include atât termeni de specialitate, cât și cuvinte din vocabularul comun, fiind ordonat alfabetic, iar articolele cuprind: termen/ sintagmă în română, definiție în română, termeni corespondenți în franceză, italiană, spaniolă, trimiteri la alte articole de dicționar. Tratatul intrărilor nu are un caracter unitar din punct de vedere al spațiului alocat: sunt termeni pentru care articolele se întind pe câteva pagini (v. *act de stare civilă; ocrotirea minorului prin tutelă; procedura desfacerii căsătoriei; schimbarea pe cale administrativă a numelui persoanei fizice*), iar alții au asignat trei-patru rânduri. Lucrarea se adresează celor care operează cu diferite instituții ale dreptului și traducătorilor autorizați în efectuarea de traduceri de factură juridică, facilitând cunoașterea și înțelegerea termenilor juridici. Pentru a înlesni consultarea, autorul realizează trimiteri la textele actelor normative care reglementează noțiunea juridică sau instituția explicată. Bibliografia însumează 90 de titluri organizate în două secțiuni: I. Dicționare și II. Tratamente, comentarii, cursuri, monografii.

3.2. Analiza comparativă a dicționarilor

Toate cele șase lucrări supuse analizei sunt dicționare terminologice cuprinzând lexicul de specialitate aferent următoarelor domenii: militar, agricol, organizare a muncii, fitopatologie, pedagogie socială și dreptul familiei. Trei dintre dicționarele analizate (*Lexicon de campanie, Dicționar terminologic poliglot în domeniul organizării muncii și Dicționar de dreptul familiei*) sunt lucrări de unic autor, celelalte fiind editate de colective redacționale. Acest lucru se reflectă în dimensiunile inventarelor lexicale, mult mai restrânse în cazul dicționarilor din prima categorie, și mai consistente în cazul celor cu mai mulți autori.

În toate dicționarele avute în vedere limbă de bază este româna. Până în anii '80 ai secolului al XX-lea, remarcăm prezența constantă printre limbile componente ale DMR a limbii ruse, aspect explicabil prin influența pe care o deținea în epocă puterea răsăriteană asupra țărilor comuniste din spațiul est-european. Alături de rusă, bulgara, ceha, slovacă, polona și maghiara se numără printre limbile incluse cu precădere de autori în componența dicționarilor. Preferința pentru aceste limbi reflectă tabloul relațiilor externe pe care țara noastră le cultiva în timpurile respective. Începând cu sfârșitul secolului al XX-lea, engleza și franceza devin limbi aproape obligatorii în dicționarele multilingve editate la noi, în acord cu deschiderea spre lumea occidentală și din rațiuni de aliniere a terminologiilor românești la nomenclaturile internaționale aferente diverselor domenii de specialitate.

Calitatea edițiilor lexicografice variază și ea de la o epocă la alta: dacă înainte de 1989 majoritatea dicționarilor sunt editate sub patronajul unor instituții de stat (Ministerul Culturii, Academia Română, Ministerul Muncii, Ministerul de Război, diferite instituții de învățământ superior ș.a.), după această dată, ediția de carte se liberalizează, iar accesul la tipărire devine mult mai facil. Acest aspect se reflectă în accentuarea caracterului eterogen al lexicografiei românești de

după Revoluție: alături de ediții academice, profesionale, ale DMR, apar lucrări elaborate de specialiști în diverse domenii de activitate (ingineri, medici, avocați, biologi, psihologi, pedagogi ș.a.), dar fără experiență lexicografică.

Categoriile de public vizate sunt și ele extrem de variate, influențând maniera de alcătuire și de structurare a dicționarelor. Instrumente de lucru menite să faciliteze accesul cititorilor la termenii corespondenți în limbi străine, dicționarele multilingve terminologice se adresează, cu precădere, specialiștilor din domeniile pentru care sunt elaborate. Astfel, în funcție de natura lexicului inventariat, lucrările lexicografice se adresează: militarilor, chimiștilor, agricultorilor, pedagogilor, avocaților, studenților de la diferite specializări, medicilor ș.a. Destinatarii sunt sugerați, de regulă, încă din titlu, prin enunțarea domeniului de specialitate pentru care sunt elaborate dicționarele, iar altele sunt precizate în mod explicit în textele care prefăteză lucrările.

În ce privește domeniile de specialitate pentru care sunt editate DMR, perspectiva diacronică evidențiază diversificarea accentuată a acestora, apariția de noi domenii de cunoaștere și comunicare generând necesitatea elaborării de instrumente de lucru specifice. Astfel, printre domeniile mai noi, pentru care au fost editate dicționare multilingve în spațiul românesc, amintim: noile tehnologii, meteorologia, electrotehnica, rezistența materialelor, marketingul, managementul organizațional, știința și ingineria materialelor, economia, dreptul, comunicarea interculturală ș.a.

Din punct de vedere macrostructural, remarcăm preferința autorilor pentru organizarea bipartită a DMR, acestea fiind alcătuite, în principal, din corp de dicționar și indexuri. Aparatul critic, inexistent în cazul primelor lucrări lexicografice apărute la noi, dobândește substanță în dicționarele editate după 1989. Discursul metatextual, generos exersat în textele care prefăteză dicționarele (*Despre autor, Mulțumiri, Prefață, Argument, Îndrumar de utilizare, Indicații de folosire* etc.), oferă autorilor ocazia de a prezenta informații legate de inițiativa editorială, categoriile de public vizate, maniera de alcătuire a inventarului lexical, mijloacele de stabilire a corespondențelor, obiectivele editoriale, maniera de utilizare a dicționarului ș.a.

Inventarul lexical este ordonat, de regulă, după principiul alfabetic, fiind alcătuit astfel încât să acopere terminologia aferentă domeniului de specialitate pentru care este elaborat dicționarul. Lista de intrări numără de la câteva zeci de cuvintele-titlu până la câteva mii, în dicționarele de mari dimensiuni. Acolo unde cuvântul-titlu înregistrează mai multe accepții, fie este reținut doar sensul de specialitate, fie sunt inventariate toate sensurile, iar discriminarea acestora este marcată grafic. La nivel microstructural, articolele au, de regulă, următoarea structură: termen în limba de bază a dicționarului, urmat de termeni corespondenți în celelalte limbi componente, și definiție. Dimensiunile articolelor variază, în funcție de existența/ absența exemplelor sintagmatice și a explicațiilor parantetice pe care autorii le consideră necesare pentru clarificarea termenilor/ sintagmelor din inventarul de intrări. Astfel, sunt articole care se limitează la două-trei rânduri, în vreme ce altele se întind pe câteva pagini.

Secțiunea de referințe bibliografice devine o rubrică constantă în cazul DMR editate după 1989, așa cum se observă și în prezentările de mai sus. Dicționarele sunt elaborate, de regulă, pe baza unui corpus bibliografic cuprinzând două categorii mari de surse: lucrări lexicografice (glosare, liste terminologice, dicționare explicative, generale sau terminologice, dicționare monolingve, bilingve sau multilingve ș.a.) și literatură de specialitate (tratate, monografii, compendii, manuale, studii și articole etc.). Editarea de dicționare multilingve românești pleacă, de regulă, de la lucrări de aceeași natură tipărite anterior la noi, iar acolo unde demersul editorial constituie un act de pionierat, raportarea se face la lucrări similare din lexicografia străină.

4. Concluzii

Neavând la bază concepția riguroasă, științifică, a unei școli lexicografice, primele dicționare multilingve românești sunt expresia inițiativei unor cărturari și reflectă atât viziunea acestora asupra rolului unor astfel de instrumente lexicografice, cât și gradul de dezvoltare a limbii române în epocă. Lipsa unui aparat științific, limitarea la simple inventare multilingve, în care termenului în limba română i se indică termenii corespondenți în alte limbi, caracterul eterogen al

inventarelor lexicale (pe lângă termeni și sintagme, acestea cuprind acronime, nume proprii și chiar scurte propoziții), nerespectarea unor criterii ferme de organizare a materialului lexical sunt doar câteva dintre caracteristicile pe care le relevă lucrările lexicografice românești din epoca de început.

Analiza comparativă a celor șase dicționare multilingve editate înainte și după 1989 a evidențiat diversificarea domeniilor de specialitate pentru care sunt elaborate lucrările, dar și lipsa unei tratări unitare din punct de vedere al organizării macro- și microstructurale. Adresându-se unor categorii variate de public, dicționarele înregistrează variații mari de stabilire a inventarelor lexicale și de alcătuire a articolelor, natura acestora fiind modelată atât de obiectivele demersurilor editoriale, cât și de componența echipelor redacționale.

Acknowledgment

This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation, CNCS – UEFISCDI, project number PN-II-RU-TE-2014-4-0195.

Bibliografie

A. Corpus lexicografic

- GRIGOROVITZA, Emanoil, *Lexicon de campanie român – rus – bulgar – german pentru trebuințele armatei române*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1897.
- LASCUS, Voicu, Carmen VARFALVI-BERINDE, Narcisa PETREUS, Ștefana DUNCEA, *Dicționar de pedagogie socială: român, englez, francez, german*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2001.
- LEVENTER, Alexandru, *Dicționar terminologic poliglot în domeniul organizării muncii*, București, Centrul documentare și publicații, 1973.
- MANOLIU, Alexandru, Vera BONTEA, *Dicționar fitopatologic în șase limbi. Micoze. Română, latină, franceză, engleză, germană, rusă*, București, Editura Academiei Române, 1997.
- MOLOMAN, Bogdan Dumitru, *Dicționar de dreptul familiei. Cu termenii și expresiile juridice traduse în franceză, italiană și spaniolă*, București, Universul Juridic, 2012.
- PETRE, Ana (coord.), *Mic dicționar agricol. General, explicativ, poliglot*, [pe coperta 1: română, franceză, spaniolă, engleză, arabă, germană, greacă], Cluj-Napoca, Tipo Agronomia, 1984.

B. Literatură secundară

- BROWN, Keith (editor en chief), *Encyclopedia of Language & Linguistics*, second edition, Oxford, Elsevier, 2006.
- BURSUC, Alina, „Quelques observations sur les dictionnaires multilingves”, în Luminița Botoșineanu, Ofelia Ichim (editori), *European Integration/ National Identity, Plurilingvism/ Multiculturalism. The Romanian Language and Culture: Evaluations, Perspectives*, Roma, Colecția Danubiana Philologica, Aracne Editrice, 2014, p. 27-36.
- CANARACHE, Ana, *Lexicografia de-a lungul veacurilor. De când există dicționare?*, București, Editura Științifică, 1970.
- COMAN, Lupu, *Lexicografia românească în procesul de occidentalizare latino-romană a limbii române moderne (1780-1860)*, București, Editura Logos, 1999.
- DURKIN, Philip (ed.), *The Oxford Handbook of Lexicography*, Oxford, Oxford University Press, 2015.
- HARTMANN, R. K. Reinhard, Gregory JAMES, *Dictionary of Lexicography*, London/New York, Routledge/ Taylor and Francis, 2001.
- MOCANU, Mihaela, *Particular Features of the First Romanian Multilingual Dictionaries*, în „International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering”, World Academy of Science, Engineering and Technology, Vol. 10, No. 4, 2016, p. 1111-1116.

PRICOP, Alina-Mihaela, „Preliminaries to a Typology of Romanian Multilingual Dictionaries”, *Philologica Jassyensia*, an XII, nr. 2 (24), 2016, p. 159-165.

SECHE, Mircea, *Schiță de istorie a lexicografiei române*, vol. I, II, București, Editura Științifică, 1966, 1969.

**II. GERMAN CULTURE AND LANGUAGE – ROMANIAN
CULTURE/CULTURE ET LANGUE ALLEMANDE – CULTURE
ROUMAINE/CULTURĂ ȘI LIMBĂ GERMANĂ – CULTURĂ
ROMÂNEASCĂ**

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Rodica BIRIȘ

Denisa IGNA

**TRAITS OF GERMAN EXPRESSIONISM IN THE ROMANIAN
LITERATURE. THE MILD EXPRESSIONISM OF THE POET
LUCIAN BLAGA**

**EXPRESSIONISTISCHE ZÜGE IN DER RUMÄNISCHEN
LITERATUR. DER MILDE EXPRESSIONISMUS DES DICHTERS
LUCIAN BLAGA**

**L'EXPRESSIONNISME ALLEMAND DANS LA LITTÉRATURE
ROUMAINE. L'EXPRESSIONNISME DANS LE POÈTE
LUCIAN BLAGA**

**FORME ALE EXPRESIONISMULUI GERMAN ÎN LITERATURA
ROMÂNĂ. EXPRESIONISMUL ÎN POEZIILE LUI
LUCIAN BLAGA**

Alina Elena BRUCKNER

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

E-mail: bruckner.alina@gmail.com

Abstract

The author of the study intends to analyze the traits of the German Expressionism in the Romanian literature. Since this literary movement cannot be precisely outlined in the Romanian authors, one can only debate upon aspects and influences exerted by Expressionism. The Romanian writer chosen for this study and considered to embody the German Expressionism is Lucian Blaga, based also upon his apprehension towards the German culture. The various features of the Expressionism in Blaga's poems are emphasized by means of comparison to poems of Georg Trakl and Rainer Maria Rilke, both representatives of Expressionism. The selection within the corpus of texts of the three authors is done according to thematic similarities, furthermore considering the specific features of Expressionism.

Abstract

Die Autorin vorliegender Arbeit setzt sich zum Ziel die expressionistischen Züge in der rumänischen Literatur kurz zu analysieren. Da diese literarische Strömung in der rumänischen Kultur nicht klar definiert werden kann, sind nur die Züge und die Einflüsse vom Expressionismus her zu behandeln. Der für diese Studie ausgewählte rumänische Autor, welcher den deutschen Expressionismus teilweise verkörpert, ist Lucian Blaga, der während seiner Schaffenszeit von der deutschen Kultur sehr stark beeinflusst wurde. Die expressionistischen Züge in Blagas Gedichte werden durch Parallele mit Gedichten von Georg Trakl und Rainer Maria Rilke, beide Vertreter des deutschen Expressionismus, hervorgehoben. Die in dieser Arbeit behandelten lyrischen Texten wurden ausgewählt je nach thematischen Ähnlichkeiten mit Rücksicht auf die bestimmten Charakteristika des Expressionismus.

Résumé

L'auteure de cette étude se propose d'analyser les traits de l'expressionnisme allemand dans la littérature roumaine. Étant donné que ce mouvement littéraire ne peut pas être délimité avec précision dans les œuvres des auteurs roumains, on ne peut que débattre des aspects et des influences de l'expressionnisme. L'écrivain roumain choisi pour cette étude et considéré comme un bon exemple de l'expressionnisme allemand est Lucian Blaga, surtout grâce à son attraction pour la culture allemande. Les diverses caractéristiques de l'expressionnisme dans les poèmes de Blaga sont soulignées à travers une comparaison avec les poèmes de Georg Trakl et de Rainer Maria Rilke, tous deux des représentants de l'expressionnisme. La sélection du corpus de textes des trois auteurs a été accomplie selon des similitudes thématiques, tenant compte des caractéristiques spécifiques de l'expressionnisme.

Rezumat

Autoarea prezentului studiu își propune să analizeze formele de manifestare ale expresionismului german în literatura română. Deoarece acest curent literar nu poate fi delimitat precis în operele autorilor români, se pot analiza doar aspecte și influențe ale expresionismului. Poetul român, ales pentru studiul de față și considerat emblematic pentru a fi preluat aspecte din expresionismul german, este Lucian Blaga, care a manifestat mereu o înclinație spre cultura germană. Diversele forme de manifestare ale expresionismului în poeziile lui Blaga sunt subliniate prin comparație cu poezii ale lui Georg Trakl și Rainer Maria Rilke, ambii reprezentați ai expresionismului. Selecția textelor celor trei autori s-a realizat pe baza similitudinilor tematice, având în vedere trăsăturile specifice ale expresionismului.

Keywords: *Expressionism, poetry, metaphysics, melancholy, Lucian Blaga*

Schlüsselwörter: *Expressionismus, Poesie, Metaphysik, Schwermut, Lucian Blaga*

Mots-clés: *expressionnisme, poésie, métaphysique, mélancolie, Lucian Blaga*

Cuvinte-cheie: *expressionism, poezie, metafizică, melancolie, Lucian Blaga*

Einführung: Expressionismus in der Epoche

Die moderne Gesellschaft um das Jahr 1900 wurde von den damaligen Menschen als markante Zeitenwende erfahren: Emblematisch dafür finde ich den Titelblatt der Münchner Zeitschrift *Jugend* in der ersten Nummer des Jahres 1900. Auf diesem Titelblatt befindet sich der monumentale Januskopf, der mit der Jahreszahl 1900 versehen ist. Der Doppelkopf besteht aus dem Gesicht einer alten Frau und dem nach vorne blickenden Kopf einer jungen Frau. Am Fuß des Sockels lehnt ein Mann, der mit starren Augen dem Blick des jungen Kopfs folgt. Nicht nur die Gesellschaft, sondern auch die Literatur der Jahrhundertwende ist diesem Bild treu. Man kann von einer Pluralität von literarischen Bewegungen und Strömungen sprechen, es sind aber noch Spuren der reichen überlieferten Kultur der vergangenen Jahrhunderten zu beobachten. Es ist in dieser unstürmischen Periode, dass Expressionismus erscheint; Außerdem war der Ausbruch des Ersten Weltkrieges 1914 für die meisten Schriftsteller ein Ereignis, das ihr Leben umfassend veränderte. Bilder vom Krieg wurden deswegen in expressionistischen Werken stark thematisiert.

In der rumänischen Literatur – wie in anderen Literaturen der Welt – gibt es keine echte und klar begrenzte Periode, die Expressionismus genannt werden kann. Wie aber in der ganzen literarischen Welt und in allen kulturellen Bereichen, beobachtet man expressionistische Spuren und Einflüsse auch in der rumänischen Literatur. Auf einer Seite sind diese Einflüsse einfach Folge der Ausbildung rumänischer Autoren und Dichter in bekannten Universitäten aus dem deutschsprachigen Raum, was eigentlich eine alte Tradition war und was zur Einführung anderer

wichtigen literarischen Bewegungen in der rumänischen Literatur führte – als klassisches Beispiel dafür kann man der Fall des berühmten Nationaldichters Mihai Eminescu erwähnen, der in Berlin und Wien studiert hat und der die rumänische Romantik zum Gipfel gebracht hat; auf der anderen Seite aber hat sich die rumänische Literatur seit immer am Wendepunkt der europäischen literarischen Bewegungen befunden.

Lucian Blaga und der deutsche Expressionismus von Trakl und Rilke

Ein wichtiger Vertreter der rumänischen Literatur, der sich sehr prägnant mit dem deutschen Expressionismus identifiziert hat, ist der Dichter Lucian Blaga (1895 – 1961), der neben Dichter auch Philosoph, Journalist, Übersetzer, Wissenschaftler, Diplomat und Mitglied der Rumänischen Akademie (seit 1936) war. In Berührung mit dem Expressionismus kam er zum ersten Mal im Frühjahr 1916, als er Wien besuchte. Im Jahre 1916 stand der deutsche Expressionismus in voller Blüte – Blaga kam somit in engem Kontakt mit einer schon reifen expressionistischen Bewegung.

Obwohl auch andere rumänischen Autoren sich mit dem Expressionismus beschäftigt haben, ist Lucian Blaga ein Sonderfall in der Literatur – in der Tat kann man von einem milden ästhetisierten Form des Expressionismus sprechen. In der vorliegenden Arbeit versuche ich, diesen zu Blaga typischen Expressionismus herauszuzeigen. Zu diesem Zweck mache ich eine Parallele zwischen verschiedenen Gedichten Blagas, Rilkes und Trakls. Georg Trakl (1887 – 1914) wurde ausgewählt, da er ein echter Vertreter des deutschen frühen Expressionismus ist, indem Rainer Maria Rilke (1875 – 1926) in dieser Arbeit untersucht wurde, da er den rumänischen Dichter Blaga sehr stark beeinflusst hat.

Die zwei deutschsprachigen Dichter werden beide der expressionistischen Bewegung zugeordnet, aber ganz unterschiedlicherweise, da die expressionistischen Schriften dieser Autoren stilistisch vielfältig sind. Wie schon erwähnt, wird Trakl als echter Vertreter des deutschen Expressionismus betrachtet, indem Rilke etwa milder ist. Anders gesagt sind Trakls Gedichte viel stärker im bildlichen Sinne; die poetischen Darstellungen und Bilder sind sehr eindrucksvoll und personalisiert. Insbesondere für die kriegsteilnehmenden Dichter (wie Trakl) waren Krieg, Hass und Tod Angriffspunkte und häufige literarische Motive. Deswegen ist der Tod in Trakls Gedichte ziemlich tragisch, da er ein klares grausames Ende ist. Für Rilke (und Blaga) dagegen ist der Tod eine Art Mischung mit dem Universum, indem er metaphysische Ruhe und Friede mitbringt.

Bevor ich zur Parallele unter den Gedichten der schon erwähnten Dichter fortführe, ist es notwendig eine kurze Liste der bedeutendsten Merkmale der expressionistischen Lyrik vorzustellen. Anhand dieser Kennzeichen der expressionistischen Dichtung werde ich die Gedichte von Trakl, Rilke und Blaga analysieren. Unter den spezifischen Merkmalen der lyrischen Gattung des Expressionismus kann man folgende erwähnen: Aneinanderreihung kurzer Sätze, starke Metapher, Dynamisierung der Sprache durch eine Vielzahl an Verben der Bewegung, Verwendung eines Telegrammstils (kurz mit Ellipsen und einzelnen Wörtern) und der Sprachverknappung (Weglassen von Artikeln, Partikeln, Füllwörtern), Darstellung des Hässlichen und des Chaotischen, Verwendung von Tabuthemen (z.B. Krieg, Tod, Wahnsinn).

Züge des deutschen Expressionismus kann man ganz einfach in Blagas Werke beobachten – darunter der freie Rhythmus und andere strukturelle Aspekte, das Motiv einer ewigen Suche, die Vorstellung eines apokalyptischen Endes der Welt oder das Bewusstsein am Ende einer Epoche. Blaga ist aber kein expressionistischer Dichter – er verwendet nur deutsch-expressionistische Motive und lässt sich vom deutschen Expressionismus fasziniert. Blagas Gedichte aber sind durch die rumänische Volkskultur durchgelaufen. Auf der anderen Seite lässt sich Blaga von Rilke stark beeinflusst und Rilke hat keine so brutalen literarischen Bilder wie Trakl.

Das Bild des Sommers bei Blaga und Trakl

Eine Parallele zwischen *Vara* von Blaga und *Sommer* von Trakl soll die verschiedenen expressionistischen Züge der zwei Autoren hervorbringen. Bei Blaga beobachtet man eine Neigung zur Personalisierung des metaphysischen Landschaftsbildes und das expressionistische Bild wird im rumänischen Volksraum eingestellt. Für Blaga ist die Erde ein personifiziertes großes Weizenfeld:

Spicele „își țin la sân grăunțele
Ca niște prunci ce sug ...”¹
(BLAGA, 1980, p. 20)

Blagas Landschaftsbild ist riesengroß, schön, ungezehmt und unberührt von Menschen. Diese Idee kommt ganz oft in Blagas Gedichte und Philosophie vor: Der Mensch verfügt über die Möglichkeit, sich in einer paradiesischen Ur-Landschaft zu integrieren. Die Zeit bleibt daher still, alles ist Ruhe und Versöhnung:

„Timpul își întinde leneș clipele
Și ațipește între flori de mac.”²
(BLAGA, 1980, p. 20)

Im Gegensatz dazu schildert Trakls *Sommer* das Moment des Abends, wenn alles schweigt und einschläft, was auf ein Metapher des Todes hinweist: Die Natur ist nur das Bild eines schrecklichen Gewitters:

„Am Abend schweigt die Klage
des Kuckucks im Wald.
Tief erneigt sich das Korn,
der rote Mohn.
Schwarzes Gewitter droht
über dem Hügel.
Das alte Lied der Grille
erstirbt im Feld.”³

Obwohl in beiden Gedichten die Möhne und die Grille als lyrische Motive zu beobachten sind, gibt es große Unterschiede: Blagas Landschaft weist auf einen metaphysischen transzedenten Sinn hin, was bei Trakl fehlt. Wie schon erwähnt aber, ist Blaga vom thematischen aber auch vom formalen Sichtpunkt mehr von Rilke beeinflusst.

Das Bild des Herbstes bei Blaga, Trakl und Rilke

Ähnlichkeiten zu Rilke findet man beispielsweise in Blagas Gedicht *Toamna*. Für Rilke, aber auch für Blaga, ist der Herbst wie ein Vorzimmer des Todes. Der Tod – welcher ein wichtiges literarisches Motiv des Expressionismus ist – bedeutet für Blaga und Rilke eine kosmische Mischung mit dem Überall und bringt eine Art Ruhe und Friede mit:

„Herr: es ist Zeit. Der Sommer war sehr groß.
Leg deinen Schatten auf die Sonnenuhren,
Und auf die Fluren laß die Winde los.
Befiehl den letzten Früchten voll zu sein;

¹Deutsche Variante: „Die Ähren tragen ihre Körner / Als ob sie Säuglinge wären“ (eigene Übersetzung).

²Deutsche Variante: „Die Zeit vertritt sich die Sekunde / Und schläft mitten unter Mohnblumen ein“ (eigene Übersetzung).

³Georg Trakl, *Sommer*, <http://deutsch.agonia.net/index.php/poetry/130438/Sommer>.

gieb ihnen noch zwei südlichere Tage,
dränge sie zur Vollendung hin und jage
die letzte Süße in den schweren Wein.”⁴

In diesem Gedicht Rilkes wird der Übergang vom Sommer zum Herbst thematisiert – der Sommer wird als vergangen dargestellt, indem die Kennzeichen des Herbstes (Schatten, Winde, Früchten) in der gegenwärtigen Natur gezeigt werden. Das Thema der Zeit spielt hier eine wichtige Rolle: Die Zeit erscheint nicht als Veränderung, sondern als Vollendung und Reife, als erwünschter und notwendiger Abschluss eines Prozesses, der Früchte tragen soll.

Ein ähnliches Bild des Herbstes stellt Blaga in seinem Gedicht *Bunătațe de toamnă* dar:

„Toamna surăzi îngăduitor pe toate cărările.
Toamna toți oamenii încap laolaltă.
Iar noi cei altădat’ atât de răi
azi suntem buni ...”⁵
(BLAGA, 1980, p. 37)

Im Gegensatz zu Rilke und Blaga, wo der Herbst eine metaphysische Friede mitbringt, ist Trakls Herbst unruhig, dunkel und führt zur Einsamkeit:

„Der dunkle Herbst kehrt ein voll Frucht und Fülle.
Vergilbter Glanz von schönen Sommertagen.
Ein reines Blau tritt aus verfallner Hülle;
Der Flug der Vögel tönt von alten Sagen.
[...]Und hier und dort ein Kreuz auf ödem Hügel;
Im roten Wald verliert sich eine Herde.”⁶

Der Herbst ist ein für Trakl typisches Motiv. In seinem Werk überwiegen die Stimmungen und Farben des Herbstes, dunkle Bilder des Abends und der Nacht, des Sterbens, des Todes und des Vergehens. Ziemlich oft bringt der Herbst in Trakls Gedichte Traurigkeit, Schwermut, Unruhe, alte Erinnerungen und begrabene Hoffnungen mit:

„Erinnerung, begrabne Hoffnung
Bewahrt dies braune Gebälk
Darüber Georginen hangen,
Immer stillere Heimkehr,
Der verfallne Garten dunklen Abglanz
Kindlicher Jahre,
Daß von baluen Lindern Tränen stürzen
Unaufhaltsam;
Hinüber schimmernder Schwermut
Kristallne Minuten
Zur Nacht.”⁷

⁴ Rainer Maria Rilke, *Herbsttag*, <http://rainer-maria-rilke.de/06b012herbsttag.html>.

⁵ Deutsche Variante: „Im Herbst lächelt man immer wieder.
Im Herbst können alle Menschen zusammen sein.
Und damals waren wir so schlecht und böse
aber heute sind wir so freundlich und nett“ (eigene Übersetzung).

⁶ Georg Trakl, *Der Herbst des Einsamen* auf <http://www.textlog.de/17551.html>.

⁷ Georg Trakl, *Herbstliche Heimkehr* (3.Fassung), <http://www.textlog.de/19450.html>.

Das ruhige Gefühl der Befriedigung und der Erfüllung, das in Rilke und Blaga zu beobachten ist, wird in Trakls Gedichte durch Schwermut und Leiden ersetzt. Ähnlicherweise werden die schönen Herbstfarben und –früchte in Rilkes und Blagas Werk durch Abschwelken und Verfaulen in Trakls Gedichte ersetzt.

Schlußbemerkungen

Obwohl alle drei analysierten Autoren der expressionistischen Bewegung zugeordnet werden können, beobachtet man wichtige Unterschiede. Da der Hauptpunkt vorliegender Arbeit Lucian Blaga und die expressionistischen Spuren in der rumänischen Literatur waren, sollen sich die Schlußbemerkungen darauf konzentrieren.

Es wurde schon erwähnt, dass Rilkes Einflüsse auf Blaga sehr stark zu bemerken sind. Es gibt aber noch etwas: Blaga hat sich auch vom rumänischen Volkskultur und –philosophie in hohem Maße beeinflusst gelassen. In seinen Gedichten verarbeitet Blaga typisch rumänische Motive, wie die Volksballade *Miorita* oder *Meister Manole* oder die Bilder des grünen Feldes oder des ursprünglichen Waldes. Der Expressionismus hat auch den rumänischen literarischen Szene beeinflusst und durch die Mischung zwischen expressionistischen Zügen und rumänischen literarischen Motive sind solche Originalwerke, wie Blagas Gedichte, erschienen.

Literaturverzeichnis

AJOURI, Philip, *Literatur um 1900*, Berlin, Akademie Verlag, 2009

BLAGA, Lucian, *Poezii*, Bucureşti, Editura Albatros, 1980

NICOLAU, Petre, *Motive lirice în poezia lui Blaga*, Bucureşti, Editura „Viitorul Românesc“, Bucureşti 1999

www.deutsch-agonia.net

www.textlog.de

<http://rainer-maria-rilke.de>

**III. SLAVIC LANGUAGE AND CULTURE – ROMANIAN
LANGUAGE AND LITERATURE/LANGUE ET LITTÉRATURE
SLAVE – LANGUE ET CULTURE ROUMAINE/LIMBĂ ȘI
CULTURĂ SLAVĂ – LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNEASCĂ
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Virginia POPOVIĆ**

RADU FLORA'S NOVELS – SOCIAL FRESCOES OF THE INTERWAR AND POST-WAR BANAT PANORAMA

ROMANELE LUI RADU FLORA – FRESCE SOCIALE ALE PANORAMEI BĂNĂȚENE INTERBELICE ȘI POSTBELICE

Virginia POPOVIĆ,

Mărioara SFERA

Universitatea din Novi Sad,

Facultatea de Filosofie

E-mail: popovic.virdjinija@ff.uns.ac.rs

E-mail: sfera.marioara@gmail.com

Abstract

Radu Flora, a well-known linguist, folklorist, poet, translator, novelist from the former Yugoslavia, a prominent personality who radiated through his inexhaustible creative force, which also denotes his rich work and his multilateral engagement in the interest of his ethnicity and Culture of Romanians in Serbia. Radu Flora, through his novels, reconstructs, from fragments, the multicultural environment of Vojvodina in the first part of the 20th century, especially of the Serbian Banat. Through these novels, Radu Flora realizes a social fresco of the interwar and post-war Banat panorama, in which one can see the political atmosphere, the school education, the national problem in the Kingdom, patriarchalism and the troubles of the Yugoslavian villages in Banat. The characters of the novels come from Banat villages "where different ethnicities live together" who are employed either as teachers who face the harsh reality and disillusion when they come to the Serbian Banat, others being enrolled in the army organized according to the Austrian regulations, but most characters are students coming from the Banat multicultural bosom, described by the use of the artistic process of the introspection of life through the perspective of a child. Meditation and speculative contemplation on the psychic life of the author himself as well as the knowledge of the external world through internal contemplation may be the starting point of all the novels of Radu Flora. Living and practicing in an area full of history and interculturality, the novelist in his writings touched on some important moments for the Romanian identity in Vojvodina.

Rezumat

Radu Flora, renumit lingvist, folclorist, poet, traducător, romancier din fosta Iugoslavie, o personalitate pregnantă care a radiat prin forța sa creatoare inepuizabilă, ceea ce denotă și bogata lui operă și angajarea sa multilaterală în interesul etniei sale, pentru dezvoltarea vieții științifice și culturale a românilor din Serbia. Radu Flora, prin romanele sale reconstituie, din fragmente, mediul multicultural al Voivodinei din prima parte a secolului XX, în special al Banatului sârbesc. Prin aceste romane, Radu Flora realizează o frescă socială a panoramei bănățene interbelice și postbelice, în care se poate vedea atmosfera politică, educația școlară, problema națională în Regat, patriarhalismul și frământările satelor bănățene din Iugoslavia. Personajele romanelor provin din satele bănățene „unde conviețuiesc diferite etnii” care sunt angajate fie ca învățători care se confruntă cu realitatea dură și cu deziluzii la venirea lor în Banatul sârbesc, altele fiind înrolate în armata organizată conform regulamentelor austriece, însă cele mai multe personaje reprezintă elevii proveniți din sânul multicultural bănățean, descriși prin folosirea procedeului artistic al introspecției vieții prin prisma unui copil. Meditația și contemplarea speculativă asupra

vieții psihice ale autorului însuși precum și cunoașterea lumii externe prin intermediul contemplării interne poate fi punctul de plecare al tuturor romanelor lui Radu Flora. Locuind și profesând într-o zonă plină de istorie și interculturalitate, romancierul prin scrierile sale a atins unele momente importante pentru identitatea românească din Voivodina.

Keywords: *interculturality, Serbian Banat, Radu Flora, Romanian, Romanian literature from Voivodina*

Cuvinte-cheie: *interculturalitate, Banatul sârbesc, Radu Flora, roman, literatura română din Voivodina*

Radu Flora, renumit lingvist, folclorist, poet, traducător, romancier din fosta Iugoslavie, o personalitate pregnantă care a radiat prin forța sa creatoare inepuizabilă, ceea ce denotă și bogata lui operă și angajarea sa multilaterală în interesul etniei sale, pentru dezvoltarea vieții științifice și culturale a românilor din Serbia. A rămas memorabilă și activitatea acestui renumit om de știință și în calitate de fondator și președinte al Societății de Limba Română din Voivodina. Dialectologia a fost disciplina științifică de bază căreia Radu Flora i-a acordat cea mai mare atenție, cercetări în urma cărora a rezultat volumul dedicat limbii vorbite în jurul dealului orașului Vârșeț, *Dijalektološki profil rumunskih banatskih govora sa vršačkog područja* (cu 34 de hărți lingvistice și 32 texte dialectologice), Novi Sad, Matica srpska, 1962, cât și teza sa de doctorat publicată sub titlul *Graiurile românești din punctul de vedere al geografiei lingvistice*, 1969 (44 hărți). Tot din acest domeniu face parte și *Atlasul lingvistic al graiurilor românești din Banatul iugoslav și Micul atlas lingvistic al graiurilor istro-române*, două lucrări capitale care, din păcate, încă nu au văzut lumina tiparului în Serbia. În anul 2003, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosseti” al Academiei Române a publicat cartea despre cercetările lui Flora despre istro-români în *Micul atlas lingvistic al graiurilor istro-române*. A participat la mai mult de douăzeci de congrese internaționale din domeniul lingvisticii, dialectologiei și folclorului, respectiv la reuniuni consacrate lingvisticii romanice, filologiei, etnologiei și istoriei. A alcătuit două dicționare și anume: *Dicționarul sârb-român* (1952) și *Dicționarul român-sârb* (1969). În domeniul istoriei literaturii, amintim două cărți importante: *Istoria literaturii române. De la origini până la Unirea Principatelor*, vol. I, Vârșeț, Editura Libertatea (1962) și *Istoria literaturii române*, vol. II, Vârșeț, Editura Libertatea (1963). Pentru necesitățile învățământului în limba română în Serbia, a alcătuit două antologii: *Din proza clasicilor români. Nuvela* (1952) și *Din lirica clasicilor români. De la Văcărești și până la poezia burgheză dintre cele două războaie*, Editura Frăție și unitate (1953). Un loc deosebit în literatura din Voivodina îl ocupă cartea *Literatura română din Voivodina. Panorama unui sfert de veac 1946-1970*, (1971). În calitate de fondator al Societății de Limba Română din Voivodina (la 4 martie 1962) și de inițiator al formării Cercului pentru folclor al S.L.R., Flora a scris și lucrarea de referință *Folclor literar bănățean. Premise și sinteze*, Editura (1975). Totodată, în calitate de redactor principal a scris și prefața la cele două volume masive de folclor literar cules de membrii Comisiei de folclor a S.L.R. *Foaie verde, spic de grâu*, Zrenianin (1979) și *Foaie verde, lămâiță*, Zrenianin (1982). Ca bun cunoscător al relațiilor care au influențat la conviețuirea celor două popoare român și sârb, a scris două cărți de referință *Din relațiile sârbo-române. Privire de ansamblu* (1964) și *Relațiile sârbo-române, Noi contribuții* (1968).

Aproape toți istoricii și criticii literari din Voivodina și nu numai afirmă în articole și istorii literare că literatura de expresie românească din spațiul multicultural al Banatului sârbesc (iugoslav) s-a născut după 1945 (odată cu apariția ziarului „Libertatea” și a revistei „Lumina”), ceea ce s-ar putea, pe de o parte, lua cu rezervă, deoarece scrierile românilor din Banatul sârbesc dinainte de 1945 erau împrăștiate prin reviste românești care circulau pe întreg teritoriul Banatului istoric și abia în ultima vreme prin pana unor cercetători au început să fie scoase la iveală și publicate în volume aparte. În general se știe, conform bibliografiei existente, că „încercările” scrise ale

precursorilor scriitorilor cincizeciști sunt înserate în paginile unor reviste și ziare ale vremii, n-au format o literatură, constituind în partea mare ticluiri sub influența folclorului în grai bănățean sau în limba literară (nu știu dacă despre proza scurtă sau operele dramatice prezentate pe scenele din Banatul sârbesc la începutul secolului XX sau cărțile de versuri populare sunt doar încercări de a scrie, precum spun o mare parte de istorici literari sau adevărate documente autentice, martorii limbii române vorbite și scrise în satele bănățene din Voivodina).

Înscrișă pe linia tradiționalismului târziu și a autohtonismului, poezia și proza anilor '50 a încercat să acopere golul literar interbelic și să deschidă din nou ușa cuvântului literar românesc, pierdut atunci. În contextul dur al proletcultismului, literatura pe linie tradiționalistă a anilor '50 a reprezentat așa cum spun unii exegeți ai literaturii din Voivodina, o formă agresivă de cultură în limba română (Catinca Agache). Pe această linie se înscrie Radu Flora cu volumele de versuri și de proză. În versuri sunt prezente motive, teme și idei specifice liricii postbelice și universului rustic, poetul încearcă să poetizeze ideologia comunistă, să creeze mituri noi și aceasta se realizează printr-o folclorizare forțată a versului, apelând la cuvinte tradiționale din creația populară: sat, glie, busuioc în floare cu miros de sânziană, și albastru de cicoare, răsărit de soare cald, etc. Mai târziu, Flora se apropie prin teme și motive poeziei moderne. Scriitorul, deja intrând în perioada a doua de creație, orientată spre modernism, descoperă îndeletniciri și o gastronomie impusă de civilizația apuseană unui popor până acum orientat spre tradițiile autohtone. Trilogia compusă din romanele *Capcana* (1978), *Vârtejul* (1989) și *Zidul* (1983) reconstituie mediul multicultural al Voivodinei din prima parte a secolului XX, mai ales în Banatului sârbesc. Lumea copilăriei și a tinereții este cu succes prezentată în romanul *Când vine primăvara* (1970) și în proza scurtă *Copilăria din amintiri* (1985). Românii din Banatul sârbesc, populație cu o arie geografică și spirituală specifică, aflată la confluența unor determinări culturale și interetnice foarte variate, cunosc o apariție destul de târzie a unei antologii de lirică populară românească. Apariția antologiilor de poezie populară reprezintă unul dintre semnele majore că un popor și-a pus în mod conștient problema identității sale.

Radu Flora, prin romanele sale, în special romanul *Când vine primăvara* (1970) și prin trilogia compusă din romanele *Capcana* (1978), *Vârtejul* (1980) și *Zidul* (1983) „reconstituie, din fragmente, mediul multicultural al Voivodinei din prima parte a secolului XX, în special al Banatului sârbesc, prin țesătura de constructe sociale, [prin care] personajele apar cu antroponomastică simbolică, ce face legătura cu antroponimia spațiului evocat, partea voivodineană a Câmpiei Panonice” (DĂRĂBUȘ, POPOVIĆ 2012: 13). Prin aceste romane, Radu Flora realizează „o frescă socială a panoramei bănățene interbelice și postbelice, în care se poate vedea atmosfera politică, educația școlară, problema națională în Regat, patriarhalismul și frământările satelor bănățene din Iugoslavia” (JUIĆ 2012: 102). Scriitorul folosește fraze scurte, fiecare cuvânt fiind plin de greutate, propozițiile lui sunt eliptice care obosesc cititorul, „narațiunea curge sacadat, în salturi scurte, repetate și se bazează mai mult pe sugestie decât pe epică” (Popa 1997: 84). Unii cercetători ai romanului lui Radu Flora vorbesc despre tehnica narativă a autorului care „se bazează pe alternanța temporală: dacă în *Vârtejul* alternează experiența de soldat cu cea profesională și sentimentală, în *Capcana* rupturile temporale pun în aceeași oglindă cu fețe diferite viața de elev și cea a primilor ani de muncă, iar în *Zidul* sunt generate de *flash-back-urile* din primele experiențe profesionale în raport cu cea prezentă. Trilogia se transformă într-un bildungsroman al devenirii” (DĂRĂBUȘ, POPOVIĆ 2012: 13). Fiind după profesie lingvist, cunoștințele sale de limbă le aplică în scrierea romanelor, folosind deseori diferite dialecte, regionalisme, jargoane, limbaje criptic sau argouri iar lexical bănățean și calcurile lingvistice îi ajută la prezentarea culorii locale. Lingvista Lia Magdu vorbește despre unele particularități individuale prin care Radu Flora se distinge în literatura română din Voivodina: claritate, oralitate, juxtapunere și prezența construcțiilor elipice.

Radu Flora, asemeni celorlalți scriitori din aceeași generație de scriitori din Voivodina, abordează în proza sa viața satului bănățean. Romanele *Când vine primăvara* (1970) și *Capcana* (1978) se constituie într-o frescă socială, dar nu în intenția de a impune cititorului socialul, ci de a zugrăvi o realitate posibilă sau care a fost posibilă în perioada interbelică. Această frescă socială conține atât factografie, alimentată de presa vremii, cât și plămui, sublimare a unor realități trăite

de autor. Personajele, chiar dacă nu se sprijină pe prototipuri formează o tipologie specifică Banatului iugoslav: învățătorii Bujor Bogdan în romanul *Când vine primăvara*, Mihai Câmpeanu din *Capcana*, preoții, țărani români, maghiari, șvabi. Pornind, deci, de la experiența subiectivă sunt redată experiențe posibile, întâmplări verosimile, întreaga proză e un amestec de autobiografie, fantezie și o cronică a evenimentelor petrecute. Cadrul geografico-social îl formează mai multe sate bănățene, precum satul Plopu din romanul *Capcana*. Cadrul istoric este fixat de autor printr-o documentare de izvoare precis indicate: războiul civil spaniol, campania abisiniană italiană, ocuparea Cehoslovaciei, a Albaniei, începutul războiului mondial, cu campania poloneză, la 1 septembrie 1939, evenimentele din 1940, cu ocuparea Franței, și până la războiul din aprilie în Iugoslavia.

În relația dintre estetic și existențial, Radu Flora scoate la iveală în romanele sale un ecosistem *sui generis*: autorul nu aprobă și nu respinge nimic, el încearcă să-și convingă cititorul că ceea ce oferă e realitatea nudă, transmite sincer, asemeni reporterului sportiv aflat la fața locului. Radu Flora nu judecă și nu condamnă. Unele scene relatate, cum ar fi evoluția mișcării șvabilor din Glogovăț, denotă imaginația creatoare a romancierului. Învățătorul Mihai Câmpeanu, personajul romanului *Capcana* (în fond este un roman din trilogie, deși autorul n-a fost de acord cu această apreciere), evoluează în mai multe planuri: activitatea lui la Plopu, un sat mic românesc, retras, apoi într-unul româno-german, sârbesc, și în satul său natal Satu Nou. Faptul că eroul principal se află prezent în toate cele trei romane nu susține trilogia. Nu apar și celelalte personaje, chiar dacă evenimentele sunt prezentate cronologic. Mihai Câmpeanu este un personaj central, dar fiecare roman poate fi citit aparte ne îndeamnă să le numim trilogie liberă.

Capcana în prima variantă se numea *Vizuina diavolului*, publicat fragmentar în revista „Lumina” (1978) în urma căruia apare romanul *Când vine primăvara*. În locul elevului Bujor Bogdan apare Paul Biharea ajuns profesor de liceu într-un târg bănățean unde predă la secția română a școlii. Peripețiile acestui profesor – o legătură cu o elevă din clasa a VIII-a – formează țesătura vieții târgului bănățean, binecunoscut lui Radu Flora care se dorea un romancier realist care respectă, în paginile ce descriu realitatea, legitatea, calendarul și toate amănuntele unei societăți postbelice. Planul narativ în acest ciclu de romane cu Mihai Câmpeanu refac starea politică din Iugoslavia deceniului din preajma celui de-Al Doilea Război Mondial, urzesc atmosfera patriarhală și frământările satelor bănățene, recrează situații elocvente ce ilustrează instrucția și politica școlară. Deși crâmpeiele autobiografice punctează frecvent firul narațiunii, multe scene din copilăria învățătorului Mihai Câmpeanu sunt niște adevărate episoade din copilăria romancierului Radu Flora. Multă autobiografie este și în personajul Bujor Bogdan din *Când vine primăvara*: viața la internatul român de la Vârșeț și în căminele studentești. Romancierul reconstruiește cu multă finețe atmosfera din internat, starea psihică a elevilor receptive la evenimentele deosebite din colectivitate școlară. Lexicul bănățean bogat din care nu lipsesc maghiarismele, germanismele dar mai ales sârbismele reflectă realitatea autentică a satului și orașului din perioada postbelică.

Paginile acestor două romane reunesc clipe trăite, experiența de viață redată cu multă sensibilitate. Romanele lui Radu Flora se caracterizează mai mult printr-o unitate tematică astfel că unii exegeți afirmă că ele s-ar putea organiza într-un roman ciclic. Proiectate pe un fundal multietnic, multiconfesional și istoric al satelor bănățene, romanele reflectă situația tensionată de dinaintea războiului mondial prin prezentarea directă a faptelor sociale și politice din satele cu populație mixtă: „Un grup mai mare de votanți și simpatizanți ai lui Dungerski și ai P.D.U.-ului au pornit din partea preponderant țărănească a orașului. Din Mală. Acestora li s-au mai alăturat, pe drum, spre centru, mulți alții. Mai ales mici meseriași. Apăsati de impozite. Grele. Dar și mulți cetățeni maghiari. Și unii români. Chiar și nemți. Strigau numele lui Dungerski.” (*Capcana*) Personajele romanelor provin din satele bănățene „unde conviețuiesc diferite etnii” (AGACHE 2010: 96), sunt angajate fie ca învățători care se confruntă cu realitatea dură și cu deziluzii la venirea lor în Banatul sârbesc, altele fiind înrolate în armata organizată conform regulamentelor austriece, însă cele mai multe personaje reprezintă elevii proveniți din sânul multicultural bănățean, descriși prin folosirea „procedului artistic al introspecției vieții prin prisma unui copil” (POPA

1997: 78). Meditația și contemplarea speculativă asupra vieții psihice ale autorului însuși precum și cunoașterea lumii externe prin intermediul contemplării interne poate fi punctul de plecare al tuturor romanelor lui Radu Flora. Locuind și profesând într-o zonă plină de istorie și interculturalitate, romancierul prin scrierile sale a atins unele momente importante pentru identitatea românească din Voivodina.

Interculturalitatea considerată o relație de interacțiune și cooperare continuă a diverselor grupuri culturale, etnice, religioase, etc. este redată de locuitorii zonei din romanele lui Radu Flora considerate adevărate exemple de conviețuire pașnică, de toleranță și dialog, de comunicare și cooperare, în care vorbitorii de diferite limbi minoritare se influențează reciproc. Concret, interculturalitatea se manifestă în primul rând în limbaj: „se naște aici un limbaj special. Pe care îl cunosc doar cei inițiați. Este o criptofonie aparte. Aproape un limbaj secret. Cunoscut doar de cei care știu cifrul. Să nu mai vorbim că unele limbaje mai puțin cunoscute, se folosesc drept limbaj secret. Cu simboluri aparte. Pentru cei ce le știu. Și pe care mulți nu le cunosc. De exemplu, limba țigănească” (FLORA 1978: 24). Argoul soldaților, lexical bănățean în care predomină maghiarismele, germanismele și sârbismele, calcul lingvistic sunt elementele de construcție ale romanelor lui Flora. Din dorința de a păstra cultura și tradițiile specifice, de aprofundare a studiul limbii materne și al religiei, precum și de promovare a valorile culturale proprii în comunitate, elevii merg la școală, sunt cazați la internat, sunt supuși unor legi patriarhale, toate aceste lucruri fiind redată plastic printr-un ochi artistic al lui Radu Flora. Romanele lui refac starea politică „din preajma ultimului război, urzesc atmosfera patriarhală și frământările satelor bănățene, recrează situații elocvente ce ilustrează instrucția și politica școlară, răbufnește subsidar cu elemente ce țin de problema națională” (POPA 1997: 81). Romanele lui Radu Flora, înscrise pe linie realistă a epocii, cu accente din realismul sârbesc și românesc, deplin conștient de „orizontul ideologic al cultivării diversității care vine să promoveze pluralitatea ca schimbare de paradigmă a raportului „minoritate/majoritate” (Ibidem) în zona Voivodinei. Zonele de contact etnic precum și multiculturalismul sunt concepțiile de la care trebuie să pornim dacă încercăm să analizăm romanele lui Flora. Reconstrucția spațiului cultural comun în care identitățile minoritare sunt privite ca parteneri egali în procesul de afirmare a importanței conviețuirii în moment grele de schimbări în societate, acest spațiu comun (Voivodina), este redescoperit prin pana romancierului Radu Flora, care s-a înscris în istoria literaturii române de pe aceste meleaguri.

Romanele lui, adevărate monografii ale satelor bănățene văzute prin prisma vieții școlare, pot ajuta la înțelegerea deplină a istoriei românilor bănățeni, când, în ciuda lipsurilor materiale și a educației patriarhale, un număr însemnat de elevi s-au putut școli în orașele din apropiere. Destinele acestor elevi, primele iubiri, primele necazuri și viața departe de familie, sunt redată de romancier, pe de o parte prin experiența subiectivă și a realităților trăite chiar de autor iar pe de cealaltă parte, prin zugrăvirea perioadei interbelice cu ajutorul presei vremii. Prin romanele sale facem cunoștință cu societatea vremii în perioada interbelică, redată cu o anumită doză de fantezie, nostalgie și regret.

Referințe bibliografice

- Agache, Catinca (2010). *Literatura română din Voivodina*. Panciova: Editura Libertatea.
- Dărăbuș, Carmen & Popović, Virginia (2012). *Literatura de limba română din Serbia și antropologia culturală*. Cluj-Napoca, Editura Risoprint și Novi Sad, Editura Fondul Europa.
- Flora, Radu (1970). *Când vine primăvara*. Panciova: Editura Libertatea.
- Flora, Radu (1978). *Capcana*. Panciova: Editura Libertatea.
- Flora, Radu (1980). *Vârtejul*. Panciova: Editura Libertatea.
- Flora, Radu (1983). *Zidul*. Panciova: Editura Libertatea.
- Juică, Brândușa (2012). *Literatura română din Voivodina (1945-1989). La confluența a două culturi*. Zrenianin: Editura ICRV.
- Popa, Ștefan N. (1997). *O istorie a literaturii române din Voivodina*. Panciova: Editura Libertatea.

SOME NOTES ON SYMBOLISM OF TREES IN ROMANIAN AND SLAVIC CULTURES

NOTE DESPRE SIMBOLISMUL COPACILOR ÎN CULTURILE ROMÂNĂ ȘI SLAVĂ

Nicolae STANCIU

Karaganda State University, Kazakhstan

E-mail: nickstanciu@gmail.com

Abstract

This paper focuses on symbolism of trees in Romanian and Slavic cultures following different aspects of this motif in the folk traditions of the both cultures. An ancient symbol of cosmology consisting mainly of its horizontal and vertical dimensions as a cosmic cross was recovered in the target cultures in some images shared by the two ethnic groups. Because inherited is a term with its own etymological problems, the symbolism of trees is followed in a comparative approach in Romanian and at least two Slavic culture by underlining the common notes in the system of semiotic representations. Belonging to a continental or insular cosmologic model the main arbres playing the role of axis mundi are apple, fir and sycamore occuring on the top of the mountains or in the midle of the islands. Various aspects of folklore and religion resonate in the imaginative design and symbolism of trees.

Rezumat

Această lucrare se axează pe simbolismul copacilor in culturile română urmărind diferite aspecte ale acestui motiv al tradițiilor folclorice ale ambelor culturi. Un vechi simbol al cosmologiei fiind format în principiu din dimensiunile sale orizontale și verticale o cruce cosmică fiind recuperată de la culturile țintă din unele imagini împărtășite de către cele două grupuri etnice. Deoarece termenul moștenit prezintă propriile probleme etimologice, simbolismul copacilor este urmat într-o abordare comparativă în română și cel puțin două culturi slave prin sublinierea notelor comune în sistemul reprezentărilor semiotice. Aparținând unui model cosmologic continental sau insular principalii compaci care joacă rolul de axis mundi sunt mărul, bradul și smochinul care ocupă un loc pe vârful munților sau în mijlocul insulelor. Aspecte variate de folclor și religie rezonază în modelul imaginar și simbolismul copacilor.

Keywords: tree, symbolism, Romanian, Slavic, cultural interferences

Cuvinte-cheie: copac, simbolism, Română, Slavă, interferențe culturale

Cultural context

Despite of their controversial aspects and obscure character the Romanians and the Slavs have experienced cultural contacts over centuries while living in same locality, exchanging and enriching images and symbols which circulated in both directions within the processes of acculturation and assimilation. In this cultural context of 'co-territoriality' (SHEVLOV 1964:159), they shared numerous beliefs and customs originating in paleo-Balkan mythological stock (Thracian and Illyrian), reinforced and re-symbolized by Christianity and Bogomilism. The both ethnic groups have retained archetypal significations in their beliefs, customs, rites of passage

visible in different genres like carols, customs, incantations, legends, divinatory and magical practices whose rich symbolism can be found in numerous phrases and words. Ethnos, folklore and language turned out to be the most reliable and richest sources for the reconstruction of prehistoric forms of human culture which have developed in South-Eastern Europe through oral traditions. All these cultural categories belonging to folk heritage mirror in cross-border and regional identities and comparable traditions revealing similar conceptions on life, parallel customs and analogous practices, rites and rituals.

Integrated in cosmologies as modalities to figure causality, imagine the space and represent the time, some motives of folk origins should be analyzed in comparative cultural and ethnolinguistic context (PAPAHAGI 1927:26, TOLSTOJ 1995:33) using data from folklore genres for tracking the images, meanings and symbols of Indo-European and Slavic origins that left traces of Romanian culture either in cosmology, mythology, pre-historic roots of traditions, rites or linguistics.

Trees from animist vision to cosmic symbols

The world or cosmic tree is one of the universal ideas, typical for the mythological consciousness, inherent in different traditions as far back as the Bronze Age and a leading theme in folklore, 'one of the seminal elements in configuring the view on the world in the traditional culture' (TOLSTOJ 1995: 70). With the imposition of Christianity this image gradually lost its semantic meaning and is understood in the Christian version as becoming a symbol of cosmogony, divided into good and bad, while as a spindle of the cosmos, it is simultaneously related to heaven by its crown and top or hell through the roots which go underground and can host demons. The cosmic tree image and all its variants like the tree of life, tree of knowledge, tree of heaven, are preserved as poetic images in the traditions of different nations from the old and the new world. It also appears in the folklore, folk art and the ritual practices of the Romanians and the Slavs.

Most often encountered species in Romanian and Slavic folklore, functioning as cosmic trees as well, are apple, fir, oak, sycamore and willow. They are imagined as bridges between worlds, symbols of everlasting youth, the spindle of the world and parts of them are used in customary ritual practices as magic objects. Reflecting a space of folklore and mythological interferences, today Romanian cultural territories combine Balkan, Western and Eastern Slavic significations of trees, but also developed an original poetics of fir. On the tree, usually, birds (nightingale, falcon, and eagle) and bees stay, and its roots are the residence of dragons; its branches bear fruits like apples, jewels and sometimes swings.

The main iconographic type depicts the tree with branches up to the heavens, roots in the ground or sea, growing on the islands in the middles of the sea. Growing on the mountains 'at the intersection of earth and sky, where the fairies and gods live' (GHERBRANT, CHEVALIER 2009:321) and men aspire to the heaven or on an isle in the middle of the sea, the cosmic tree has in Romanian tradition depictions found at the intersection of some Slavic cultures.

A sacred place preserved in the traditions of the Romanians, Bulgarians and Ukrainians throughout their folk cosmogony is the isle in the middle of the sea, corresponding to a mythical temple and the trees like the sycamore links the underground, the earth and the sky and supports the earth and the sky. Its roots stay in hell and the top in heaven.

A Bulgarian folk song pictures an unnamed tree growing in the middle of the sea:

'A tree grew high/ its roots are in the blue sea/its top is in the blue sky /its leaves are gold coins/its bloom are small pearls/ On every branch a nightingale.' (SNU-7:329)¹

The world tree embodies the cosmos and holds the balance of the universe: its roots are in the ground, its top in the sky, and the trunk connects the sky and the earth. Through Medieval apocryphal literature, although Christianised, the carols and legends preserve this myth as an

¹ Bulgarian original text: *Израсло й дърво високо. / Корени му в сине море,/ вършец му бе в сине небе;/ листи му са жълтици,/ цветеът му дребен маргарец./ На секо клонче славейче*

element which holds the universe together in an organicist view on cosmos. Following the Biblical image, folk and medieval tradition reveal other variants to the cross tree, the tree of knowledge or the tree of heaven with apples and a coiling snake in the roots. The world tree in its cosmic function is typical for the Indo-European traditions, but it was also preserved in Romanian and Slavic poetical representations (KULIKOV 2001:77, VULCĂNESCU 1987:513).

An animistic principle common for cosmogony resonates in the image of trees being in motion or hurrying up at the beginning of the world in some legends on flora preserved in both cultures (Brill 1994:7) together with an anthropomorphic likeness consisting of similarities between human body and parts of the tree (AGAPKINA 1995-2:73).

The apple tree is the most frequently encountered tree in Romanian folklore occurring in carols, customs poems, rites of passage and symbolizing the everlasting youth and renewal of nature at the threshold of the years (BERDAN 1999:142).

In a carol from Wallachia, fortunately named 'Towards the daybreak', the motif of the apple tree reveals in some lines a cosmologic model specific for Romanian spirituality. The apple is at the same time a substitute of cosmical tree and the tree of life and wisdom:

'You little dawns/ Coming to the daybreak/ Lost all in the way/ Do not rush so much/ To set in the sky/ Because all you know/ So well as me / That have not been/ For five years here/ And I was far off/ At the Round Apple, at the Dewy Field' (TEODORESCU 1984-1:50)².

The two lines contain an archaic nucleus, a regression to the proto-historical stages of evolution and a reminiscence of cosmogony and biblical myth. The apple is an ambivalent symbol from a cosmogony and religious point of view: on the one hand, its fruit was the symbol and knowledge for which the humanity was punished after breaking the interdiction of taking it from the biblical tree (GENESIS 3:6); on the other hand, it is depicted as the tree of divine reward because under its crown the saints gather at the table with paradisiac food. It implies the existence of an ancient myth engraved in the collective un-consciousness in which two main dimensions overlay: on the one hand, it is the ancestral pillar, axis mundi, linking the earth and the sky, on the other hand through its round shaped crown it resembles the perfect spherical form of the world and has an implicit esoteric value. This original association is a fortunate depiction of genesis in Romanian version from an ancient time denoting a stage of evolution lost in immemorial spaces and times.

The mythological picture of the apple tree with golden fruits as used to bring immortality appears in Hesperides' garden. Moreover, the symbol reflects the Celtic beliefs about the fruit of science also developed in the Bible as a fruit of magic and revelation. If the apple fruit is miraculous, the tree comes from the world beyond. In the traditional beliefs, the apple suggests the renewal and permanent refresh (GHERBRANT, CHEVALIER 2009:453).

In Romanian and South Slavic folklore, it received other meanings as feminine and fertility and became an important element of the popular calendar and rites of passage (BELAJ 2007:229-232, CARAMAN 1997:226-227). Its bough is put in the water on Saint Andrew's day and is used as a magic stick in the New Year customs, the fruit emerges as symbol of new born, a means of putting into test the groom in wedding rituals or in the funeral.

As a realm of gods, the orchard with golden tree is mentioned in a Slovenian folk song where fruits are believed to bring immortality:

'In our field, golden apple tree /underneath the golden apple tree a table/around the table golden chairs /on those sits God, Marie.' (apud ŠMITEK 1998:116)³.

If in Bulgarian tradition, the golden tree orchard is located on an isle in the middle of the sea, in Romanian and Slovene, they are on the top of the mountain or near the border to the other world.

² Original Romanian Christmas carol: *Voi zorel de ziuă/Ș-ăl de dimineață/Cu toți rătăciți/ Și tot vă pripiți/ Ca să-mi răsarăți/ Că voi bine știți/Bine ca și mine / Că n-am fost aici/De anișori cinci, Ci-am fost depărtat/ La Măru rotat, la Câmpu-rourat.*

³ Slovene folk song: *V našem polji zlata jablan, /pod jablanko zlata miza, /okol mize zlati stoli, /na njih sedi Bog, Marija.*

A unique Romanian tale underlines even in title the magic function of the golden apple: 'Once upon a time, was a great and powerful emperor who had next to his palaces a beautiful and rich flower garden. At the back of the garden he had a tree with golden apples but since he had them he never could eat the ripe fruits because after seeing them blooming, growing and ripening, somebody was coming and stealing them just at the time the apples were about to get mature. Then the youngest son said to his father: Father, the time has come for me to go and watch the apple! Around daybreak time, he heard a rustling throughout the garden and aimed one arrow at the shadow, a second one and on the third, he heard somebody groaning.' (ISPIRESCU 1989 [1880]:90-92)⁴

The initial part of the story called 'Youth without ageing' settles the key of conflict evolving in two different spaces, this world and the other one and the three number of sons among whom the youngest is the bravest. The time and space of the story are bordering and liminal: the orchard lies near a precipice, and the dawns put the hero into the 'test of falling asleep' (PROPP 2000:187). He succeeds to catch the thief: the dragon who was stealing the golden apples. Moreover, in many variants of ritual songs called winter solstice carol, a marine monster depicted as *dolf* (PORUCIUC 2010:2) comes and steals the magic fruits meant to bring the everlasting youth.

In some Bulgarian and Serbian folk poems, a historical hero transformed into a mythical personage, king Marko is depicted in a marital ritual bringing the apples from the other realm to his beloved, Roxana as a gift for the wedding:

'God be with you, good lad Marko/ who goes beyond the sea/ there he has a golden apple/ who brings a golden apple/ who brings and gives it to me/ he will take Roxana maiden/ he didn't pick three golden apples/ but he pulled up the tree from the roots.' (SNU-19:53)⁵

The emperor and young maid are grateful to the young hero for bringing her and family the miraculous apple as a gift of their marriage, after passing an initiatory threshold experience. Moreover, in some Russian tales the motif of golden apple, which gives the youth to the emperor comes together with other quests specific for his younger son who overpasses all the obstacles and gets married the beautiful girl from the other realm (AFANASJEV 2008-1:307-316).

Numerous illustrations and functions of the golden apple and tree in Romanian and some Slavic cultures show an assimilation of a universal motif into folklore significations and symbolic places related to the cosmogonic and cosmologic models. To the general meaning of everlasting youth bearer, the two ethnic groups added some peculiar notes like putting into test and a starting point of a journey to the other world.

The fir is a constant presence in Romanian folkloric productions with different dimensions. Its rich symbolism evolves from an ancient system of representations where the tree is imagined as impatient and rushing bachelor asking God to give him a name and a shape (BRILL 1994:19'20). On the one hand, it is a cosmic and sacred tree linking the earth and the sky. Through its arrow shape it seems to pin the sky and the roots are powerfully kept by the earth and mountains. Moreover, the fir plays an important role in the rites of passage joining all such important moments of life as birth, wedding and funerals where it is pictured through epithets like noble or tall tree and through numerical magic combination of three or nine firs. 'Tree totem of Proto-Romanians' (CĂLIMAN 2009:155) fir suggests eternal life, pride, vigor, verticality and it is found in the sublime depiction of the 'cosmic liturgy of Romanians', the ballad *Miorița* and in the funeral songs. Together with the sycamore, the fir was integrated into the cosmogony model reflecting the

⁴ Romanian tale: *Era odată un împărat puternic și mare și avea pe lângă palatele sale o grădină frumoasă și bogată în flori și meșteșugită nevoie mare. În fundul grădinii, avea un măr cu mere de aur și de cnd îl avea el nu putuse să mănânce din pom mere coapte, căci după ce le vedea înflorind, crescând și pârguindu-se venea oarecine noaptea și le fura tocmai când era să se coacă. Atunci, fiul cel mic al împăratului zise: -Tată, iată a sosit timpul, mă duc să păzesc și eu! Pe la revărsat de zori, se auzi un fâșâit prin grădină. Dete o săgeată, dete două și la a treia auzi un geamăt iese de lângă pom.*

⁵ Bulgarian epic song: *Бога тебе, Марко добър юнак, / кой си мене одонаде море, / тамо има той златна ябука, / кой донесе той златна ябука, / кой донесе, мене да я даде, / ои че земе Роксана девока, / не откина три златни ябуки, / нели дърво със корени скубло.*

Romanian concept of death as an integration into the temple of nature created in the pastoral ballad 'The Little Lamb' (Rom. *Miorița*), where through the allegory of death–wedding, the two trees are imagined as guests at the wedding and followers at the funerals:

'Tell her honestly/ That I got married/ And at my wedding/ A star fell down/ And I have as guests/Firs and sycamore maples' (ALECSANDRI 1943: 7)⁶

In Romanian folklore, there is also a tradition of burying unmarried bachelors and girls with a fir in a turned upside-down wedding ceremony, where the fir is kept by a lad with the top groundward and the roots to the sky.

A rich system of motives and symbolic representations about the sycamore are shared by Romanians with the Bulgarians and Ukrainians. For Ukrainians, the sycamore is a cosmogony tree. The Romanians imagine it as an axis of the world, the place where silk cradles are hung, but also a plant with psychotropic properties.

In some carols from Galicia, the old region of today Ukraine, the sycamore grew in the middle of the sea, on the isles which, hosting the angels, were the first embodiments of angels:

'When was the beginning of the world/ We planted the golden sand/ That time were neither sky, nor earth/ And we have got just the black earth/ Only the blue sea existed/ To us remained only the golden stone/and amidst the sea a green sycamore/on the sycamore three doves/ To us remained just the clear sky/ Three doves have a council/ They decide how to make the world/ Brilliant sun, clear moon/ We will dive to the seabed/ Fine sand we will bring up/ A brilliant star, small stars' (TOPOROV 1987:398)⁷

The sycamore is one of the cosmic trees in the folklore tradition of the Romanians and Ukrainians growing up as on a sacred place perpetuated from the Dacian tradition until the folklore epoch of cosmogony where the isle of the sea was identified with the Apollo's mythical temple from Snakes' island in the Black Sea (DENSUȘIANU N. 1975: 104). If in Ukrainian folklore, the sycamore is a tree of genesis, in Romanian one, beside the cosmic dimensions, shows the symbolism of life and suggests psycho somatic influences.

The cosmic tree as a model of the universe organizes its space vertically and horizontally. It has three parts and three tops, which reflects the threefold division of the world. It defines the world directions, it marks the center of the universe, it localizes its different elements, sun and moon on its two sides, the birds, in its branches, the herbivores, near the trunk, the chthonic, aquatic animals and dragons under the roots:

'A snake came out/from sycamore roots/from tough stone/with one water eye/with another eye from fire/ The water one burst/it extinguished the fire one.' (SNU 4:102)⁸

The cosmic tree substantiates the idea of unity and unbreakable wholeness of the universe and symbolizes the organicist vision on the world. For Romanian, Eastern and Southern Slavic tradition the world tree is a place where the souls of the deceased dwell. This perception is reflected in the Bulgarian, Romanian and Ukrainian folklore too in the picture of the tree growing up on an isle in the middle of the sea. This 'insular cosmogony model' (LAFAZANOVSKI 2000:39) circulates from Macedonia through Romania to Russia (see the image of Dixon-Kennedy 1998) having various pictures.

In a Bulgarian carol, the tree grown in the middle of the sea became the residence of the most sinful souls:

⁶ Romanian ballad: *Și să-i spuî curat/Că m-am însurat/Că la nunta mea/A căzut o stea/C-am avut nuntași/Brazi și pâlînași.*

⁷ Ukrainian cosmogonic carol: *Коли не було з нащада світа, / Дрібний пісочок посіємо ми, /Тогди не було неба й землі. /Та нам ся стане чорна земляця. /Ано лем було синєє море. /Та дістанемо золотий камінь /А серед моря зелений явір. /Золотий камінь посіємо ми. /На явороньку три голубоньки./Та нам ся стане ясне небонько, /Три голубоньки радоньку радять. /Ясне небонько, світле соненько, /Радоньку радять, як світ сновати. /Світле соненько, ясний місячик, /Та пустимосся на дно моря, /Ясен місячик, ясна зірниця,/Та дістанемо дрібного піску /Ясна зірниця, дрібні зірнички...*

⁸ *Излязла е змя,/ от яворово корене,/ от становито камене,/ с едно око вогъано,/ с друго око огняно./ Пукна се вогъано,/ угаси огняно.*

'In a sea, a tall tree/its tops are in the sky/with its lower part covers the earth/on each leaf a soul/and on the tops three souls/ These souls are the most sinful.' (SNU 5:20)⁹

Romanian carols and legends about the sycamore tree combine the myths of creation with heroic visions. The tree is not just the material used to make a church from one piece (some churches in Romania have this name) because a great carpenter found the world:

'A big man departed/ With a huge hatchet/Came to a tall sycamore/ To take out a big splinter/ To build a big church/ With nine doors, with nine altars' (SANDU TIMOC 1967:47)¹⁰.

Occurring in this carol from Banat region and in a story about God from Bukovina (NICULIȚĂ-VORONCA 1998-1:17), the motif of a mythical creator of the world uses two main pictures, the image of a giant and the magic tool, a hatchet thrown by God into the lake when he got upset because of solitude. The building created by this unknown big man is an image of the world, a church.

Other layers about the role of the sycamore tree in cosmology are to be found in Bulgarian and Romanian texts (GIORGIEVA 1993:31-32, OIȘTEANU 2004:125) as Christmas carols which dissolved the archaic structures of these pictures.

A Romanian carol, through a contamination of pagan and Christian motives, changed the conditions and personages of creation and underlined the cosmogony dimension of the tree:

'In the Christmas morning/ A young lad was born/ Young lad as God/ Young and frail/ And they make him small diaper/ Small swing made of cotton/ And a swaddling made of silk/ Small swing made of sycamore/ The wind blows/ To cradle him/ And the Lord is growing up/ Making soon a great work/ The sky and the earth/ The sky was made in two days/ And the earth in nine.' (VICIU 1914:26)¹¹

The archaic topic of the carol is cosmos regeneration covered in a religious one - Jesus's birth generated a suggestive image: Jesus became the creator of the world. The tree is the center of the world, but also a shelter for the new-born and swing hung among the sycamore branches. In the tree with a hung swing resonates the cosmogony image about a huge sycamore grown up in the middle of the sea; an archaic picture recalling the emergence of the world from endless waters.

Another archetypal symbol retained with alike meanings by the Romanians and the Slavs in their traditional cultures is the willow. In folk and universal culture, the willow symbolizes the power of life and rapid growth, vitality and regeneration (EVSEEV 2001:160, TOLSTOJ 1995:333). The motif occurs in some legends, but also in folk calendar and rites of passage. Some Romanian, Serbian and Slovene legends show how the willow bows its branches transformed into a bridge helping Holy Mother with crossing a river near Jerusalem and seeing Jesus after crucifixion (MARIAN 1994:84-85, MENCEJ 1996:31-36).

In the calendar of the Romanians and the Slavs, especially on the celebration called the day of the flowers, the willow is used in making wreaths, putting them on the running water of the rivers and guessing the fate of marriageable maids. With apotropaic functions, the bought emerges in the protective practices meant to cast away the demons or to bring fertility. On the day of flowers, the branches of willow are worn as a girdle in Serbia being believed they transfer the vegetal energy to human body and keep it vigorous. Lads and maids take bunches of willow and flowers to the church to give them the power of sacred boughs passed through water (KURENT 1998:115, MARIAN 1994: 123, TOLSTOJ 1995:336).

⁹ У море дърво високо,/ вършетте му са в небето/ с нишини земя покрива;/ на всяко листе и душа,/ на вършетте са три души./ Тия са души най-грешни.

¹⁰ Romanian carol from Banat region: A plecat un om mare/Cu o secure mare/La un paltin mare/Să scoată o aşchie mare/ Să facă o biserică mare/Cu nouă uşi, cu nouă altare

¹¹ Romanian carol from Transylvania region: Dimineața de Craciun/Născutu-mis-a un domn tânăr,/Domn tânăr ca Dumnezeu,/Tinerel și frăgețel. / Și mi-i face-un scutecel, /Scutecel de bumbăcel/ fașă alba de mătase, /legănior de pălînior,/Vântul tragnănă /De mi-l leagănă./Domnul tare creștea/Lucuru mare că-mi făcea: /Făcea ceriul și pământul./Făcu ceriu-n două zile/ Și pământu-n nouă zile.

A mythological dendrology manifested in adoration and cult of trees reverberates in picturing them as sky columns. It was believed the trees had sacred energies and while carving them the wood masters did not uproot them and the work was made alive. When the sacred trees were to be cut down they invoked the spirits of the woods as fairies:

‘You Fairies/ You Empresses/ You Herodias’ daughters/ Help me to put it (the tree) down/ Without killing him/ To carve it without hacking it/ To charm it/ Without forcing it! (VULCĂNESCU 1972:171)¹²

Conclusions

The folklore of Romanians and the Slavs has transformed in artistic forms elements of ancient mythological concepts. The mythological consciousness organizes the world with the help of real forms and situations, while the social everyday reality, displayed in a mythological-cosmic plan, becomes a source and instrument for making sense of the phenomena for revealing their genesis and role. That is why cosmic phenomena originate similarly to actions borrowed from everyday life dividing such as eating, hatching, forging, sticking, spinning and weaving. All these actions in the mythological consciousness are rationalized as sacred and as a prototype of types of human activity. This is reflected in the different myths about heroes and gods, who taught people to work and created human relationships and institutions. (GIORGIEVA 1993:37, ELIADE 1995:142).

Cosmogony as a part of folk heritage reflects traditional concepts on creation, space organization suggesting folk cosmism and attempts to find transcendence. Built in a system of spatial oppositions like up and down, the cosmogony of Romanian and Slavs depicts a hierarchy and symbolic division of the world in specific zones. Up signifies the sky and the space of spiritual values and down symbolizes the earth. A vertical line links the lowest point underground with the highest point in the sky. The vertical line goes through the earth and its inhabitants, putting in the people the infernal roots of hell and the paradisiacal aspiration to the ideal of heaven.

The cosmic tree as a motif of universal mythology found original illustrations in Romanian and Slavic folklore reflecting cultural interferences and original depictions. If the apple signifying the everlasting youth has similar depictions among Romanians and Slovenes in the continental cosmologic model, the sycamore symbolism is shared by Romanians with Bulgarians and Ukrainians especially in the insular cosmogonic pattern. As a feminine symbol of life-regeneration and vitality, the willow as a part of vegetal univers The cult of trees in its rich and various images goes across the celebrations, customs and rites of passage giving to cosmogomy an inherent coherence.

References

- Afanasjev, A. N. 2008: *Narodnoe russkie skazki*. V pjat' tomov, tom I, Moskva: Terra
- Agapkina, T.A. 1995: ‘Derevo’ in Tolstoj, N.I (coord.) *Slavjanskje drevnosti. Etnolingvističeskij slovarj*. Moskva: Mezhdunarodnoe otnoshenija.
- Alecsandri, V. 1943: *Poezii populare. Cântece bătrânești, balade, doine, hore*. București: Editura Remus Cioflec
- Belaj, V. 2007: *Hod Kroz godinu. Pokušaj rekonstrukcije prahrvatskog mitskoga svetozora*, 2.izmenjeno i dopunjeno izdanje. Zagreb: Golden Marketing.
- Berdan, L. 1999 : *Fetele destinului. Incursiuni în etnologia românească riturilor de trecere*. Iași: Editura Universității ‘A.I. Cuza’.
- Bible (King James’ version) available online at <https://www.kingjamesbibleonline.org>

¹² Romanian charm: *Voi Zânelor,/ Voi Împărăteșelor,/ Voi, fetele lui Rusalim,/Ajutați-mă să-l pun jos/Fără să-l omor/ Să-l cioplesc cu toporul/Să-l vrăjesc,/Fără să-l rănesc.*

- Brill, T. 1994: *Legendele florei*. București: Editura Fundației Culturale Române
- Caraman, P. 1997 : *Studii de etnografie și folclor*. Ediție îngrijită de Ov. Bârlea și I.H. Ciubotaru. Postfață, note, indice bibliografic de I.H. Ciubotaru. Iași : Junimea.
- Căliman, I. 2009 : *Ceremonialul riturilor de trecere : Moartea*. Timișoara : Excelsior Art.
- Densușianu, N. 1975: *Vechi cântece și tradiții populare românești*. București: Minerva.
- Dixon-Kennedy, M. 1998: *Encyclopedia of Russian and Slavic Myth and Legend*, Santa Barbara, California; Denver, Colorado; Oxford, England: ABC Clio.
- Eliade, M. 1995: *Sacrul și profanul*, București: Humanitas.
- Evseev, I. 2001 : *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*. Ediția a doua, adăugită și revizuită, Timișoara: Amacord.
- Georgieva, I. 1993 : *Bŭlgarska narodna mitologija*. Sofia: Izdatelstvo Nauka i izkustvo.
- Gherbrant&Chevalier 2009: *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesture, forme, figure, culori, numere*. Iași: Polirom
- Ispirescu, P. (1989 [1872]): *Legende sau basmele românilor*. București:Minerva
- Kulikov, A.A. 2001: *Kosmicheskaia mifologia drevnyh slavian*. Sankt Peterburg: Lexicon
- Kurent, N. 1998 : *Prazično leto Slovencev.Starosvetne šege in navade od pomladi do zime*. Prva kniga. Ljubljana: Družina.
- Lafazanofski, E. 2000: *Makedonskie kosmogoniski legendy*. Skopje: Institut za folklor 'Marko Tsepenkov'
- Marian,S.Fl. 1994: *Sărbătorile la români.Studiu etnografic*, vol.2, București: Editura Fundației Culturale Române.
- Mencej, M. 1996 : 'Vrba-josredznik ismedzju ovog i onog sveta' in *Kodovi Slovenskih Kulture*, 1, pp. 31-36.
- Niculită-Voronca 1998 [1903] : *Datinile și credințele poporului român*. Iași: Polirom.
- Oișteanu, A. 2004 : *Ordine și haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*. Iași : Polirom.
- Papahagi, T. 1927 : *Etnografie lingvistică română. Curs ținut la Facultatea de Litere și Filosofie 1926-1927*. Editori Victor Țăranu și Ștefan Chivulescu, București: Editura Universității din București.
- Poruciuc, A. 2010: *Prehistoric Roots of Romanian and Southeast European Traditions*, Joan Marler and Miriam Robbins Dexter (eds.), Sebastopol: Institute of Archeomythology.
- Propp, V. Ya.2000: *Istoricheskije korni volshebnoj skazki*. Moskva: Labirint.
- Sandu-Timoc, C. 1967: *Cântece și doine*. București: Editura pentru Literatură
- Shevelov, G. Y 1964: *A Prehistory of Slavic. The History of Common Slavic Phonology*. Heidelberg: Carl Winter.
- SNU (1865-1984) : *Sŭbornik za narodni umotvorenja, nauka i knizhnina*. Sofia: Drzhavna Pechtnitza
- Šmitek, Z. 1998: *Kristalna gora: mitološko izročilo Slovencev*. Ljubljana: Forma Sedem
- Teodorescu, G.D. 1985[1885] : *Poezii populare române* (ed. George Antofi), București: Minerva.
- Tolstoj, N.I. 1995: *Slavjanskje drevnosti*, Moskva: Mezhdunarodnoe otnoshenija.
- Viciu, Al. 1914 : *Colinde din Ardeal*. București
- Vulcănescu, R. 1972 : *Coloana cerului*. București : Editura Academiei Republicii Socialiste Romania.
- Vulcănescu, R. 1987 : *Mitologie română*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste Romania

**IV. TRANSLATIONS – TRANSLATION
STUDIES/TRADUCTIONS – ÉTUDES DES
TRADUCTIONS/TRADUCERI – TRADUCTOLOGIE
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Mirel ANGHEL**

THE IMPORTANCE OF CHINESE LANGUAGE AND LITERATURE FOR THE FUTURE TRANSLATORS, INTERPRETERS/SINOLOGISTS, IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

IMPORTANȚA LIMBII ȘI LITERATURII CHINEZE PENTRU VIITORII TRADUCĂTORI, INTERPREȚI/SINOLOGI, ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

Enikő-Maria LÁNG

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, Arad

Facultatea de Limba și literatura chineză – Limba și literatura engleză

E-mail: langenya@gmail.com

Abstract

With the development and expansion of China as a world economic power, it appears the necessity of preparation the interpreters, translators and sinologists as a response to the demands of the business environment, as well as the development of cultural and friendly relations between the two countries , People's Republic of China and Romania.

Rezumat

Odată cu dezvoltarea și expansiunea Chinei ca putere economică pe plan mondial, a apărut și necesitatea de pregătire a interpreților, traducătorilor și a sinologilor ca răspuns la cererea mediului de afaceri, dar și a dezvoltării domeniului cultural și a relațiilor de prietenie între cele două țări, Republica Populară Chineză și România.

Keywords: *Chinese language, translation, general aspects of Chinese language, communication*

Cuvinte-cheie: *limba chineză, traducere, aspecte generale ale limbii chineze, comunicare*

Noua specializare la Univesitatea de Vest „Vasile Goldiș” de Limbă și literatură chineză și Limbă și literatură engleză și-a deschis porțile începând cu anul universitar 2016-2017.

Cererea limbii chineze din partea mediului de afaceri și instituțiile statului, precum și interesul manifestat pentru această limbă este tot mai intens în cadrul comunității locale, ceea ce justifică pe deplin existența acestei specializări în cadrul Facultății de Științe Socio-Umane și EFS din cadrul Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad.

Nevoia de pregătire a profesioniștilor de limba chineză trebuie să acopere un domeniu foarte vast în următoarele situații de viață:

- întâlniri de afaceri, conversație;
- semnare/traducere de contracte și alte documente specifice;
- însoțirea clienților externi în călătoriile din țară, ghizi turistici;
- deschiderea unui cont la bancă sau obținere de credite la bănci;
- discuții telefonice;
- alte situații.

Pregătirea studenților acestei specializări se realizează pe mai multe nivele:

- cu ajutorul unori lectori nativi de limbă chineză trimiși de Institutul Confucius, care ajută studenții să înțeleagă și să asimileze limba chineză mult mai ușor și rapid;
- cu ajutorul unui profesor specializat în R. P. Chineză, care prezintă cultura și civilizația chineză, și alte elemente specifice legate de limba chineză;
- pregătirea studentului pentru examene specifice limbii chineze cum sunt examenele de nivele ale limbii chineze HSK (Hanyu Shuiping Kaoshi) – scris – 6 nivele, HSKK – oral – 3 nivele, desfășurat cu sprijinul Institutului Confucius din China (aceste examene specifice HSK precum și HSKK sunt corespondentele examenelor Cambridge din țările vestice);
- pregătirea și perfecționarea cunoștințelor pe parcursul unui semestru sau o perioadă mai îndelungată în R. P. Chineză cu suport financiar generos din partea Guvernului Chinez în colaborare cu Universitatea-mamă.

Rolul oricărui interpret este să asigure o comunicare impecabilă, care să faciliteze interacțiunea între vorbitori de diferite limbi.

Competențele care se urmăresc sunt: înțelegerea limbii vorbite, exprimarea orală, înțelegerea limbii scrise, redactarea corectă a unui text scris, interacțiunea în conversație, competența procesării textului audiat.

Caracterele chinezești constituie una dintre cele mai vechi forme de scriere din lume care este într-o dezvoltare continuă. Din multitudinea de caractere existente „cunoașterea unui număr de 6000 de caractere acoperă o lectură generală”. (WU, 2010, 4-24)

Relația dintre limba chineză vorbită și cea scrisă este destul de complexă. Variantele vorbite au evoluat diferit în timp față de limba scrisă, care s-a schimbat mult mai puțin. În prezent există două sisteme de caractere chinezești:

1. Sistemul tradițional, folosit în Hong Kong, Taiwan și câteva comunități ale R. P. Chineze.
2. Sistemul simplificat, folosit în celelalte părți din China, elaborat în anul 1954, care a simplificat simbolurile tradiționale, multe forme amintind de stilul rapid de scriere.

Caracterele nu pot fi scrise la întâmplare, trebuie scrise după o ordine stabilită de standarde. Aceasta asigură o scriere mai rapidă și, nu în ultimul rând, aceste reguli ajută la consultarea mai ușoară și rapidă a unui dicționar de caractere.

Odată sistemul elaborat, în anul 1954, mandarina standard a introdus așa-numitele „pinyin”, sunete care sunt transcrierea pronunției caracterelor.

Limba chineză folosește tonuri pentru a facilita înțelegerea cuvintelor cu aceeași pronunție. Sunt folosite patru tonuri (DONG, 2014, 27):

Tonuri	Tonul 1	Tonul 2	Tonul 3	Tonul 4
Pīnyīn(拼音)	mā	má	mǎ	mà
Caractere	妈	麻	马	骂
Înțeles	mama	câneapă	cal	a certa

Formarea caracterelor chineze sunt de mai multe feluri:

- Poză, pictogramă, ideogramă:
象形字 Xiàngxíng zì
- Două caractere îmbinate care au un înțeles nou:
会意字 Huìyì zì: 木 Mù (lemn) 林 Lín (pădurice) 森 Sēn (pădure)
- Un caracter format din două sau mai multe caractere, unde o parte reprezintă sunetul și cealaltă parte înțelesul:
形声字 Xíngshēng zì: 门 Mén (ușă) 口 Kǒu (gură)

Noul cuvânt este 问 Wèn (a întreba, a cere)

Exemplificare pentru formarea caracterelor în timp de tipul pictogramei:
apă: Shuǐ

			
大篆	小篆	隶书	楷书

Caractere care au aceeași pronunție cu tonurile identice având înțeles diferit

Chū (timpuriu)

初 chū

字由衣、刀组成，表示开始拿剪刀做衣服的时候，本义是开始，《易经》：初吉终乱就是用的这个意义。引申为原本、从前等义。

— 42 —

Chū (a ieși, afară)³ (LI, 2014, 42- 43)

出 chū

上古人们穴居在山洞里，一只脚从洞口走出来，就是出的本义由内而外，《左传》：吾见师之出，而不见其入也。引申为支出、超过等。

— 43 —

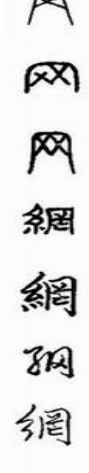
Caractere care au aceeași pronunție cu ton diferit și înțeles diferit:

Wǎng (internet, plasă)

Wàng (speranță) (LI, 2014, 342-343)

网(網)wǎng

〔附〕罔

古文的字形是一张捕鸟兽的网，在两木棍间用绳索交叉编织而成。后来加了声旁亡作罔；再后来又加糸造了網字。简化字其实是恢复了古字。

— 342 —

望 wàng

本意是向远处看。甲骨文望字像一个人站在地上，睁大眼睛远望。金文加上了月形，更明显的表达了远望的意思。望又写作𠄎。

— 343 —

Originea caracterelor chineze este foarte veche, „datând de peste 3000 de ani. Au fost găsite o multitudine de obiecte din bronz, oase, bambus și alte materiale pe care s-au găsit gravate diverse

texte. Cele din bronz și oase s-au păstrat în condiții bune, în schimb, cerneala de pe bambus a dispărut complet”. (DONG, 2014, 172)

„În anul 1923, Qian Xuantong a propus simplificarea caracterelor, iar, în anul 1956, schema simplificată a fost promulgată cu 515 caractere simplificate și 54 radicali simplificați, ceea ce a ajutat foarte mult la utilizarea lor zilnică. După această primă simplificare a urmat o altă simplificare, cea din anul 1977”. (DONG, 2014, 178)

„Aceste simplificări succesive, de multe ori, au creat confuzii între caracterele noi simplificate foarte asemănătoare, fapt ce a fost reclamat de mai multe școli. Astfel, s-a renunțat la a doua simplificare, din anul 1977. A doua simplificare, totuși, a fost folosită 10 ani și caracterele se mai regăsesc în utilizări neoficiale”. (DONG, 2014, 179-180)

„Limba chineză este limba naționalității chineze Han, ea reprezentând 90% din toată populația Chinei. Sunt prezente o varietate foarte largă de dialecte, dar limba chineză standardizată este așa-numita „*putonghua*” (*limba comună*). Dialectul vorbit în Beijing este considerat a fi pronunția standard, precum și dialectele nordice în literatură sunt considerate standarde ca model de bază a gramaticii”. (LI, CHENG, 2008, 1-2)

Pentru studenții străini se asigură predarea limbii cu toate elementele prezente în limba chineză: caracterele chineze, pronunția lor, elemente de gramatică, scrierea caracterelor.

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad astfel și-a propus ca studenții să asimileze cât mai bine limba, cea comună „*putonghua*”, cu toate elementele specifice: vorbire, citire, scriere, pentru acoperirea și a acestui segment de pe piața locurilor de muncă, cel al specialiștilor profesioniști sinologi.

Bibliografie

- WU, Zhongwei, *Limba Chineză contemporană*, Beijing, Sinolingua, 2010.
DONG, Huanyuan, *A History of the Chinese Language*, New York, Routledge, 2014.
LI, Yueyi, 汉字演变五百例 – *Dezvoltarea caracterelor – 500 de exemple*, Beijing, Beijing Language and Culture University Press, Ediția a II-a, 2014.
LI, Dejin, CHENG, Meizhen, *A Practical Chinese Grammar for Foreigners*, Beijing, Beijing Language and Culture University Press, Revised Edition, 2008.

KAFKAESQUE AS A STYLE IN TRANSLATION

KAFKAESQUE COMME STYLE DE TRADUCTION

KAFKAESQUE-UL CA ȘI STIL DE TRADUCERE

Paul-Alexandru VIDA

„Vasile Goldiș” Western University of Arad

E-mail: paulvida@ymail.com

Abstract

This article deals with the idea of translating the written works of Franz Kafka using a unique style – the Kafkaesque. A proper definition for the term "Kafkaesque" is needed to ensure a better understanding how to translate Kafka. An analysis of translations of Kafka side by side compared to the source text is also presented, along with an original attempt at translating.

Résumé

Cet article traite de l'idée de traduire les écrits de Franz Kafka en utilisant un style unique – le Kafkaesque. Une définition appropriée du terme "Kafkaesque" est nécessaire pour mieux comprendre comment traduire Kafka. Une analyse des traductions de Kafka côte à côte par rapport au texte source est également présentée, ainsi qu'une tentative originale de traduction.

Rezumat

Acest articol se ocupă cu ideea traducerii operelor scrise ale lui Franz Kafka folosind un stil unic – Kafkaesque-ul. O definiție potrivită pentru termenul "Kafkaesque" este necesară pentru a asigura o înțelegere mai bună asupra felului cum ar trebui tradus Kafka. O analiză a traducerilor textelor lui Kafka puse una lângă cealaltă comparate cu textul sursă este de asemenea prezentată, împreună cu o încercare originală de traducere.

Keywords: *Kafka, Translation, Fiction, Style*

Mots-clés: *Kafka, traduction, fiction, style*

Cuvinte-cheie: *Kafka, traducere, ficțiune, stil*

What can be defined as Kafkaesque has been blurred throughout the past century. A more accurate definition for this term is needed to better understand what makes Kafka's work authentic and to guide one through his inner machinations. Kafkaesque represents in my opinion the hindering absurd that is driven by mysterious motives, never to be revealed or with no motive as to its existence at all. Thus any protagonist, be it in a work of fiction or in daily life encounters a Kafkaesque situation once he cannot justify any logical reasoning behind the actions that shape it, and at the same time hindering progress. Kafkaesque functions as a style not only in literature, but also in the art of translation. To properly shape and mold such an environment when translating, one must become one with the author, a kind of neutral demiurge, in order to properly conceal the reasons behind occurrences through the clever use of language. A translator of the Kafkaesque should present just the facts, not the explanations and also not hint to any, unless the source-texts

make a supposition. Kafka's writing style is more about reaction to form and context, rather than the creation of it. Thus the context is never explained, the main characters are constantly left guessing in bewilderment as to why strange irrational events occur.

In the process of translation one must take Kafka's personal style into account, or else one risks producing a writing of something completely different. A key element to remember when translating Kafka would be his politeness of language and intellectual formality. Franz Kafka's word choice strengthens this trait, preferring words that are more neutral to subjective jargon or objective scientific language. When comparing his works of art to his letters, one can notice how Kafka wrote fiction in the same manner he'd correspond with his family and acquaintances – naïve politeness.

The following is an extract in its original German from the story "The Trial" by Franz Kafka. An analysis of this short text will be undertaken; afterwards a contrastive analysis of two English translations of the same extract will be presented, followed by an original attempt at translating it.

„K. dachte daran, ob er sich jetzt nicht eiligst entfernen sollte; wenn er es jetzt nicht tat, war keine Aussicht, daß er es während der Predigt tun könnte, er mußte dann bleiben, so lange sie dauerte, im Bureau verlor er so viel Zeit, auf den Italiener zu warten war er längst nicht mehr verpflichtet, er sah auf seine Uhr, es war 11. Aber konnte denn wirklich gepredigt werden? Konnte K. allein die Gemeinde darstellen? Wie, wenn er ein Fremder gewesen wäre, der nur die Kirche besichtigen wollte? Im Grunde war er auch nichts anderes. Es war unsinnig daran zu denken, daß gepredigt werden sollte, jetzt um 11 Uhr, an einem Werktag bei greulichstem Wetter. Der Geistliche – ein Geistlicher war es zweifellos, ein junger Mann mit glattem, dunklem Gesicht – ging offenbar nur hinauf, um die Lampe zu löschen, die irrtümlich angezündet worden war.“ (KAFKA, 1960, 233-234)

This paragraph constitutes a relevant part of the ninth chapter of "The Trial" entitled "In the Cathedral" – Josef K. meets the priest for the first and only time. K.'s clerical encounter can be considered the most "sane" moment of the entire story. The priest explains K.'s predicament through a carefully crafted parable ("Before the Law"), which can be considered the highest point in the novel.

K. finds himself in the cathedral, taking shelter from the rain outside and collecting his thoughts. Spotting a clergyman he panics, thinking a sermon is about to commence, even though it is 11 o'clock in the evening. The clergyman apparently was present merely because he wanted to put out a candle that someone left burning. The apparition of the priest takes on supernatural proportions within K.'s mind. Kafka's careful use of the word "Geistlicher" to describe him, instead of "Kleriker" or "Priester", creates a ghostly haunt within the reader's mind (Ger. der Geist = Eng. ghost; spirit). Josef K.'s confusion as well as anxiety is exacerbated within the cathedral while encountering the priest – all personal encounters so far had left a bitter taste behind and at the same time were plagued by a lack of reason.

Contrastive English Translations:

"K. wondered whether he shouldn't get away as quickly as possible. If he didn't now, there would be no chance of him being able to do so during the sermon, he'd have to stay as long as it lasted, losing all that time he could be in the office, since he wasn't obliged to wait for the Italian any longer. He looked at his watch; it was eleven. But was a sermon really going to be given? Could K. alone be the congregation? What if he'd been a stranger who just wanted to look round the church? Basically that was all he was. It was stupid to imagine a sermon could be given now, at eleven o'clock on a weekday morning, during the most awful weather. Obviously the priest — it definitely was a priest, a young man with a smooth, dark complexion — must be going to the pulpit just to put out the lamp, which had been lit by mistake." – (Translated by Mike Mitchell)

(KAFKA, 2009, 150)

“K. now considered whether he should leave as quickly as possible, if he did not do it now there would be no chance of doing so during the sermon and he would have to stay there for as long as it lasted, he had lost so much time when he should have been in his office, there had long been no need for him to wait for the Italian any longer, he looked at his watch, it was eleven. But could there really be a sermon given? Could K. constitute the entire congregation? How could he when he was just a stranger who wanted to look at the church? That, basically, was all he was. The idea of a sermon, now, at eleven o’clock, on a workday, in hideous weather, was nonsense. The priest there was no doubt that he was a priest, a young man with a smooth, dark face was clearly going up there just to put the lamp out after somebody had lit it by mistake.” – (Translated by David Wyllie) (KAFKA, 2007, 248)

The second sentence of this excerpt illustrates the quickness of Josef K.’s thoughts. Kafka employs only one semi-colon as a “breather” within the structure of the sentence. The two translators, Mitchell and Wyllie tackle this matter differently. Mitchell splits the sentence in three segments, whereas Wyllie respects the sense of urgency of the source text, producing thus just one long sentence.

Josef K. wonders if he alone could constitute the entire congregation for whom a sermon might be given. Afterwards he delivers a scenario regarding the possibility of him being but just a stranger that wanted to admire the church. Mitchell’s translation is accurate in conveying this probability (e.g. “What if he’d been a stranger [...]”) (KAFKA, 2009, 150). Wyllie does not abide to this detail, promptly delivering an affirmation (e.g. “How could he when he was just a stranger who wanted to look at the church?”) (KAFKA, 2007, 248). The upcoming sentence that reflects upon this, stating that K. was indeed merely but a stranger is contextually imbedded within the Mitchell text, compared to Wyllie’s.

Kafka uses the word “Unsinn” to describe the situation, and not “blöd”, setting a more mature and paced tone to the scenario. Mitchell translates the word as “stupid”, more akin to “blöd” than to “Unsinn”. Wyllie uses the direct English analogue of “nonsense”, respecting the source text.

Kafka clears up the situation at the end of the fragment, explaining how apparently it is just a priest that wants to put out a lamp. Translating the word “offenbar” poses a real problem for these two translators, none of them managing to translate it as “apparently” (Mitchell – “must be going to the pulpit just to put out a lamp, [...]”) (KAFKA, 2009, 150); (Wyllie – “was clearly going up there just to put out the lamp [...]”) (KAFKA, 2007, 248).

Original English Translation:

>>K. thought about if he should remove himself from the situation rapidly; if he wouldn’t do it now, there would be no possibility of him doing that during the sermon, he would then have to remain as long as it would last, he lost so much time in the bureau, he did not have the obligation anymore to wait for the Italian, he looked at his watch, it was 11. But could someone really hold a sermon now? Could K. solely constitute the congregation? How could that be possible, if he would have been a stranger that just wanted to look at the church? Actually it was not any different. It was nonsense to believe that a sermon would be held, now at 11 o’clock, on a workday with the most horrible weather. The cleric – it was undoubtedly a cleric, a young man with a smooth, dark complexion – apparently just went up, to extinguish a lamp that had been lit by accident.<<
(Translation done by Paul-Alexandru Vida for the current article)

When translating the works of Franz Kafka there are certain aspects one must pay attention to. Some of these have been tackled in the beginning of the current article. Worthy of mentioning would be Kafka’s neutral and polite discourse, which should be carefully emulated through the translator’s word choice in the target language. Another would be the concealment of information

that tends to become explanatory of depicted situations. Next I will add to these elements three more that can aid the translator when processing Kafka's fictional writings.

An important aspect is the proper conversion of long sentences from German into English. Given syntax permissiveness, the German author can string long sentences one after the other without using a semi-colon or a period – yet still maintaining a sense of intelligibility. At times even these sentences of the source text are ambiguous in construction, requiring more than just one reading to be properly comprehended. Therefore the translator must take care when working with such sentences, re-reading them should be compulsory to assure oneself the task of translation has been filled out accordingly and permits the reader to understand the text.

Another topic up for debate would be if given names of characters found in Kafka's works, albeit not many, should be anglicized or not. This is the case with Josef K. (Eng. Joseph K.) of "The Trial" and "A Dream", and with Rosa (Eng. Rose) of "A Country Doctor". The latter is crucial to the work of fiction it occurs in, given the use of the word "Blume", "Rose" and the color "rosa" throughout the text. The German given name is used poetically and it should be decided if one should exchange it for its English equivalent or not.

Translating Kafka is akin to walking an absurd thin line that separates the comic from the tragic – Kafka masterfully crafted this point of view that has cemented his legacy of originality. By respecting this, one can much more easily convey the correct artistic vision normally intended.

Translation is a constant process that should not be seen as a "one-off". One translation of a text will never suffice due to the handicap of this task. Walter Benjamin wrote an essay entitled "The Translator's Task". In it he used a metaphor to describe the translation of fictional works. The author stands within the forest of language, hearing all the words – whereas the translator stands outside the forest, on the edge, shouting into it and waiting for the echo (BAUDELAIRE, 1923). Thus the translation is never perfect and can be tackled from a myriad of perspectives. Another reason for periodic translation of Kafka's works would be the ever-evolving and changing society and its language. To be made comprehensible, translations are Zeitgeist-sensitive, regardless of their timelessness of tackled subjects.

My intent with this article is to give a better overview of what it entails to attempt translating the works of Franz Kafka, in hope that it will help current and future translators when honing their craft. One must constantly attempt translation of fictional works, in the hope of attaining a transcending perfection, the translator's "alchemical gold" or "Holy Grail of Translation" – an exact representation of the original text in another language, conveying the same meaning, rhythm, rhyme and reason, conjuring the exact same atmosphere as the author, as if both texts were written by the same human being.

Bibliography

- BAUDELAIRE, Charles, *Tableaux Parisiens*, Heidelberg, Verlag von Richard Weißbach, 1923.
- KAFKA, Franz, *Der Prozeß*, Bertelsmann Lesering, Frankfurt, 1960.
- KAFKA, Franz, *The Trial*, Echo Library, 2007.
- KAFKA, Franz, *The Trial*, Oxford University Press, New York, 2009.

THE CHROMATIC TERMS *RED* AND *BLUE* IN DICTIONARIES. LEXICO-SEMANTIC ANALYSIS

TERMENII CROMATICI *ROȘU* ȘI *ALBASTRU* ÎN DICȚIONARE. ANALIZĂ LEXICO-SEMANTICĂ

Iuliana-Florina PANDELICĂ
Școala Doctorală „Alexandru Piru”
Universitatea din Craiova
E-mail: iuliap51@hotmail.com

Abstract

Over time, color terms were the subject of various researches, especially lexical-semantic, and in this paper we will focus on the presence of two of these terms in lexicography, blue and red.

We will carry out a comparative analysis of nominal structures and fixed expressions containing chromatic terms bleu / blue and rouge / red in French and Romanian, in order to show similarities and differences between structures built in French with bleu and rouge and structures that we find in French-Romanian dictionaries as equivalent to those in French. This comparative analysis will be performed on two axes, the common language, on the one hand and the specialized language, on the other hand.

Rezumat

De-a lungul timpului, termenii care desemnează culoarea au făcut obiectul a numeroase cercetări, cu precădere lexico-semantice, iar noi ne vom ocupa în prezenta lucrare de prezența a doi dintre acești termeni în lexicografie, albastru și roșu.

Vom realiza o analiză comparativă a unor structuri nominale și a unor expresii care conțin termenii cromatici bleu/albastru și rouge/roșu în limba română și în limba franceză, cu scopul de a arăta asemănările și deosebirile dintre structurile construite în limba franceză cu termenii bleu și rouge și structurile pe care le găsim în dicționarele francez-român ca echivalent al celor din limba franceză. Această analiză comparativă va fi realizată pe două axe, cea a limbii comune, pe de o parte, și cea a limbii de specialitate, pe de altă parte.

Keywords: *lexicography, blue, red, fixed expressions*

Cuvinte-cheie: *lexicografie, albastru, roșu, expresii fixe*

1. Introducere

Ne-am putea imagina viața fără culoare? Cum am putea descrie o pădure în lunile de toamnă sau revenirea la viață a naturii în fiecare primăvară? Ce cuvinte am folosi pentru a descrie florile de câmp sau frumusețea unui răsărit privit la malul mării? După ce alte criterii ne-am alege ținutele pentru ocaziile speciale din viața noastră? După părerea noastră, viața noastră ar fi mult mai săracă, mai ternă, mai lipsită de... culoare. Până și descrierea acestei proiecții o putem face mai plastică folosind o expresie care conține noțiunea de culoare (*a fi lipsit de culoare, fără culoare*). Vocabularul, la rândul lui, ar fi mai sărac fără acești termeni de culoare.

Pe de altă parte, dacă ne gândim la nuanțele pe care le poate avea o culoare și la alegerile și diferențele dintre diferitele nuanțe dintr-un domeniu specializat de exemplu, ne dăm seama că nu ne

putem limita la cei unsprezece termeni de bază pe care i-au identificat Brent Berlin și Paul Kay (1969) în lucrarea *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Potrivit celor doi autori, următorii termeni de bază desemnează culorile: *negru, alb, roșu, verde, galben, albastru, maro, portocaliu, roz, violet și gri*. În domeniul comerțului, de exemplu, există o clasificare denumită RAL, care datează din 1927 (dată la care înregistra 40 de culori și nuanțe), în prezent numărul culorilor și nuanțelor înregistrate în această clasificare fiind de aproximativ 2000.

Fie că vorbim despre albastru sau despre roșu, care fac parte din culorile de bază, fie că vorbim despre alte culori care nu intră în această categorie, în vocabularul nostru apar atât termenii de bază (*albastru, roșu*), cât și diferite structuri (*colocații, locuțiuni, expresii*) construite pornind de la acești termeni.

În prezenta lucrare, ne-am propus să facem o analiză comparativă a expresiilor care conțin termenii cromatici *albastru* și *roșu* în limba română și în limba franceză. Am ales cele două culori din mai multe motive: ambele intră în categoria culorilor primare, fie că este vorba despre sinteza aditivă sau despre sinteza substractivă, prin urmare au același statut din punct de vedere științific; din punct de vedere al categorizării cald / rece, albastrul este o culoare rece, iar roșul este o culoare caldă; ambele culori au făcut obiectul multor studii, dintre care menționăm lucrările lui Michel Pastoureau (*Bleu. Histoire d'une couleur* și *Rouge. Histoire d'une couleur*). După Pastoureau, „albastrul este de departe culoarea preferată a tuturor europenilor, cu mult înaintea verdelui și al roșului” (PASTOUREAU, 2000, 11), iar roșul „apare în societățile antice nu numai drept prima dintre culori, ci și drept culoarea prin excelență” (PASTOUREAU, 2016, 11) (traducerea noastră).

Obiectivul nostru este să demonstrăm în ce măsură termenii cromatici care apar în expresiile din limba franceză (*bleu, rouge*) își găsesc corespondent în termenul cromatic echivalent din limba română (*albastru, roșu*). Vom face această analiză din două perspective: cea a limbii comune și cea a limbii de specialitate, pentru a constata dacă există similitudini și deosebiri între cele două categorii.

Prin urmare, din corpusul pe care l-am constituit vor face parte atât termenii de culoare menționați, cât și expresiile în care aceștia se regăsesc. Toate aceste elemente provin din dicționare francez-român pe care le-am utilizat în scopul prezentei cercetări (dicționarele citate în bibliografie) și de pe site-ul CNRTL (Centre National de Ressources Textuelles et lexicales).

2. Analiza comparativă a corpusului

În cele ce urmează, vom realiza o analiză comparativă a celor doi termeni cromatici, pornind de la termenii și expresiile identificate în limba franceză. După Michel Pastoureau, „Societatea însăși este cea care «face» culoarea, cea care îi oferă vocabularul și definițiile, cea care îi construiește codurile și valorile, cea care îi organizează practicile și îi stabilește mizele” (PASTOUREAU, 2016, 10) (traducerea noastră). Toate aceste aspecte legate de culoare și de statutul ei în cadrul unei societăți se reflectă în primul rând la nivelul lexicului.

Analiza noastră va fi efectuată pentru fiecare culoare separat, traduse atât ca termeni individuali, cât și în structuri mai mult sau mai puțin fixe, precum și în funcție de apartenența la limba comună sau la limba de specialitate.

2.1. *Bleu / Albastru*

Prima culoare asupra căreia ne vom opri este albastrul. Dacă auzim acest cuvânt, fiecare dintre noi îl asociază, pe de o parte, unei imagini, în general cea a cerului sau cea a mării, iar pe de altă parte ne sugerează un sentiment (de calm, de liniște, de prospețime sau de infinit).

Este foarte interesant de urmărit dacă această simbolistică se menține și la nivel frazeologic.

2.1.1. Termeni și structuri nominale binare care aparțin limbii generale

Vom începe analiza cu termenului de bază *bleu / albastru* care apare atât autonom (ca adjectiv și ca substantiv), cât și în structuri nominale binare (situație în care acesta poate fi din nou adjectiv sau substantiv):

Franceză	Română
bleu	bleu, albastru, azuriu (adj.) (culoarea) albastru (s.m.) / culoare albastră
bleu	albăstreală, scrobeală albastră vânătaie (fam.)
bleu (de travail)	salopetă (de lucru)
bleu	recrut / boboc, nou venit într-un liceu (fam.)
du gros bleu	vin prost
un bas-bleu	scriitoare pedantă
col bleu	1. – 2. muncitor
colère bleue	furie oarbă
conte bleu	basm
contes bleus	minciuni, cai verzi pe pereți, povești de adormit copiii
cordon bleu	gospodină pricepută, rafinată
petit bleu	vin prost
peur bleue	frică strașnică / grozavă
heure bleue	-
menton bleu	-
Pays bleu	-

Observăm că termenul francez *bleu*, în cazul în care apare independent, are patru sensuri, pe care le-am marcat separat, tocmai pentru a-i remarca polisemia și pentru a putea observa mai ușor în ce măsură limba română utilizează termenul echivalent *albastru*. Din cele 16 situații, observăm faptul că numai în situația în care limba franceză a folosit termenul *bleu* cu sensul primar, cel de culoare, acesta este redat în dicționarele românești consultate prin termenul *albastru* sau prin derivate (*albăstreală*). Chiar dacă *bleu* (de travail) este, în general, de culoare albastră, limba română nu traduce termenul *bleu*, ci utilizează termenul care desemnează în mod curent acest obiect vestimentar.

Conform CNRTL, sintagma *col bleu* are două sensuri : *marin* (marinar) și *ouvrier* (muncitor), însă în dicționarele care fac obiectul analizei noastre am găsit corespondent doar pentru al doilea sens, motiv pentru care am marcat lipsa traducerii pentru primul sens.

În toate celelalte situații, termenul *bleu* din limba franceză nu se regăsește tradus în sintagmele din limba română prin termenul cromatic corespondent (*albastru*), ceea ce poate fi explicat prin faptul că traducătorii au folosit expresiile echivalente din limba română, de unde tragem concluzia că aceasta nu folosește termenul *albastru* pentru situațiile date. De exemplu, structura *colère bleue* este tradusă prin *furie oarbă*, fără să apară un termen cromatic (care, dacă ar apărea, ar fi, după părerea noastră, *roșu*).

Pentru trei din cele 16 structuri (*heure bleue*, *menton bleu*, *Pays bleu*), nu am găsit traducere în dicționarele consultate.

2.1.2. Termeni și structuri nominale binare care aparțin limbii de specialitate

Pentru a doua categorie, respectiv a termenului cromatic *bleu* utilizat autonom sau în structuri nominale binare aparținând unor domenii specializate, vom preciza domeniul de activitate în care acesta apare.

Franceză	Română
un bleu	hematom (med.)
les Bleus	echipa națională de fotbal a Franței (Albaștri) (sport)
Bleu d'Auvergne	varietate de brânză (alim.)

Bleu de Bresse	varietate de brânză (alim.)
enfant bleu	copil suferind de maladia albastră (med.)
houille bleue	energia valurilor, a mareelor
maladie bleue	maladia albastră (cardiopatie cianogenă) (med.)
un petit bleu	telegramă (înv.)
steak / bifteck bleu	friptură / bifteck în sânge (alim.)
zone bleue	zonă centrală a unui oraș (urb.)
la grande bleue	-
officier bleu	-
or bleu	-
papier bleu	-

Din analiza acestei categorii, observăm că există două domenii în terminologia cărora această culoare este prezentă cu precădere: medicină (*bleu, enfant bleu, maladie bleue*) și alimentație (*Bleu d'Auvergne, Bleu de Bresse, steak / bifteck bleu*). La nivelul traducerii în limba română însă, termenul cromatic *albastru* nu se manifestă decât în domeniul medical, în alimentație neapărând deloc.

În ceea ce privește celelalte structuri, aparținând altor domenii (poștă, sport, urbanism etc.), limba română nu folosește deloc termenul cromatic *albastru* pentru a traduce *bleu*, mai mult chiar, pentru unele dintre acestea (*la grande bleue, officier bleu, or bleu, papier bleu*) nu există echivalent reținut de dicționarele consultate, iar pentru altele este folosită mai degrabă o explicație (*Bleu d'Auvergne* și *Bleu de Bresse*, ambele fiind traduse prin *varietate de brânză*). Acest fapt poate fi datorat bogăției de sortimente de brânzeturi pentru care Franța este renumită, sortimente care nu pot avea corespondent în limba română tocmai limitei de varietăți pe care o înregistrează în acest domeniu gastronomia românească. În general produsele tradiționale își găsesc greu un corespondent în orice altă limbă, lexicografii înregistrând în dicționare explicația produsului, tocmai din lipsa unui echivalent.

2.1.3. Expresii care aparțin limbii generale

Frazeologia este un domeniu prin care o limbă își manifestă bogăția, iar o persoană care învață o limbă străină își măsoară gradul de cunoaștere a limbii în cauză.

Termenii cromatici apar în numeroase expresii fixe, pentru care este foarte posibil ca traducătorii să nu găsească un echivalent în limba țintă. În corpul nostru am introdus următoarele expresii:

Franceză	Română
avoir une peur bleue	a trage o spaimă, a i se face inima cât un purice
avoir les mains bleues de froid	a avea mâinile vinete de frig
avoir le sang bleu	a avea sânge albastru
être bleu de quelqu'un	a fi îndrăgostit de cineva
en être tout bleu	a fi, a rămâne uluit ; a rămâne cu gura căscată / tablou / mască
en faire voir de bleues à qqn.	a-i face cuiva zile fripte / sânge rău / viață amară
en rester bleu	a fi / a rămâne uluit
en voir de bleues	a o păți ; a-i da prin piele
se mettre dans le bleu	a se îmbăta criță ; a se chercheli
n'y voir que du bleu	a nu pricepe o iotă
	a se uita ca pisica-n calendar
	(arg) a lua plasă, a se înșela
passer au bleu	fam. a face uitat, a nu menționa; a face să dispară

După cum se observă din exemplele de mai sus, în cazul termenului *bleu*, am găsit în dicționarele consultate pentru a ne constitui corpusul în limba franceză 16 expresii, dintre care sunt traduse 11 în limba română, toate aceste expresii făcând parte din limba comună. Cu toate că în limba română se folosește expresia *inimă albastră*, în dicționarele pe care ne-am întemeiat analiza expresiile *avoir des bleus à l'âme* și *avoir du bleu au cœur* nu se regăsesc. Potrivit dicționarului explicativ online „Inimă-albastră = a) inimă tristă; tristețe; b) necaz, mânie, furie”.

Un alt exemplu este o expresie care are la bază o sintagmă foarte cunoscută folosită în special în literatura noastră (*floare albastră*), care ar fi putut așadar să-și găsească un echivalent este *être fleur bleue*, însă în dicționarele vizate de noi aceasta nu există.

Ultimele două expresii care nu beneficiază de traducere în dicționarele consultate sunt *être dans le bleu* și *faire (le) bleu*.

2.1.4. Expresii care aparțin limbii de specialitate

Spre deosebire de franceza comună, care este destul de bogată în expresii fixe construite în jurul culorii *bleu*, în franceza specializată am găsit în dicționarele consultate trei expresii, doar două dintre acestea găsindu-și corespondent în limba română.

Franceză

cuire une truite au bleu
passer au bleu

détenir le ruban bleu

Română

a fierbe un păstrăv aruncându-l direct în apă fiartă
a delapida
a albăstri rufe

-

Dintre cele două expresii traduse în dicționarele românești, una (*passer au bleu*) apare atât în limba curentă (cu sensurile *a face uitat*, *a nu menționa* și *a face să dispară*), cât și în limba de specialitate – în domeniul juridic – tradus prin *a delapida*. Din punct de vedere semantic, al doilea sens din limba comună se apropie de această din urmă întrebuințare (*a delapida* fiind definit de DEX online drept „a sustrage, a fura, bani sau alte bunuri din avutul statului”, ceea ce poate să însemne, într-un limbaj familiar „a face să dispară” (conform definiției extrase DEX online).

Cea de a treia expresie identificată pentru limba de specialitate, respectiv *détenir le ruban bleu*, nu am găsit traducerea în dicționarele consultate.

2.2. Rouge/ Roșu

Cea de a doua culoare care face obiectul cercetării noastre actuale este roșul. Una dintre culorile calde, alături de galben și portocaliu, culoarea roșie este o culoare foarte puternică, o culoare care nu ne lasă indiferenți în momentul în care o privim și o culoare pe care o alegem de multe ori cu intenția de a transmite un mesaj. În general, o culoare ne transmite ceva, însă de multe ori și noi la rândul nostru ne folosim de ea pentru a transmite și uneori pentru a provoca. Din punct de vedere simbolistic, roșul este pasiune, iubire, dar și furie, rușine sau agresivitate. Roșul ne pune sângele în mișcare, roșul înseamnă viață, dar tot el este cel care ne și oprește (de exemplu, lumina roșie a semaforului sau semnele care-l conțin pentru a marca interdicția), mergând până la a marca etapa finală a vieții, respectiv moartea (de exemplu, sângele vărsat, sacrificiul eroilor, în general).

Așa cum am menționat în cazul culorii *roșu*, va fi interesant de observat în ce măsură această simbolistică reiese din termenii și structurile analizate.

2.2.1. Termeni și structuri nominale binare care aparțin limbii generale

În cele ce urmează vom prezenta sensurile termenului *rouge / roșu* și structurile nominale binare în care acesta intră potrivit dicționarilor consultate.

Acestea sunt:

Franceză	Română
rouge	roșu (adj.)
	roșu (s.m), culoarea roșie
rouge	ruj (de buze)
rouge	roșeață, aflux de sânge în obraz (fig.)
du gros rouge	băutură de proastă calitate / poșircă

Ca și în cazul termenului *bleu*, am identificat mai multe sensuri ale termenului roșu, pe care le-am preluat separat, însă se poate observa cu ușurință că aceste exemple nu sunt foarte numeroase. Trei dintre ele sunt sensurile termenului *rouge*, toate trei făcând referire la culoarea propriu-zisă (chiar dacă, de exemplu, rujul de buze poate avea diferite nuanțe și chiar altă culoare decât roșu), iar cel de-al patrulea exemplu, *gros rouge*, beneficiază de o traducere asemănătoare din punct de vedere semantic cu cea pe care o are expresia *gros bleu*: prima structură nominală este tradusă prin *băutură de proastă calitate / poșircă*, iar cea de a doua prin *vin prost*.

2.2.2. Termeni și structuri nominale binare care aparțin limbii de specialitate

În continuare vom compara termenii și structurile binare pe care dicționarele consultate le înregistrează și care sunt folosite în diferite domenii de activitate.

Franceză	Română
rouge	incandecență (metal.)
un rouge	un communist (pol.)
carton rouge	cartonaș roșu (sport)
feu rouge	lumină roșie / semafor (circ.)
Peau-rouge	Piei roșii / Indienii din America de Nord (ist.)
ruban rouge	Panglica roșie a Legiunii de Onoare (ist.)
talon rouge	pantof cu tocul roșu care se purta la Curtea Franței ; nobil, aristocrat (ist.)
viande rouge	carne de vită / de oaie / de cal ; carne roșie (alim.)
vin rouge	vin roșu (enol.)

Toate exemplele de mai sus, pentru care dicționarele noastre au identificat cuvintele sau sintagmele echivalente, chiar dacă termenul cromatic roșu nu este prezent, între termenii folosiți (de ex. *incandecență*, *comunist*) și această culoare există o legătură semantică de necontestat.

2.2.3. Expresii care aparțin limbii generale

Expresiile construite cu acest termen cromatic sunt numeroase în limba franceză generală, iar în limba română, după cum se poate vedea mai jos, nu toate folosesc termenul cromatic echivalent:

Franceză	Română
avoir le rouge au visage	a i se urca sângele la cap
boire un coup de rouge	a bea un păhărel de vin roșu
être au rouge / dans le rouge	a se afla într-o situație primejdioasă
être rouge de honte / de colère / de confusion / de dépit / de honte / de plaisir	a-i crăpa / a-i plesni obrazul de rușine a fi roșu de furie
être rouge comme un coq / une écrevisse / une pivoine / une	a fi roșu / a se înroși ca para focului

tomate / un homard/ un coquelicot/ une cerise	a face să curgă sânge
faire rouge	a tuna și a fulgera ; a fi cu o falcă-n cer și cu una-n pământ; a se supăra de-a binelea; a se mânia; a se înroși de mânie
se fâcher tout rouge	nu mai este cale de întoarcere
le rouge est mis	a fi rău ca dracul / a fi mațe peștrițe / a fi negru la inimă
méchant comme un âne rouge	a întrerupe o activitate ; a rupe relațiile cu cineva ; a face scandal
mettre le rouge	a da cu barda în cineva ; a ataca brutal
tirer à boulets rouges	a-și ieși din minți/ din fire ; a tuna și a fulgera; a se înfuria ; a vedea roșu în fața ochilor ; a se face foc și pară
voir rouge	

În traducerea celor douăsprezece expresii din limba franceză, expresiile din limba română utilizează *roșu* doar pentru cinci dintre acestea, însă aceste expresii nu sunt singurele folosite pentru a exprima același lucru. Așadar, numai două expresii folosesc ca unică variant termenul chromatic sau un derivat:

- *boire un coup de rouge* - a bea un păhărel de vin **roșu**
- *être rouge comme un coq / une écrevisse / une pivoine / une tomate / un homard/ un coquelicot/ une cerise* - a fi **roșu** / **a se înroși** ca para focului

Un alt fenomen pe care îl observăm este o inegalitate cantitativă între cele două limbi în cazul unor expresii. De exemplu, pentru expresiile din limba franceză :

- *se fâcher tout rouge* (a tuna și a fulgera ; a fi cu o falcă-n cer și cu una-n pământ; a se supăra de-a binelea; a se mânia; a se înroși de mânie)
- *voir rouge* (a-și ieși din minți/ din fire ; a tuna și a fulgera; a se înfuria ; a vedea roșu în fața ochilor ; a se face foc și pară)

limba română are mai multe expresii echivalente.

Desigur, fenomenul acesta se poate remarca și invers, precum în cazul expresiilor

- *être rouge comme un coq / une écrevisse / une pivoine / une tomate / un homard/ un coquelicot/ une cerise*, care au doar două expresii echivalente în dicționarele consultate, respectiv *a fi roșu* / *a se înroși ca para focului*.

Pentru expresiile *agiter le chiffon rouge*, *manger du pain rouge*, *mettre au rouge*, *devenir, être tout rouge*, *ne pas donner un sou rouge*, *être sur liste rouge*, *être la lanterne rouge*, *passer au rouge*, *sortir du rouge* nu am găsit expresii echivalente în dicționarele folosite pentru cercetarea noastră.

2.2.4. Expresii care aparțin limbii de specialitate

Spre deosebire de franceza generală, franceza de specialitate nu este deloc bogată în expresii cu termenul cromatic roșu. De fapt, am identificat numai două : *chauffer au rouge*; *porter au rouge* (*un métal*) pentru domeniul metalurgic și *voter rouge* pentru domeniul politic, însă în dicționarele noastre bilingve aceste expresii nu sunt menționate.

3. Concluzii

La începutul prezentei analize, ne propuneam să facem o analiză comparativă a expresiilor care conțin termenii cromatici *albastru* și *roșu* în limba română și în limba franceză pentru a

demonstra gradul de echivalență dintre termenii cromatici care apar în expresiile din limba franceză (*bleu, rouge*) și termenii cromatici utilizați (sau nu) în expresiile din limba română (*albastru, roșu*) în dicționarele din care am constituit corpusul.

Din analiza celor doi termeni din perspectiva limbii comune și cea a limbii de specialitate, am constatat existența unor similitudini, dar și a unor deosebiri între cele două categorii:

- în cazul termenului *albastru*, în afară de termenul promatic propriu-zis, acesta apare foarte rar în structurile binare și expresiile din limba română care sunt menționate ca traducerea celor din limba franceză în dicționarele utilizate pentru această analiză, respectiv în limba de specialitate: *maladia albastră* și *copil suferind de maladia albastră, a avea sânge albastru*;
- în cazul termenului *roșu*, acesta are o prezență superioară din punct de vedere cantitativ, fiind utilizat atât în structurile binare din limba comună, cât și în cele din limba de specialitate, precum și în expresiile fixe din cele două categorii: *cartonaș roșu, lumina roșie a semaforului, vin roșu, carne roșie, a fi roșu de furie, a vedea roșu în fața ochilor* etc.

Din punct de vedere simbolistic, precizam la începutul lucrării că fiecare dintre cele două culori beneficiază de semnificații general recunoscute. *Albastrul* înseamnă calm, liniște, prospețime sau infinit, iar *roșul* pasiune, iubire, viață, moarte, furie, rușine sau agresivitate.

Întrebarea noastră era dacă această simbolistică rezultă și din structurile și expresiile pe care noi le-am identificat în dicționare, însă răspunsul la această întrebare este că, în mare parte,

- *bleu* este folosit în acestea pentru a marca în general un defect sau un sentiment negativ (*vin prost, scriitoare pedantă, furie oarbă, minciuni, cai verzi pe pereți, povești de adormit copiii, frică strașnică / grozavă, a trage o spaimă, a i se face inima cât un purice, a-i face cuiva zile fripte / sânge rău / viață amară, a o păți ; a-i da prin piele, a se îmbăta criță ; a se chercheli*), în afară de expresiile unde este utilizat pentru a descrie culoarea. Cu sens apreciativ îl identificăm în *gospodină pricepută / rafinată*, însă observăm că limba română nu folosește echivalentul *albastru* nici în primul caz, nici în al doilea;
- *rouge*, pe de altă parte, își păstrează în special semnificația negativă: furie (*a fi roșu / a se înroși ca para focului, a se înroși de mânie*), rușine (*a-i crăpa / a-i plesni obrazul de rușine*) sau agresivitate (*a face să curgă sânge, a-și ieși din minți/ din fire ; a tuna și a fulgera*), fără ca limba română să folosească întotdeauna pentru traducerea acestor expresii termenul *roșu*.

Poate că această neconcordanță între simbolistica unei culori și sensurile pe care termenii cromatici le au în limba comună și în limba de specialitate provine din faptul că o culoare este un fapt social, așa cum susține Michel Pastoureau în opera sa.

Bibliografie

Berlin, Brent, Kay, Paul, *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1969

Brăescu, Maria, *Dicționar francez-român: român-francez*, Editura Niculescu, București, 2003

Centre National de Ressources Textuelles et lexicales (CNRTL), accesibil la <http://www.cnrtl.fr/portail/>, consultat la 12 martie 2017

Dicționar explicativ DEX online, <https://dexonline.ro/intrare/delapida/15422>, consultat la 8 martie 2017

Dicționar explicativ DEX online, <http://www.dex.ro/expresie/e3987-inima-albastraa-inima-tristatristete-b-necaz-manie-furie>, consultat la 10 martie 2017

Gorunescu, Elena, *Dicționar francez – român*, Editura Teora, București, 2008

Gorunescu, Elena, *Dicționar frazeologic francez-român, român-francez*, Editura Teora, București, 1993

Haneș, Gheorghina, *Dicționar Francez-Român, Român-Francez*, Editura Științifică, București, 1991

Ilutiu, Vincent, *Dictionnaire français-roumain, roumain-français. Dictionar francez-român, român-francez*, Editura Maison du Dictionnaire, Paris, 2009

Mihaescu-Cîrsteanu, Sanda și Eliade, Irina, *Dictionar francez-român, român-francez*, Editura Teora, București, 1998

Pastoureau, Michel, *Bleu. Histoire d'une couleur*, Éditions du Seuil, Paris, 2000

Pastoureau, Michel, *Rouge. Histoire d'une couleur*, Éditions du Seuil, Paris, 2016

RALCOLOR, disponibil la adresa <http://www.ralcolor.com/>, consultat la 7 martie 2017

**V. SCIENTIFIC CULTURE/CULTURE
SCIENTIFIQUE/CULTURĂ ȘTIINȚIFICĂ
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Eugen GAGEA**

CARACTERISTICILE EXPRESIEI PLASTICE ALE COPIILOR LA VÂRSTA PREȘCOLARĂ

THE CHARACTERISTICS OF THE PLASTIC EXPRESSION OF CHILDREN IN THE PRESCHOOL AGE

Brândușa JUICĂ

Universitatea din Belgrad,

Facultatea de Învățători,

E-mail: zujkab@yahoo.com

Daniela BARBULOV POPOV

E-mail: diiv1@mts.rs

Abstract

The child of pre-school age has the tendency of expressing personal experiences in the plastic papers. By observing the drawing process and the strategies that the child uses we are able to obtain information regarding the development level of the drawing abilities, planning and organisation also the influence of the obtained knowledge and the age of the child upon the final structure of the drawing. The research was made on a sample, made of 20 children (10 girls and 10 boys) from a kindergarten in the city Vârșeț (Serbia). The main objective of the research was to determine the characteristics of the plastic expression of the children in pre/school age. The methods used in our research are: the method of observation and the method of analysis of the activity products (the children's drawings). The project includes two themes – Me and my friends and a theme at choice.

Rezumat

Copilul de vârstă preșcolară are tendința de a exprima în lucrările plastice experiențe personale. Prin observarea procesului de desenare și a analizei strategiilor pe care copilul le utilizează pot fi obținute informații cu privire la nivelul de dezvoltare a abilităților de desenare, planificare și organizare, de asemenea și influența cunoștințelor dobândite și a vârstei copilului asupra structurii finale a desenului. Cercetarea a fost realizată pe un eșantion de preșcolari, alcătuit din 20 de copii (10 fete și 10 băieți) de la o grădiniță din orașul Vârșeț (Serbia). Obiectivul principal al cercetării a fost de a determina caracteristicile expresiei plastice ale copiilor la vârsta preșcolară. Metodele folosite în cadrul cercetării noastre sunt: metoda observației și metoda analizei produselor activității (desenele copiilor). Proiectul include două teme – Eu și prietenii și o temă la liberă alegere.

Keywords: *plastic expression, pre-scholars*

Cuvinte-cheie: *expresia plastică, preșcolari*

Introducere

Arta plastică prezintă o îndeletnicire specifică a omului, bazată pe creativitate, expresia individuală, trăirea operei artistice, care nu poate fi întotdeauna prevăzută și reglementată.

Creativitatea, în sensul cel mai larg, reprezintă acea capacitate complexă a omului, acea structură caracteristică a psihicului care face posibilă opera creatoare. În această categorie intră motivele și scopurile, mediul, impulsurile vizuale și altele. Cultura plastică nu are caracter

intelectual și reproductiv dominant, ci caracter emoțional și creativ. Importanța culturii plastice, caracterul său emoțional și creativ, se poate analiza din aspectul educației generale ceea ce înseamnă că arta plastică cu operele și creativitatea artistică influențează pozitiv asupra dezvoltării integrale a personalității în cadrul statutului ei social. Astfel, arta plastică pe lângă alte domenii științifice, ocupă un loc important în psihologia copilului precum încurajarea lor să-și dezvolte imaginația și divergența, care prezintă viața personală, atât emoțional cât și psihologic. Importanța se reflectă prin influența foarte mare asupra percepției opiniilor copiilor și considerațiilor privind anumite situații, care se va manifesta în desenele lor.

Etapale dezvoltării expresiei plastice a copiilor de vârstă preșcolară

Până în prezent, cercetările efectuate s-au preocupat de evoluția expresiei plastice a copiilor, iar ca punct de plecare au avut criteriile vizual –tematice, evaluarea modului în care copii reprezintă real obiectele sau persoanele.

Expresia plastică a copiilor se dezvoltă prin mai multe faze. Această clasificare, în comparație cu restul clasificărilor, este mai reală și poate diferenția și subfaze.

➤ Prima fază - *faza mâzgălierii* – de la 2 la 3 ani

Această fază apare în momentul când se ajunge la un anumit grad de dezvoltare a percepției și motoricii mâinilor. Această fază este specifică pentru al treilea an de viață al copilului, când apare necesitatea să se exprime plastic, să se joace cu materialul de desenat.

- Desenează la întâmplare, desenul copilului este complet aleator, de nerecunoscut.
- Copilul nu desenează cu o anumită intenție, după ce termină desenul îi dă sens.
- Este mai important procesul de desen decât produsul – ce reprezintă desenul.
- Adesea desenează cercuri, iar prin fuziune de cercuri și linii creează personaje cu primul sens.

➤ Faza a doua - *faza schemelor și simbolurilor* – de la 3 la 6 ani

Termenii de *schemă* sau *simbol* nu corespund întru totul caracteristicilor desenelor în această fază evolutivă. Desenul schematic subînțelege eliminarea conștientă a elementelor inutile pentru a se obține o imagine cât mai clară, iar simbolul se întrebuințează conștient, ca indicator cu ajutorul căruia se dau explicații vizuale. (NEGRU, 2001)

- Apare intenția de a avea o idee care conduce procesul de desen.
- Desenul figurii umane constă dintr-un cerc, care reprezintă capul și liniile, care reprezintă mâinile și picioarele (are loc în jurul vârstei de 3 ani). Deseori nu există diferență între desenele care reprezintă figuri umane și cele care reprezintă animale. Pe parcursul primilor trei ani de viață ai copilului, figura umană se conturează treptat – se observă diferențierea părților corpului, care au mai multe detalii.

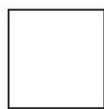
Desenul devine ușor de recunoscut, precum și utilizarea unor forme diferite în cadrul aceleiași imagini, apar detalii. În acest stadiu, copiii încep să folosească scheme pentru a desena caractere diferite; pentru prezentarea diferitor teme se servesc de anumite forme.

În studiul evoluției desenului la diverse vârste nu s-au luat în considerare predispozițiile artistice ale copiilor, ci s-au urmărit stadiile grafismelor pentru a realiza o evaluare a nivelului de dezvoltare intelectuală și creativă a copilului.

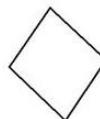
Imaginea de mai jos prezintă la ce vârstă copii depășesc desenarea unor figuri geometrice.

Vârsta de 2 ani

Vârsta de 4 ani

Vârsta de 6 ani

Ilustrația 1: Prezentarea la ce vârstă copii depășesc desenarea unor figuri geometrice

Modelele plastice

Pe lângă însemnătatea cunoașterii etapelor de dezvoltare a exprimării plastice la copii, o importanță aparte prezintă cunoașterea diferențelor individuale între ei cu scopul de a acomoda

procedeele pedagogice acestor diferențe. În expresivitatea plastică există un număr mare de variații în raport cu caracteristicile psihice ale copiilor, iar o analiză duce neapărat spre diferențierea modelelor plastice. Amintim câteva modele plastice (NEGRU, 2001):

- modelul vizual se bazează pe perceperea vizuală,
- modelul imaginativ se bazează pe imaginație,
- modelul sintetic concepe obiectul în simplitatea lui pură,
- modelul analitic își concentrează atenția asupra detaliilor,
- modelul expresiv în prim plan pune sentimentele și întâmplările personale,
- modelul coloristic în prim plan pune culoarea având un rol dominant în raport cu desenul,
- modelul impulsiv permite imaginației să modeleze forme diferite, nedefinite.

Aceste modele plastice nu se pot concepe în mod tradițional. În realitate nu apar doar modele caracteristice având în vedere posibilitățile nelimitate ale copiilor, posibilitățile fiind condiționate de diferiți factori precum talentul și sensibilitatea pentru unele elemente plastice.

Copiii la vârsta preșcolară nu vor intra în categoria modelelor vizuale, posibilitățile lor nu sunt dezvoltate în măsura de a avea rol dominant (NEGRU, 2001).

Copilul de vârstă preșcolară are tendința de a exprima în lucrările sale sentimente, experiențe personale. Prin observarea procesului de desenare și a analizei strategiilor pe care copilul le utilizează pot fi obținute informații cu privire la nivelul de dezvoltare a abilităților de desenare, planificare și organizare, de asemenea și influența cunoștințelor dobândite și a vârstei copilului asupra structurii finale a desenului. Aceste elemente sunt vitale pentru dezvoltarea proceselor de gândire superioare și ale reprezentărilor mentale.

Rezultatele sondajului:

Eșantionul de preșcolari a fost alcătuit dintr-un grup de 20 de copii (10 fete și 10 băieți) de la o grădiniță de pe teritoriul orașului Vârșeș. Obiectivul principal al cercetării a fost de a determina caracteristicile expresiei plastice ale copiilor la vârsta preșcolară. Metodele folosite în cadrul cercetării noastre sunt: metoda observației și metoda analizei produselor activității (desenele copiilor). Proiectul include două teme – *Eu și prietenii* și o temă la libera alegere.

S-a ținut cont de faptul că activitatea în grup satisface trebuința de relații cu ceilalți și stimulează originalitatea plastică; copiii se simt mai siguri în mijlocul grupului, cooperează și valorifică soluțiile exprimate în grup. Analiza manifestărilor copiilor în jocul de creație, la ambele teme, ne-au prezentat fiecare copil cu interesele cognitive, cu potențialul lui imaginativ și creativ.

Analizând desenele și manifestările copiilor am ajuns la următoarele concluzii:

Desenele copiilor au avut un număr semnificativ de elemente, categorii de elemente, dar și elemente compoziționale neobișnuite. Caracteristicile de bază ale desenelor sunt dificultățile elementelor de poziționare pe hârtie, proporțiile inadecvate și imposibilitatea de a integra elementele într-un ansamblu coerent.

Referitor la desenele temei *Eu și prietenii* numărul figurilor desenate sunt: o persoană - 2 copii (10%), două persoane - 10 copii (50%), trei persoane - 6 copii (30%), patru persoane - 2 copii (10%). Se pot observa manifestările creative cu detalii ale chipului și vestimentației ele fiind predominante în desenele fetelor.

Construcția este compusă din figuri geometrice.	2
Figurile sunt rigide. Sunt unele detalii ale chipului.	8
Desenul reflectă gradul de conștientizare al realizării unei figuri. Sunt incluse detalii ale chipului și vestimentației.	10

Tabelul 1: Analiza pe criterii „nivelul de dezvoltare” (Tema: Eu și prietenii)

Referitor la desenele temei *la libera alegere*, în compoziția desenelor apare: figura umană (prieten), animale (păsări, fluturi, câine), casă, flori, copac, elemente sportive (terenul de fotbal, tenis); dintre care:

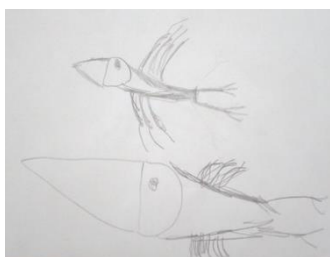
- 8 copii - 40% (3 fete și 8 băieți) au desenat animale,
- 9 copii - 45% (3 fete și 6 băieți) au desenat case,
- 6 copii - 30% (4 fete și 2 băieți) au desenat elemente din natură (flori, copaci),
- 3 copii - 15% (3 băieți) au desenat elemente sportive,
- 2 copii - 10% (2 fete) au desenat un eveniment (serbare la grădiniță)
- 11 copii – 55% (6 fete și 5 băieți) au desenat un prieten

În ceea ce privește evaluarea, activitățile artistico-plastice ale copiilor implică și o analiză a nivelului de dezvoltare.

Există un element alături de care există și o linie a orizontului sau o linie a bazei.	1
Există o linie a orizontului și una a bazei, și una sau două detalii adiționale acesteia, dar și flori sau soare, cer/ nori sau sugerarea unui spațiu.	7
Este reprezentat elementul inițial, alături de elemente specifice mediului înconjurător	7
Este reprezentat elementul inițial, alături de care abundă detaliile, precum: casă, flori, fluturi, soare, etc., precum și alte elemente decorative.	5

Tabelul 2: Analiza pe criterii „nivelul de dezvoltare - detalii ale obiectelor și ale mediului înconjurător”(Tema la liberă alegere)

Pentru exemplificare, următoarele ilustrații reprezintă câteva lucrări ale copiilor din cadrul proiectelor tematice pe care le-am desfășurat cu aceștia.

Vultur / Alexandar, 6 ani

Tren cu animale/ Mila, 6 ani

Prietenul meu/ Voin, 6 ani

Eu și prietena/Ielena, 6 ani

Eu și prietenii/Vladimir, 6 ani

Eu și prietenul/Dunia, 6 ani

Ilustrația 2: Lucrări ale copiilor din cadrul proiectelor tematice

Concluzii

În urma studiului materialului bibliografic și a experienței dobândite prin cercetarea realizată, considerăm că este foarte important să se încurajeze și să se orienteze activitatea copiilor de vârstă timpurie, încă în faza inițială de exprimare artistică. Predispoziția copilului mic, care nu a pășit încă pragul școlii, este crucială pentru acceptarea și dezvoltarea dragostei pentru artă. Activitățile artistico-plastice constituie un mijloc de exprimare a vieții copilului, nevoia de a reda imaginea într-un mod artistic sau plăcerea de a povesti în imagini. Prin urmare, este necesar de a

sprijini și motiva copilul în exprimarea plastică, ca o formă de realizare a curiozității copilărești, având în vedere importanța acesteia pentru dezvoltarea generală a individului. Prin desfășurarea activităților plastice se pot educa și dezvolta numeroase procese precum: atenția, spiritul de observație, memoria, imaginația, creativitatea și se pun bazele unor însușiri de personalitate.

Bibliografie

NEGRU, A. (2001), *Metodika nastave likovne kulture*, Vršac, Viša škola za obrazovanje vaspitača

CVETKOVIĆ, A. (2014), *Osobenosti dinamičkog crteža kod dece predškolskog i mlađeg školskog uzrasta*, UDK: 159.922.72.072-053.4/.5(497.11), Vol. 13, br. 3. 259-273, Beograd, Specijalna edukacija i rehabilitacija

GLIGOROVIĆ, M., VUČINIĆ V. (2011), *Kvalitet crteža dece mlađeg školskog uzrasta*, UDK: 159.937.52.072-053.5, Vol. 10, br. 2. 193-205, Beograd, Specijalna edukacija i rehabilitacija

BACIU, Oana, R. (2012), *Influențarea formativă a preșcolarilor prin educația artistico-plastică*, teza de doctorat, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de psihologie și științe ale educației

SENCIUC, A., NECHIFOR, A. (2013), *Dezvoltarea potențialului creativ la copilul de vârstă preșcolară prin activitățile din grădiniță*, Convorbiri didactice Nr. 3/aprilie.

TIMOTEI CIPARIU – THE HUMANIST FROM THE 19th CENTURY WITH AN EUROPEAN VISION

TIMOTEI CIPARIU – CĂRTURARUL UMANIST CU VIZIUNE EUROPEANĂ DIN SECOLUL AL XIX-LEA

Marțian IOVAN

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

E-mail: iovanm@uvvg.ro

Abstract

The author of the paper analyses Timotei Cipariu's original contribution in enriching the Romanian Transylvanian humanities, philosophy and culture, supplemented by the activity of able activist and patriot at political, social and cultural plan. The pillar of the scientific work and of the political-democratic activism is Cipariu's intimate soul adhesion to the European values, accompanied by the faith in achieving the national and social justice generated by the establishment in the society of that order which guarantees the unconditional respect for human's and people's rights. Inspired by the realities and the traditions of the Transylvanian culture, from the top culture of the Europe, the work of the Transylvanian scholar fit into the international circuit of the values, keeping its actuality and raising the interest of some professionals until our days, when there 130 years since his passing.

Rezumat

Autorul articolului analizează contribuția originală a lui Timotei Cipariu la îmbogățirea științelor umaniste, a filosofiei și culturii românești transilvane, completată de activitatea de militant abil și patriot pe plan politic, social și cultural. Pilonul operei științifice și al militantismului politic-democratic îl constituie aderența sufletească intimă a lui Cipariu la valorile europene, însoțită de credința în realizarea dreptății sociale și naționale generată de crearea acelei ordini în societate care va garanta respectul necondiționat pentru drepturile omului și ale popoarelor. Inspirată din realitățile și tradițiile culturii transilvane, din cultura de vârf a Europei, opera cărturarului ardelean s-a integrat în circuitul internațional al valorilor, păstrându-și actualitatea și trezind interesul unor cercuri de specialiști până în zilele noastre, când se împlinesc 130 de ani de la trecerea sa în neființă.

Keywords: humanist culture, philosophy, Cipariu, European values

Cuvinte-cheie: cultură umanistă, filosofie, Cipariu, valori europene

1. Valorile culturii europene – temeiul formației și activității cărturarului transilvan

Timotei Cipariu (1805 - 1887) este un savant erudit, un om de cultură cu realizări de excepție în multe domenii (istorie, literatură, lingvistică, dialectologie, filosofie, etică, economie, folclor, orientalistă), inspirat și ghidat atât de valorile umaniste și raționaliste ale culturii naționale, cât și de cele europene. Situându-se în avangarda culturii românești din secolul al XIX-lea, alături de G. Barițiu, S. Bănuțiu, Ion Heliade Rădulescu, N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, A. T. Laurian, cărturarul ardelean a fost considerat cel mai fidel continuator al învățăturilor corifeilor Școlii Ardelene, în frunte cu Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, demonstrând prin opera sa complexă și diversificată, așa cum scria Ștefan Manciulea, că „a fost una din mințile cele mai luminate și complexe, pe cari

Blajul le-a dăruit neamului întreg”. Nicolae Iorga îl caracteriza sintetic a fi fost „un profil de umanist european, descins din legendă pe pământul nostru.”¹

Eruditul cărturar și-a făcut studiile la Blaj, unde a parcurs toate treptele de învățământ existente, inclusiv cursul de filosofie cu durata de un an, și apoi Seminarul Teologic. A funcționat ca profesor; în perioada 1854-1875 a îndeplinit funcția de director al Gimnaziului din Blaj. În anii 1828-1830 a predat filosofia – ulterior cursul de filosofie a fost suprimat pe fondul derulării evenimentelor în cadrul revoluției de le 1848, fiind reluat începând cu anul 1861. Nota definitorie a vieții și carierei lui Cipariu a fost aceea de autodidact pasionat, dovedindu-se a fi „cel mai savant autodidact din cultura românească a secolului al XIX-lea.”² A devenit un bibliofil recunoscut în țară, în Europa și în Orientul Mijlociu, procurându-și cărți, manuscrise, reviste, diferite alte publicații provenite din 12 limbi străine, între care, înafara celor europene, erau limbile turcă, arabă, persană, ebraică și siriacă. La vârsta senectuții, când își redacta memoriile, Cipariu își amintea de felul cum i s-a declanșat propensiunea pentru citit, scris și cărți, aflat fiind încă în casa părinților: „...când vedeam o carte undeva îmi ardea inima să o capăt, și să o cetesc. Acea ardoare și nespusă plăcere către cărți, de atunci îmi rămasă nestinsă toată viața.”³

Devotat studiului, cunoașterii, descoperirii noului și creației, omul de știință ardelean a avut mari performanțe și împliniri pe diferite planuri, complementare între ele, precum publicistica, cercetarea științifică, creația literară și filosofică, educația, activitatea politică și culturală dedicată emancipării poporului român în concordanță cu principiile dreptului natural și cu valorile Europei civilizate.

Ca publicist, a creat și susținut revistele „Organul luminării” (1847-1848), „Organul național” (1848), „Învățătorul poporului” (1848) – publicații care ținteau, prin conținutul articolelor și informațiilor apărute, spre buna povățuire și îndrumare a poporului, a națiunii române. Ulterior a publicat în „Foaia literară”, „Gazeta Transilvaniei”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, „Familia”, „Concordia” etc.

Ca om de știință, Cipariu a fost motivat de dorința și voința puternice de a-și vedea concetățenii, oropsita naționalitate română din Transilvania, cât mai fericiți și mai activi într-un stat constituțional democratic, titulari de drepturi și libertăți politice, sociale și economice, egale cu cele ale naționalităților din Imperiul Habsburgic. Pentru el, cunoașterea istoriei românilor și a popoarelor Europei, limbile –ca liant al conviețuirii oamenilor și comunităților, desăvârșirea limbii române literare și unitare, înflorirea literaturii și culturii, dezvoltarea învățământului și educației, industria și comerțul sunt obiectivele, mijloacele de emancipare națională, de înfăptuire a civilizației celei mai înalte. Toate aceste domenii au devenit obiectul privilegiat al cercetărilor științifice întreprinse de el. Lucrările publicate⁴ reliefează cu prisosință extensiunea preocupărilor și valoarea recunoscută a rezultatelor cercetării în Europa timpului său. În acest sens, personalitatea și opera sa au fost apreciate în termeni elogioși: „părinte al filologiei românești”, „mare savant în materie de limbi”, „traducător erudit”, „fondator al terminologiei filosofice românești”, „figură originală și măreață a filologiei românești”, „cel mai mare orientalist al vremii”.

În domeniul politic, activitatea sa de militant patriot a fost ghidată de iluminismul kantian, ideologia democratică pașoptistă, care le-a asumat pe temeiul filosofiei dreptului natural și pe credința profundă în drepturile universale și inalienabile ale omului și ale popoarelor. De pe o astfel de poziție a participat la realizarea programului Revoluției de la 1848, fiind apreciat a fi fost un activist politic echilibrat și abil, cel mai diplomat și cu mult tact dintre conducătorii revoluției. A fost primul secretar al Adunării de la Blaj, membru al Comitetului de pacificațiune a Adunării românilor din septembrie

¹ *Apud* „Dicționar general al literaturii române”, Editura Univers Enciclopedic”, București, 2004, p. 269.

² Stela Toma, „Prefață”, în Timotei Cipariu, „Scientia Litterarum”, ediție îngrijită de Stela Toma, Academia Română, București, 2004, p.4.

³ Timotei Cipariu, „Jurnal”, Ediție îngrijită de Maria Protase, Cluj, Editura Dacia, 1972, p. 73.

⁴ Cele mai importante lucrări semnate de Cipariu sunt „Principii de limbă și de scriptură”, Blaj, 1847-1848; „Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi”, Blaj, 1854; „De latinitate linguae valachicae”, Blaj, 1855; „Crestomație sau Analecte literare”, Blaj, 1858.

1848, a conceput și redactat acte importante privind drepturile politice și sociale revendicate de către români pentru a fi înaintate Împăratului de la Viena. A rostit cuvântări la adunări publice, a ținut discursuri în Dieta Transilvaniei din Sibiu, militând, și pe această cale, pentru înfăptuirea dreptății, libertății și egalei îndreptățiri a naționalităților din Transilvania. Calitatea sa de orator excepțional a fost recunoscută și apreciată în toate mediile sociale, fiind considerat unul dintre cei mai valoroși oratori români, alături de Antim Ivireanu, M. Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Barbu Șt. Delavrancea și N. Iorga.

Întreaga activitate și operă a cărturarului transilvan a fost orientată de valorile culturii europene, începând cu cele consacrate de evoluția civilizației clasice eline și romane, continuând cu Renașterea și modernitatea. Principiile cercetărilor și operelor publicate sunt de factură umanistă-raționalistă; în profunzimea lui, crezul politic și filosofic al cărturarului este de inspirație iluministă. În acest sens, într-un discurs rostit în 1859, spunea că „adevărul și dreptatea niciodată nu se pot despărți de către olaltă. Iar fără de cunoștința adevărului, fără dreptate, fără temere de Dumnezeu, omul nu este om ci numai brută. Fără de lumina adevărului lumea nu este decât o peșteră înfiorătoare. Fără dreptate și virtute lumea nu este decât un staul de fiare sălbatice...”⁵ Într-un alt discurs rostit în anul 1863, în ședința Dietei Transilvaniei din Sibiu, își exprima convingerea că progresul patriei depinde de locul pe care-l vor ocupa „ideile de civilizațiune, de dreptate, de libertate și de umanitate, cari sunt caracterul epocilor mari, glorioase, și la cari ca la un scop suprem aleargă întreaga omenime din toate puterile, pentru că acel scop este sfânt, etern”, întrucât el exprimă dorința inimii omenesti și postulatul rațiunii.⁶

În ordinea de idei enunțate se ridică întrebări cu privire la mobilurile principale, la motivația și convingerile savantului ardelean, care au generat necontenitele și perseverentele eforturi în cercetarea științifică, în reflecțiile filosofice sau în activitatea de militant politic și de educator al națiunii române, fiind, în același timp, integrat plenar în comunitate. Răspunsul poate fi găsit în investigarea și analiza naturii conștiinței sale patriotice, în cultura sa europeană și universală. În sfera acesteia din urmă, Cipariu făcea distincția între popoarele culte și civilizate –situate pe treapta superioară a culturii, viețuirii și omeniei și, pe de altă parte, popoarele mult rămase în urmă, între care și națiunea română din Transilvania. În fața realităților politice și socio-economice europene din vremea sa, în special a realității socio-politice din Imperiul Habsburgic, Cipariu a avut sentimente de durere și revoltă exprimate în reacții politice și publicistice pe cât de abile, pe atât de eficiente. Folosind un limbaj elegant, Lucian Blaga explica întârâtarea, încrâncenarea în lupta pentru libertate și egalitate în drepturi a generației pașoptiste punând-o pe seama credinței și viziunii lor: „O credință cum nu se mai găsește decât în *faptele apostolilor*. Cărțile erau pentru ei cărămizi pentru zidirea lumii; și ei se simțeau chemați să pună umărul la zidirea lumii românești, care rămăsese în urmă, undeva, în zilele de început.”⁷ Erau motivați să împlinescă, pornind de la aproape nimic, ceea ce istoria românilor neglijase vreme de o mie de ani

2. Filosofia – o „știință divină”

În calitate de om de știință și de litere, de profesor și publicist, de militant politic și de „dirijor” al dezvoltării culturii românești, cărturarul ardelean a acordat o atenție privilegiată studierii și valorificării filosofiei, pe care o considera ca având o mare însemnătate pentru om și dezvoltarea culturii; o evalua sintetic ca având rolul de „știință divină”.⁸ Într-adevăr, ampla cultură filosofică a gânditorului de la Blaj, formată prin studierea operelor unora dintre cei mai mari filosofi ai omenirii, de la Aristotel și Platon până la Im. Kant, Goethe și L. Feuerbach, de la Horațiu și Cicero până la Voltaire, Rousseau și Schiller, i-a orientat nu numai creația științifică, pedagogică, literară și poetică,

⁵ Timotei Cipariu, „Cuvântare rostită la începutul anului școlar 1859/1860”, Arhiva Statului, Cluj-Napoca, fond Cipariu, manuscris 281.

⁶ Timotei Cipariu, „Cuvântare rostită în ședința Dietei transilvane, Sibiu, 26 august 1863, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 70, 17 august 1863, pp. 277-278.

⁷ Lucian Blaga, „Izvoade”, București, 1972, p. 181.

⁸ Timotei Cipariu, „Prefață”, la „Elemente de filosofie”, după W.T. Krug, Blaj, 1861, 1863, p. 4.

ci și acțiunile și atitudinile practice, în special cele de militant politic. Discursurile publice, rostite cu diferite ocazii, posedă o coloratură filosofică, exprimă o viziune raționalistă cu privire la om, societate și lumea în ansamblu.

Profesorul Cipariu a predat filosofia, inspirându-se nemijlocit din filosofia clasică germană; a reintrodus filosofia, ca materie de învățământ, în Gimnaziul de la Blaj după ce, în mod abuziv, a fost eliminată din programul de învățământ în anii Revoluției de la 1848. A fost un celebru traducător de lucrări filosofice și a contribuit la dezvoltarea vocabularului filosofic introducând neologisme latino-romanice, în perioada de evoluție a limbii române spre o limbă supradialectală, literară, capabilă să comunice cele mai diferite idei și nuanțări filosofice. Cea mai mare parte a terminologiei filosofice introdusă de Cipariu a devenit uzuală în discursurile filosofice ulterioare, până astăzi.

Cele mai importante scrieri ale gânditorului transilvan au fost publicate în „Organul luminărei”, începând cu 1847, apoi în celelalte publicații conduse de omul de cultură și în cele la care a colaborat. A tradus „Elemente de filozofie, după Krug”, vol. I și II, Blaj, 1861, 1863 și „Purtarea de bună cuviință între oameni”. A fost interesat de descoperirile științifice din timpul său, în special de cele din fizică, astronomie, geologie, pe care le-a valorificat în argumentările sale, remarcându-se ca strălucit gânditor de factură raționalist-umanistă, adept al iluminismului european și, în special, a celui de inspirație kantiană.

Problemele filosofice analizate de Cipariu vizează lumea în ansamblu, omul și cunoașterea, cultura și valorile, dreptatea și moralitatea. Soluționarea acestor probleme face parte integrantă din sistemul și nivelul culturii europene din secolul al XIX-lea și poartă puternice amprente ale tradițiilor gândirii filosofice românești.

În plan ontologic, Cipariu consideră lumea, universul pe baze deiste, ca opere ale creației divine, constituind mediul nemărginit în care evoluează omul și societatea. Concepția filosofică, principalele idei consună cu cele mult mai nuanțat dezvoltate în cadrul culturii filosofice occidentale din timpul său, precum: mișcarea întregului univers este o realitate obiectivă și eternă; diversitatea imensă a componentelor lumii și existența conexiunilor reciproce între ele; dezvoltarea graduală, fără salturi, a elementelor ce alcătuiesc lumea, inclusiv a omului, științelor, culturii, economiei și societății. Cursul dezvoltării are un sens progresiv astfel încât „pretutindeni e o dezvoltare progresivă. Nece o parte și nece un grad particular al dezvoltării totul nu se poate concepe singur, fără relațiune către cel mai dinainte și următoriu.”⁹ Evoluția lumii, conexiunile dintre elementele acesteia sunt reglate de legi obiective, „nestrămutătoare”.

Ca filosof iluminist, Cipariu a fost interesat de cunoaștere, de rolul rațiunii, al minții sănătoase. El constată că dezvoltarea „puterii minții omenești” îi mărește acesteia capacitatea de a dezvălui tainele din adâncurile naturii și ale vieții. Optimist fiind în privința puterilor rațiunii, cunoașterii, filosoful susține că doar acele cunoștințe sunt adevărate care sunt fondate pe rațiune, pe „minte sănătoasă.” Calea descoperirii adevărului este examinarea critică-rațională a obiectelor și evenimentelor; adevărate sunt doar acele cunoștințe care au fost acceptate de „tribunalul” rațiunii. Ideile opuse adevărului fac parte din sfera superstițiilor, fantasmelor, prejudecăților, basmelor și utopiilor. Acestea din urmă sunt opuse adevărului divin.

Rațiunea, mintea i-au fost date omului de către creator, înzestrându-l „cu liber arbitru”, cu capacitatea de a alege, de a-și decide cele mai potrivite căi spre atingerea fericirii. Soarta omului este în mâinile sale, în responsabilitatea sa, iar mintea constituie principalul îndrumător și judecător. Creștinul adevărat este un înțelept care învață neconținut să-și întrebuințeze rațiunea „care nepregetat umblă după adevăr: cugetă luminat prin el, trăiește îmbunătățit prin el.”¹⁰ Rațiunea este cea care îi luminează și îi dăruiește calea vieții. Pe un plan mai larg, mintea sănătoasă este resursa ce călăuzește viața socială, progresul culturii și civilizației. Rolul esențial al rațiunii în viața omului și a societății este confirmat de evoluția acestora către tot mai multă omenie, moralitate și respect pentru demnitatea

⁹ Timotei Cipariu, „Lumea”, în „Suplement” la „Organul luminărei”, nr. XXXVI, din 6 sept. 1847, p. 197.

¹⁰ Timotei Cipariu, „Icoana creștinului”, în „Suplement” la „Organul luminărei”, nr. XXIII din 7 iunie 1847, p. 119.

umană. Dezvoltarea minții sănătoase constituie neîncetat calea spre fericire, pentru că “a omului fericire mai înaltă e împreună cu a lui raționalitate mai mare.”¹¹

Noțiunea de om este foarte complexă și extrem de contradictorie în sine, astfel încât, scria Cipariu, “Omul ne arată atâte fețe neasemeni, și împreună în sine atâte contrarietăți, cât de o parte pare a fi ființă cerească, iar de alta cu totul animale.”¹² Rațiunea conduce omul și societatea spre un neconținut progress. Cu cât li se va dezvolta mintea, cu atât oamenii și popoarele se vor ridica din întuneric, din societatea “barbară și necioplită” către civilizație, mai multă omenie, dreptate și fericire. Rămânerea oamenilor în “adormire”, în beznă inculturii îi va condamna la sclavie, la comportamente barbare, la incapacitatea de a se manifesta liberi. Pentru că liber este doar acel om care are minte sănătoasă, cel care își dezvoltă rațiunea și cultura. Între gradul de dezvoltare a rațiunii și cel al libertății există o strânsă legătură. Măreția omului depinde de unirea minții cu activitatea liberă, astfel încât “în frumoasa asociere a amândurora zace adevărata demnitate omenească”.¹³ Inspirat de filosofia kantiană, gânditorul de la Blaj susține că rațiunea/mintea sănătoasă are capacitatea de a da legi menite să conducă voința de acțiune iar puterea de a acționa depinde de voință.

Cealaltă față a omului – a omului cu rațiunea pierdută sau neîmplinită, a celui dominat de obscurantism și lipsit de cultură, îi generează starea de “neomenie”, impulsuri spre manifestări brutale și necuviincioase; unde nu-i cultură domnesc violența, viciile și fărâdelegile. În istorie au existat astfel de manifestări ample, în stadiile când au prevalat disoluția comunității cauzată de lipsa culturii, de comportamente despotice și neomenești. Făcând bilanțul evoluției istorice a raportului dintre barbarie și civilizație, dintre incultură și omenie, Cipariu exprimă o atitudine de optimism cu privire la posibilitățile de progres ale omului și societății dealungul veacurilor și în viitor. Aceasta pentru că esența omului este dată în fața lui angelică, omul existând pentru a acumula mai multe virtuți și omenie. În fondul ei, natura umană este bună, oamenii sunt orientați de conștiința drepturilor lor naturale și imprescriptibile. Pentru societățile viitorului, progresul moral se va afirma cu tot mai multă putere pe temeiul dezvoltării culturii, rațiunii, a minții sănătoase a tot mai multor oameni.

Principiile eticii cipariene se întemeiază pe creștinism, pe preceptul biblic al iubirii aproapelui. În acest sens, cărturarul scria că “din studiul moral se adevărește cum că virtutea cea mai bine plăcută lui Dumnezeu este amoroarea aproapelui... civilitatea este un mic schimb de sacrificiuni făcute cu scopul de a fi plăcuți și folositori altora.”¹⁴ Prin natura sa omul este o ființă socială, dorește a trăi în societate; fericirea omului va fi dobândită în societatea caracterizată prin “omenitate” superioară, printr-o voință puternică de a respecta principiile rațiunii. Lupta omului cu sine însuși îi va spori eforturile de autodepășire și autoperfecționare.

Ideile filosofice ale lui Cipariu s-au inspirat din cultura europeană raționalistă a timpului său, fiind preluate, analizate într-o manieră personală și adaptate la tradițiile culturale transilvane. Meritul principal al învățatului constă nu atât în faptul de a fi tradus lucrări ale unor importanți filosofi europeni, de a fi predat filosofia la un nivel comparabil cu cel din universitățile europene, de a fi îmbogățit cultura filosofică românească, cât mai ales în dobândirea unei viziuni și a unor principii filosofice pe care le-a valorificat în lupta sa politică pentru drepturi politice și sociale ale românilor din cadrul Imperiului Austro-Ungar, pentru respectarea demnității umane, a drepturilor naturale ale oamenilor și națiunilor. Celebrele sale discursuri publice, operele sale filologice, de știință a limbii, articolele publicate pun în evidență viziunea sa filosofică cu privire la om, societate și lume care a facilitat argumentarea originală și satisfacerea cerințelor de coerență logică a întregului discurs.

Filosofia dreptului natural, vehiculată în universitățile europene, și mai puțin sau deloc în cancelariile statelor, i-a fost îndreptarul activităților pe plan politic și cultural. Deviza popoarelor Europei, scria Cipariu, este “libertate, egalitate și frățietate” – fapt ce trebuie însușit și aplicat de autorități tuturor popoarelor Ungariei. Lupta pentru respectarea drepturilor omului și ale popoarelor, pentru aplicarea principiilor politice și juridice care predomină în spiritualitatea și cultura europeană a

¹¹ *Ibidem*, „Omul”, în „Suplement” la „Organul luminărei”, nr. 37 din 23 septembrie, 1847, p. 204.

¹² Timotei Cipariu, „Scientia Litterarum”, ed. îngrijită de Stela Toma, Academia Română, București, 2004, p.475.

¹³ Timotei Cipariu, „Omul”, în „Suplement” la „Organul luminărei”, nr. XXXVII din 23 septembrie 1847, p. 215.

¹⁴ *Ibidem*, p.501.

constituit filonul profund al personalității și vieții, al patriotismului învățatului ardelean. Maxima vieții și gândirii sale e aceea că drepturile omenești fundamentale trebuie să orienteze orice viață politică, orice fel de relații dintre oameni, popoare și națiuni.

3. Militantul luminat și patriot

Savantul ardelean a desfășurat o activitate complexă, pasionată și perseverentă nu numai în cariera didactică și publicistică ci, în egală măsură, pe plan politic și cultural, făcând dovada unui patriotism de tip apostolic. A fost motivat de crezul său politic și de viziunea sa umanistă: popoarele se pot emancipa și progresa în domeniul economic, social, cultural și politic prin educație, culturalizare, prin însușirea științelor, artelor, literaturii. Așa a procedat, printr-o muncă susținută, pe toată durata vieții, militând pentru “formarea minții și a inimei în poporul român”.¹⁵

Dotat cu capacitatea de analiză și comparație a evoluției istorice a popoarelor din Europa, Cipariu constată existența unei nedrepte și precare stări a naționalității române din Transilvania. În fața acestei realități, în jurnalul său își exprima profunda durere sufletească în felul următor: “când cuget la trista soartă a acestui popor, rupe-mi-se sufletul văzând cât de înapoi a rămas după alte popoare Ele înainte barbare, iar acum noi înșine devenind barbari pe lângă dănele. Au nu e timpul să ne scuturăm întuneceala de pe ochii cugetului nostru, care, în lumina culturei de astăzi, numai singur nu se poate limpezi ?”¹⁶ Calea înlăturării stării precare a națiunii române din cadrul Imperiului Habsburgic este lupta pentru libertate și egală îndreptățire a românilor cu celelalte naționalități, pentru drepturi și libertăți politice, profesionale, care să fie garantate de autoritățile imperiale și să nu rămână în stadiul de promisiuni sau de „literă moartă”. Suntem datori nu formal, ci în mod natural, „a ne pune toate puterile și toate nevoințele ca să scoatem pe înșăși națiunea română din această stare precară și să o aducem în calea normală și în pozițiunea legitimă.”¹⁷

Gânditorul cu viziune europeană privind soluționarea problemelor politice, a nedreptăților socioeconomice și profesionale era convins că schimbările politice sunt posibile și că dorințele majore ale românilor de a fi recunoscuți public ca cetățeni cu toate drepturile, cu beneficiile dar și cu toate obligațiile față de țară urmează să fie îndeplinite în etape, potrivit spiritului de libertate care străbate peste toată Europa.

Fiind motivat de crezul politic democratic și de valorile politice moderne ale culturii europene, Cipariu și-a dedicat viața, cariera de dascăl și de publicist, de savant și de militant politic pentru împlinirea drepturilor politice, sociale și naționale ale românilor, pentru edificarea unei ordini sociale și politice în Transilvania conformă cu modelul oferit de națiunile culte și civilizate ale Europei, cu drepturile naturale ale omului și ale popoarelor pe care le considera firești, imprescriptibile și inalienabile. Utilizarea forței brute, acțiunile barbare, brutalitatea nu au ce să caute în viața politică. Ordinea politică și constituțională trebuie să se întemeieze pe rațiune, pe drepturile legitime, pe buna conviețuire a oamenilor, națiunilor și confesiunilor, fără nicio discriminare.

Pentru a îndeplini obiectivele majore, politice și culturale asumate, Cipariu a activat cu noblețea și autoritatea savantului pe mai multe planuri. S-a implicat în lupta împotriva îngrădirii limbii române în școli și în instituțiile statului, împotriva înfăptuirii unei stăruințe maghiare care să-i asimileze pe români sub aspect lingvistic și cultural – deși aceștia erau majoritari numeric în Transilvania. A întreprins acțiuni pentru crearea de școli pentru toate ciclurile de învățământ, ale căror cursuri să fie urmate de copiii și tinerii de naționalitate română. A făcut repetate demersuri publice pentru a se edifica universități, teatre, muzee, edituri și tipografii în limba română – atâtea câte sunt necesare populației majoritare astfel încât aceasta să fie adusă la starea de egalitate în drepturi cu celelalte naționalități conlocuitoare. Ca director de gimnaziu s-a preocupat de educația fetelor, de combaterea oricărei discriminări între sexe, urmărind să realizeze, odată cu instruirea și formarea de aptitudini

¹⁵ Timotei Cipariu, „Programa la Organ”, în „Organul luminărei”, nr. 1 din 4 ianuarie 1847.

¹⁶ Timotei Cipariu, „Jurnal”, ediție îngrijită de Maria Protase, Editura Dacia, Cluj, 1972, pp.29-30.

¹⁷ Timotei Cipariu, „Cuvântare pregătită pentru a fi rostită la „Congresul Național Român din marele Principat al Transilvaniei”, care a avut loc la Sibiu, 20-23 aprilie 1862, în „Discursuri”, ed. îngrijită de Ștefan Manciulea și Ion Buzași, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1984, p. 119.

profesionale, mai ales, caractere morale, argumentând că „purtarea de bună cuviință între oameni” constituie rezultatul superior al civilizației.

Activitatea și realizările în domeniul cultural vizează împlinirea acelorași idealuri politice naționale. Pe lângă revistele create și susținute material de el însuși, Cipariu a organizat și a fondat „Societatea pentru fond de teatru român”, a condus Comisia însărcinată cu stabilirea ortografiei oficiale române în Transilvania (1860), a fost membru fondator și vicepreședinte al ASTREI (1861), membru al Societății Literare Române (1866), apoi devine membru al Academiei Române. În perioada 1867-1872 a înființat și a condus „Archivu pentru filologie și istorie” –prima revistă română de filologie; a făcut colecție de cărți și manuscrise provenite atât din principatele române, cât și din întreaga Europă și din Asia Mică; a făcut demersuri pentru înființarea Muzeului național de istorie și științele naturii la Blaj, a contribuit la dezvoltarea schimburilor culturale cu personalități din întregul spațiu românesc. Prin toate aceste activități a contribuit la „deșteptarea națiunii române”, la consolidarea premiselor culturale și de conștiință națională menite să conducă la întărirea solidarității românilor, a unității și coerenței în politicile întreprinse de poporul român de pretutindeni. Invitat la București în 1867, cu ocazia inaugurării solemne a „Societății Literare Române”, în discursul rostit se întrevădea un sentiment de satisfacție pentru cele câte le-a împlinit, scriind că „Simțul național s-a deșteptat în toată românimea. Națiunea română a venit la conștiința pozițiunii care i se cuvine între națiunile Europei; ea va face toți pașii cuveniți pentru a ocupa această pozițiune cu demnitate”.¹⁸ Este doar începutul eliberării noastre, crede autorul, dar va veni timpul când patria, națiunea și limba română nu vor mai fi încălcate.

Patriotismul înflăcărat al militantului politic și cultural se întemeiază pe sentimentele de respect și prețuire a istoriei și a realizărilor celorlalte popoare, etnii, confesiuni. Patriotismul implică devotament dezinteresat și sacrificii pentru țara, comunitatea și patria tuturor cetățenilor, indiferent de etnie, sex, confesiune.¹⁹ Ideea patriotismului este veche și recunoscută de popoarele civilizate, fiind consacrată de exemplele glorioase din istorie. Cauza patriei nu poate fi despărțită de cauza națiunii române, așa după cum libertatea unui popor nu trebuie despărțită de drepturile și libertățile celorlalte popoare. Epoca glorioasă în care a trăit gânditorul a deschis drum larg manifestării ideilor de civilizație, dreptate, libertate și umanitate, ca deziderate universale ale omenirii. Prin urmare, și națiunea română are datoria de a lupta pentru drepturile naționale și individuale, civile și politice, așa cum spiritul public al Europei, umanitatea în întregul ei are datoria să apere drepturile oricărei națiuni și confesiuni, fără nicio discriminare.²⁰ Toate acestea fundamentează convingerea militantului ardelean cu privire la rolul și necesitatea educației politice, civice a conaționalilor săi, la dezvoltarea culturală a fiecărui popor.

4. În loc de concluzii

Promotor al raționalismului și umanismului de inspirație europeană, pe care l-a adaptat la tradițiile și contextul cultural românesc din secolul al XIX-lea, Cipariu a elaborat o concepție proprie despre om, societate, istorie și lumea în ansamblul ei, orientată de valorile culturii europene formate și consolidate în ultimele două milenii. Vasta sa cultură istorică, literară, științifică și filosofică umanistă, împreună cu cunoașterea stării de fapt a popoarelor și a civilizației din Europa vremii sale, i-au produs puternice sentimente de nemulțumire, de durere sufletească și de revoltă în fața nedreptăților politice, sociale și naționale existente în Transilvania, a manifestărilor feudale, aristocratice și despotice existente în Imperiul Austro-ungar.

În calitate de gânditor și militant politic, cărturarul ardelean a căutat calea cea dreaptă, legitimă, consonantă cu spiritul european al epocii, cu scopurile umanității de făurire a unei ordini sociale și juridice, naționale și internaționale fundamentată pe drepturile omului și ale popoarelor, înțelese ca drepturi firești, imprescriptibile și inalienabile. Ca savant, om de cultură, publicist și

¹⁸ Timotei Cipariu, „Cuvântare rostită la serbarea inaugurării solemne a „Societății Literare Române”, care a avut loc la 1-13 august 1867 la București, în „Gazeta de Transilvania”, nr. 62, 1867, pp. 247-248.

¹⁹ *Ibidem*, p. 121.

²⁰ *Ibidem*, p. 147.

eminent profesor, și-a dedicat viața aceluiași scopuri și valori, dând dovadă de un patriotism desăvârșit, de un umanism și angajament civic de natură prometeică. Așa se face că mari cărturari europeni, care l-au cunoscut (Adolf Mussafia, R. Bergner, Th. Mommsen, Mario Ruffini etc.), au fost uimiți de erudiția, disponibilitățile oratorice excepționale, complexitatea activității în domeniului cultural-științific ale învățatului de la Blaj. Opera științifică și filosofică a europeanului Cipariu s-a integrat în circuitul culturii europene avansate din vremea lui, păstrându-și actualitatea până în zilele noastre.

VASILE GOLDIȘ – EUROPEAN THINKER AND POLITICIAN**VASILE GOLDIȘ – GÂNDITOR ȘI OM POLITIC EUROPEAN****Stelean-Ioan BOIA**

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

E-mail: steleanioanboia@yahoo.com**Abstract**

Vasile Goldiș (1862-1934) was a Romanian politician of European scale, who, through his theoretical contributions, exercised a positive influence over the ideas movement in the XIX-XX centuries Europe.

His name is closely related of the Romanians national emancipation movement and of the other peoples found under the domination of the great empires of the time. After the First World War, his name was enlisted among the personalities who had militated for the cultivation of the ideal regarding a world of peace and equal rights for all peoples of the world.

Rezumat

Vasile Goldiș (1862-1934) a fost un om politic roman de anvergură europeană, care prin contribuțiile sale teoretice a exercitat o influență pozitivă asupra mișcării de idei ale Europei secolelor XIX-XX:

Numele său este strâns legat de mișcarea de emanciparea națională a românilor și a celorlalte popoare aflate sub dominația marilor imperii ale timpului. După Primul Război Mondial și-a înscris numele în rândul personalităților care militau pentru cultivarea idealului unei lumi a păcii și egalității în drepturi pentru toate popoarele lumii

Keywords: *emancipation, nation, nationalism, empire, domination, solidarity, equality of rights*

Cuvinte-cheie: *emancipare, națiune, naționalism, imperiu, dominație, solidaritate, egalitate în drepturi*

În acord cu mari spirite contemporane – Bertrand Russel, E.Durkheim, Herbert George Welles, Nicolae Titulescu, Celestin Bouglé, Lucian Romier, W.Wilson - și pornind de la înțelegerea temeinică a consecințelor catastrofale ale conflagrațiilor mondiale după cum și previzionând, spre sfârșitul vieții sale, posibilitatea reală a declanșării unui nou război pustiitor, Vasile Goldiș a prefigurat înființarea unui stat mondial sau a unui stat universal, afirmând că, „astăzi solidaritatea efectivă a omenirii depășește toate cadrele prestabilite. Orientarea civilizației noastre spre internaționalism este mai presus de orice îndoială. Organizarea unitară a omenirii nu mai este o utopie. Dacă ea se va realiza în curând ori peste veacuri și dacă se va cere ca omenirea în acest scop să aducă noi jertfe de sânge, ori se va face prin evoluție pașnică, este o altă chestiune”[GOLDIȘ 1930 : 5].

Spiritul vremii, considera Goldiș, impune irezistibil încercarea organizării universale a omenirii, care va conduc, desigur mai puțin armonios, la întruparea statului mondial. Acest stat este rezultatul unor revendicări conștientizate cu tot mai mare claritate de către națiunile lumii, a solidarității umane. Instituirea statului universal nu va determina dispariția națiunilor, „dimpotrivă , el va asigura și unora și altora deplinătatea posibilităților de afirmare prin ființa lor specifică, în interesul tuturor. Statul universal, prin eliberarea desăvârșită a științei, va stăpâni în măsură

crescândă natura, și prin luminarea desăvârșită a conștiinței va fi stăpânit de binele tuturor” [GOLDIȘ 1930 : 5]. Dar, instituirea statului universal nu înseamnă sfârșitul istoriei, a dezvoltării societății umane. În acea etapă vor apărea noi probleme, pe care oamenii și organizațiile lor vor trebui să le rezolve. Cum spiritul omenesc este capabil de o perfectibilitate infinită, este facil de înțeles că acesta va fi capabil să se adapteze, să găsească soluții acelor probleme care la acel timp nu se puteau configura. În orice caz, procesul de unificare a conștiințelor omenești, de întărire a sentimentelor de solidaritate la scară planetară, este neîntrerupt și constituie o faptuire a sufletelor, iar desăvârșirea solidarității oamenilor și națiunilor se va produce în măsura în care va birui în lume iubirea aproapelui” [GOLDIȘ 1931]. Conștiința solidarității va lua lucră în taină pentru biruința definitivă a dreptății în lume, va țese sensul și rezultatele proceselor dezvoltării viitoare a societății umane.

Pentru Vasile Goldiș „istoria este memoria neamurilor”, ea „luminează cărările vieții neamurilor” [GOLDIȘ 1913]. Cunoscându-și trecutul, oamenii și popoarele pot anticipa viitorul lor, pot stăpâni cu mai multă ușurință prezentul și își pot realiza cu pași mai siguri îndatoririle supreme. Mesajul lui Goldiș către contemporani era acela de a nu-și uita disparuții, nici tradițiile și obiceiurile străbune, care le dau identitate, pentru ca toți cei prezenți să nu cadă sub tirania timpului actual [IOVAN 2014 : 317]. Vasile Goldiș pornea de la constatarea că societatea viitorului se plămădește prin cea a prezentului, iar aceasta din urmă este rezultatul evoluției istorice, rezultatul acțiunii legilor reglatoare ale ființei acelei societăți, al unor rațiuni sau al liniei generale obiective de dezvoltare a spiritului umanității. Toate marile decizii actuale corespund rațiunilor istoriei, drepturilor naturale ale oamenilor și popoarelor, iar soluțiile problemelor capitale cu care se confruntă națiunea română corespund unei logici a istoriei în ansamblu [IOVAN 2014 : 317]. În acest spirit, înfăptuirea Marii Uniri de la 1918 reprezintă „o pretențiune a istoriei, fiindcă neamul românesc de la zămislirea sa și până astăzi, a rămas unul și etnicește, posedând, între aceleași margini geografice, pământul Daciei lui Traian” [GOLDIȘ 1943 : 131-132]. În același spirit al filosofiei istoriei, Goldiș argumentează posibilitatea rezolvării legitime a problemei războiului, a provocărilor noi generate de procesul de globalizare a economiei și politicii, demonstrând încă o dată anvergura europeană și umanismul activ ce i-a călăuzit întreaga activitate și viață.

Asupra gândirii lui Vasile Goldiș se resimt influențe venite din partea Școlii durkheimiene de sociologie, intermediare de scrierile unor remarcabili reprezentanți, precum Celestin Bouglé (1870-1940). Aceștia considerau că esența unei societăți o constituie comunitatea de sentimente, iar civilizația consistă în sistemul de idealuri asumate, reprezentând fundamentul solidarizării oamenilor, al coordonării unitare a activităților individuale [WOGHT 1979 : 123-139]. Vasile Goldiș avea în vedere modelul oferit de generațiile de strămoși ai neamului, de părinți, făcând aprecieri morale după criteriul faptelor, al gradului în care idealurile lor de viață și munca fără osteneală s-au obiectivat în valori perene de civilizație. În acest sens scria el : „Binecuvântată să fie cenușa lor în sfintele morminte și în veci pomenirea lor. A părinților noștri care în nemărginita iubire de neam niciodată n-au deznădăjduit și niciodată nu și-au ațintit la pământ, ca să se îngrozească de murdăriile vieții cu sfârșit ci mai vârtos numai în depărtările lipsite de patimi și în viitorul de veci al neamului nostru au privit...că erau mari la inimi și mici la patimi și mai mult își iubeau neamul, de cum se urau între sine. Viața omului are sfârșit, numai faptele bune au viață de veci. Și sufletul nostru în râul bucuriei se scaldă, când privind la trecut vedem frumoasele fapte ale strămoșilor noștri” [GOLDIȘ 1898].

În conformitate cu principiile doctrinei sale etice, Vasile Goldiș s-a detașat critic de morala promovată de partidele socialiste și comuniste din Europa epocii sale, cât și de concepțiile materialiste. Luând drept pildă evenimentele din Rusia și Ungaria din perioada de după Primul Război Mondial, marele gânditor român întrevedea posibilitatea ca în societatea comunistă să se uniformizeze artificial și nedrept comportamentele morale, să fie negată demnitatea umană creștină. Promovarea unei asemenea etici comuniste ar însemna – semnala Goldiș - sfârșitul neamului nostru, a rostului și a demnității umane : ar semnifica desființarea a tot ce-i nobil și dumnezeiesc în lume [GOLDIȘ 1919 : 1-3].

Pe o poziție similară este plasată concepția materialistă asupra istoriei, viziunea etică a lui Marx, care fixează valori morale definitive, ultime, ce vor putea fi atinse pe calea utilizării predilecte a mijloacelor materiale. Ori, programul moral al omului și popoarelor este infinit – afirmă Goldiș - la fel cum drumul spre propria desăvârșire sufletească este fără sfârșit: „Cum orice progres omenesc se înfăptuiește în societate și cum societatea este ceva psihic și nu material, doctrina materialismului istoric va fi lansată curând în muzeul ipotezelor noastre” [CLOPOȚEL 1934].

Vasile Goldiș a trăit și a lucrat ca lider politic și ca demnitar în structurile statale, fără a fi făcut compromisuri în raport cu crezul său etic și cu principiile propriei doctrine morale [GOGA 1934 : 13]. De pe această poziție a promovat activ o nouă etică politică, atât în cadrul structurilor politice – statale imperiale austro-ungare, cât și, ulterior, în cele ale României Întregite prin actul istoric de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia [IOVAN 2010 : 129-142]. Vasile Goldiș își exprimă dezacordul față de acele curente politice sau grupuri parlamentare care încercau să sprijine opresiunea unor naționalități prin neîngăduirea învățământului elementar în limba maternă sau să justifice tolerarea actelor de șovinism. Răzbunarea față de etnia maghiară nu are ce să caute în gândul și în atitudinile noASTRE. Psihologia unui popor este viciată în simțământul demnității, al dreptății și echității atâta vreme cât promovează înrobirea altui popor. U n popor care înrobește alt popor nu este liber cu adevărat- afirmă Goldiș.

La întrebarea : „Cum putem să câștigăm mai ușor sufletul minorităților noastre? Răspunsul este simplu și precis: Prin dreptate și prin bunătate” [IOVAN 2010 : 129-142]. În ceea ce privește etica funcționarilor din administrația publică și a reprezentanților în structurile de putere ale statului, cerința formulată de Goldiș a fost : „Nu ne balcanizați!” [IOVAN 2016 : 502].

După 1918, Vasile Goldiș, „s-a afirmat tot mai mult ca un gânditor creștin-democrat, care a așezat la baza proceselor de transformare socială virtuțile creștine. A considerat că progresul social se realizează prin perfecționarea relațiilor interumane datorită predominanței spiritului de dreptate, a muncii cinste și a spiritului de religiozitate care îi înnobilează conștiințele” [POPEANGĂ 1993 : 22].

La scara relațiilor internaționale, Goldiș a intuit și a analizat evoluția societății universale. În esență, valorile fundamentale care trebuie să ghideze evoluția ordinii mondiale sunt pacea, solidaritatea tuturor oamenilor și popoarelor, dreptatea, libertatea și promovarea adevărului [IOVAN 2016 : 503]. Goldiș era la curent cu orientările din sociologie, filosofie politică, antropologie, geopolitică și cu acel curent de gândire politică privind necesitatea unei noi ordini mondiale bazate pe fundamente economice, juridice și etice , care să excludă războiul, conflictele sângeroase în general. Omenirea are nevoie de instituții noi la nivel mondial, care să gestioneze relațiile internaționale pe baza solidarizării și cooperării dintre popoare și state. Nevoia de a orienta omenirea spre un organism mondial deschide o nouă etapă în istorie, noua organizare politică a omenirii „statul universal”, corespunde evoluției spiritului uman, care constituie premisa solidarizării oamenilor și popoarelor la scară globală [GOLDIȘ 1930 : 1-4]. Realizarea statului universal este un proces istoric treptat și de lungă durată, care nu va reprezenta punctul *terminus* al istoriei. Dimpotrivă, considera Goldiș, noua organizare internațională va germina noi probleme și perfectibilitatea spiritului uman este infinită – de unde rezultă noi etape viitoare în evoluția istorică a societății.

Recitind scrierile lui Eminescu, mai exact *Geniu pustiu*, Goldiș descoperă- după afirmațiile sale – o aserțiune a marelui poet privind consecințele războiului asupra speței umane în cuvintele: „Aș vrea ca omenirea să fie ca prisma, una singură, strălucită, pătrunsă de lumină , care are însă atâtea colori – națiunile. Desființați războiul și nu chemați certele popoarelor decât înaintea Tribunalului Popoarelor și atunci cosmopolitismul cel mai fericit va încălzi pământul cu razele sale de pace și bine” [GOLDIȘ 1933 : 1]. În Rezoluția de la Alba Iulia- IV- al cărei autor este, se face afirmația: „Adunarea Națională dă expresiune dorinței sale, ca congresul de pace să înfăptuiască comuniunea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă, iar în viitor să se elimineze războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale” [GOLDIȘ 1933 : 1]. De asemenea, în discursul său din 14 decembrie

1918, cu prilejul depunerii în mâinile regelui Ferdinand I a actului de unire de la Alba Iulia, Goldiș afirma : „Dar unirea Românilor într'un singur stat este totodată și pretențiune a civilizației omenești. Progresul acestei civilizațiuni pretinde comuniunea națiunilor într'o unire de ordin social, care să asigure libertatea și dreptatea deopotrivă pentru toate națiunile mici și mari. Această unire a Românilor pedeoparte va trebui gradat să înfăptuiască egalitatea condițiunilor de viață pentru toți indivizii, cari o alcătuiesc, pe de altă parte ea va trebui să se întemeieze pe principiul libertății și egalei îndreptățiri a neamurilor” [GOLDIȘ 1933 : 1]. Adunarea Națională de la Alba Iulia a fost deci absolut în nota vremii, când a cerut înființarea Societății națiunilor – afirmă Goldiș. „Durerea, nădejdiile înfiripate prin această grandioasă creațiune nu s'au realizat. Societatea Națiunilor a rămas stearpă. N'a realizat absolut nimic. N'a rezolvat nici un conflict dintre popoare. Minunatul ei palat, clădit pe coasta lină a grădinei Ariana de unde se deschide cea mai fermecătoare vedere a lumii, Geneva cea dulce, orașul lui Rousseau și al lui Calvin, apoi apele verzi ale Lacului Lemann până la Lausanne și departe în dosul apelor muntele Blanc cu piscurile-i prăpăstioase acoperite de veșnică zăpadă, azi mâine rămâne gol ca un sfânt simbol al păcii pe pământ” [GOLDIȘ 1933 : 2].

După 1918, popoarele au revenit la vechiul sistem al relațiilor internaționale, de a-și asigura interesele prin acorduri, convenții , tratate separate , alianțe de pe o zi pe alta, „Ca și Societatea Națiunilor, astfel a eșuat în zilele noastre – afirma Goldiș - și frumoasa idee a dezarmării. La 15 ani după groaznicul măcel al războiului mondial, omenirea verifică din nou vechiul dicton latin : „*si vis pacem, para bellum*”, dăcă vrei paca pregătește războiul. Lumea vorbește iarăși de *războiul apropiat*” [GOLDIȘ 1933 : 2].

Vasile Goldiș găsește și cauza care a generat eșecul Societății Națiunilor în salvagardarea păcii: „...lipsa de orice putere a sancțiunii. Ori firea omenească respinge constrângerile sociale în interesul obștesc și din acest motiv statul trebuie să dispună și de mare autoritate și de mare forță brutală pentru impunerea acestei constrângeri, fără de care nu poate să existe nici o comunitate umană. Societatea Națiunilor a avut autoritatea, cel puțin la începutul ei, dar n'a avut niciodată forța constrângerii” [GOLDIȘ 1933 :2]. Dar, continuă Goldiș, niciodată popoarele nu vor accepta de bună voie intervenția asupra lor a „vre'o forță brutală care să le poată impune constrângerea inexorabilă pentru ca să poată trăi pentru vecie în pace cu altele” [GOLDIȘ 1933 : 2]. Forța aceasta nu poate fi de ordin material, ci trebuie să fie exclusiv de ordin spiritual, pe care sufletul omenesc să o primească de bună voie. „Această forță există, dar omenirea cu bună știință o ignoră. A fost creatoarea civilizațiunei apusene, lumea însă a uitat-o. Va trebui înviată din nou” [GOLDIȘ 1933 : 2].

Dacă până la 1918 numele lui Vasile Goldiș, inclusiv recunoașterea sa în plan european, a fost strâns legată de mișcarea de emancipare națională a românilor și a celorlalte poare aflate sub dominația marilor imperii ale timpului, după Primul Război Mondial, el și-a înscris numele cu cinste în rândul personalităților lumii care militau pentru cultivarea idealului unei lumi a păcii și egalității în drepturi pentru toate popoarele lumii. Vasile Goldiș rămâne pentru posteritate, omul politic de anvergură europeană, care prin contribuțiile sale teoretice a exercitat o influență pozitivă asupra mișcării de idei contemporane. El a fost și rămâne un reprezentant al sufletului românesc, o voce distinct românească în viața politică și în mișcarea de idei din Europa timpului său.

Bibliografie

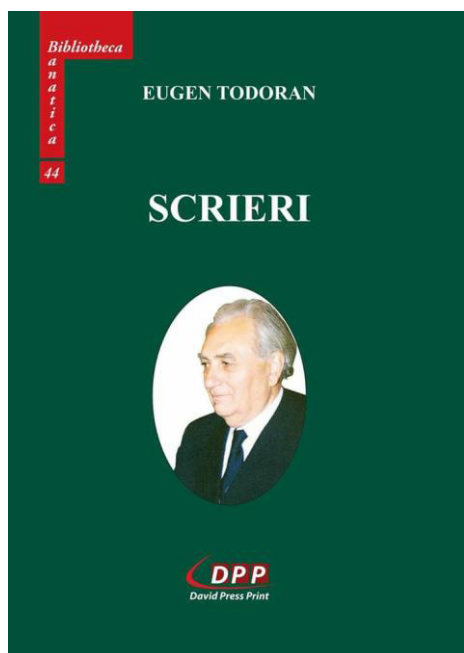
- CLOPOTEL, Ion, *Figuri reprezentative de la noi. Vasile Goldiș*, în „Societatea de Mîine”, anul I, nr.3, Cluj, 1934
- GOGA, Octavian, *La moartea lui Vasile Goldiș*, în „Viața ilustrată”, anul I, nr.1, 1934
- GOLDIȘ, Vasile, *Teatrul român*, în „Familia”, anul XXIV, 1898
- GOLDIȘ, Vasile, *Preoții și învățătorii români*, în „Românul”, anul III, nr.225, 1913
- GOLDIȘ, Vasile, *Disciplina în solidaritatea partidului*, în „Românul”, anul VIII, nr.100, 1919, pp.1-3
- GOLDIȘ, Vasile, *Statul universal*, în „Observatorul politic și social”, anul I, nr.9, 1930
- GOLDIȘ, Vasile, *Hristos a înviat*, în „Voința poporului”, anul IX, nr.13, 1931
- GOLDIȘ, Vasile, *Societatea Națiunilor și Adunarea Națională de la Alba Iulia*, în „Hotarul”, anul I, nr.7, Arad, 1933
- GOLDIȘ, Vasile, *Discurs rostit în Sala Tronului la 14 decembrie 1918*, București, 1943
- IOVAN, Marțian, *The Philosophical Outlook and Model of Political Ethics Promoted by Vasile Goldiș*, în „Transylvanian Review”, vol. XX, nr. 4, 2010
- IOVAN, Marțian, *Concepția despre lume la Vasile Goldiș*, în „NOEMA”, vol. XII, 2014
- IOVAN, Marțian, *Valorile etice, sensul vieții omului și comunităților umane în concepția lui Vasile Goldiș*, în „Analele Aradului”, anul 2, nr. 2, 2016, p. 495-506
- POPEANGĂ, Vasile, *Omul politic Vasile Goldiș în anii postbelici*, în Vasile Goldiș, *Politică și cultură (1919-1934)*, Arad, 1993, p. 7-23
- WOGHT, Paul, *Un dorkeimian ambivalent*, în „Revue française de sociologie”, vol. XX, no.1, 1979

VI. BOOK REVIEWS/CRITIQUES DE LIVRES/RECENZII
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Emilia PARPALĂ

**EUGEN TODORAN, *SCRIERI. I. Studii și articole (1937-1956)*,
 Ediție critică, text stabilit, studiu introductiv, tabel cronologic, notă
 asupra ediției și bibliografie de Viviana Milivoievici, Prefață de Crișu
 Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2016, 334 p.**

Vasile MAN

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Apărut în seria *Ediții critice*, colecția *Studii și cercetări umaniste*, Seria *Istorie și studii culturale*, alcătuit sub egida Institutului de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Filiala Timișoara – așa cum menționează în **Prefața** cărții prof. univ. dr. **Crișu Dascălu** – directorul acestui institut, „Eugen Todoran este unul dintre întemeietorii filologiei timișorene, nu numai pentru că i s-a dedicat chiar din primul an al existenței ei, ci, mai ales pentru că a creat o școală de istorie literară, ai cărei apartenenți sunt cunoscuți și apreciați în lumea noastră literară”, fiind așezat alături de G. I. Tohăneanu și G. Ivănescu.

„Eugen Todoran, menționează profesorul Crișu Dascălu, s-a făcut cunoscut printre specialiști prin volumele sale dedicate, aproape în exclusivitate, scriitorilor noștri clasici”, lui Mihai Eminescu, Titu Maiorescu și Lucian Blaga.

Rezultat al unei aprofundate și îndelungate activități de cercetare științifică, primul volum din Eugen Todoran – *Scieri (I Studii și articole 1937-1956)*, a văzut lumina

tiparului prin grija CS Dr. **Viviana Milivoievici**, care a realizat o ediție critică, text stabilit, studiu introductiv, tabel cronologic, notă asupra ediției și bibliografie.

În **Studiul introductiv**, Viviana Milivoievici, prezintă personalitatea profesorului Eugen Todoran, începând de la **Considerații biografice**, până la consacrarea ca întemeietor de școală filologică, prezentând, în sinteză, date esențiale din viața și opera lui Eugen Todoran. Enumerăm, în acest sens: Considerații biografice, ca fiu al Transilvaniei, născut la 21 noiembrie 1918, în comuna Cornești, raionul Târnăveni; **Debutul literar**, în 1937, în revista „Ghiocelul” din Teiuș, cu articolul *Cultura națională*; **Studentia**, la Universitatea din Cluj, unde a avut ca profesori pe Lucian Blaga, D. D. Roșca, Liviu Rusu, Sextil Pușcariu și Dimitrie Popovici – mari personalități ale culturii române; **Cercul literar de la Sibiu** (înființat în anul 1940), unde Eugen Todoran a activat alături de Radu Stanca, Ion Negoitescu, Cornel Regman, Deliu Petroiu, Șt. Aug. Doinaș etc.; **Articole de tinerețe** din anul studenției, urmată de o perioadă de absență (1948-1956) și **Intervalul timișorean** (1956-1997).

Sunt consemnate, în continuare, studii despre idei reluate, idei redefinite, studii, interviuri, dezbateri, anchete, comunicări, colocvii, conferințe, calitatea de editor, redactor și prefațator, corespondențe și rolul lui Eugen Todoran de **întemeietor de școală filologică și bibliotecă universitară**.

După *Studiul introductiv*, urmează un tabel cronologic cu date ale întregii sale vieți – 21 noiembrie 1918 – 2006, cât o notă asupra ediției cu mențiunea că „În ediția de față sunt adunate pentru prima dată toate scrierile lui Eugen Todoran, atât cele apărute în periodice, cât și cele din volume”. Se face precizarea că primul volum (cel de față) „cuprinde articole publicate între 1937 și

1956, când s-a stabilit la Timișoara”, iar volumul al doilea (în curs de cercetare și elaborare) va publica articole din perioada 1956-1997.

Dintre studiile semnate de Eugen Todoran și publicate, în acest volum, prin grija și competența științifică exemplară a editorului Viviana Milivoievici, reținem atenția asupra câtorva nume de referință din literatura și cultura română: Mihai Eminescu și Tudor Arghezi.

În studiul *Mihai Eminescu: Cunoaștere și durere*, Eugen Todoran arată că „Marii vizionari au încercat să se smulgă din cătușele lutului pentru a cunoaște necuprinsul, s-au străduit să dezlege rostul vieții din existența lumii (...) cu cât cunoașterea pătrunde mai adânc în nemărginirea cosmică, rostul vieții pământești se dezvăluie mai mult într-un sentiment de zădărnici.” (TODORAN, 2016, p. 89)

Eminescu, spune Eugen Todoran, a încercat să asculte melodiile cosmice, sfârșind prin pesimism (*Scrisoarea I*). Ajuns cu pesimismul la extremă, Eminescu va spune: „Că vis al morții eterne e viața lumii întregi” dar, afirmă Eugen Todoran „pesimismul lui Eminescu nu este conceput numai ca un sfârșit al vieții pământești, ci și ca un început al vieții veșnice”.

Într-un amplu studiu dedicat lui Tudor Arghezi – *Dumnezeu în poezia lui Tudor Arghezi*, Eugen Todoran sintetizează foarte clar crezul poetic spunând: „În lirica lui Arghezi, viziunea poetică este aceea a vieții însăși a omului așezat în centrul unei lumi ale cărei orizonturi îmbină pământul cu cerul, în care trupul se îmbină cu sufletul, pasiunile cu virtuțile, sufletul diavolului cu harul divinității”, omul cuprinzând în el divinitatea și natura, fiind considerat un microcosmos. În concepția lui Arghezi, spune autorul studiului, „Dumnezeu a creat lumea ca să scape de urât”.

Rugându-se la Dumnezeu, Tudor Arghezi, simțindu-se singur, îi cere ajutorul:

„Tare sunt singur, Doamne, și pieziș!
Copac pribeag uitat în câmpie,
Cu fruct amar și cu frunziș,
Țepos și aspru-n îndârjire vie.”

Romantic și modern, în același timp, Tudor Arghezi îmbină lirismul cu religiozitatea creștină, cu sensibilitatea primitivă, cuprinde în aceeași imagine cerul, deopotrivă cu pământul.

Studiile dedicate de profesorul Eugen Todoran, marilor personalități ale literaturii și culturii române, cuprind în prezentul volum și pe Titu Maiorescu, V. Voiculescu, Liviu Rebreanu, Dostoievski, Kant, Ion Creangă.

Printr-o aprofundată muncă de cercetare științifică, dr. Viviana Milivoievici, pune în lumină devotamentul și vocația sa față de prezentarea unei mari personalități ale învățământului superior din Timișoara, Eugen Todoran, reușind, în același timp să promoveze imaginea acestuia în circuitul național al culturii române.

Editorul cărții prezentate, Viviana Milivoievici, se remarcă prin rigurozitatea stilului științific, susținut de o documentație aprofundată, până la relatarea unor detalii, care pun în lumină personalitatea profesorului Eugen Todoran.

Vocația pentru literatură a autoarei, ea însăși un nume respectat prin cărțile publicate se remarcă prin spiritul critic și onest, prin atașamentul său față de opera marilor personalități din lumea școlii, oferind cu generozitate o carte științifică susținută de frumusețea unui stil narativ elevat.

Dr. Viviana Milivoievici (n. 09.07.1981, în Moldova Nouă, jud. Caraș-Severin) este cercetător științific în cadrul Institutului de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, Academia Română, Filiala Timișoara.

Domeniile sale de interes sunt istoria și critica literară, interculturalitatea și multiculturalitatea.

A obținut titlul științific de Doctor în filologie, în anul 2009.

Este absolventă a Universității „1 Decembrie 1918”, din Alba Iulia, Facultatea de Istorie și Filologie, specializarea Limba și Literatura Română – Limba și Literatura Franceză (2004), a programului de master *Literatura și mentalitățile*, din cadrul Universității de Vest din Timișoara (2006) și a Facultății de Economie și de Administrare a Afacerilor, specializarea Economie și Afaceri Internaționale, în cadrul Universității de Vest din Timișoara (2008).

Este membru și responsabil de proiecte în cadrul Societății Enciclopedice a Banatului din Timișoara, președinte: prof. univ. dr. Crișu Dascălu; redactor-șef adjunct la revista „Regatul Cuvântului” și redactor principal, șef departament critică literară la revista de cultură și spiritualitate universală „Sfera Eonică”, din Craiova; referent în Consiliul științific și evaluator științific articole la revista „Studii de Știință și Cultură”, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, din Arad, membru în Asociația Română de Istorie a Presei (ARIP), membru în Asociația Bibliotecarilor din România (ABR).

De asemenea, a participat la numeroase manifestări științifice cu caracter național și internațional, desfășurate în țară și în străinătate.

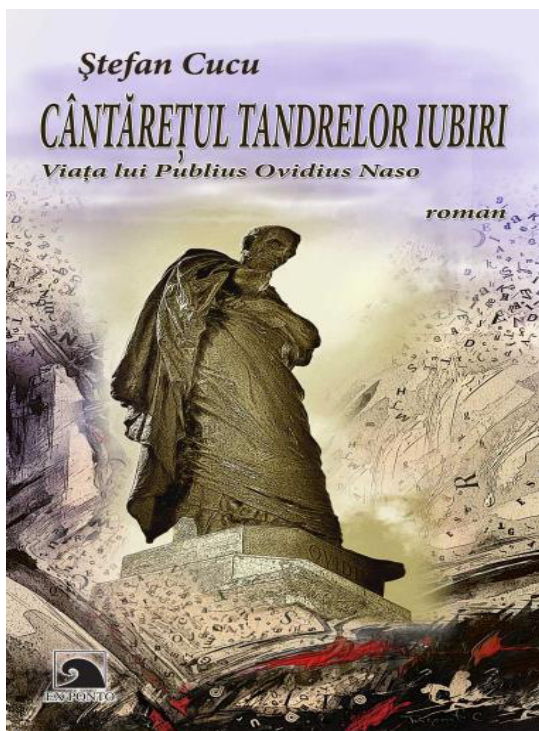
A publicat, în calitate de autor unic, în anul 2016, *Publicistica lui Mircea Eliade și opțiunile „Tinerei generații”*, Timișoara, Editura David Press Print, iar în anul 2017, volumul *Albastru-Infinit*, Prefață de Vasile Man (*Poezia ca destin*), Postfață de Florica Pătan (*Lirismul cuantic al unui ALBASTRU – INFINIT*), Timișoara, Editura David Press Print; coordonează ediția critică a operelor profesorului Eugen Todoran, în anul 2016, apărând volumul I, Eugen Todoran, *Scrieri. I. Studii și articole (1937-1956)*, Ediție critică, text stabilit, studiu introductiv, tabel cronologic, notă asupra ediției și bibliografie de Viviana Milivoievici, Prefață de Crișu Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print; a coordonat, împreună cu Ioan David, volumul *Tradiții ale presei științifice. Lucrările prezentate la Congresul Internațional de Istorie a Presei, Ediția a IX-a, Timișoara, 2016*, Editura Academiei Române, Editura David Press Print, 2017; colaborează cu *articole științifice, studii, recenzii și cronici* la „Orizont”, „Jurnalul literar”, „Contemporanul. Ideea europeană”, „Discobolul”, „Oglinda literară”, „Columna 2000”, „Revista de Studii Banatice”, „Praf de stele” (fondator), „Luceferi ce răsar”, „Regatul cuvântului”, „Sfera eonică”, „Studii de Știință și Cultură”, „Logos. Revistă de filologie, limbă, literatură și folclor”, „Nord literar”; *poezii și povești* la „Actualitatea literară”, „Algoritm literar”, „Armonii culturale”, „Boema”, „Cetatea culturală”, „Confluente literare”, „eCreator”, „LitArt”, „Literatura de azi”, „Literaturitate”, „Lumina”, „Melidonium”, „Plumb”, „Regatul cuvântului”, „Sfera eonică”, „Sintagme literare”.

UN ROMAN CONSACRAT LUI OVIDIUS ÎN ANUL BIMILENIULUI TRECERII SALE ÎN NEMURIRE, Constanța, Editura „Ex Ponto”, 2017

Olimpia VARGA

Universitatea „Ovidius” din Constanța

E-mail: olimpia_varga@yahoo.com

Publius Ovidius Naso, marele poet latin exilat la Tomis a devenit, de-a lungul timpului, în spațiul literar românesc, un veritabil personaj literar, protagonist a numeroase piese de teatru, poeme dramatice, evocări lirice, povestiri și romane, care au menținut vie, în conștiința tuturor generațiilor, figura lui luminoasă și, totodată, tragică, aflată sub povara unui destin implacabil.

Printre piesele de teatru și poemele dramatice consacrate lui Ovidius, putem menționa: drama în cinci acte, în versuri, *Ovidiu* de Vasile Alecsandri, poemul dramatic în cinci acte, în versuri, *Ovidiu* de Nicolae Iorga, tragedia în cinci acte, în versuri: *Ovidius* de Grigore Sălceanu, poemul dramatic în versuri *Rex poeta Cotys* de George Acsinteanu, piesa de teatru în proză: *Bucuria de a fi îndurerat la Tomis* de Viorel Savin.

În perioada postbelică au apărut mai multe lucrări în proză, povestiri și romane, avându-l ca protagonist pe marele relegate de la Tomis. Menționăm câteva romane dedicate acestuia: *Dumnezeu s-a născut*

în exil de Horia Vintilă, *O lacrimă de privit* de Doina Ciurea, *Moartea la Tomis. Jurnalul lui Ovidiu* de Marin Mincu, *Noaptea nu aparține nimănui* de Dan Ghițescu, *Iubiri exilate* de Ioan Roman.

Anul acesta, 2017 - Anul bimileniului trecerii în nemurire a lui Ovidius, a apărut un nou roman, consacrat lui Publius Ovidius Naso, intitulat: ***Cântărețul tandreilor iubiri. Viața lui Publius Ovidius Naso***, autor Ștefan Cucu.

Universitarul și scriitorul Ștefan Cucu, specialist în limbile clasice: latină și greacă veche, preocupat de mulți ani de viața și opera lui Ovidius și de ecourile lor în literatura română și în cea universală, a publicat mai multe studii în acest domeniu, printre altele în: 1997, *Publius Ovidius Naso și literatura română*; 2007, *Ecouri ale literaturii latine în spațiul cultural european*. (Capitolul: *Publius Ovidius Naso*, pp. 198-266).

Profesorul Ștefan Cucu prezintă pe 380 pagini viața romanțată a poetului Ovidius - *Cântărețul tandreilor iubiri*.

Romanul cuprinde două părți și șaptezeci de capitole. În prima parte, acțiunea se derulează la Sulmona și la Roma, iar în a doua, în cetatea Tomis. Autorul încearcă să reconstituie, pas cu pas, drumul vieții lui Ovidius, din adolescență până la senectute și până la trecerea sa la cele veșnice. La baza acestei reconstituiri se află, în primul rând, textele ovidiene și, în mod special, elegia a 10-a din cartea a IV-a a *Tristelor* (*Tristia*), care începe cu versurile:

„Ille ego qui fuerim, tenerorum lusor amorum,
Quem legis, ut noris, accipe, posteritas”.
(S-ascuți, viitorime, cine sunt eu, poetul

Iubirilor gingașe, pe care tu-l citești!)

(Publius Ovidius Naso, 1957, 116)

Cântărețul tandrelor iubiri este un roman biografic, în care latura documentară se îmbină permanent cu cea artistică, realitatea cu ficțiunea.

Autorul caută să reconstituie, cu mijloace artistice, atmosfera culturală și literară a epocii respective, *Epoca lui Augustus*, în care au înflorit foarte mult literatura și artele. Sunt prezentate cenele literare ale vremii, în special cenaclul lui Messalla Corvinus, în care poetul și-a citit primele versuri. Dar autorul nu se oprește doar la acest aspect, ci încearcă să reconstituie întreaga viață cotidiană a romanilor din vremea împăratului Augustus, descriind băile publice (termele), Circul cel Mare (Circus Maximus), Forul Roman, piețele publice.

Latinistul Ștefan Cucu abordează mult discutată problemă a cauzelor exilului tomitan, descriind relațiile încordate ale poetului cu împăratul Augustus și cu împărăteasa Livia, precum și relațiile sale sentimentale cu nepoata împăratului, Iulia Minor. Un capitol de un puternic dramatism este cel intitulat: *Cea de pe urmă noapte la Roma*.

În partea a II-a a romanului este surprins modul de viață al geților și al grecilor, fiind descrise războaiele și clima aspră din aceste ținuturi.

Dar dominantă principală a acestui roman este Iubirea, poetul Ovidius afirmând în repetate rânduri, în opera sa, că el va rămâne, peste veacuri, drept „cântărețul tandrelor iubiri” (*tenerorum lusor amorum*).

În roman întâlnim numeroase personaje feminine, pornind de la mama-Cornelia, ajungem la cunoscutele și iubitele poetului, printre care le menționăm, în primul rând, pe Corinna și Fabia, apoi, Perilla, Chloe, Tarquinia, Laetitia, Getuza, Cleopatra.

Ștefan Cucu înfățișează pe larg, în capitole separate, întreaga operă poetică a lui Publius Ovidius Naso, integrând-o diferitelor momente, etape ale vieții sale: *Amores (Iubirile) – Heroides (Eroinele) – Ars amandi sau Ars amatoria (Arta de a iubi), Remedia amoris (Leacuri pentru vindecarea de dragoste), Metamorphoses (Metamorfoze); Fasti (Fastele), Tristia (Tristele) și Ex Ponto (Ponticele)*.

La loc de cinste stă *Arta de a iubi (Ars amandi sau Ars amatoria)*, care îi va asigura poetului gloria, dar îi va pricinui și mari suferințe, fiind una dintre cauzele exilului său la Pontul Euxin.

Publius Ovidius Naso va rămâne veșnic încoronat de lauri pe frunte și pe tâmpile sub razele blânde ale soarelui din cetatea tomitană.

Bibliografie

Publius Ovidius Naso, *Scrisori din exil*. Traducere: Teodor Naum. București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.

Ștefan Cucu, *Cântărețul tandrelor iubiri. Viața lui Publius Ovidius Naso*. Constanța, Editura „Ex Ponto”, 2017.

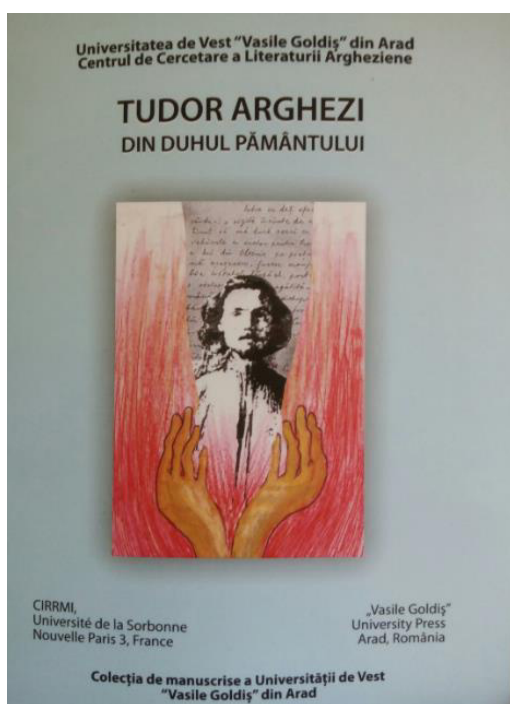
Ștefan Cucu, *Ecouri ale literaturii latine în spațiul cultural european*. București, „Cartea Universitară”, 2007. 306 p. (Capitolul: Publius Ovidius Naso, pp. 198-266).

Ștefan Cucu, *Publius Ovidius Naso și literatura română*. Constanța, Editura „Ex Ponto”, 1997. 263 p

Ștefan GENCĂRĂU, Vasile MAN (editori)
Tudor Arghezi. Din duhul pământului,
Din manuscrisele Centrului de Cercetare a Literaturii Argheziene
CIRRMI, Université de la Sorbonne Nouvelle, Paris
„Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2012, 144 p.

Viviana MILIVOIEVICI
 Academia Română – Filiala Timișoara,
 Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”
 E-mail: viviana.poclid@yahoo.com

**„Nu-ți voi lăsa drept bunuri, după moarte,
 Decât un nume adunat pe o carte...”**
 Tudor Arghezi, *Testament*

Tudor Arghezi, pseudonimul literar al lui Ion Theodorescu, este o personalitate distinctă în cultura română interbelică, stârnind și azi interesul cititorilor, dar și cercetătorilor, printr-o serie de documente inedite care ies la iveală, grație unei munci depusă cu abnegație de cei care îi studiază opera și o redau publicului larg.

Acest fapt îl datorăm, în primul rând, Centrului de Cercetare a Literaturii Argheziene, din cadrul Institutului de Studii și Cercetări „Vasile Goldiș” al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad.

Volumul din anul 2012, coordonat de Ștefan Gencărau și Vasile Man, în calitate de editori, a apărut în condiții tipografice deosebite, sub egida CIRRM, Université de la Sorbonne Nouvelle din Paris și „Vasile Goldiș” University Press din Arad.

Cartea de față cuprinde o parte din manuscrisele argheziene inedite, mai precis 51 de manuscrise, reunite sub titlul *Din duhul pământului. Cuvântul arghezian în trecerea sa către public*, acestea fiind redescoperite de fiul

poetului, Barutu T. Arghezi. Toate manuscrisele au fost îngropate de acesta „în grădina Mărtisorului” și relatează fapte și evenimente din „copilăria, tinerețea și adolescența” scriitorului, dar povestesc și despre răstimpul petrecut de acesta la mănăstirea Cernica. Despre relația profundă dintre tatăl și fiul său, menționează Doina Arghezi, soția lui Barutu, în câteva *Cuvinte despre manuscrisele argheziene*, încă de la începutul volumului: Tudor Arghezi, „uneori îl chema pe Barutu și-l ruga să le pună pe foc, unul sau mai multe manuscrise, dar Barutu le pitea. Alteori, din cauza evenimentelor politice din acele vremuri, îi cerea lui Barutu să le îngroape. Deseori, îmi povestea Barutu, că primea de la «Tătușu» câte un teanc de manuscrise, spunându-i (...) «Barușule, ia aceste manuscrise pe care ți le încredințez, fiindcă sunt sigur că le vei păstra cu mare grijă și în final vei ști ce să faci cu ele. Sunt convins că sunt în mână bună...» Pentru Barutu, manuscrisele tatălui său erau sacre! Contactul cu fiecare manuscris era un prilej de profundă emoție, însoțită de lacrimi. Legătura cu fiecare manuscris era pecetluită de un puternic sentiment de adulare, admirație, respect și dragoste. Deseori îl găseam îngândurat, cu un manuscris în mână, (...) îmi spunea: «Îl simt permanent pe Tătușu alături de mine», și îl năpădeau lacrimile...” (p. 13)

Acesta este, așadar, primul volum de documente inedite din această serie, care completează biografia spirituală a poetului. Textul semnat de acad. Eugen Simion evidențiază importanța

publicării unor asemenea însemnări. Din rândurile sale se întrevăde entuziasmul: „Sincer vorbind, mă bucur enorm să aflu că mai sunt azi oameni și instituții care se interesează de un mare poet (cel mai important pe care l-a dat în secolul al XX-lea limba română) și își dau seama că fără cultură o națiune este săracă și riscă să piară din istorie.” (*Biografia secretă a unui mare poet*, p. 7)

Din cuprinsul volumului amintim și cuvintele Președintelui și Rectorului fondator al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Prof. univ. dr. Aurel Ardelean, care evidențiază scopul și obiectivele întemeierii acestui Centru de Cercetare a Literaturii Argheziene, acelea de a promova „exceleța științifică în domeniul istoriei literare” și „formarea profesională a unor tineri în domeniul literaturii argheziene”: „Importanța cunoașterii operei argheziene (...) este un act de înaltă prețuire a valorilor naționale ale literaturii române, care fac parte din patrimoniul literaturii universale. Educația umanistă este una din formele esențiale de formare a caracterului și a intelectualilor de elită.” (p. 9)

De asemenea, Ștefan Gencărau, în studiul său, *Pentru o editare a manuscriselor argheziene*, oferă explicații în ceea ce privește titlul volumului, dar și date referitoare la paginile manuscriselor, la selecția acestora, în cuprinsul cărții, fiind tipărit atât facsimilul, cât textul deslușit și transcris de profesorul Vasile Man, cu mare minuțiozitate. Astfel, titlul ales de cei doi editori „trimite la istoria documentelor în parte deteriorate de pământul în care și-au găsit izbăvirea și (...) adaosul de spiritualitate. Sintagma din titlu evocă *istoria* manuscriselor argheziene, *salvate* prin îngropare în lutul grădinii de la Mărțișor.” (p. 15) Paginile publicate în acest volum „alcătuiesc un text confesiv, întreg, consecutiv, coerent: un jurnal ce pornește dinspre o instanță matură, rememorativă (...) și trece prin etape de viață ce au semantizat certitudinea și tăgăda în întreaga pendulare arghezană între credință și îndoială...” (p. 16)

Rândurile lui Arghezi rememorează, uneori, unele „tablouri din viața copilăriei” (mss. 6 (3)), însă nu o copilărie fericită, alteori întâlnirile literare din adolescență, cu „poeti, profesori, autori dramatici și actori și pictori, creaturi ale Bucureștiului sau întorși din streinătăți.” (mss. 8 (5)) Alte rânduri surprind evenimente zilnice, petrecute acasă sau la locul de muncă: „Fabrica îmi suprimase o sumedenie de griji minuscule, tocmai cele mai triviale și mai acoperătoare, pentru care atâți oameni se prăbușesc în penibila mediocritate a unei slujbe, a unui salariu, a unei provincii proaste...” (mss. 16 (30)), iar altele evocă amintiri de la mănăstire: „Locuiam (...) în mănăstire și citeam toată ziua în biblioteca universității...” (mss. 43 (40)) sau „Ca să rezist, am luat elementele care stau la rădăcina călugăriei și m-am silit să-mi fac o educație cu ele. Poate că pe asemenea cale se ajunge, mi-am zis, la o angelică stare, compatibilă cu perfecțiunea visată, cel puțin în ce mă privește, ceea ce iarăși nu putea să satisfacă. Era necesar ca toată mănăstirea să fie populată cu îngeri.” (mss. 50 (47))

Partea finală a volumului cuprinde un interviu cu Barutu T. Arghezi și un studiu, *Arghezi din noi*, semnate de profesorul Vasile Man.

Interviul, consemnat la 20 mai 2009, *Tudor Arghezi – un miracol în literatura română*, evidențiază diverse amintiri ale fiului poetului, în ceea ce privește viața și activitatea scriitoricească și de ziarist al lui Tudor Arghezi, geneza unor volume de-ale sale (*Cuvinte potrivite*, *Flori de mucigai*, *Lina*, *Litanii*, *Poarta neagră*, *Ochii Maicii Domnului* etc.). Amintește și despre cărți ale exegeților operei argheziene, despre traducerea cărților sale în numeroase limbi (engleză, franceză, italiană, spaniolă, rusă, maghiară), dar și despre evenimentele istorice și politice ale acelor vremuri zbuciumate. În încheierea interviului, Barutu afirmă despre tatăl său, cu mândrie: „Tudor Arghezi nu e doar un scriitor, ci un prevestitor, creând un miracol în literatura română!” (p. 137)

Așadar, Tudor Arghezi a lăsat literaturii române pagini memorabile, iar cercetarea manuscriselor sale reprezintă o sursă inepuizabilă de informații: „Artist al imaginii și al cuvântului, inedit în expresia poetică, nou în abordarea unor teme ce privesc existența umană și surprinzător, prin detalii, în descrierea faptelor trăite, Tudor Arghezi ne-a lăsat moștenire tezaurul său sufletească, ca semn al nemuririi creației sale literare”, notează Vasile Man, în studiul său, *Arghezi din noi*. (p. 138)

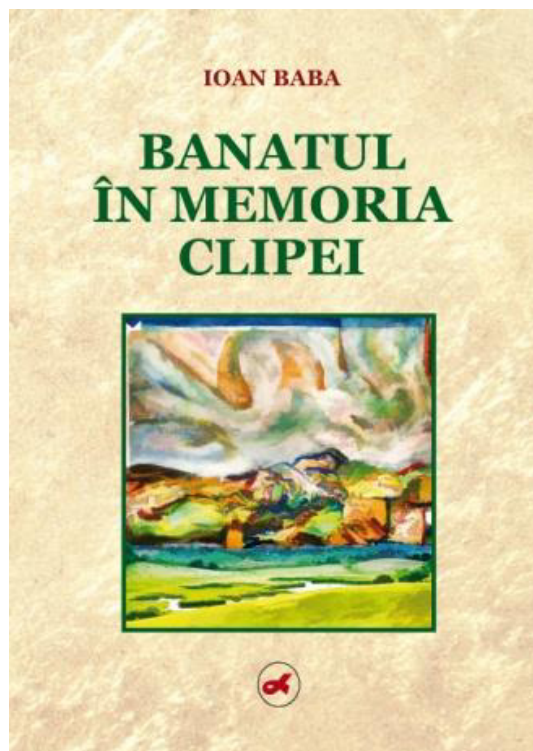
**Ioan Baba, *Banatul în memoria clipei*,
Panciova: Editura Libertatea, 2017, 400 p.**

Virginia POPOVIČ,

Universitatea din Novi Sad,

Facultatea de Filosofie

E-mail: popovic.virdjinija@ff.uns.ac.rs

Scriitorii din Voivodina, aparținând unei literaturi tinere, în formare, de-a lungul anilor, traversând diverse orizonturi de evoluție, au simțit nevoia unor evaluări de ansamblu, periodice, tocmai pentru a-și putea conștientiza și defini cât mai exact, coordonata valorică pe care se situau în acele momente. Literatura română din Voivodina a promovat încă de la primele încercări de creativitate tendința spre autenticitate, reușind să se bucure de propria identitate cu acel specific oferit de spațiul multicultural în care a evoluat. Scriitorii aparținând unei așa-zise „literaturi mici” (Radu Flora), în mare parte trecând prin „mari frământări și prefaceri din cadrul literaturilor iugoslave” (Ibidem) au fost întotdeauna în căutare de drumuri și expresii, au parcurs drumul de la un realism așa cum era înțeles în anii postbelici, până la găsirea de noi tipare, mai obiectiviste, mai largi, de transpunere a esenței literare în creația lor. Tendințele și posibilitățile noi de exprimare și de afirmare a personalității, individuale și sociale, au avut ecou în domeniul scrisului prin care scriitorii din Voivodina scot la iveală sensuri noi ale scrisului

românesc pe aceste meleaguri. Tematica multiplă, bogată și variată, îmbinarea elementelor limbii literare cu cele dialectale, diferite experiențe literare, uneori tendențioase, alteori moralizatoare, transmutația de la sat la oraș, diferite opoziții și planuri inversate, precum și investigația psihologică, limbajul intelectualist, fraza complicată de conveniență, acțiuni stereotipe, toate aceste caracteristici antrenează cititorul voivodinean la o lectură captivantă. Uneori elementele poetice ușurează lectura iar alteori fraza devine greoaie din cauza abundenței de bănățenisme sau calchieri din sârbă, iar acțiunile devin mai complicate.

Majoritatea scriitorilor din Voivodina s-au născut în Banat iar ținutul lor natal și dragostea față de el se reflectă, în opera lor, transformând-o în una originală, autentică. Rămâne doar să se găsească cele mai bune căi care pot conduce această literatură spre valorizare și lectură. Scriitorul din Voivodina a depășit statutul de scriitor local sau regional, valoarea poeziei este una europeană în continuă transformare și noi conotații.

Este binevenit almanahul panoramic al liricii românești din Banatul sârbesc la împlinirea a 70 de ani de la fondarea revistei de literatură, artă și cultură transfrontalieră „Lumina” (12 ianuarie 1947) și a șapte decenii de la apariția primelor cărți de beletristică în limba română cu sigla C.P.E. Libertatea, Panciova, Republica Serbia. Încă de la începutul acestei cărți, autorul Ioan Baba, subliniază că intenția lui nu era să alcătuiască o antologie, deoarece a modificat oarecum criteriile care stau la baza alcătuirii unei antologii: (1. De a oferi o imagine veridică și clară a evoluției unei întregi literaturi sau a unei părți din ea, de a respecta criteriul cronologic și cel axiologic; 2.

Condensarea unei tradiții literare, care va asigura o veritabilă diferențiere a valorilor; 3. Favorizarea sau impulsivizarea progresului unei specii literare). Renunțând la criteriile strict valorice, care *ar fi putut să fie subiective*, Ioan Baba a dorit, de data aceasta, să aducă în fața noastră un almanah-panoramic al liricii „despre Banatul nostru drag” cu unele incursiuni și trimiteri semnificative spre alte spații geografice. În paginile acestui almanah panoramic poetul Ioan Baba ne descoperă Banatul cu diversele tangențele spirituale românești așa cum le-au văzut câteva generații de poeți, de-a lungul a mai bine de un secol.

O mare parte dintre poeții români din Voivodina au abordat teme vizând Banatul sârbesc, locul unde s-au născut și unde și-au petrecut întreaga viață sau doar o parte din ea. Poezia despre Banat este numită de Ioan Baba „cântec de dor despre o țară” („Lumina”, Anul LIX, Serie nouă, nr. 1/2006, pag.17). Motivul Banatului, nostalgia față de plaiurile natale și dragostea față de toposurile de pustă și de codru sunt atotprezente în memoria afectivă a poetului, reînviată în versuri pline de lumină și sensibilitate și imagini inedite scrise într-o limbă frumoasă, presărată pe alocuri cu bănățenisme, pentru a reda culoare și frumusețe locurilor descrise.

Un veritabil mozaic tematic străbate generațiile de scriitori, începând cu primele caiete de versuri găsite în casele țăranilor bănățeni. Fără a intenționa să intre într-un sistem de periodizare a literaturii române din Banatul sârbesc, Ioan Baba, alcătuiește almanahul său panoramic după o logică propusă a timpului, respectiv anii în care s-au născut poeții și l-a denumit BANATUL ÎN MEMORIA CLIPEI - almanah panoramic al liricii românești. O mare parte a acestor poezii sunt publicate în „Memoria clipei”, una dintre rubricile revistei „Lumina”, în care Banatul a fost „subiectul poetic tematic primordial al contemplărilor noastre”, încât concepția revistei dar și apelul la unele volume de autor, au facilitat intenția și publicarea poeziilor antologice ale scriitorilor, dedicate sau cele care invocă Banatul. Ioan Baba amintește cu precizie că la creațiile fiecărui autor au fost alăturate selectiv și poezii publicate în cadrul panoramei literare „Lumina”-50 (Anul L, nr. (10) 2 aprilie-iunie 1977, p.17-106), alcătuită de redactorul responsabil cu prilejul marcării semicentenarului revistei, sau din cadrul altor rubrici precum sunt „Manu propria” sau „Reverii”. Prin toate aceste date, autorul Ioan Baba ne oferă o panoramă care are scopul urmărirea evoluției fenomenului literar din Voivodina cu accentul pus spre creația poetică legată de meleagurile minunate ale Banatului sârbesc.

Poetul Ioan Baba, bun cunoscător al evoluției literaturii bănățene, fiind el însuși bănățean, născut în satul Seleuș din Banatul sârbesc, pe 25 XI 1951, de care s-a desprins urmându-și destinul și cu dor nemărginit față de anii petrecuți în locul edenic al satului său natal, a lăudat și a cântat în versuri de un ecou nemărginit acest minunat sat de pustă. Încă din prefață vorbește de manuscrisele bănățenilor, îndreptându-ne atenția spre începuturile literaturii bănățene, care cu siguranță au apărut ca urmare a unor îndelungate și diverse tradiții culturale de peste un secol și jumătate, cu rădăcini în folclorul poporului român de pe aceste meleaguri. În anii postbelici, literatura din Voivodina a parcurs o cale ascendentă, iar cu apariția săptămânalului „Libertatea” și a suplimentului „Libertatea literară”, din care se trage și revista „Lumina”, a devenit de o valoare remarcabilă, spre deosebire totul ce era scris până atunci, care poate rămâne în literatura română din Banatul sârbesc doar ca o valoare documentară.

Ioan Baba, cunoscând personal o mare parte dintre poeții născuți în Banatul sârbesc și bun cunoscător al întregii operelor lirice, cu atenție a desprins din opera lor versurile care cântă frumusețile plaiurilor bănățene. A început cu poezia română care recurge la modalități clasice, tradiționale și treptat mergând spre poezia care cultivă limbajul modern și postmodern, autorul a reușit să prezinte publicului toate colțurile Banatului, prin versuri care scormonesc cele mai amănunte îndeletniciri și sentimente ale omului bănățean, cu obiceiurile, ritualurile și tradițiile lui, munca pe câmp, aurul lanurilor de grâu și satele românești îmbrăcate în hainele celor patru anotimpuri. De la blândețea peisajului bănățean, care este tema majoră a întregii generații cincizeciste din Banat, trecând peste versurile specifice anilor șaiszeci, celebrând socialismul cu imagini din universul rural, peste poezia erotică cu motive folclorice și de tip maiakovskian, autorul acestui almanah panoramic a reușit să desprindă zbaterile, nădejile și năzuințele țăranului, mai ales

în cele în care evocă cărări și văi natale românești, unde poetul bănățean, de cele mai multe ori, se lasă copleșit de lirism cald și duios. La unii poeți, nostalgia lumii rememorate autobiografic nu determină viziunea, ci tensiunea care este iminentă în psihologia colectivă în urma unei evoluții sociale. Poetul bănățean recurge adesea la amintire sau la vis încât, din pana lui se nasc versuri pline de dor și melancolie.

În peisajului rural, poetul român bănățean descoperă viețuirea cotidiană într-o lume plină de mistere, cu forța ascunsă ale tradițiilor moștenite de la predecesori, în care se declanșează un șir lung de căutări printre dogme, teorii și iluzii asupra adevărului, asupra esenței vieții. Visul e, pentru poet, o fereastră spre lumină, care odată întrerupt, permite unei noi zile să înceapă, o nouă căutare spre necunoscut. Toposurile ontologice bănățene descoperă, în versuri, un spațiu unic pe acest pământ unde poetul se găsește „acasă”, unde trăiește o copilărie paradisiacă și unde simte primele sentimente erotice. Gândurile spre zilele trecute, spre lumea pe care au cunoscut-o cândva le declanșează în suflet și în memorie o nesiguranță, semn că anii trec ireversibil, iar amintirile se șterg odată cu parcurgerea lor. Râurile bănățene, dealul Vârșetului, satele de la pustă, satele de la codru, pădurile și dunele de nisip, câmpiile cu verdeată și lanurile de grâu, miriștea fraged arată și țăranul ostenit, cu patimile și preferințele lui sunt descrise de poeții tradiționaliști bănățeni.

De la versurile anilor postbelici incluse în acest almanah panoramic de o fascinantă frumusețe, poezia lirică bănățeană devine un loc de întâlnire cu cotiturile esențiale ale limbajului poetic modern. Prin apariția unei noi conștiințe poetice deschizătoare de drumuri și capabile să exercite o mare influență asupra experiențelor poetice de viitor, poezia anilor șaptezeci ai secolului trecut abordează din mai multe unghiuri lumea satului bănățean, cu toată problematica complexă a vieții minoritarului român, a conglomeratului de naționalități în care trăiește, când apare un sat de tip sămănătorist, ideal, autentic, tradițional, arhaic și idealizat, de un primitivism naiv și fermecător, în care omul e legat organic de natură, de pământul care-l face structural bun și-i conservă respectul pentru valorile morale. Pe de altă parte, orașul, demonizat, nu e decât un spațiu corupător și alienant, în care cel plecat din sat, înstrăinații noștri poeți, ruși de energiile pământului străbun, de satul lor natal, sunt condamnați la nostalgie și suferință.

Poezia anilor optzeci și nouăzeci cunoaște ieșirea din spațiul bănățean și aprecierea moștenirii culturale în context european. În această perioadă versul scoate la iveală sentimentul de rădăcină care produce teamă, neîncredere și incapacitatea de a se adapta la noua cultură, la un alt spațiu, diferit de meleagurile bănățene. Chiar dacă este un proces rar întâlnit, totuși, are loc ca o reacție iar rezultatul procesului de aculturare este adaptarea, care poate conduce și la alienare. În această perioadă simbolurilor „rurale” li se atribuie conotații noi iar poeții în stil postmodern surprind, „prin imortalizarea diverselor momente aparent marginale dar în esență semnificative, care și-au pus amprenta pe lucruri, viața și soarta omului de sub bolta bănățeană”.

Autorul, în prefața almanahului nostru panoramic, pe care avem norocul să-l avem în fața noastră afirmă că „își are sorgintea în rădăcinile de sânge, înfipte în pământul mănăs al obârșiei, iar timbrul este în consonanță cu specificul și multiplele semnificații ale dorului unic românesc, care o face mai mult decât originală, precum un monument poetic colosal al destinului, închinat – Banatului.”

Ioan Baba prin sintagma „memoria clipei” ne-a pus pe gânduri și ne întrebăm dacă fiecare clipă a vieții noastre are memorie și dacă ea poate trăi etern în noi. Amintirile locurilor minunate bănățene eternizate în versurile de față și teaurizate în inimile fiecărui poet din această carte, sunt transmise cititorului, să le citească, recitească și redescopere. Peisajele bănățene din almanahul-panoramic alcătuit de poetul nostru, Ioan Baba, devin un buletin de identitate a satului nostru bănățean, prezentat cu un fir autobiografic prin rememorarea unor întâmplări, gesturi, opțiuni din prima copilărie ori din adolescență, care pregătesc destinul poetului de mai târziu. Spectacolul totdeauna surprinzător al naturii bănățene, căutarea aproape obsesivă a simbolurilor forței vitale în mișcarea astrelor pe cer, în felul cum se coc fructele, cum se urmează anotimpurile și cum se leagă roadele, sunt prezentate în versuri de tipul: „port în inimă un gutui înflorit,/ îl aud cum bate și trece prin poarta cerului albastru, unduit” (Simion Drăguța) sau „În drum spre Banat/ Spune că șesul cu

râurile-i verzi/ Pocnește-n muguri de cireș/ Și-n spice de grâu lăptoase” (Ioan Baba), care răsună în urechi, se înfig în memorie, construind clipe și clipe noi...

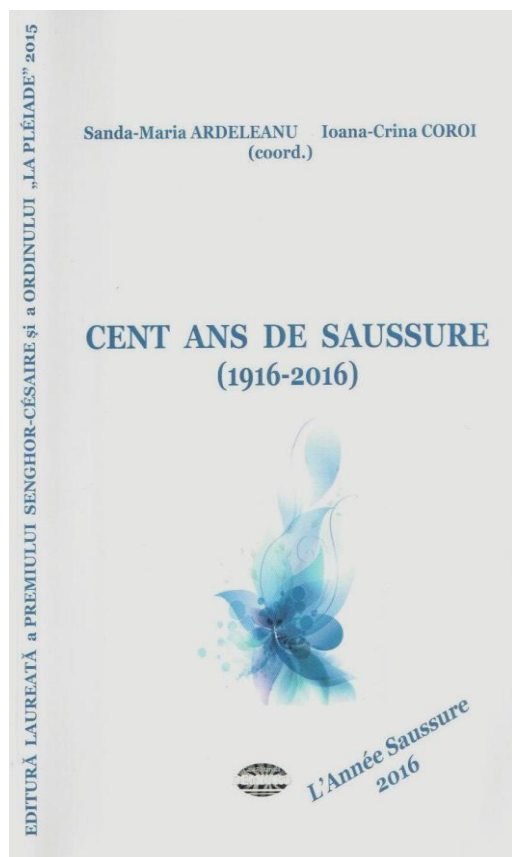
Intenția poetului Ioan Baba când, înainte cu mai mult de două decenii, a început să alcătuiască un almanah panoramic al liricii românești din Banatul sârbesc, era să lase moștenire generațiilor de astăzi sau viitoare „multe din avaturile vremurilor, cu multe și diverse tumulturi” care au fost așternute peste capul omului bănățean și peste spațiul mirific al Banatului, ceea ce a și reușit pe deplin.

**Sanda-Maria Ardeleanu, Ioana-Crina Coroi (coord.),
Cent ans de Saussure (1916-2016),
 Casa Editorială Demiurg, Iași, 2016 (196 p., colecția *Lingua*, nr. 50)**

Dorel FÎNARU

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

E-mail: dorelfinaru@yahoo.com

În prestigioasa colecție *Lingua* a Casei Editoriale *Demiurg* din Iași a apărut un volum de studii consacrate lui Ferdinand de Saussure, părintele lingvisticii moderne și al structuralismului, cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la apariția în 1916 a celebrului său *Cours de linguistique générale*. Nenumărate manifestări științifice, desfășurate pe întreaga planetă, au fost consacrate acestui eveniment, dar *Cent ans de Saussure* este unul din foarte puținele volume publicate în 2016 cu această ocazie.

Volumul coordonat de Sanda-Maria Ardeleanu și Ioana-Crina Coroi este, în esență, un produs al cunoscutului Centru de Analiză a Discursului (CADISS) din Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, centru care publică revista ANADISS. Sînt cuprinse în acest volum cîteva studii ale unor lingviști și filozofi suceveni consacrate operei care a marcat în mod decisiv cultura secolului al XX-lea, nu doar în cadrul științelor limbajului, ci și, prin apariția structuralismului, în cadrul mult mai amplu al tuturor științelor umaniste.

CADISS a organizat în 2 iunie 2016 o masă rotundă ale cărei dezbateri s-au desfășurat sub genericul *Cent ans de Saussure*. Și revista ANADISS (www.anadiss.usv.ro) a consacrat o secțiune a numărului 21 (mai, 2016) moștenirii saussuriene prin publicarea

integrală a celebrului studiu *Mon Saussure* al lui Eugeniu Coșeriu, precum și 2016 – *L'Année Saussure – un parcours sentimental* al Sandei-Maria Ardeleanu.

După un *Mot au Lecteur* semnat de cele două coordonatoare, urmează un masiv corpus de texte fragmentare extrase de Sanda-Maria Ardeleanu din *Cours de linguistique générale*, publicat de Charles Bally et Albert Séchehaye avec la collaboration d'Albert Riedlinger, édition critique par Tullio de Mauro, postface de Louis-Jean Calvet, Édition Payot & Rivages, Paris, Grande Bibliothèque Payot, 1995. Corpusul ne invită la o (re)lectură menită să ne amintească principalele idei și concepte saussuriene, concepte care au instaurat vîrsta modernă a lingvisticii și care au devenit atît de cunoscute și folosite, încît adesea îl uităm pe autorul lor: celebrele sale dihotomii (*limbă-vorbire*, *sincronie-diacronie*, *sintagmatic-paradigmatic*, *semnificat-semnificant*, *lingvistică internă-lingvistică externă*) precum și alte probleme referitoare la *evoluția și dinamica limbilor*, *limbajul între formă și substanță*, *actele de vorbire*, *definiția semnului*, *unitățile minimale ale limbii* etc. etc.

Piesa de rezistență a acestui volum o reprezintă amplul studiu al lui Ioan Oprea, *La faculté du langage chez Ferdinand de Saussure et Noam Chomsky. Des arguments pour l'investigation d'un sujet négligé à tort*. Pe parcursul a peste 60 de pagini, universitarul sucevean discută din

perspectivă lingvistică propriu-zisă, dar și din perspectiva filozofiei limbajului, problema *facultății limbajului* așa cum e dezbătută ea de Ferdinand de Saussure și Noam Chomsky, dar și de alți mari lingviști și filozofi ai limbajului. Ioan Oprea observă, pe bună dreptate, că „S-a remarcat de multe ori, atunci când s-au făcut raportări între ideile din concepția lui Ferdinand de Saussure și cele din concepția lui Noam Chomsky, îndeosebi în cazul dualităților *limbă – vorbire* și *competență – performanță*, că, în vreme ce, pentru lingvistul elvețian, limba reprezintă o realitate socială, la cel american, competența este atribuită individului, iar nu comunității vorbitoare. Totuși, facultatea limbajului fiind general umană iar competența reprezentând deținerea de către fiecare individ al unei comunități a elementelor gramaticii generative ce caracterizează o limbă, se poate subînțelege că prin cunoașterea de către toți a acestei gramatici înseamnă înscrierea în social.” (p. 97-98). Ioan Oprea consideră că aspectele discutate duc la câteva concluzii evidente: „1) este neîndoiebnică existența limbajului în cadrul facultăților care alcătuiesc agregatul spiritual; 2) ca oricare altă facultate, limbajul are identitate proprie și funcționează în colaborare cu celelalte facultăți; 3) activarea facultății limbajului nu este spontană, ci se produce prin însușirea unei limbi (a limbii materne), iar funcționarea ei se reflectă prin vorbire, fără ca prin aceasta limbajul să se identifice cu vorbirea.” (p. 113-114)

În studiul *Traduire Saussure en roumain*, Raluca-Nicoleta Balațchi și Ionela Arganisciuc își propun să urmărească destinul particular al traducerii *Cursului de lingvistică generală* în limba română. În realitate e discutată doar traducerea publicată în 1998 la Editura Polirom de către tînăra traducătoare Irina Izverna-Tarabac (1970-2007), deși există și alte traduceri fragmentare sau integrale (printre altele, traducerea integrală realizată de Adina Baranovschi, publicată în 2011 la Editura Antet). De o mare importanță în istoria receptării ideilor lingvistice în România, traducerea Irinei Izverna-Tarabac, așa cum au remarcat unii lingviști români, are totuși numeroase și grave deficiențe (cele mai multe de natură terminologică) care ar trebui eliminate printr-o foarte necesară nouă ediție, revizuită eventual de un grup de lingviști. Autoarele studiului apreciază totuși că această primă versiune românească integrală și-a îndeplinit cu succes funcția de traducere științifică, putînd servi ca punct de referință prin atenția acordată nivelului terminologic și coerenței raportului *formă-conținut*.

Filozoful Marius Cucu se ocupă de *La dynamique linguistique selon Ferdinand de Saussure*, adoptînd de multe ori un ton liric și apelînd îndeosebi la părerile lui Martin Heidegger despre esența limbajului (v. îndeosebi *Conceptul de timp* și *Ființa și timp*; e curios că nu e pomenită aici și *Originea operei de artă*). Contrar opiniei comune, care vede în limbaj o facultate definitorie a ființei umane, Marius Cucu se întreabă dacă nu cumva se impune o răsturnare a termenilor, prin care ființa umană să fie considerată o componentă a universului dinamic al limbii: „nu limbajul sălășluiește în dimensiunea omului, ci, dimpotrivă, omul își ancorează rădăcinile telurice ale evoluției sale în solul limbajului, el este integrat și purtat de fluxul autoritar și imprevizibil al limbajului.” (p. 142-143) Autorul consideră că, pentru a înțelege dinamica lingvisticii, ar trebui să ne asumăm concepția lui Saussure după care „limba este un proces viu, activ, în continuă prefacere, adaptare și readaptare, că ea comportă și suportă multiple influențe ce o modulează determinînd-o, adesea, să fie un sensibil senzor ce monitorizează procesele de multiplă transformare active la nivelul socialului, dar și individualului uman.” (p. 155-156)

O lectură didactică a *Cursului...*, în descendența perspectivei deschise de lingvistul sucevean Vasile Dospinescu, propune Ioana-Crina Coroi în studiul intitulat *Une lecture didactique du CLG saussurien*. Autoarea întreprinde un demers punctual care vizează prezentarea sumară, capitol cu capitol, a structurii *Cursului...*, demers deosebit de util astăzi, cînd studenții noștri au din ce în ce mai puțin timp să citească, chiar dacă e vorba de o lectură care intră în categoria celor obligatorii. Rezumatul insistă și asupra faptului că, propunînd o viziune sincronică și privind limba ca pe o structură sau ca pe un sistem, Saussure deschide calea lingvisticii structuraliste (Troubetzkoy, Hjelmslev, Jakobson, Martinet etc.), dar și a celei post-structuraliste (Coșeriu).

Volumul se încheie cu un studiu de lingvistică comparată semnat de Gina Măciucă: *Le jeu sémantique entre le verbe et le nom dans une construction linguistique analysée dans deux langues*

germaniques et trois langues romanes. Lucrarea se focalizează pe relațiile semantice microsystemice care se dezvoltă în interiorul *sintagmei verbale funcționale* în cazul limbilor germană și engleză, pe de o parte, și spaniolă, italiană și română, pe de altă parte. Autoarea observă că, dacă majoritatea sintagmelor verbale funcționale prezintă o variație lexematică, și implicit diafazică la nivelul componentei verbale, aceasta permite și constituentului nominal metamorfoze spectaculoase, fie în cadrul unui crescendo emoțional, fie în cursul unei evoluții metaforice a constituentului, care merge de la abstract către concret.

Volumul editat de Sanda-Maria Ardeleanu și Ioana-Crina Coroi reprezintă o singulară, dar importantă contribuție românească la sărbătorirea unui veac de la apariția unei cărți fundamentale pentru cultura umană.

**Natașa Alina Culea, *Lupii trecutului. Sofia*,
Editura Librex Publishing, 2016**

Nadina Maria SZAKACS

Școala Gimnazială „Nicolae Bălcescu”, Arad

E-mail: nady_fire@yahoo.com

Lupii trecutului. Sofia este un roman al scriitoarei contemporane Natașa Alina Culea și se încadrează în categoria cărților a căror lectură îți trezesc reflecții. Povestea Sofiei și a lui Fabian este intrigantă și provoacă cititorul la interpretări proprii. Suspansul este prezent până la finalul romanului, ceea ce face ca lectura romanului să fie captivantă.

Dacă Sofia este personajul care poartă cu sine stigmatul trecutului, un trecut impregnat în ființa-i; Fabian este personajul care realizează că viața nu poate fi clădită în funcție de cerințele societății, că uneori contează ca pentru propria împlinire să îți urmezi inima.

Societatea propune anumite tipare după care indivizii încearcă să se muleze precum într-un pat al lui Procust, fără a mai ține cont de propriile năzuințe și aspirații. Cei doi protagoniști se confruntă cu mentalitatea societății, mentalitate a cărei exponenți sunt și ei înșiși.

Romanul înfățișează o frumoasă poveste de dragoste care ia naștere în limitele conduitei unei societăți care se ghidează după reguli și promovează așa-zisele bune moravuri, care în

realitate sunt doar niște aparențe în spatele cărora ne ascundem majoritatea.

Acest roman poate fi considerat pe bună dreptate unul psihologic deoarece relevă zbuciumul sufletesc al individului care încearcă să-și valideze existența într-o societate în care primează aparențele, și nu esența.

„Lupii trecutului” sunt acele voci care îți anulează prezent și viitor, plasându-te într-un trecut căruia nu i te poți subtrage. Mi-a plăcut modalitatea în care au fost construite personajele, acestea fiind cele mai individualizate personaje ale literaturii române contemporane și prin care este adâncit misterul, apoi elucidat de către personajul feminin în momentul cheie al vieții sale când va dori să se „dezbrace” de toate secretele în fața bărbatului iubit.

2. Pledoarie pentru lectură

Pentru că în societatea de astăzi e foarte greu să menținem vie curiozitatea, trebuie să venim cu noutăți pentru ca oamenii să rămână fideli cărților. Trecerea timpului, dar și era tehnologiei fac din lectură un teren tot mai alunecos.

Avem dreptul la lectură, un drept de care trebuie să profităm și să încercăm să-l facem cât mai plăcut și mai accesibil nouă. De aceea, citatele din romanul scriitoarei Natașa Alina Culea reprezintă un argument pentru lectură și o posibilă reflecție asupra acestei activități pe care nu aș vedea-o deloc perimată, ci actuală:

• „Nu mă aștept să mă cațăr pe muntele fericirii și să rămân acolo, utopia asta e pentru creduli, dar nu se poate ca asta să fie tot, amorțea asta care picură din gânduri în membre și mi le îngreunează; nu, trebuie să fie ceva mai mult, trebuie să fie!”

● „Toată viața am alergat în lume după iubire. Mă împiedicam de oameni ca de pietre, îmi tăiam tălpile în uitările lor ascuțite, îmi ceream iertare unora că i-am atins, altora le ceream să mă ierte că exist și că nu m-am născut ca toți ceilalți, în orânduire (...). Nu mai număram răni, număram împreună bătăile inimii tale. Și erai. Și eram.”

● „Asta ar trebui să facem toți cu rănilor noastre, să le transformăm în perle sau în artă și-apoi să le purtăm cu mândrie, ca pe un simbol al triumfului...”

Leo Loveday, Emilia Parpală (editors), *Ways of Being in Literary and Cultural Spaces*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2016, 234 p.

Leo Loveday, Emilia Parpală (editori), *Moduri de a fi în spațiile literare și culturale*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2016, 234 p.

Alina ȚENESCU
University of Craiova,
Faculty of Letters

**WAYS OF BEING
IN LITERARY AND
CULTURAL SPACES**

Edited by Leo Loveday and Emilia Parpală

The volume edited by Leo Loveday and Emilia Parpală mainly consists in a selection of articles presented at the 8th edition of the international conference *Comparatism, Identity, Communication* (CIC2015), Craiova, 16th-17th of October, 2015 to which there are added other contributions by researchers from Ukraine, Spain, Bulgaria, Japan. The title reflects the interest for the identity issue which turns into the key-concept of the book revolving around two other syntagms: “ways of being” and “performance”.

The theoretical approaches are exemplified by three means of expression: fiction, linguistic discourse and culture. Whereas fiction becomes a privileged space where the relationships between self and otherness are examined, the question of linguistic identity proves “fundamental for narratology and poetics” as it “frequently emerges as significant in the fields of stylistics and pragmatics” (Loveday & Parpală 2016: 3).

The identity topic in literature unveils the changes and transformations that “take place [...] when characters face dilemmas, crises and internal conflicts” (*ibidem*) which disclose a wide array of “hybrid, divided, antagonistic” ways of being. The question of cultural identity is tackled from the perspective of variability of experiences lived by individuals from diverse cultures and is translated into different practices and cultural codes, as well as into steps of the process of identity construction where identity is considered as a “cultural product of constant negotiation processes” (Jung & Lee 2010: 146). Following the influence of migration and marginalization, modern-day intercultural mingling and cultural development are affected by the emergence of new hybrid, Métis, transcultural ways of being and ways of seeing that render the question of identity essential. The topic of identity thus becomes appropriate for analyzing and interpreting linguistic, cultural and literary texts which, directly or indirectly, focus on certain aspects of construction, deconstruction and reconstruction of identity in the context of cultural interbreeding, transition or in the context of relevant tensions between self and the Other.

Ways of Being in Literary and Cultural Spaces provides readers with interdisciplinary tools able to help them explore the way in which literature and types of discourse conceive and represent the ever changing issue of identity. The contributions by researchers from England, Spain, Japan, Romania, Bulgaria, Ukraine and Iraq supply the interdisciplinary and intercultural frames and

frameworks with which diverse identities which have emerged in linguistic, literary and cultural spaces can be approached.

The volume published with Cambridge Scholars Publishing (234 p.) includes 15 chapters comprised in two sections: Part I focuses on *Discourses of Identity: Collective and Personal* (8 chapters) whereas Part II emphasizes the *Performance of Identity in Literary Space* (7 chapters). In order to establish a distinction and a clear division between the terms *discourse* and *performance* used in the titles of the two sections of the book, the editors assert that “discourse” must be tackled and analyzed in relationship to its specific historical, personal, psychological, social, political, national contexts, while by “performance” they refer exclusively to the actional, performative dimension of speech acts.

What is notable is the editors’ choice not to introduce each chapter based on the division of the volume into two sections but their effort to thematically group the chapters into seven semantic axes:

1. *Diversity: Racial, ethnic and group/collective identity*. This theme is illustrated in Olga Gradinaru’s study on *The Discourse of Russo-Ukrainian Identity in the Lugansk Region* (with a focus on the traits of a new type of nationalism manifested in the form of ethnic separatist movements), in Hikaru Fujii’s study on *21st American Identity and the Road Narrative* which analyzes the ways of reconstruction by contemporary immigrant writers of literary space so as to create new personal discourses as Americans, and in Jamila Farajova’s philosophical study on the *Paradox of Linguistic Signs* (which consists of a linguistic and semiotic analysis of the novel *Losing Isaiah* by Seth J. Margoli).
2. *Linguistic identity* is illustrated by Zlatina Dimova’s investigation on the *Sentence and Collective Identity* by comparing Bulgarian to English language system. The topic is also reflected in Ahmad Salem’s research focused on the analysis of a collective style of communication and the application of a pragmatic perspective to a peculiar speech in *Elusiveness in Political Discourse – How to Apologize the American Way*. In Leo Loveday’s study, *The Making of a Sarcastic Villain: The Pragmatics of Captain Hook’s Impoliteness*, the pragmatic framework of negative politeness is used in order to emphasize how malice and spite can be attributed to Hook’s sarcastic performance, perceived as breaching social and moral limits.
3. *Role and gender identity* is tackled by Andreea Raluca Constantin in *Female Identity in the Literary Discourse of Margaret Lawrence and Alice Munro* (two Canadian women writers).
4. *Child and childhood* includes a synthesis of *Representations of Childhood in British and North American Literature* by Adela Livia Catană.
5. *The villainous outsider*, illustrated in Raluca Faraon’s *Splitting Mirrors in Fowles’ “The Collector”* analyzes the level of anxiety generated by modern individual’s sense of solitude and isolation and in Leo Loveday’s above mentioned study.
6. *Spatial identity* is depicted in Part I, Chapter VIII by Alina Țenescu’s study on the *Discourse of City Identities in Postmodern Fiction* which comprises a cognitive exploration of surrealist literary representations of city images in Postmodern American and Francophone literary communication.
7. *Writers, poets, readers and critics*. This topic is illustrated by a study on the means of reconstruction of the literary landscape of Romania and former East Germany after the fall of communism by Andreea Ghiță, by Paula Pascaru’s chapter on *Exhibitionism and Voyeurism in Colloquial Chinese Poetry* (a parodic genre disseminated via Internet in China), and by Anastasia Kistanova’s comparative research on the *Horatian Tradition in “Odes on Spring” by English and Russian Poets*. The volume ends with Alena Rettova’s study on *Comparative Literature and the Position of the Critic in Postmodernity*.

Besides the fact that contributors from seven different cultural spaces use the comparative approach, they also offer philosophical, anthropological, interdisciplinary perspectives that

encompass domains which range from linguistics, semiotics and literary criticism to political and cultural studies.

In spite of wide cultural spectrum, spanning from American, Bulgarian, Canadian, British, African, Canadian, German, Chinese to French, Russian and Romanian, the volume succeeds in revealing the contributors' innovative visions in the study of cultural discourse. It turns to be an important source of inspiration in other researchers' quest to better seize the means of representation and the vast array of mediums and techniques of expression that linguists, philosophers and novelists use in order to explore identity.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

General aspects

The journal, “**Studii de Știință și Cultură**” (“**Studies of Science and Culture**”), published by “**Vasile Goldiș**” Western University of Arad, is issued on a quarterly basis. The journal is evaluated by the National Council for Scientific Research and rated **B+**, **CNCSIS code 664**, during 2005-2011, **Scientific journal, reviewed and rated by CNCS in 2012, category: B, profile: humanities, field PHILOLOGY**.

The journal is indexed in International Databases (IDB): CEEOL (www.ceeol.com) from Frankfurt am Main, Germany; EBSCO Publishing (www.ebscohost.com) from Ipswich, the United States of America; Index Copernicus-Journals Master List from Warsaw, Poland; and DOAJ, from Lund, Sweden.

Starting June 2012, the journal “**Studii de Știință și Cultură**” is published by “**Vasile Goldiș**” Western University of Arad, Romania, in partnership with the Department of Romanian, Aix Marseille University, CAER. EA 854, France; CIRMI (Interuniversity Lifelong Learning Research Center for Teachers of Italian) University of Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, University of Novi Sad, Serbia, University of Jena, Institute for Slavic Languages, Jena Germany,

Paper submission

The submission of an article to “**Studii de Știință și Cultură**” for the prospect of being published, implies:

- that the authors take responsibility for the content, as well as for their ethical behaviour;
- that the article has not been published or submitted for publication to another journal/review;
- that the copyrights have been transferred to the journal “**Studii de Știință și Cultură**”.

The papers shall be submitted in Romanian or in a world language. The title of the article, the abstract and keywords shall be submitted in English, French and Romanian, as a word document (WORD 97, WINDOWS 98 or later versions), no longer than 15 pages, including drawings, tables and references, in Times New Roman Font, single-spaced.

The paper shall comprise:

- the title, font size 16, bold, centered;
- the authors’ full name, workplace(s) (with its complete denomination, not abbreviated), address (addresses) of their workplace(s) and the e-mail of the contact person, font size 12, bold, centered;
- the abstract, maximum length 10 rows, font size 12, italic, justified;
- keywords, maximum 5, font size 12, italic, centered;
- the text of the article, font size 12;
- the reference list, required for any article, shall be written according to the rules imposed by the International Standard ISO 7144/1986 entitled „Documentation-presentation of theses and similar documents”.

Citation Guidelines

Studies of Science and Culture, a Philology publication graded B by the National Council of Scientific Research (NCSR) contains the following main sections:

- I. Romance cultures / Romanian culture;
- II. German language and culture / Romanian language and culture;
- III. Slavic languages and cultures / Romanian language and literature;
- IV. Translatology;
- V. Reviews.

In conformity to international regulations (especially *Chicago Style, MLA*) we adopt starting from Volume XI, no. 2 / June 2015 the following way of presenting the bibliography for all the articles published in our journal:

1. The bibliography will be placed at the end of the article using Times New Roman 12. The entries in the bibliography will be placed in alphabetic order according to the author's last name. The author's last name will be in capital letters followed by the first name, the title of the publication in Italics, the place of publication, the publishing house, the year of the publication and, if necessary, the number of pages.

Example: BENGESCO, Georges, *Bibliographie franco-roumaine* [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1ère éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. The author will mention the source in the following way **inside the article**: the first name of the author in capital letters, the year of publication, and the page number. Example: (PAPADAT-BENGESCU, 1924, 102).

3. The footnotes will contain comments, translations of quotations, biography explanations etc. The introduction of footnotes will be performed by automatic insertion in Word.

The articles to be peer reviewed by our committee will have to be sent in Word (together with a PDF copy) to the e-mail address: vasileman7@yahoo.com

The deadlines for submitting the articles are the following:

- 10th Feb. for the first publication of the year / March;
- 10th May for the second / June;
- 10th Aug. for the third / September;
- 10th Nov. for the last publication of the year / December.

The Editorial Board

Tables and diagrams, figures or other images shall be inserted in the text at the right place, numbered, and their resolution shall be such as not to affect the quality of the material.

The structure of the article presenting results of empirical research shall observe international standards, according to the acronym IMRAD (Introduction, Methods, Results and Discussions), to which are added the conclusions.

Articles of any other nature shall consist of an introduction, the body of the work and conclusions; the body of the work can be organized as the author(s) see(s) fit.

The papers shall be emailed to vasileman7@yahoo.com, or both in electronic format and in print, to the editorial office at: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Bd. Revoluției, nr.94-96 - revista „Studii de Știință și Cultură”.

Scientific articles are subject to single-blind peer review.

The number of reviewers for the evaluation of an article is 2, and the reviewing time is 30 days.

Authors receive one of the following answers from the reviewers:

- article accepted;
- article accepted with alterations;
- article rejected.

The scientific reviewers shall focus, in evaluating papers, on the topicality of the subject, on the depth of scientific ideas, originality, as well as on the compliance with the instructions for authors. Failure to comply with the standards required by the review shall result in the papers being rejected.

Authors are kindly asked to:

- cite the “Studies of Science and Culture” journal in other publications where they submit papers, stating:
 - The journal title, “Studies of Science and Culture”, abbreviated as SSC;
 - The volume, issue and year of publication;
 - The page number where the cited text can be found;
- submit to editorial board of “Studies of Science and Culture” information on the publications where they cited our journal, by mentioning:
 - The journal title, abbreviation;
 - The volume, issue and year of publication;
 - The page number where the cited text can be found.

Further information: - telephone - 0040/0257/280335
- 0040/0257/280448
- mobile: 0724-039978
- E-mail: vasileman7@yahoo.com

Contact person: Prof. VASILE MAN

Announcement for the authors

Starting with the volume 12, number 1/March 2016 the journal *Studii de Știință și Cultură*, subscribes, for evaluation, in order to be indexed in BDI Thomson ISI, Philadelphia P.A. USA.

INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS

Aspects généraux

La revue **Studii de Știință și Cultură** ("Études de Science et de Culture"), éditée par l'Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad, est publiée trimestriellement. La revue a été évaluée par le Conseil National de la Recherche Scientifique de l'Enseignement Supérieur et classifiée dans la catégorie **B+, code CNCIS 664**, pendant la période 2005-2011, **Revue scientifique évaluée et classifiée par CNCS en 2012, catégorie B, profil humaniste, domaine PHILOLOGIE**.

La revue est indexée dans les Bases de Données Internationales (BDI) suivantes: CEEOL (www.ceeol.com) de Frankfurt am Main, Allemagne, EBSCO Publishing (www.ebscohost.com) d'Ipswich, États-Unis, Index Copernicus-Journals Master List de Varsovie, Pologne et DOAJ, Lund, Suède.

Depuis le mois de juin 2012, la revue "**Studii de Știință și Cultură**" est éditée par l'Université de l'Ouest "**Vasile Goldiș**" d'Arad, Roumanie, en partenariat avec Le Département de Roumain d'Aix Marseille Université, CAER. EA 854, France; le CIRMI (Centre Interuniversitaire de Recherche pour la Formation Continue des Enseignants d'Italien) Université de Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, Université Novi Sad, Serbie, Université Jena, Allemagne.

Soumission du manuscrit

La soumission d'un article à la Revue « **Studii de Știință și Cultură** », pour qu'il soit publié, présuppose:

- que les auteurs assument leur responsabilité en ce qui concerne le contenu, aussi qu'un comportement éthique;
- que l'article n'a pas été publié et qu'il ne sera pas soumis pour être publié dans une autre revue;
- que les droits d'auteur seront transférés à la revue « **Studii de Știință și Cultură** ».

Les textes des articles seront rédigés en roumain ou dans une langue de circulation internationale.

Le titre de l'article, le résumé et les mots clés seront rédigés en anglais, en français et en roumain, sous la forme d'un document WORD 97, WINDOWS 98 ou des variantes ultérieures, à une dimension de 15 pages au plus, y compris les dessins, les tables et la bibliographie dans la fonte Times New Roman, en interligne simple.

Le manuscrit comprendra:

- le titre, en dimension de la fonte 16, en caractères gras, centré;
- le prénom et le nom complets des auteurs, le(s) lieu(x) de travail (en titre complet, sans abréviations), l'adresse (les adresses) du lieu (des lieux) de travail et l'adresse électronique de la personne de contact, en dimension de la fonte 12, en caractères gras, centré;
- le résumé, 10 lignes au plus, dimension de la fonte 12, en italique, cadré;
- des mots clés, 5 au plus, dimension de la fonte 12, en italique, centré;
- le texte de l'article en dimension de la fonte de 12;
- la bibliographie, obligatoire pour tout article, est écrite conformément aux règles imposées par le Standard international ISO 7144/1986 intitulé « Documentation -présentation des thèses et des documents similaires ».

Normes de rédaction

« **Studii de Știință și Cultură** / Revue de Science et de Culture » (www.revista-studii-uvvg.ro), revue répertoriée en catégorie B – domaine *Philologie* – par le Conseil National de la Recherche Scientifique (CNCS), a son contenu structuré comme suit :

- I. Cultures romanes / culture roumaine
- II. Culture et langue allemandes / culture roumaine
- III. Langues et cultures slaves / langue et littérature roumaines
- IV. Traductologie
- V. Comptes rendus

Se conformant à la pratique internationale (cf. notamment *Chicago Style, MLA*), notre revue, à partir du volume XI, n° 2 / juin 2015, a décidé d'adopter en particulier les règles de citations suivantes pour chacun des articles qui y seront publiés :

1. La bibliographie, en corps 12, Times New Roman, sera placée **en fin d'article**, suivant l'ordre alphabétique des auteurs, chaque nom d'auteur y étant inscrit en majuscules, suivi du prénom, puis du titre en caractères italiques, du lieu d'édition, de la maison d'édition, de l'année de parution et, si besoin est, de la pagination. Exemple : BENGESCO, Georges, *Bibliographie franco-roumaine* [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1e éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. Dans **le corps de l'article** le contributeur indiquera entre parenthèses, dans l'ordre, le nom de l'auteur en majuscules, l'année de publication et la page. Exemple : (PAPADAT-BENGESCU, 1924, 102).

3. Les notes de bas de page seront réservées aux commentaires, traductions de citations, indications biographiques, leçons etc. L'insertion de ces notes sera réalisée sous Word par incrémentation automatique.

Les articles à soumettre au comité de lecture devront être envoyés sous forme de fichier Word (accompagné du fichier en version PDF) à l'adresse vasileman7@yahoo.com au plus tard :

- le 10 février pour le premier numéro de l'année / Mars;
- le 10 mai pour le deuxième numéro / Juin;
- le 10 août pour le troisième numéro / Septembre;
- le 10 novembre pour le dernier numéro de l'année / Decembre.

Le Comité de Rédaction

Les tables et les diagrammes, les figures ou des autres dessin seront insérés dans le texte à l'endroit adéquat, numérotés, et ils auront, autant que possible, une bonne résolution, pour ne pas affecter la qualité du texte.

La structure de l'article qui présente des résultats des recherches expérimentales suivra les standards internationaux, conformément à l'acronyme IMRAD (introduction, méthodes et matériaux, résultats et discussions), auxquels on ajoutera les conclusions.

Les articles de toute autre nature seront composés d'une introduction, du corps de l'ouvrage et des conclusions, les corps de l'ouvrage pouvant être organisé selon le désir de l'auteur (des auteurs).

Les manuscrits seront envoyés, par voie électronique à l'adresse vasileman7@yahoo.com, ou sur un support électronique et imprimé, au siège de la rédaction: Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad, Blvd. Revoluției, no. 94-96 - revue « Studii de Știință și Cultură ».

Les articles scientifiques seront soumis au processus de critique PEER REVIEW "en aveugle".

Le nombre de critiques pour l'évaluation d'un article est 2, et le temps d'analyse est 30 jours. Les auteurs reçoivent des critiques une des réponses suivantes:

- article accepté;
- article accepté avec des modifications;
- article rejeté.

Les référents scientifiques suivront, en évaluant les manuscrits, l'actualité de la thème; l'approfondissement des idées scientifiques, l'originalité, aussi que le respect des instructions pour les auteurs. Le non-respect des standards sollicités par la revue conduira au rejet des manuscrits.

Nous prions les auteurs de:

- citer la revue « Études de Science et de Culture » dans d'autres publications où ils collaborent, en précisant:

- Le titre de la revue « Études de Science et de Culture », abréviation – SSC;
- Le volume, le numéro et l'année de parution;
- Le nombre de la page du texte cité;

- transmettre à la rédaction de la revue « Études de Science et de Culture » des renseignements sur les publications où ils ont cité notre revue, en mentionnant:
 - Le titre de la revue, l'abréviation;
 - Le volume, le numéro et l'année de parution;
 - Le nombre de la page du texte cité.

D'autres informations au - téléphone : - 0040/0257/280335

- 0040/0257/280448

- portable: 0724-039978

- Adresse électronique: vasileman7@yahoo.com

Personne de contact: prof. VASILE MAN

Annonce pour les auteurs

La revue *Studii de Știință și Cultură*, en commençant par le volume XII, numéro 1/mars 2016 s'inscrit, à l'évaluation, pour s'indexer dans BDI Thomson ISI Philadelphia P.A. USA.

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

Aspecte generale

Revista „**Studii de Știință și Cultură**”, editată de **Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad**, apare trimestrial. Revista este evaluată de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior și clasificată în categoria **B+**, **cod CNCSIS 664**, în perioada 2005-2011, **Revista științifică evaluată și clasificată de CNCS în anul 2012, categoria B, profil umanist, domeniul FILOLOGIE**.

Revista este indexată în Bazele de Date Internaționale (BDI): CEEOL (www.ceeol.com) din Frankfurt am Main, Germania, EBSCO Publishing (www.ebscohost.com) din Ipswich, Statele Unite ale Americii, Index Copernicus-Journals Master List din Varșovia, Polonia și DOAJ, Lund, Suedia.

Începând cu luna iunie 2012, revista „**Studii de Știință și Cultură**” este editată de **Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad**, România în parteneriat cu Le Département de Roumain d'Aix Marseille Université, CAER. EA 854, France; le CIRMI (Centre Interuniversitaire de Recherche pour la Formation Continue des Enseignants d'Italien) Université de Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, Universitatea Novi Sad, Serbia, din 2015 Universitatea Jena din Germania.

Prezentarea manuscrisului

Transmiterea către Revista „**Studii de Știință și Cultură**” a unui articol spre publicare, presupune:

- autorii își asumă responsabilitatea privind conținutul, cât și comportamentul etic;
- articolul nu a mai fost publicat și nici nu va fi înaintat spre publicare altei reviste;
- dreptul de autor se trece asupra revistei „**Studii de Știință și Cultură**”.

Textele articolelor vor fi redactate în limba română sau într-o limbă de circulație internațională.

Titlul articolului, rezumatul și cuvintele cheie vor fi redactate în limba engleză, franceză și română, ca document WORD 97, WINDOWS 98 sau variante ulterioare, cu o dimensiune de maximum 15 pagini, inclusiv desenele, tabelele și bibliografia cu Font Times New Roman, la un rând.

Manuscrisul va cuprinde:

- titlul, cu dimensiunea 16, aldine bold, centrat;
- prenumele și numele complet al autorilor, locul (locurile) de muncă (cu denumirea completă, nu prescurtat), adresa (adresele) locului (locurilor) de muncă și e-mailul persoanei de contact, cu dimensiunea literei 12, aldine, centrat;
- rezumatul, maximum 10 rânduri, dimensiunea literei 12, italic, justified;
- cuvinte cheie, maximum 5, dimensiunea literei 12, italic, centrat;
- textul articolului cu dimensiunea literei de 12;
- bibliografia, obligatorie pentru orice articol, se scrie conform regulilor impuse de Standardul internațional ISO 7144/1986 intitulat „Documentation-presentation of theses and similar documents”.

Norme de redactare

Studii de Știință și Cultură, publicație acreditată în categoria B, domeniul Filologie, de către Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS), își structurează conținutul în următoarele secțiuni:

- I. Culturi romanice / cultură românească
- II. Limbă și cultură germană / limbă și cultură românească
- III. Limbi și culturi slave / limbă și literatură română
- IV. Traductologie
- V. V. Recenzii

Conformându-ne practicilor internaționale (*cf.* mai ales *Chicago Style, MLA*), adoptăm, începând cu volumul XI, nr. 2 / iunie 2015, în mod special următoarele reguli de indicare a sursei bibliografice pentru fiecare articol ce va fi cuprins în paginile revistei noastre :

1. **Bibliografia**, utilizând Times New Roman 12 p., va fi plasată **la sfârșitul articolului** ; pozițiile din bibliografie se dispun în ordine alfabetică în funcție de numele autorului. Cu majuscule, se indică numele autorului urmat de prenume, apoi, conform normelor limbii, titlul lucrării în italic, locul publicării, editura, anul apariției și, dacă e necesar, numărul de pagini.

Exemplu : BENGESCO, Georges, *Bibliographie franco-roumaine* [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1ère éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. În **corpul articolului**, contributorul va indica între paranteze, în ordine : numele autorului cu majuscule, anul publicării și pagina. Exemplu : (PAPADAT-BENGESCU, 1924, 102).

3. **Notele de subsol** vor fi rezervate comentariilor, traducerii citatelor, indicațiilor biografice etc. Introducerea notelor de subsol se va realiza în Word prin inserare automată.

Articolele ce urmează a fi supuse atenției comitetului de lectură se vor trimite în fișier Word (însoțite de o versiune PDF) la adresa : vasileman7@yahoo.com, cel mai târziu până la data de :

- 10 februarie pentru primul număr din an / martie ;
- 10 mai pentru al doilea număr / iunie;
- 10 august pentru al treilea număr / septembrie;
- 10 noiembrie pentru ultimul număr / decembrie.

Tabelele și diagramele, figurile sau alte desene vor fi inserate în text la locul potrivit, numerotate și vor avea o rezoluție cât mai bună pentru a nu împiedica asupra calității materialului.

Structura articolului ce prezintă rezultate ale unor cercetări experimentale va urmări standardele internaționale, conform acronimului IMRAD (introducere, metode și materiale, rezultate și discuții), la care se adaugă concluziile.

Articolele de orice altă natură vor fi alcătuite din introducere, corpul lucrării și concluzii, corpul lucrării putând fi organizat după dorința autorului (lor).

Manuscrisele se trimit, pe cale electronică la adresa vasileman7@yahoo.com, sau pe suport electronic și listat, la sediul redacției: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Bd. Revoluției, nr.94-96 - revista „Studii de Știință și Cultură”.

Articolele științifice sunt supuse procesului de recenzare PEER REVIEW "in orb".

Numărul de recenzori pentru evaluarea unui articol este de 2, iar timpul de recenzare este de 30 de zile. Autorii primesc de la recenzori unul din următoarele răspunsuri:

- articol acceptat;
- articol acceptat cu modificări;
- articol respins.

Referenții științifice vor urmări, la evaluarea manuscriselor actualitatea temei; aprofundarea ideilor științifice, originalitatea, cât și respectarea instrucțiunilor pentru autori. Nerespectarea standardelor solicitate de revistă, conduce la respingerea manuscriselor.

Autorii sunt rugați:

- să citeze revista „Studii de Știință și Cultură” în alte publicații unde colaborează, precizând:
 - Titlul revistei „Studii de Știință și Cultură”, abrevierea – SSC;
 - Volumul, numărul și anul apariției;
 - Numărul paginii textului citat;
- să transmită redacției revistei „Studii de Știință și Cultură” informații referitoare la publicațiile în care au citat revista noastră, menționând:
 - Titlul revistei, abrevierea;
 - Volumul, numărul și anul apariției;
 - Numărul paginii textului citat.

Alte informații: - telefon - 0040/0257/280335
- 0040/0257/280448

- mobil: 0724-039978

- E-mail: vasileman7@yahoo.com

Persoană de contact: prof. VASILE MAN

În atenția autorilor

Revista Studii de Știință și Cultură, începând cu volumul XII, numărul 1/martie 2016 se înscrie, pentru evaluare, în vederea indexării în BDI Thomson ISI Philadelphia P.A. USA.

2017 Subscriptions for the review “Studies of Science and Culture”

Subscriptions:

The price of the journal “Studies of Science and Culture” is of 49 lei/issue, in euro 11 euro/issue, in usd 15 usd/issue, and the subscribers for 2017 are entitled to a 25% discount.

The price of the yearly subscription for Romania is 164 lei/year, 4 issues.

Readers resident in Romania have the following payment options:

- bank account transfer into „Vasile Goldiș” University bank account, opened at B.C.R Arad, **RO34RNCB0015028152520236** in lei
- cash payment at „Vasile Goldiș” Western University Pay Office Revoluției Avenue Nr. 94-96,
Schedule: Monday - Thursday between 8-11 and 13-15,30
Friday between 8-9 and 11-12,30

The price of the yearly subscription for readers resident outside Romania is 38 euro/year, or 50 usd/year, 4 issues.

Nonresident readers in Romania may send the money through bank account transfer into „Vasile Goldiș” University bank account, opened at B.C.R Arad;

RO07RNCB0015028152520237 in EURO

RO77RNCB0015028152520238 in USD

Subscribers are asked to send to the address www.revista-studii-uvvg.ro a payment notification email in which to inform us of the shipping address for the paid subscription.

Additional information regarding subscriptions can be obtained at tel.0257/285804 int. 15, Adina Botea, fax 0257/214454.

ABONNEMENTS

À la Revue « Studii de Știință și Cultură » (« Étude de Science et de Culture ») pour l'année 2017

Le prix de la Revue « Studii de Știință și Cultură » est de 49 lei/p. ; en euros, un numéro coûte 11 euros et en dollars, un numéro coûte 15 dollars. Les abonnements pour l'année 2017 bénéficient d'un rabais de 25%.

Les prix des abonnements annuels pour la Roumanie sont de 164 lei/an, 4 numéros.

Les lecteurs du pays peuvent opter pour des abonnements en lei, ainsi:

- par virement bancaire au compte de l'Université de l'Ouest « Vasile Goldiș » d'Arad, ouvert à B.C.R. Arad, **RO34RNCB0015028152520236** pour RON
- par paiement en espèces, à la Caisse de l'Université de l'Ouest « Vasile Goldiș » d'Arad, 94-96 Blvd. Revoluției,

Programme: Lundi - Jeudi 8-11 h et 13- 15,30 h

Vendredi 8-9 h et 11-12,30 h

Les prix des abonnements annuels pour les lecteurs de l'étranger sont de 38 euros/an, or 50 USD/an, 4 numéros.

Les lecteurs de l'étranger peuvent opter pour abonnements, ainsi:

- par virement bancaire aux comptes de l'Université de l'Ouest « Vasile Goldiș » d'Arad, ouverts à B.C.R. Arad;

RO07RNCB0015028152520237 pour EURO

RO77RNCB0015028152520238 pour USD

ATTENTION: Envoyez à l'adresse électronique www.revista-studii-uvvg.ro un courriel de notification du paiement, nous communiquant aussi l'adresse d'envoi pour l'abonnement payé, courriel vasileman7@yahoo.com

Vous pouvez obtenir des informations supplémentaires concernant l'effectuation des abonnements à tel. 0257/285804 int. 15, Adam Eugenia et par fax 0257/214454, pour OP ou les quittances acquittées.

ABONAMENTE **la Revista Studii de Știință și Cultură pe anul 2017**

Prețul Revistei Studii de Știință și Cultură este de 49 lei/buc., în euro un număr costă 11 euro, iar în dolari un număr costă 15 dolari, iar abonamentele pentru anul 2017 beneficiază de reducere 25%.

Prețurile abonamentelor anuale pentru România sunt de 164 lei/an, 4 numere.

Cititorii din țară pot opta pentru abonamente în lei, astfel:

- expediind banii în contul Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, deschis la B.C.R. Arad,
RO34RNCB0015028152520236 pentru RON

- cu plata în numerar, la Casieria Universității de Vest „Vasile Goldiș Arad, B-dul Revoluției Nr.94-96,

Program: Luni-Joi orele 8-11 și 13- 15,30

Vineri orele 8-9 și 11-12,30

Prețurile abonamentelor anuale pentru cititorii din străinătate sunt de 38 euro/an, sau 50 usd/an, 4 numere.

Cititorii din străinătate pot opta pentru abonament, astfel:

- expediind banii în conturile Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, deschise la B.C.R. Arad;

RO07RNCB0015028152520237 pentru EURO

RO77RNCB0015028152520238 pentru USD

ATENȚIE: Trimiteți pe adresa **www.revista-studii-uvvg.ro** un e-mail de notificare de plată, în care să ne comunicați și adresa de expediție pentru abonamentul plătit, e-mail vasileman7@yahoo.com

Informații suplimentare privind efectuarea abonamentelor se pot obține la tel.0257/285804 int. 15, Adina Botea și prin fax 0257/214454, pentru OP sau chitanțele achitate.